ŞCOALA NAȚIONALĂ DE STUDII POLITICE ŞI ADMINISTRATIVE
FACULTATEA DE COMUNICARE ŞI RELAȚII PUBLICE

COMUNICAREA ÎN CONFLICTELE ŞI CRIZELE INTERNAȚIONALE

(SECOLUL AL XX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI)

CONSTANTIN HLIHOR
ECATERINA CĂPĂTÎNĂ

BUCUREŞTI, 2007

CUPRINS

INTRODUCERE 5

CAPITOLUL 1 – MEDIUL INTERNAȚIONAL ÎN SECOLUL XX ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI.....7
1.1 Politica internațională realitate obiectivă a lumii contemporane 8
1.2 Actorii mediului internațional 11
1.3 Cadrul normativ şi etica în relațiile internaționale 19
1.4 Politica internațională ca realitate construită prin limbaj 25

CAPITOLUL 2 – CONFLICTUL ŞI RĂZBOIUL ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN.....36
2.1 Războiul şi pacea în viziunea diferitor şcoli de gîndire din teoria relațiilor internaționale 36
2.2 Conflictele şi crizele din sistemul relațiilor internaționale în secolul al XX-lea şi începutul secolului XXI.....51

CAPITOLUL 3 – COMUNICAREA ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN 71
3.1 Particularitățile comunicării în mediul internațional.....72
3.2 Tipuri de comunicare în mediul international.....81
3.3 Emițători şi receptori în mediul internațional contemporan. Informație şi mesaj în comunicarea internațională 94
3.4 Particularitățile comunicării în mediul internațional în situații de conflict şi război.....105

CAPITOLUL 4 – COMUNICARE ŞI PROPAGANDĂ ÎN PREAJMA ŞI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL.....117
4.1 Principalele momente şi faze din desfăşurarea primei conflagrații mondiale.....117
4.2 Forme şi particularități ale comunicării desfăşurate de beligeranți.....125

CAPITOLUL 5 – RĂZBOI IMAGOLOGIC ŞI RĂZBOI INFORMAȚIONAL ÎN TIMPUL CELEI DE-A DOUA CONFLAGRAȚII MONDIALE..... 144
5.1 Evoluția evenimentelor politico-militare pe teatrele de operațiuni ale celui de-al Doilea Război Mondial 144
5.2 Comunicarea în timpul celui de-al Doilea Război Mondial .. 154

CAPITOLUL 6 – COMUNICARE ŞI PROPAGANDĂ PE TIMPUL RĂZBOIULUI RECE 181
6.1 Războiul rece şi consecințele sale asupra relațiilor internaționale 181
6.2 Diplomație secretă şi comunicare publică în raporturile Est-Vest..... 197

CAPITOLUL 7 – COMUNICAREA ÎN CRIZELE ŞI CONFLICTELE DIN MEDIUL INTERNAȚIONAL POST RĂZBOI RECE. 212
7.1 Principalele conflicte şi crize post Război Rece 212
7.2 Comunicare şi manipulare în crizele şi conflictele post Război Rece..... 223

CAPITOLUL 8 – RĂZBOI ASIMETRIC ŞI COMUNICARE GLOBALĂ 246
8.1 Terorismul internațional, formă de manifestare conflictului asimetric 247
8.2 Comunicarea şi provocările asimetrice 263

INTRODUCERE

Secolul al XX-lea a fost, în evoluția istoriei, o perioadă a paradoxurilor. A fost perioada celor mai mari descoperiri ştiințifice şi a celor mai remarcabile progrese în civilizație şi cultură. Omul a reuşit să se „desprindă“ de Pământ şi apoi să ajungă pe Lună. Comunicațiile de tipul *Global internet* au devenit o“banalitate”. Un specialist în marketing din Europa sau un militant pentru drepturile omului din Asia au astăzi o putere de comunicare de care se bucurau odinioară doar marile corporații transnaționale, guvernele sau marile organisme politice internaționale. A fost, însă, şi secolul în care sute de milioane de oameni au fost victimile războaielor, revoluțiilor, epurărilor etnice şi religioase, epurărilor şi intoleranțelor ideologice, a unor mari dezastre şi calamități naturale. A fost înainte de toate şi un secol al manipulărilor atît a individului cît şi a opiniei publice la scară mondială. Despre secolul XX, Yehudi Menuhin afirma că „a trezit cele mai mari speranțe concepute vreodată de omenire şi a distrus toate iluziile şi idealurile“. Evoluțiile din primul deceniu al secolului XXI ne arată că din acest punct de vedere asistăm atît la continuități cît şi la discontinuități.

În prima jumătate a veacului trecut marile puteri s-au implicat în două în războaie devastatoare care au cuprins cvasitotalitatea națiunilor civilizate şi au avut ca rezultat nu pacea visată ci moartea a aproape 50 de milioane de vieți. Cea de-a doua jumătate a secolului a fost răvăşită de un *război rece* în care marile puteri au evitat confruntarea directă dar au purtat *războaie prin procură* şi s-au terorizat reciproc cu arma nucleară. Sfîrşitul războiului rece a însemnat dispariția unui regim de dictatură de sorginte comunistă dar şi multiplicarea conflictelor interetnice şi interreligioase la scară globală. De ce au avut loc aceste conflicte? Poate omenirea să evite crizele şi conflictele în secolul XXI printr-o mai bună comunicare? Cum vor influiența viața internațională globalizarea şi revoluția informațională?

Iată doar câteva întrebări care conduc nu numai la nevoia de a cunoaşte istoria conflictualității secolului XX, ci mai ales la

înțelegerea cauzelor care au generat conflictul/războiul în acest veac, şi descifrarea rolului pe care comunicarea l-a jucat pe timpul derulării crizelor şi conflictelor. Cartea de față destinată studenților de la Facultatea de Comunicare şi Relații Publice, nu îşi propune să ofere răspuns la toate întrebările generate de observarea şi studiul comunicării în crizele şi conflictele care au avut loc în mediul internațional pe parcursul secolului al XX-lea şi începutul celui următor. Nici cel mai bun specialist nu poate, în mod onest, să răspundă cu ceritITudine la toate întrebările pe care le generează aceste donflicte şi crize. Evident că lucrarea de față nu poate să-şi propună aşa ceva. Dorim să oferim studenților şi în egală măsură tuturor celor interesați de cunoaşterea mecanismelor şi proceselor care stau la baza fenomenului conflictual şi a celui de comunicare din mediul internațional, instrumente şi metode de analiză care să îi ajute să-şi formuleze propriile răspunsuri la întrebările pe care le ridică evoluțiile din politica internațională.

Volumul nu-şi propune să trateze toate conflictele şi crizele care au avut loc în secolul XX şi din primii ani ai veacului XXI. Oferă paradigmele teoretice şi conceptele necesare analizei, din punct de vedere al comunicării, a celor mai relevante tipuri de crize şi conflicte care au fost caracteristice pentru o perioadă sau alta a evoluției mediului internațional contemporan. Majoritatea analizelor care au avut ca obiect de cercetare războaiele şi crizele din sistemul relațiilor internaționale de după 1900 s-au centrat pe rolul factorului politico-militar sau economic. Samuel Huntington a sesizat această "suprasaturare" şi a introdus o nouă "grilă" de lectură a conflictualității – "ciocnirea civilizațiilor". Noutatea abordării a trezit reacții de entuzasm dar şi critici severe. Indiferent dacă sîntem de acord sau nu cu modul sau de a înțelege confruntarea din viața politică internațională un lucru nu poate fi negat – războaiele şi crizele pot fi "lecturate" din varii perspective. Cartea de față este pentru studentul Facultății de Comunicare şi Relații Publice un îndemn la reflecție despre ce poate însemna comunicarea în situațiile de criză şi conflict din mediul internațional contemporan dar şi o provocare pentru viitorii specialişti care vor fi obligați să comunice într-un posibil mediu internațional conflictual.

Constantin Hlihor

CAPITOLUL 1

MEDIUL INTERNAȚIONAL ÎN SECOLUL XX ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Despre politica internațională, din secolul trecut, s-au scris zeci şi poate sute de mii de tomuri, din multiple perspective şi unghiuri de vedere. Istorici sau politologi, economişti sociologi şi mai nou cercetători şi specialişti aparținînd disciplinelor abia consacrate în domeniul ştiințelor socio-umane cum ar fi cele ale comunicării au încercat să găsească cheia la ultiplele întrebări privind natura relațiilor dintre state şi cauzele care determinau apariția violenței în aceste raporturi. La începutul secolului XX contemporanii credeau că asistă la un sfîrşit de epocă[1] sau la un declin al Occidentului din perspectiva relațiilor internaționale[2]. Bulversarea raporturilor de putere şi apariția unor regimuri de dictatură fie de stînga fie de dreapta care îşi propuneau, deschis sau tacit, impunerea unei aşa-zise *noi ordini mondiale* au determinat pe unii savanți să denumească secolul care tocmai s-a încheiat unul al *extremelor*[3]. Ultimul deceniu din secolul XX a fost marcat în plan internațional de sfîrşitul ecuației bipolare şi prăbuşirea statului(URSS) care a inaugurat regimul comunist în istoria lumii. Acest fapt l-a determinat pe Francis Fukuyama să proclame că lumea se îndreaptă către *sfîrşitul istoriei*[4]. Sunt doar cîteva din aprecierile care au marcat conştiința generațiilor care au trăit în acest secol. Imaginile lumii politice internaționale sunt extrem de diversificate şi uneori contradictorii deoarece factorii obiectivi/subiectivi care au produs mutații şi evoluții la nivel local sau regional n-au acționat cu aceeaşi întensitate peste tot.

Sîntem obişnuiți să vedem lumea politică internațională ca fiind aceeaşi, în orice punct al globului, dar nu este aşa! Aceasta are trăsături diferite, şi prin urmare înfățişare deosebită în funție de locul

[1] Constantin Hlihor, Istoria secolului XX, Editura Comunicare.ro Bucureşti, 2002, p. 13
[2] Ibidem.
[3] Eric Hobsbawm, Secolul extremelor, Bucureşti, !998, passim
[4] Apud, Zbigniew Brzezinski, *Out of Control. Global Turmoil on the Eve of the Twenty-First Century*, Touchstone, Rockefeller Center, 1230 Avenue of Americas. N Y 100 200, 1993, p. 67.

de unde este „percepută”. Vom avea şi vom opera întotdeauna cu multiple imagini ale vieții internaționale în funcție de cultura, civilizația, religia şi nu în ultimul rînd de modul cum îşi reprezintă lumea „privitorul”[5] situat într-un punct sau altul al planetei. Nu trebuie să surprindă faptul că pentru această realitate avem multiple expresii pentru a o desemna: politica internațională; mediul internațional, viața internațională, relațiile internaționale etc.

Ce este politica internațională şi care au fost factorii care au modelat-o de-a lungul timpului? Pe ce baze şi cum se structurează relațiile dintre actorii care compun scena internațională? De ce apar relațiile conflictuale dintre state sau dintre state şi alt tip de actori, cum ar fi organizațiile teroriste internaționale cînd avantajul cooperării este la îndemîna tuturor? Cît de mult respectă popoarele independența altora şi de ce apare politica de intervenție? Care sunt factorii care determină natura relațiilor dintre popoare şi națiuni? În ce condiții pot fi eliminate de la putere guverne şi lideri care nu mai sunt pe placul altor popoare şi națiuni? Ce rol joacă procesele de comunicare în relațiile dintre actorii mediului internațional? Sigur că şirul acestor întrebări ar putea continua cu altele la fel de interesante şi legitime.

Consider că răspunsul la aceste întrebări permite înțelegerea a ceea ce metaforic unii analişti numesc scena politică mondială pe care evoluiază actori mai mari sau mai mici cu înclinații spre cooperare sau dimpotrivă spre conflict şi criză. Ne permit în egală măsură înțelegerea mecanismelor care conduc la o bună funcționare sau nu a unor instituții internaționale create pentru a elimina criza şi războiul precum şi a modului cum se desfăşoară unele procese şi fenomene ce însoțesc relațiile internaționale cum ar fi de exemplu comunicarea care în mod îndreptățit este văzut ca fiind unul din procesele fundamentale ale vieții internaționale contemporane. Înțelegerea procesului internaționale de comunicare între toți actorii care compun la un moment dat mediul internațional presupune în mod obiectiv şi o bună cunoaştere a politicii internaționale sub toate aspectele ei fundamentale.

[5] Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System and Evolution*, în **Journal of World-Systems Research**: Volume 1, Number 19, 1995, p. 4-5 on line http://jwsr.ucr.edu/

1.1. Politica internațională – realitate obiectivă a lumii contemporane

Lumea politică internațională nu a fost dintotdeauna aşa cum o percepem, cum o înțelegem şi mai ales cum ne este prezentată nouă astăzi de specialiştii în relațiile internaționale. Dealtfel trebuie menționat că relațiile internaționale ca disciplină academică este relativ tînără în cîmpul cercetării socio-politice. Aceasta nu înseamnă că oamenii nu au discutat sau nu au scris despre lucruri pe care noi acum le numim *relații internaționale*, *politică internațională*, *mediu internațional* etc. Au existatde-a lungul istoriei, din antichitatea clasică pînă astăzi, filozofi, istorici, economişti, reputați jurişti, dar şi oameni politici, care si-au exprimat opinii şi au lansat viziuni asupra modului cum raporturile dintre state au evoluat iar la unii facem deseori referire.

Toți marii teoreticieni ai relațiilor internaționale cînd analizează cauzele care au determinat statele să intre în război şi mai ales dilemele legate de comportamentele ce trebuie adoptate în aceste situații se duc, pe firul istoriei, pînă la antichitatea chineză şi fac referire la Sun Tzu sau la cea europeană din secolul IV îH şi îl aduc în memoria prezentului pe istoricul Tucidide. Pentru perioadele următoare din istoria universală sunt menționați printre alții St. Augustin, Machiavelli; Hobbes, Locke, Mill, Kant, Locke, Rousseau, Marx etc[6]. Martin Wight, de exemplu, explică nevoia de a apela la scrierile înaintaşilor pentru relevanța pe care o au pentru noi modul cum au reacționat înaintaşii în asemenea situații dar şi pentru faptul că „ideile lor de bază au fost expermentate din nou de generațiile care s-au succedat.[7]

O bună înțelegere a relațiilor internaționale presupune observarea, cercetarea şi analiza lor, indiferent de noțiunea sub care sînt exprimate(relații internaționale, mediu internațional, scena internațională etc.), din cel puțin două perspective distincte. În primul rînd trebuie să pornim de la premisa că acestea constituie o *realitate obiectivă* indiferent dacă oamenii au sau nu conştiinşa existenței lor. Ele se materializează în raporturile/interacțiunile de ordin economic, politic, diplomatic, militar, cultural sau sportiv pe care statele,

[6] A se vedea printre mulți alții, Mircea Malița, *Între război şi pace*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2007, passim; Joseph S. Nye Jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Antet, Bucureşti, 2005, p. 12

[7] Martin Wight, *Politica de putere*, Editura Arc, Bucureşti, p. 32

organizațiile politice, militare sau de altă natură le stabilesc la un moment dat. În al doilea rînd relațiile internaționale sunt şi un *produs al reflectării umane*. Dintotdeauna oamenii au reflectat asupra naturii, evoluției şi consecintelor care apar în urma raporturilor (economice, politice, militare, spirituale, culturale etc) pe care statele, organizațiile internaționale de cele mai variate tipuri le stabilesc la un moment dat şi şi-au exprimat opiniile. Ca produs al reflectării umane relațiile internaționale au o materializare extrem de complexă în practică. Le întîlnim sub forma actelor oficiale prin care actorii/statele îşi definesc raporturile dar şi a studilor cu caracter analitic sau de experiză pentru şefii de stat şi guverne care aplică politica statelor în mediul internațional. Nu în ultimul rînd le întîlnim şi ca produse ale cercetării ştiințifice, istorice sau de altă natură.

Politica internațională *ca realitate obiectivă* are caracteristici şi moduri de manifestate diferite de la o epocă la alta dar şi de la o regiune geografică la alta. În mod practic actorii care alcătuiesc partea concretă şi perceptibilă a aceastei realități interacționează în mod natural. Aceşti actori cum ar fi, de exemplu, statele au făcut schimb de produse şi servicii dintotdeauna, au recurs, justificat sau nu, la violență şi au făcut războaie, dar au şi cooperat pentru depăşirea unor obstacole sau dificultăți generate de oameni sau de forțele naturii. Chiar dacă se schimbă contextul şi actorii. Această realitate apare, în fapt, sub forma comportamentelor pe care le adoptă statele, sau alt tip de actori, în procesul interacțiunii eonomice, politico-diplomatice, militare sau de altă natură.

Comportamentele actorilor în procesul interacțiunii au fost ghidate de interesele pe care aceştia le-au avut la un moment dat dar şi de un set de norme, reguli şi principii care fie că au fost impuse de actorul/statul care domina în ecuația de putere a timpului fie că erau acceptate de majoritatea actorilor prin complicate procese de negociere. Acestea la rîndul lor au stat sub semnul unor valori morale, etice, religioase sau politice. Dacă ar fi să materializăm sub formă grafică politica internațională—*realitate obiectivă* aceasta ar putea fi exprimată în felul următor:

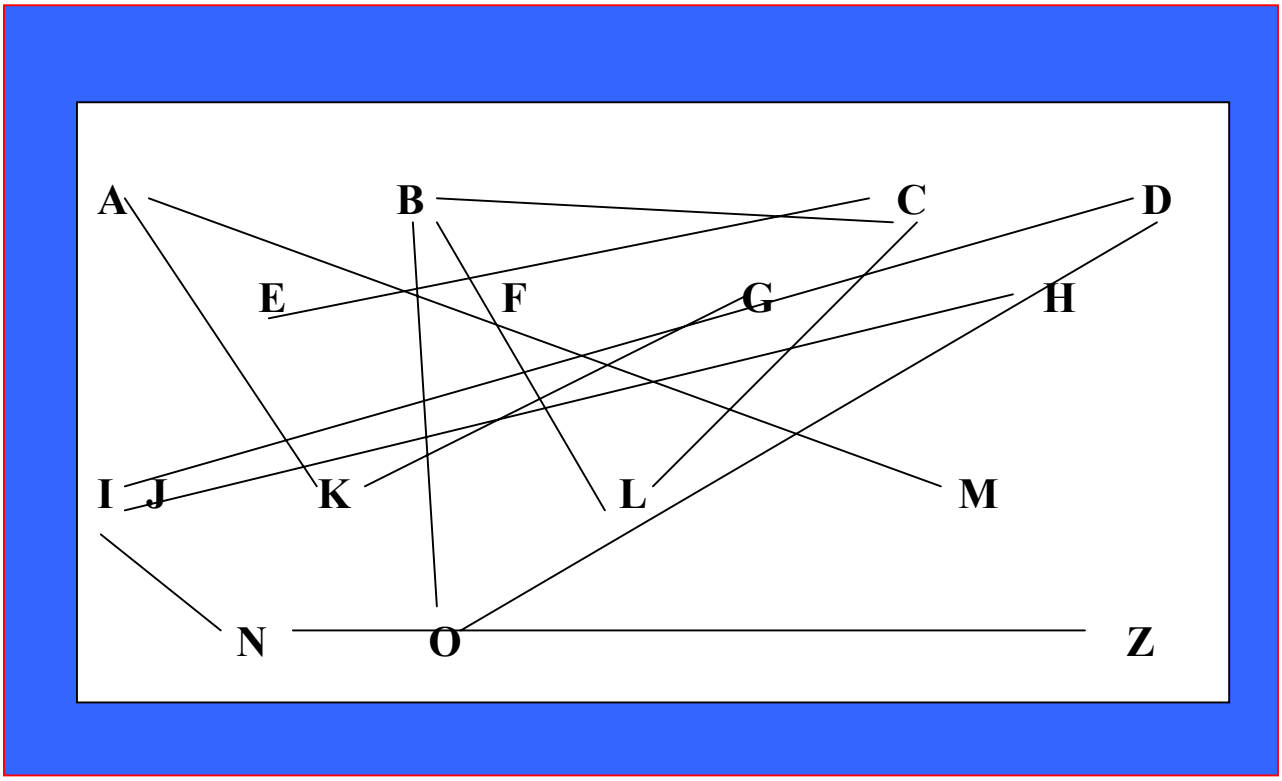

LEGENDA
1.A,B C ……Z= Actorii mediului international
2. A—B ; A—K ; I—D ; N—Z etc= relațiile ce se stabilesc între actorii mediului internaşional
3 fondul albastru= fundamentele morale, ideologice, politice, culturale şi juridice pe care se sprijină realțiile dintre actori

1.2. Actorii mediului internațional

Actorii sunt, fără îndoială, elementul cel mai dinamic al politicii internaționale ca *realitae obiectivă*. Înțelegerea locului şi rolului pe care aceştia îl au pe scena politică internațională contribuie nu numai la o bună cunoaştere a evoluțiilor din această realitate obiectivă dar şi la înțelegerea mecanismelor care conduc la diferite tipuri de interacțiuni inclusiv cel al comunicării. Multitudinea formelor sub care aceştia se găsesc pe acest eşchier a generat în mod firesc o la fel de diversificată definire şi prezentare în literatura de specialitate. Michael Mann defineşte actorul după tipul de rețea socio-spațială al interacțiunii grupurilor umane. Din această perspectivă el distinge cinci astfel de rețele: locale; naționale; internaționale; transnaționale şi globale. Fiecăre din aceasta rețea dă naştere la un tip aparte de actor în

mediul internațional[8]. Pot fi şi actori care se subsumează societăților contemporane cum ar o serie de agenți economici comerciali sau financiari, ONG-urile, organizațiile transnaționale—multe din ele fără legitimitate internațională cum ar fi crima organizată, terorismul. Întîlnim actori regionali de tipul organizaților politice sau politico-militare, economice, culturale, religioase cum ar fi NATO, OSCE, OUA, ALENA etc. Actorii cu vocatie sau legitimitate globală se afirmă tot mai puternic în ultima vreme in mediul internațional contemporan. Timothy Luke[9] şi Volker Ritterger cred că atributul suveranității este un criteriu mai relevant şi edificator în a clasifica dar şi în a identifica tipurile esențiale de actori care ființează în mediul internațional contemporan. Din această perspectivă întîlnim actori înzestrați cu suveranitate dar şi subiecți fără suveranitate. Tipul clasic din această categorie este statul. Este cel mai vechi şi cu cea mai mare legitimitate în istoria universală. Relațiile sale cu alți actorii sunt limitate de rigorile suveranității. Cel de-al doilea tip mult mai liber în mişcările sale în sistemul relațiilor internaționale dar şi în procesul comunicațional este aşa-zisul actor non statal. Din această perspectivă avem de-a face cu doar două tipuri de actori cel clasic—statul şi nonclasic în care intră defapt cvasimajoritatea tututror celorlalți actori.

Statele au fost, până la sfârşitul secolului al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea, indiferent de mărimea lor, principalii actori care în istoria relațiilor internaționale. Aceştia şi-au disputat sau armonizat interesele într-un spațiu folosind atît cooperarea cît şi violența armată atunci cînd divergențele şi interesele erau puternic antagonice şi prin canalele tradiționale de comunicare, în special cele ce se încadrau în comunicarea diplomatică nu se ajungea la un consens.

Interdependențele care s-au creat în lumea contemporană diminuarea capacității de adaptare la provocările secolului al XXI-lea au determinat pe unii analişti să considere că, în ceea ce priveşte statele, acestora li s-a îngustat mult sfera de acțiune ca **actori principali** ai sistemului relațiilor internaționale[10] şi prin urmare au scăzut ca rol şi importanță în viața internațională. Schimbările de esență care s-au produs în societatea postindustrială au făcut ca statul să nu mai fie singurul actor care să furnizeze cetățeanului securitate,

[8] Apud, Martin Griffiths, *op. cit*. p. 386.
[9] Timothy W Luke, *Nationality and Sovereignity in New World Order*, în http/www.vuw.ac.nz/atp/article/luke-9608html.
[10]Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 113.

bunăstare şi alte servicii care ţin de civilizaţia secolului XXI[11].

Au apărut actorii nonstatali care anunţă scimbări de esenţă în mediul international. Aceştia tind să submineze tot mai mult un atribut ce era exclusiv al statelor-suveranitatea asupra spaţiului. Companiile transnaţionale Sony, Toyota şi Tomitomo controlează arii intinse din spaţiul comercial si al vieţii de familie din SUA. Firmele financiare japoneze au cucerit Hawaii în 1980 în modalităţi de control pe care militariştii de la jumătatea secolului trecut nici nu puteau să viseze[12]. Robert D. Kaplan arăta că numărul actorilor nonclasici care şi-au impus propriile reguli în aşa zise spaţii private a crescut vertiginos. Dacă la sfîrşitul deceniului şapte numărul "comunităţilor rezidenţiale cu perimetre apărate, construite de corporaţii" era de de o mie, la mijlocul anilor ’80 acestea au ajuns la peste 80 de mii[13]. Acestea au locuri de promenadă cu reguli proprii şi forţe de securitate deosebite de cele publice aflate sub controlul statului, cluburi şi spaţii comerciale, suburbii diferite de străzile publice. Acestea dezvoltă o reţea proprie de comunicare şi nu lipsit de importanţă întră în dialog cu actorii clasici de la egal la egal. Această situaţie a fost facilitată de creşterea fără precedent a *cyber-space*-ului dar şi de unele evoluţii inacceptabile, din perspectiva filozofiei drepturilor omului şi a regimului de democraţie liberală a unor state care au fost încadrate în ceea ce specialiştii denumesc "*rogue states*" sau "*failed states*"[14]. Ţări precum Corea de Nord, Iranul sau Siria au fost calificate ca fiind un pericol pentru vecinii lor dar şi pentru comunitatea internaţională prin politica pe care o promovează în mediul internaţional şi proliferarea armelor de distrugere în masă. Aceste state datorită politicii lor sînt tot mai mult ocolite sau chiar excluse de la circuitul firesc al procesului de comunicare din mediul internaţional.

Alte state datorită încapacităţii de a administra putera şi de a-şi controla spaţiul de suveranitate au devenit pur şi simplu ficţiuni pe harta politică a lumii. Unele, cum ar fi Somalia sau Republica Democratică Congo, au încetat practic să mai existe ca actor deşi au expresie pe harta politică a lumii contemporane.[15] Spaţiul lor de

---

[11] Andreas Wenger, *The Internet and The Changing Face of International Relations and Security,* în „Information and Security, Volume 7, 2001, p. 5

[12] Timothy W Luke *op.cit. în loc. cit.*

[13] Robert D. Kaplan*, op. cit*. p. 57.

[14] A se vedea pe larg, Noam Chomsky, *Rogue States*, în „Zmagazine”; http://www.zmag.org/chomsky/articles/z9804-rogue.html; William Blum, *Rogue State*, http://www.thirdworldtraveler.com/Blum/Intro_RogueState.html; Ivan Eland and Daniel Lee, *Rogue State Doctrine and National Missile Defense*, în http://www.cato.org/pubs/fpbriefs/fpb-065es.html.

[15] Paul Hirst, *op. cit.* p. 69.

suveranitate a devenit o sursă de ameninţări la adresa stabilităţii internaţionale datorită anarhiei politice şi a incapacităţii veunui actor intern de a controla situaţia şi a se putea impune în relatiile cu alte state. Pîrghiile de administrare a puterii politice au fost "privatizate" de grupuri rivale. In Gongo, de exemplu , poliţia s-a transformat în bande de jefuitori iar unităţile militare actionează pentru a impune afacerile propriilor comandanţi.[16] Aceste state practic nici nu mai sînt parte a procesului de comunicare din mediul internaţional contemporan deoarece nu mai au reprezentaţi legitimi şi unanim recunoscuţi de comunitatea celorlalţi actori.

Resursele multor ţări din Lumea a Treia sint insuficiente pentru întreţinerea unui aparat de stat modern. Marea masă a populaţiei este prea săracă pentru a putea plăti impozitele necesare întreţinerii aparatului de administrare a puterii politice şi economice, iar cei bogaţi se sustrag prin intermediul corupţiei care este politică de stat.[17]Aceste ţări se încadrează în ceea ce unii analişti numesc "*state criminale", "state prăbuşite" „rogue states*". Reprezentanţii acestor state nu sunt acceptaţi ca parteneri reali în procesul de comunicare pentru orice categorie de actori din mediul actual internaţional.

Problema care se pune astăzi este cine domină cîmpul relaţiilor internaţionale contemporane? Răspunsurile nu sînt nici simple şi nici uşor de dat. Un grup important de analisti consideră că statul va continua să fie actorul cel mai important al sistemului internaţional contemporan[18]. Paul Hirst consideră că rolul statului va creşte in mediul internaţional contemporan chiar dacă actorii nonstatali vor continua să sporească. Statul in raport cu ceilalţi actori are cîteva atribute esenţiale; este exclusiv teritorial şi defineşte cetăţenia; este o sursă fundamentală de responsabilitate pentru un anumit teritoriu; statele detin monopolul asupra mijloacelor de violenţă numai în interiorul propriilor graniţe.[19]

Un alt cercetător Michael Zurn arată că şi in cîmpul relaţiilor internaţionale statul continuă să fie actorul dominant. In totalul schimburilor economice internaţionale statul deţine 83% şi doar restul

---

[16] Daniel Thurer, *The „Failed State" and International Law*, în http://www.globalpolicy.org/nations/sovereign/failed/2003/0725law.htm.

[17] Paul Claval, *op. cit*. pp. 196-197.

[18] A se vedea pe larg, Paul Hirst, *op.cit*. p. 111-123; Martin Show, *The State of International Relations* , în vol. Sarah Owen-Vandersluis, *The State and Identity Construction in International Relations*, Macmillan, London, 2000, p. 7-30; Michael Zurn, *The State in The Post –National Constellation-Societal Denationalization and Multi-Level Governance,*în Arena Working Papers, no. 35, 1999.

[19] Paul Hirst, *op.cit.,* p. 112.

revenind celorlalți actori[20]. În ceea ce privește furnizarea de securitate la nivel local şi regional este actorul dominant indiscutabil chiar dacă în ultimul timp a crescut şi rolul actorilor non statali cum ar fi, de exemplu, NATO. Statul este cel care în ultimii ani şi-a asumat responsabilitatea protejării mediului şi eliminarea amenințărilor de ordin ecologic[21]. Catastrofele produse de tsunami, în decembrie 2004, în Asia de Sud-Est şi de uraganul Katrina, în august 2005, au arătat că neintervenția promptă a statului a avut consecințe nefaste. Actorii nonstatali nu au avut mijloacele necesare şi nici instrumentele potrivite de a interveni. De remarcat faptul că, în aceste împrejurări, capacitatea de a comunica eficient n-a lipsit dar s-a dovedit a nu fi fost suficientă. Deşi a crescut numarul înțelegerilor dintre state pentru a acționa concertat în protejarea mediului înconjurător unii specialişti apreciază că se face puțin în acest sens. „Studiile ambientale aplicate, afirmă Robert D. Kaplan, suprasaturate de jargon tehnic" stau abandonate pe birourile experților în afaceri externe. „E timpul să înțelegem mediul înconjurător drept ceea ce este el de fapt: chestiunea de securitate a secolului XXI. Impactul politic şi strategic al populațiilor dezlănțuite, răspîndirea bolilor, despădurirea şi eroziunea solului, secarea apei, poluarea aerului şi probabil, creşterea nivelului apei mărilor în regiuni critice şi suprapopulate ca delta Nilului şi Bangladesh- urmări care vor conduce la migrații masive iar mai apoi la conflicte de grup.[22]

Statele prin urmare continuă să rămînă principalul loc de identificare şi solidaritate pentru majoritatea cetățenilor lor. ONG-urile şi alti actori nonstatali pot să critice organismele supranaționale şi să atragă atenția asupra anumitor subiecte ,dar au o legitimitate redusă.[23] Ele se reprezintă pe sine şi pe proprii membrii. Astfel, FMI poate acționa nu doar pentru că guvernele îşi doresc cu disperare să obțină un împrumut, ci pentru că vor fi susținute de statele care furnizază cea mai mare parte a fondurilor sale.

Statele intervin tot mai des în modelarea economiilor, investițiilor, consumului, cât şi în finanțarea unor sectoare industriale sau revigorarea altora mai vechi, în funcție de conjuncturile interne sau externe, pentru a face față procesului de internaționalizare a pieței

[20] Michael Zurn *op. cit*., în *loc. cit*.
[21] Ibidem.
[22] Robert D. Kaplan, *op. cit*. p. 18.
[23] Ibidem.

şi a sistemelor bancare[24]. Sînt cîteva din argumentele care evidenţiază faptul că în reţeaua globală comunicaţională statul va continua să joace un rol important pentru încă multă vreme.

Pe de altă parte statul este cel care în mediul internaţional îşi asumă respectarea unor minime reguli şi principii de drept în ceea ce priveşte comportamentul. In raport cu proprii cetăţeni poate fi controlat iar pe de altă parte este legitim să le reprezinte interesele în momentul cînd actorii nonstatali le încalcă drepturile.

Logica unui cîştig rapid şi imediat ghidează comportamentul actorilor comerciali, financiari,etc[25].Oricare ar fi preferinţele conducătorilor lor şi oricît de interesaţi ar fi aceştia să ofere condiţii de lucru decente angajaţilor, ei sîn constrînşi de concureţă la măsuri care să afecteze întersele angajaţilor. Cine le apără aceste interese dacă statul dispare ca actor din mediul internaţional?

Aceeaşi logică ar putea să determine firmele comerciale să vindă tehnologie şi informatică în state prăbuşite sau criminale, iar acestea să construiască arme de nimicire în masă cu care să pună în pericol securitatea regională sau chiar globală[26]. Cine ar controla legalitatea activităţilor comerciale şi moralitatea acestor actori nonstatali dacă statul şi-a consumat resursele de existenţă ca formă de organizare politică a unei comunităţi umane?

Nu puţini sînt aceia care consideră că rolul statului se va diminua foarte mult. Unul dintre cunoscuţii anlişti singaporezi şi om politic totodată, George Yeo crede că sub impactul informaţizării şi al urbanizării "statele-naţiune vor mai exista încă, dar un număr tot mai mare de chestiuni politice va trebui să fie rezolvate la nivel municipal. Se vor crea noi modele de competiţie şi cooperare, asemănătoare cu situaţia Europei dinaintea epocii statelor-naţiune. Autorităţile nationale nu vor dispărea, ci vor slăbi"[27]

Aceste evoluţii contradictorii sînt determinate, în opinia economistului american Keneth Galbraith, de faptul că astăzi conflictul fundamental nu mai este intre capital şi muncă, ci el se plasează între stat şi marile organizaţii private, aparţinînd actorilor economici care aspiră la “porţii de putere” tot mai mari[28].

---

[24] Roger Dusouy, *op. cit*. p. 112.
[25] Paul Claval, *op. cit*., pp. 226-227.
[26] Sidney Weintraub, *“Distrupting the Financing of Terrorism*,” *The Washington Quarterly* 35, 1 (Winter 2002), pp. 53-60.
[27] George Yeo, *Secolul urban asiatic*, în Nathan Gardels*, op. cit., p.* 168.
[28] Apud, Nicolae Frigioiu*, Social democraţia europeană în secolul XX*, Editura Institutului de Teorie Socială, Bucureşti, 1998, pp. 246-247.

La o concluzie oarecum asemănătoare a ajuns şi părintele managementului japonez, Keniche Ohmae. În urma studiilor efectuate identifică trei forțe capabile să reorganizeze lumea: globalizarea consumatorilor şi a corporațiilor; formarea statelor – regiuni ca reacție la statele-națiuni şi formarea blocurilor economice precum UE sau NAFTA[29]

Transformările petrecute în economia mondială, mondializarea informațiilor, globalizarea problemelor de securitate au adus în postura de actori principali ai fenomenului geopolitic contemporan *puterile non-statale*, în care organizațiile transnaționale, internaționale sau supranaționale vor juca un rol deosebit. Din această perspectivă structura cîmpului comunicațional va suferi şi ea modificări importante.

În lumea de după războiul rece, în care problemele apărute în interiorul unor actori clasici ai scenei internaționale – statele – au generat grave crize politice şi militare.Intervenția SUA şi a unor actori nonstatali cum a fost cazul NATO ,OSCE, UE a fost decisivă pentru salvarea situației. Operațiunile de menținere a păcii au devenit o caracteristică a relațiilor internaționale şi practic nu există problemă în care ONU să nu fie implicată direct,însă, trebuie adăugat faptul ca fără implicarea marilor actori,în special al SUA, organizația nu ar fi rezolvat nici una din problemele apărute în perioada postrăzboi rece.

În ultima jumătate de veac, Banca Mondială şi Fondul Monetar Internațional s-au impus ca actori de primă mărime în câmpul geopolitic. Mass media internaționale au făcut ca aceşti actori să fie nu numai mult mai vizibili ci şi mai importanți in procesul de comunicare în mediul internațional. Informațiile communicate de aceste organizații în mediul internațional în legătură cu starea economică a unor state, cu bonitatea lor financiară, cu riscurile ce pot surveni pentru investitorii interesați de a-şi plasa capitalurile într-o țară sau alta sînt "semnale" de care nimeni nu mai poate să facă abstracție. Iată de ce statele din lumea a treia şi mai curând din spațiul fostului imperiu sovietic, ca şi unele din cele fost comuniste, depind în mare măsură de politicile celor două organisme în ceea ce priveşte actul decizional în plan intern şi chiar extern şi nu în ultimul rind de mesajele date de acestea în lumea internațională

Pentru a ilustra multiplicarea actorilor în fenomenul geopolitic contemporan, James Rosenau aduce în discuție modul cum au fost

[29] Apud Nathan Gardels, *op. cit.,* p. 196.

ilustrate două crize izbucnite la sfârşitul anului 1979 într-un spațiu unde cele două superputeri îşi disputau interesele: ocuparea de către Iran a ambasadei SUA din Teheran şi invadarea Afganistanului de către URSS. Nu mai puțin de 29 de actori transnaționali, începând cu ONU şi terminând cu Comitetul Olimpic şi Comitetul de Supraveghere Helsinki, au fost profund implicați în una sau în ambele crize[30].Comunicarea prin canale publice şi specializate a concurat, în bună măsură, la rezolvarea situațiilor conflictuale în care au fost implicați actorii clasici.

Pe de altă parte trebuie menționat faptul că parteneriatul dintre stat şi actorii nonstatali de tip comercial sau financiar pentru combaterea terorismului şi a criminalității transfrontaliere a crescut. Acest fapt a determinat apariția de noi canale de comunicare specifice pentru eficientizarea acțiunilor comune în mediul internațional. Iată de exemplu, Asociația Bancherilor Americani şi alte organizații financiare private prin comunicarea datelor pe care la aveau despre unele organizații de tip mafiot au ajutat guvernul SUA în actiunea de stopare a spălării banilor şi finanțare a activității teroriste după 11 septembrie 2001.[31]

Unii analişti ai teoriei relațiilor internaționale contemporane consideră că pot apărea şi actori de "nivel subnațional"[32]. Dialogul/comunicarea din această perspectivă poate să se poarte între un actor clasic/stat cu *entitățile* ce îl contestă. Edificator în acest sens este dialogul pe care l-a avut statul sîrb la presiunea comunității internaționale cu organizațiile politice şi militare ale albanezilor kosovari în perioada crizei din Kosovo (1995- 1999) dar şi cel al Federației Ruse cu organizațiile politice ale separatiştilor ceceni.

Interesante sînt şi ideile celor care cred că *opinia publică mondială* poate să se încadreze în caracteristicile actorului modern în sistemul relațiilor internaționale Această ipoteză porneşte de la observarea şi cercetarea atitudinii pe care a avut-o opinia publică, din multe țări europene şi mai ales arabe, în legătură cu războiul din Iraq din primăvara anului 2003[33]. Este îndoielnică existența acestei realități dincolo de discursul politic sau mediatic. Ca actor este o construcție mediatică şi iluzorie fără materializare în planul realității. Invocarea

[30]James N. Rosenau, *op. cit.,* p. 110.
[31] George E. Shambaugh, *Statecraft and Non-State Actors in Age of Globalization*, în http://jpr.sagepub.com/cgi/content/abstract/39/3/289.
[32] Shaun Riordan, *op., cit*., p.74-75.
[33] Noam Chomsky, *op. cit*., pp. 188-204.

unui "actor" internațional pe care nimeni nu îl poate vedea ci doar auzi poate servi celor care doresc să manipuleze consumatorii de informație din spațiul mediatic. Este un mijloc prin care se ascund actorii reali dar care nu doresc să fie *vizibili* atunci cînd contestă sau sînt în dezacord cu un anume tip de politică sau de acțiune în relațiile internaționale. De remarcat faptul ca acest tip de "actor" al politicii internaționale nu este singular. În ultimul timp s-a încetățenit expresia—*comunitatea internațională* folosită atunci cînd nu se precizează care state au declanşat şi participă la o intervenție militară şi pentru care fie nu există acordul ONU fie planează anumite suspiciuni în legătură cu legitimitatea. Este foarte important de analizat statutul acestui tip mde actor mai ales atunci cînd avem de-a face cu o analiză a procesului de comunicare în politica internațională. Înțelegerea rolului şi locului pe care îl au acest tip de "actori" este importantă pentru analiza procesului de comunicare în mediul politic internaşional. Pentru a se realiza un proces real de comunicare şi nu de manipulare sau dezinformare şi intoxicare, printre alte condiții ce trebuiesc îndeplinte este şi aceea ca mesajul care circulă prin media trebuie să fie clar asumat de un actor care are măcar "vizibilitate" dacă nu şi legitimitate.

1.3 Cadrul normativ şi etica relațiilor internationale contemporane

A doua mare componentă a politicii internaționale *realitate obiectivă* este constituită de baza juridică, etică şi morală pe care se fundamentează principiile şi normele care stau la baza relațiilor dintre actorii mediului internațional. Acestea au o importanță covârşitoare pentru buna funcționare a politicii internaționale. În fapt apariția societății internaționale de tip modern s-a datorat unei inovații în practica relațiilor dintre state şi anume a principiului suveranității statelor. Pacea de la Westfalia din 1648 a fost obținută ca urmare a unui consens a principalilor actori ai războiului de treizeci de ani. Prin aplicarea acest principiu potrivit căruia suveranul avea să fie acceptat, de atunci înainte, ca sursă finală de autoritate în propriul teritoriu s-a săvîrşit practic o adevărată revoluție în raporturile dintre state[34]. Pe baza formulei de suveranitate au fost transformate şi alte instituții ale societății internaționale, în special diplomația şi dreptul internațional.

[34] John Mayall, *Politica mondială. Evoluția şi limitele ei*, Editura Antet, 2000, p. 10

Principiile care au fost stabilite prin pacea de la Westfalia se refereau inițial părțile contractante dar ulterior au fost acceptate de întreaga Europă. Implicarea unor mari puteri extraeuropene în conflictele şi războaiele de pe continent a determinat extinderea acestor principii dincolo de cultura şi civilizația occidentală.

Revoluțiile franceză şi americană prin celebrele documente ce au căpătat recunoaştere universală—Declarația Drepturilor Omului şi Cetățeanului şi Declarația de Independență—au impus principiile care au guvernat relațiile dintre state în politica internațională. Prima conflagrație mondială avea să aducă umanității nu numai un întreg cortegiu de suferințe şi pierderi umane ci şi o impresionantă dezbatere publică pe marginea legitimității războiului ca instrument al politicii internaționale.

Oamenii politici cât şi opinia publică din majoritatea statelor indiferent dacă au fost parte a conflagrației au respins atât războiul cât şi regulile şi normele care guvernau practica diplomatică materializată în tratate secrete şi care, în fapt, au înălțat echilibrul de putere la rangul de *cheie de boltă* a politicii internaționale. America şi preşedintele ei W. Wilson disprețuia conceptul de echilibru de forțe şi considera imorală practica aşa numitului *Realpolitik.* Criteriile ei pentru ordinea mondială erau în acord cu aspirațiile oamenilor iubitori de pace şi prosperitate—democrația securitatea colectivă şi autodeterminarea. Niciunul dintre acestea nu au stat la baza raporturilor dintre state în perioada anterioară primului război mondial.[35]

Acest curent de opinie a ajutat la edificarea, pentru prima dată în istoria lumii, a unei instituții cu vocație universală care să ajute la reconstrucția politicii internaționale atât la nivel normativ cât şi al practicii diplomatice. Carta Ligii Națiunilor consacra noi principii şi norme în ceea ce priveşte comportamentul statelor în arena internațională, elimina forța din relațiile internaționale, precizând în mod clar în ce situații un stat poate să recurgă la utilizarea violenței armate[36].

Asemenea Păcii de la Westfalia, Liga Națiunilor, prin Carta adoptată, nu căuta să elimine războiul ca instrument al politicii ci, spre

[35] Henry Kissinger, *op., cit*., p. 199

[36] A se vedea pe larg, J. B. Duroselle., *Histoire diplomatique de 1959 a nos jours*, 7-e édition, 1978, p. 58 ; Mihai Iacobescu*, România şi Societatea Națiunilor. 1919-1929*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988, pp. 113-116, Alexandru Vianu, Constantin Buşe, Zorin Zamfir, Gh.Bădescu, *Relații internaționale în acte şi documente, vol.I. 1917-1939*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1974, pp. 17-25

deosebire de tratatul din secolul al XVII-lea, se încerca să-i limiteze utilizarea la autoapărare, sau la acțiuni acceptate în comun pentru a descuraja sau împiedica amenințările la adresa păcii şi securității internaționale. În acest sens au apărut şi instituții internaționale care să judece actorii care ar încălca regulile şi normele de drept umanitar.[37] Din păcate în practica diplomatică nici una din marile puteri semnatare a Cartei Ligii Națiunilor nu a aplicat cu consecvență principiile înscrise. Mentalul colectiv şi educația politică a oamenilor de stat au făcut aproape imposibil să se schimbe mecanismele prin care se promova politica externă a statelor din Europa. Referindu-se la acest aspect Henry Kissinger afirma că „era imposibil să găseşti măcar un singur exemplu de-a lungul istoriei în care granițele să fi fost modificate ca urmare a unui apel la justiție sau după un proces sută la sută juridic; în aproape toate cazurile ele fuseseră retrasate—sau apărate—în numele interesului național”[38].

O serie de state cum a fost cazul Franței sau a Marii Britanii care au căutat să folosească mecanimele internaționale instituite prin Carta Ligii Națiunilor în promovarea intereselor de mare putere în imperiile coloniale sau chiar în politica de pe continentul european. Pe de altă parte invingătorii din primul război mondial atunci cînd au propus un nou sistem de principii şi norme care să stea la baza dreptului internațional au ignorat părerea a doi mari actori care dealtfel vor şi boicota acest sistem considerîndu-l nedrept—Germania şi Uniunea Sovietică. Lumea a inaintat, deşi nimeni nu şi-a dorit să se ajungă acolo, spre o nouă catastrofă în politica internațională—cel de-al doilea război mondial.

Înfrîngera forțelor totalitare ale Axei a pus în fața oamenilor de stat care alcătuiau Coaliția Națiunilor Unite să problema viitoarei ordini care să guverneze politica internațională postrăzboi. Un lung şi contradictoriu proces de negociere, început la Teheran (noiembrie-decembrie 1943) şi încheiat la Yalta şi Potsdam[39] trebuia să redefinească atît arhitectura de securitate cît şi sistemul ne norme şi principii care să guverneze politica externă a statelor post război. S-au confruntat trei modalități de abordare a păcii[40]bazate pe convingeri politice şi filozofice total diferite. SUA mai întîi prin vocea

[37] Jackson Nyamuya Maogoto, *War Crimes and Realpolitik: International Justice from World War I to the 21st Century*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2004, p. 27
[38] Henry Kissinger, *op., cit*., p. 211
[39] A se vedea pe larg,
[40] Henry Kissinger, *op., cit*., p. 359-384

prşedintelui Roosevelt şi apoi a lui Truman vedeau o continuare a modelului wilsonian, Marea Britanie prin viziunea lui Churchill credea că se impune o soluție în nota realismului politic iar URSS deşi reprezenta o ideologie marxistă a căutat să-şi impună interesele în tradiția diplomației ruseşti.

Prin urmare aceste negocieri nu au putut rezolva decît, în mare parte, interesele învingătorilor şi nu au oferit nici o soluție practică pentru elaborarea unui nou sistem instituțional cu noi norme şi principii care să ajute la buna funcționare a lumii postbelice. ONU şi Carta în baza căreia trebuia să funcționeze politica internațională au fost tot rezultatul acestor negocieri de interese de mare putere. Nu a mirat pe nimeni faptul că instrumentele acestei instituții prin care se gestiona pacea şi războiul, ca să ne referim doar la un exemplu, au putut fi eficiente doar acolo unde a existat concordanță de interese a marilor puteri sau unde negocierile au avut succes. Edificator în acest sens este intervenția americană sub mandat ONU din 1950 în Coreea. Rezultatul nu a fost pacificarea țării ci divizarea ei. O primă expresie a bipolarismului care avea să domine aproape o jumătate de veac viața internațională.

A rezultat o lume internațională postbelică ciudată în raport cu evoluțiile antebelice de pe mapamond care a intrat în coştiința publică sub denumirea de *război rece*. Practic scena internațională a fost fracturată în două părți distincte cu reguli şi principii izvorîte din convingerile ideologice şi colitice care dominau societatea celor două superputeri şi cu un imens spațiu—numit ulterior Lumea a Treia—în care interesele superputerilor SUA şi URSS s-au impus după formula nedeclarată „step by step". Interesant de precizat faptul că sistemul normativ şi de principii care guverna relațiile internaționale la nivel global şi se regăsea în Carta ONU şi alte documente cu recunoaştere universală funcționa doar în logica relațiilor dintre cele două blocuri politico-militare. S-a căzut de acord ca relațiile dintre state să fie guvernate de următoarele principii:

- Principiul nerecurgerii la forta sau la amenintarea cu forta în relatiile dintre state sau principiul neagresiunii. În virtutea acestui principiu, razboiul de agresiune este considerat o "crima împotriva umanitatii".
- Principiul neamestecului în treburile interne ale altor state, care, în dreptul contemporan, nu mai constituie un principiu de stricta interpretare, multe domenii care au fost considerate

în dreptul international traditional ca apartinând competentei exclusive a statului fiind transpuse în cadrul cooperarii internationale (de exemplu, problema respectarii drepturilor fundamentale ale omului).

- Principiul cooperarii internationale.
- Dreptul popoarelor la autodeterminare; acest principiu nu trebuie interpretat ca "autorizând sau încurajând o actiune (…) care ar dezmembra în total sau în parte, integritatea teritoriala sau unitatea politica a unui stat suveran si independent(…)" ;
- Principiul egalitatii suverane a statelor.
- Principiul îndeplinirii cu buna-credinta a obligatiilor Internationale - principiul pacta sunt servanda.

Actul final de la Helsinki (1975) a adoptat în cadrul Conferintei pentru Securitate si Cooperare în Europa (în prezent O.S.C.E) adauga principiilor mentionate, altele trei:

a. Principiul inviolabilitatii frontierelor;
b. Principiul integritatii teritoriale;
c. Principiul respectarii drepturilor omului si a libertatilor fundamentale.

În interiorul blocurilor politico-militare rivale aceste principii aveau doar o valoare pur teoretică şi fără acoperire în practica raporturilor dintre statele care le compuneau. Lucrul acesta este evident dacă ne referim la intervenţiile militare sovietice brutale, cele mai des analizate şi prin urmare foarte cunoscute de opinia publică,— Ungaria (1956) şi Cehoslovacia (1968)[41]. Au fost încălcate principiul egalităţii suverane a statelor, cel al neamestecului in treburile interne ale altor state, al nerecurgerii la forţa şi ameninţarea cu forţa în relaţiile dintre state etc. Organismele internaţionale şi în principal ONU nu a putut să funcţioneze şi prin urmare URSS a făcut ceea ce a dorit în sfera sa de influenţă. Lucrurile nu au stat mult altfel nici în blocul lumii democratice numai că modalităţile prin care se intervenea nu erau atît de brutale. Relevant ni se pare înlăturarea, cu sprijin american, în 1974, a guvernului socialist din Chile.[42] Neamestecul în politica internă a aliaţilor nu a fost un principiu respectat de diplomaţia americană nici chiar în Europa. SUA au intervenit foarte

[41] A se vedea pe larg, Constantin Hlihor *op., cit*., passim
[42] John Prados*, Războaiele secrete ale preşedinţălor*, Editura ELIT, Bucureşti, f.a., p 327-340.

ferm pentru a stopa ascensiunea eurocomunismului în unele state occidentale mai ales în Italia. Cînd Partidul Democrat Creştin italian a anunțat că ar putea să se realizeze o alianță la guvernare cu partidul comunist s-a declanşat un adevarat val de presiuni pentru a împiedica acest lucru.[43]

Este evident că lumea politică internațională a intrat, după 1947, într-o nouă eră cea a comportamentului geopolitic şi geostrategic[44]. Ideologia nu mai putea, de exemplu, să ofere o grilă coerentă de interpretare pentru ca analiştii să poată înțelege comportamentul sovietic pe timpul războiului rece. Din acest punct de vedere credem că Mircea Malița are dreptate cînd afirmă că pe timpul războiului rece superputerile—SUA şi URSS—s-au comportat în grilă geopolitică ca şi cum ar fi respectat nişte reguli şi principii care nu au fost niciodată cuprinse într-un acord/tratat explicit ci doar prin respectarea unui consens[45]. Astfel relațiile dintre puterile care dominau secena politică internațională nu pot fi încadrate în nici una dintre paradigmele teoriei clasice a relațiilor internaționale. Au fost de *confruntare şi îngrădire* reciprocă acolo unde era necesar dar şi de *cooperare* economică şi chiar politică atunci cînd interesul reciproc o impunea. Politica de descurajare militară reciprocă, cu excepția „momentului Cubanez" din octombrie 1962, nu a atins niciodată limita critică.

Încheierea războiului rece a produs imense aşteptări pentru toată lumea în ceea ce priveşte naşterea unei noi ordini mondiale şi prin umare şi acelor norme şi reguli care să nu mai genereze confruntare şi conflicte in relatiile dintre actorii scenei internationale. Wilsonismul parea triumfator si oamenii politici credeau ca a sosit momentul pentru largirea cercului natiunilor libere cum s/a exprimat intr-un discurs public fostul presedinte al SUA Bill Clinton.

După o scurtă perioadă de euforie mediul internațional a intrat în perioada specifică oricărei tranziții de sistem cu profunde contestări, crize, conflicte şi războaie care au afectat profund sistemul normativ si principiile care statuau relațiile dintre state. Totusi ordinea formala a societatii internationale continua sa
fie asigurata de colectivitatea statelor suverane desi aceasta pare sa fie

[43] Stafano Guzzini, *Realism şi realții internaționale*, Institutul European, Iaşi, 2000, p. 202
[44] Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane,* Editura Universității Naționale de Apărare, Bucureşti, 2005, p. Stafano Guzzini, *op.,cit.,* p. 115-117
[45] Mircea Malița, *op., cit*., p. 97

asediata din toate partile[46]. Cei care resping total conceptul de suveranitate pretind ca statul a renuntat la rolul sau traditional si central in politica mondiala devenind un simplu actor intre multi altii. Altii cred ca sub presiunea fenomenului de globalizare statul a cedat actorilor non statali o parte din atributele suveranitatii si a pastrat pe cele care se refera la bunastarea cetățenilor săi.

1.4 Politica internațională ca realitate construită prin limbaj

Relațiile internaționale sunt totoadată şi un produs al *percepțiilor şi reprezentărilor* pe care oamenii le obțin prin procesul de reflectare a interacțiunilor dintre actorii mediului internațional. Din această perspectivă relațiile internaționale ne apar ca o realitate construită cu ajutorul limbajului şi a imaginilor. Cultura, valorile în care oamenii cred, la un moment dat, imaginea pe care o au despre binomul pace-război şi rolul acestuia în definirea comportamentului pe care statele îl adoptă în mediul internațional sînt foarte importante în perceperea şi înțelegerea relațiilor dintre state sau alt tip de actori.[47]

Acest mod de a reflecta mediul internațional a determinat o concentrare a teoreticienilor şi analiştilor mediului internațional în adevărate Şcoli de gîndire care au propus nu numai "grile" de lectură diferite a relațiilor dintre state dar şi "imagini" diferite ale politicii internaționale-realitate obiectivă. Aşa s-au născut teoriile moderne în domeniul relațiilor internaționale care oferă analiştilor instrumentele de lucru pentru descifrarea evoluțiilor politice, economice, militare, socio-culturale şi spirituale din politica internațională-realitate obiectivă. Realismul, liberalismul/idealismul, constructivismul, în variantă clasică sau neoclasică, sunt cele mai cunoscute şi atractive teorii. Fiecare din acestea propune o schemă/grilă de lectură a ceea ce se întîmplă pe marea scenă a lumii internaționale şi consideră că este în posesia celei mai bune paradigme pentru a se înțelege sensul evoluțiilor politice, militare, economice sau de altă natură de pe mapamond.

Realismul este una dintre cele mai atrăgătoare dintre Şcoliile

[46] John Mayall, *op., cit*., p. 29

[47] A se vedea pe larg, Richard K. Ashley, *The Poverty of Neorealism*, în vol. Robert O. Keohane (dir.), *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press, New York, 1986; Nicholas G. Onuf, *World of our Making : Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press, Columbia, 1989, 327 pages

de gîndire din teoria relaţiilor internaţionale. Cheia de boltă în paradigma realistă este dată de premisa potrivit căreia statul este elementul fundamental al politicii internaţionale[48]. Raporturile dintre state sunt determinate de natura şi modul prin care acestea înţeleg să-şi satisfacă interesele naţionale. Din această perspectivă realiştii consideră că principala caracteristică a politicii internaţionale este anarhia[49]. În anarhie statele sunt preocupate doar de creşterea potenţialului de putere pentru a-şi putea satisface nevoia de securitate şi în ultimă instanţă de a supravețui atacurilor venite din partea altor state. Dacă un stat nu dispune de putere (militară, economică, diplomatică, simbolică etc.) acesta nu poate să-şi impună interesele in raporturile cu alti actori. Nu te poţi baza pe instituţiile internaţionale deoarece, în opinia realiştilor, acestea influienţează relaţiile dintre state doar marginal. Statele puternice vor încerca să impună sau să modeleze aceste instituţii în conformitate cu interesele lor naţionale.

Promovînd doctrina *raţiunii de stat (raison d'etat)*, adepţii Şcolii realismului clasic nu numai că a furnizat analiştilor o „grilă" de lectură pentru descifrarea posibilelor evoluţii din mediul internaţional dar a oferit şefilor de stat şi de guverne un adevărat arsenal de metode şi instrumente prin care să-şi maximizeze promovarea interesului naţional[50]. Potrivit ideilor promovate de realism printre atribuţiile importante ale liderilor politici şi diplomaţilor una se referă la necesitatea ca aceştia să fie mereu pregătiţi pentru a lua cele mai bune decizii în cazul unor ameninţări din exterior. Realiştii cred că existenţa statului în mediul internaţional nu poate niciodată să fie garantată iar pasivitatea poate însemna dispariţie. Aceştia sunt sceptici în a accepta ideilor promovate de adepţii liberalismului care susţin că există o serie de norme şi principii morale universale şi că, atunci când este nevoie, conducătorii de state sau şefii de guverne vor renunţa în a-şi promova interesul naţional şi se vor comporta în acord cu ideia de morală, etică şi bunăstare internaţională.

Realiştii au observat că tendinţa spre violenţă este mult mai prezentă în relaţiile internaţionale decât în interiorul statului. Drept

[48] A se vedea pe larg, Morgenthau, Hans, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, New York, 1948,1960, 1978; Tim Bird, Stuart Croft, *Şcoala de la Copenhaga şi securitatea Europeană*, în vol., *Studii de securitate,* Editura Cavallioti, Bucureşti, p. 7-29; Dmitri Niarguinen , Transforming *Realism: Irreducible Core Gives Life to New Interpretations and Flexible Incarnations*, în **RUBIKON**, E-journal. I.S.S.N. 1505-1161. December 2001;John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forţă. Realismul ofensiv şi lupta pentru putere*, traducere Andreea Năstase, Antet, 2003,

[49] Prin anarhie treuie să se înţeleagă lipsa unui centru de putere/autoritate care să determine o ordine şi stabilitate în conformitate cu anumite regului ţi principii.

[50] John J. Mearsheimer, *op., cit.,* p. 13

urmare, statele cu o putere mai mare au şanse sporite de supraviețuire. Termenul de putere ocupă un loc extrem de important în limbajul realiştilor. Ea este percepută de către aceştia ca fiind abilitatea de a realiza un anumit lucru, chiar dacă este necesară folosirea forței[51].

În interiorul Şcolii realiste există patru curente distincte, care nuanțează grila de lectură a modului cum poate fi analizate raporturile dintre state la nivel internațional. Astfel, adepții *realismului structural,* axat pe explicații ce au la bază *natura umană* (Tucidide), consideră că există o fugă continuă după putere, ce îşi are rădăcinile în natura umană, iar în relațiile internaționale justiția, legea şi societatea nu-şi găsesc locul[52]. *Realismul istoric,* reprezentat de Morgenthau, Machiavelli şi Carr, pleacă de la premisa că principiile, deşi există, sunt subordonate politicilor, astfel încât ceea ce primează este interesul statal[53]. *Realismul structural anarhic,* bazat pe sistemul internațional (Rousseau, Waltz), consideră că deşi nu stau în natura umană, frica, suspiciunea şi insecuritatea sunt manifestări prezente în relațiile internaționale datorită sistemului anarhic. Încât, chiar dacă actorii au intenții paşnice, conflictul poate apare oricând[54]. Al patrulea curent, cel al *realismului liberal,* ce poartă amprenta lui Thomas Hobbes, consideră că, deşi la nivel internațional există o anumită stare de anarhie determinată de lipsa unei autorități comune, ea poate fi ameliorată de statele ce au capacitatea de a împiedica alte statede la agresiune şi care au puterea de a construi un anumit sistem de norme elementare de coexistență[55].

Liberalii, care s-au constituit, încă de la nceputul secolului trecut într-o Şcoală opusă ideilor promovate de realişti, resping ideea conform căreia la baza relației dintre actorii mediului internațional stă conflictul şi că, prin urmare, fiecare trebuie să-şi gestioneze cu atenție puterea pentru a putea să-şi promoveze interesel. Ei consideră că sistemul balanței de putere care gestionează relațiile dintre state se face vinovat de apariția tensiunilor şi conflictelor din mediul internațional[56]. Teoriile liberale susțin că dacă s-ar putea crea o

[51] Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane*, p.
[52] John J. Mearsheimer, *op., cit.,* p. 14
[53] Ibidem, p. 14
[54] Stephen D. Krasner, *Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables*, in Krasner, ed., *International Regimes*, Cornell University Press (Ithaca 1983), passim
[55] John J. Mearsheimer, *op., cit.,* p. 23
[56] A se vedea şi Tim Dunne, *Liberalism*, în vol. Baylis J., şi Smith Steve , (ed.), *The Globalization of World Politics, An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, 2001, p. 164 -181;
F. A. Hayek, , *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Routledge & Keagan Paul, London and Henley, 1982 p. 119-151

instituție internațională care să aibă atribuțiile unui guvern mondial care să aibă capacitatea şi legitimitatea de a media conflicte şi de a lua decizii conflictele şi războaiele ar putea să dispară. Statul în opinia liberalilor nu ar trebui să ocupe locul central în raporturile internaționale, pentru că adeseori el este reprezentat de guverne nedemocratice şi netransparente. Acestea nu promovează interesele cetățenilor ci a unor grupuri de influență.

W. Wilson care nu numai că promovat ideile liberalismului ci a şi încercat să le materializeze în politica SUA aprecia că natura nedemocratică a guvernărilor, şi mai ales a politicii externe, se face vinovată de apariția conflictelor. Tocmai de aceea, în relațiile externe trebuie să prevaleze autodeterminarea, guvernările deschise şi securitatea colectivă[57]. Statul este un element necesar protejării drepturilor indivizilor în fața altor indivizi sau politicii de forță promovate de alte state. În plan intern statul trebuie perceput ca o entitate *subordonată* indivizilor prin mecanisme democratice iar în plan internațional acesta trebuie să se conformeze unor instituții şi organisme supranaționale cu vocație universală cum ar fi de exemplu ONU. Mare parte dintre liberali nu acceptă natura violentă, nerațională, a indivizilor şi consideră că elementele esențiale ale unei bune coexistențe, la nivel național şi internațional, sunt protejarea libertăților individuale, comerțul, libera circulație, prosperitatea, interdependența şi consensul. În interiorul Şcolii liberale din teoria realțiilor internaționale există câteva nuanțări, încadrate în trei curente majore, *internaționalismul liberal*, *idealismul* şi *instituționalismul liberal.*

Considerăm că dintre aceste curente internaționalismul liberal este cel mai important. Printre reprezentanții de seamă ai *Internaționalismul liberal* menționăm, printre alții, pe I. Kant şi J. Bentham[58]. Viziunea lor integratoare asupra lumii a fost una vizionară, dar şi utopică la vremea respectivă. Ideile lor, deşi revoluționare la vremea respectivă, nu au putut să modifice comportamentele țărilor în relațiile dintre ele, astfel că numeroasele conflicte, nu neapărat de natură economică, ce au frământat viața internațională a secolelor trecute nu au putu fi evitate. Opiniile lui I.Kant[59] deşi seducătoare în plan teoretic nu au trezit un mare interes din partea oamenilor politici.

---

[57] Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, Editura Comunicare.ro, Bucureşti, 2003, p. 37-39.
[58] A se vedea Martin Griffith, *op., cit*., p.
[59] Benjamin Solomon*, Kant's Perpetual Peace: A New Look at this Centuries-Old Quest, în* ***"The Online Journal of Peace and Conflict Resolution"***

Printre altele el considera că dacă statele ar respecta trei reguli extrem de importante relaţiile dintre actorii mediului internaţional nu ar mai fi de natură conflictuală. El considera că statele ar trebui:

- să aibă o constituţia republicană care să le ofere legitimitate şi transparenţă în modul de soluţionare a problemelor care ar apărea în raporturile internaţionale;
- să militeze ca principiile şi normele de drept internaţional să fie elaborate pe baza moralei universale;
- să lupte ca dreptul naţiunilor să izvorască dintr-o federaţie de state libere.

Ipoteza de la care a plecat I Kant a fost nerealistă pentru timpul său. Această l-a făcut să creadă că relaţiile dintre state pot fi armonioase şi că nu există nici un motiv real pentru existenţa unei stări tensionate în mediul internaţional. A fost convins că atâta timp cât toate statele sunt democratice şi fiecare respectă drepturile tuturor cetăţenilor, indiferent de proveniența lor, atunci numitorul comun în relaţiile internaţionale nu poate fi decât armonia. Premisa potrivit căreia oamenii politici sunt întotdeauna capabili să acţioneze raţional şi să aplice calculul de raţionalitate în relaţiile internaţionale este discutabilă. De aceea pentru unii şefi de state a părut uneori mai simplu ca tensiunile şi conflictele să se rezolve prin recurgerea la forţă. Prin urmare nu toată lumea a considerat liberalismul ca teorie o „perspectivă adecvată pentru studiul şi practica politicii internaţionale" deoarece promotorii ei erau „ incapabili să distingă între aspiraţie şi realitate"[60]

În ultimul deceniu al secolului trecut printre alte curente şi teorii care au apărut ca posibile grile de analiză şi interpretare a relaţiilor internaţionale a fost şi ***constructivismul***. Constructiviştii cred că, pentru a avea o imagine adecvată asupra mediului internaţional este foarte important să fie înţeles modul în care statele se percep unele pe altele şi cum îşi modelează interesele în funcţie de schimbările intervenite în contextul intern al unei societăţi, dar şi din cel internaţional[61]. Adepţii teoriilor clasice privind relaţiile internaţionale cred că instabilitatea, criza şi războiul apar ca urmare a

[60] Edward H. Carr , *The Twenty Years Crisis,* New York, Harper and Row, 1939, apud, Martin Griffith, *op., cit*., p. 27

[61] Roxanne Doty*, Foreign Policy as Social Construction : A Post-positivist Analysis of US Counterinsurgency Policy in the Philippines* **, International Studies Quarterly**, vol. 37, no 3, septembre 1993, p. 297- 320 ; Martin Hollis/Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press, Oxford, 1991, passim; Steve Smith, *Reflectivist and constructivist approaches to international theory* în John Baylis and Steve Smith, eds, *op. cit*., p. 225-227

contradicțiilor de interese şi al schimbărilor produse în ecuația de putere la nivel regional sau global. Sigur că acestea pot fi factori generatori ai violenței armate în raporturile dintre state dar nu sunt singurii şi uneori nu sunt cei mai importanți. Cunoscutul teoretician şi analist Karl W. Deutsch, referindu-se la acest aspect, aprecia că marile conflagrații sau aşa zisele conflicte limitate, din secolul trecut, au fost generate în „proporție mai mare de 50% dintre cazuri" de erori de percepție „în ceea ce priveşte intențiile şi capacitățile relevante ale altor națiuni"[62]. Dealtfel, recent, John J. Mearsheimer, unul dintre importanții reprezentanți ai neorealismului ofensiv, încerca să contrazică un asemenea punct de vedere afirmând că în fapt erorile de percepție sunt inerente în sistemul relațiilor internaționale deoarece niciodată un stat nu va avea suficiente informații pentru a lua o decizie în legătură cu pacea sau războiul.[63]

Întrebarea care persistă şi astăzi, deşi au trecut mai bine de două decenii de la observațiile lui Deutsch, este dacă frecvența erorilor de percepție ține de natura regimului politic sau „de slăbiciunile" tehnicilor şi metodelor de analiză şi expertiză pe care analiştii le folosesc în consilierea decidenților în politica externă a statelor mai ales în situații de criză. Cred că, în parte, răspunsul se găseşte atât în grila ideologică de interpretare a fenomenului conflictual contemporan cât şi în cea de cunoaştere. Oamenii simt nevoia unei „consonanțe cognitive"[64] atât în privința a ceea ce ştiu cât şi în ceea ce îşi doresc. Doresc ca lumea în care trăiesc să aibă un *sens* şi să facă parte din acest întreg în mod semnificativ şi controlabil. Construcția acestui *sens* se face prin comunicare, achiziții de informații şi comparare cu imaginea proprie asupra mediului internațional. Dacă informațiile achiziționate nu se potrivesc cu imaginea proprie există o mare probabilitate ca acestea să fie respinse şi să producă sentimente de frustrare sau respingere. Deutsch are dreptate când afirmă că „toți purtăm în minte imagini simplificatoare şi, mai mult sau mai puțin, realiste asupra lumii în care trăim. Cel mai adesea aceste imagini sunt parțial realiste şi parțial imaginare, însă în orice situație, prin soliditatea şi prin buna lor rânduială, ele ne conferă un sentiment de siguranță. De obicei, admitem aceste imagini atât de aprioric, încât nici nu suntem conştienți de ele. Suntem foarte convinşi de propriul nostru realism, însă ne înspăimântă „orbirea" ideologică a altor

[62] Karl W. Deutsch, *Analiza relațiilor internaționale*, Editura TEHNICA-INFO, Chişinău, 2006, p.51-52
[63] John Mearsheimer, *op., cit*., p. 31-32
[64] Karl W. Deutsch, p. 51

persoane—sau a altor naţiuni—care nu împărtăşesc punctele noastre de vedere."[65]

Forţa cu care acţionează acest mecanism de acceptare/ataşament faţă de o serie de imagini statornicite vis a vis de propria ţară/comunitate şi de alte ţări şi negarea/respingerea informaţiilor ce nu se adecvează ideilor preconcepute şi acceptate ne furnizează unele răspunsuri legate de comportamentul statelor în planul relaţiilor internaţionale. Pentru apărarea statului şi a naţiunii din care făceau parte, în secolul al XIX-lea şi în prima jumătate a celui următor, nu numai oamenii politici ci şi simplii cetăţeni au preferat să-şi dea şi viaţa decât să-şi piardă credinţele şi sentimentul conştiinţei naţionale. Lucru este valabil şi pentru alte „seturi" de asemenea imagini-forţă—democraţie, libertate, dreptate etc.

Aceste imagini forţă se achiziţionează prin educaţie şi printr-un limbaj contextualizat social şi politic atât la nivelul societăţii cât şi al mediului internaţional[66]. Sunt influenţate în sens pozitiv sau negativ de stereotipurile care există la un moment dat în societate, psihofixaţiile istorice sau ideosincraziile politice dar şi de propaganda şi discursul patriotic. Ele sunt proprii decidenţilor politici dar şi opiniei publice şi au rol important atât în actul de elaborare a politicilor de securitate cât şi în acţiunea de securizare dacă un stat/grup se simte ameninţat.

Omul nu se naşte nici cu sentimentul datoriei faţă de ţara/comunitatea căreia îi aparţine şi nici cu convingeri morale, religioase, politice sau ideologice. Iată de ce credem că nu este lipsit de importanţă o bună cunoaştere asupra contextului cultural şi a mentalităţilor în care apar problemele de securitate şi mai ales a modului cum oamenii aparţinînd unor culturi şi civilizaţii diferite se raportează la aceste probleme. Înainte de a reacţiona pentru a înlătura o ameninţare la adresa propriei securităţi trebuie să fie cunoscut calea şi factorii care au condus la o anume *cultură de securitate* sau *cultură strategică* în societatea/mentalul colectiv celui ce a produs acea ameninţare. Neorealiştii susţin că interesele de securitate ale statelor sînt apriori definite[67]. Noi apreciem ca, în fapt, statele, în raporturile dintre ele, fac o alegere raţională atît asupra modului cum îşi

[65] Ibidem.
[66] Robert H. Jackson, *The Weight of Ideas in Decolonization: Normative Change in International Relations*, în vol. Judith Goldstein, Robert O. Keohane, (eds.), *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, Ithaca: Cornell University Press, 1993, , p. 111-138
[67] Ted Hopf, *The promise of constructivism in international relations theory*, în **International Security**, Summer 1998, vol.23, no. 1, p171.

construiesc politicile de securitate cît asupra mijloacelor prin care aceastea se materializează în practica relațiilor internaționale. Este un mod de a înțelege mecanismele apariției/incetării stării de conflict în mediul internațional. În aceste mecanisme comunicarea îşi are, fără îndoială, rolul său.

Din această perspectivă noi credem că securitatea este şi o *realitate construită* prin discurs. Societatea în ansamblul său ia act de existența unei probleme de securitate prin intermediul limbajului[68]. Credem că Ole Waever are dreptate cînd afirmă că în fapt "definirea securității este o problemă de limbaj"[69] Discursul privind nevoia de securizare, analiza şi expertiza fenomenului de securitate se realizează prin intermediul conceptelor şi al noțiunilor, dar el se transmite opiniei publice prin limbaj.

În ultimul timp limbajul din domeniul militar a "cucerut" tot mai mult teren în domeniul afacerilor, marketingului, finanțelor. Piața a devenit un "cîmp de bătălie" pe care se desfăşoară manevre financiare « frontale », învăluiri ale adversarului concurent, lupte de « guerila » sugerînd confruntarea dintre un actor economic mai mic şi o "transnațională".[70] Acest lucru ne arată că astăzi problemele securității şi apărarii care altădată țineau de o lume strict formalizată şi ierarhizată nu mai pot fi înțelese doar cu instrumentele militare. Discursul pe probleme de politică, economie, mediu sau afaceri nu se mai deosebeşte de cel ce ține de securitate. Totul este să avem o altă înțelegere a lumii pe care o construim şi cu ajutorul limbajului. Nu trebuie nici să o contrapunem *realității-ființare* dar nici nu trebuie să o ignorăm.

De remarcat faptul că discursul prin care se defineşte o problemă de securitate poate fi rostit de o persoană legitmă/ îndreptățită dar nu reprezintă niciodată opinia sa. Acesta este rezultatul unei minuțioase analize făcută de aparatul de expertiză din domeniul securității şi apoi discutat/negociat cu alți factori politici de la guvernare sau chiar din opoziție. Discursul pe probleme de securitate odată propnunțat angajează statul şi comunitatea în anasamblul ei.

Elementele care alcătuiesc nucleul central al securității au

---

[68] A se vedea Manuel Maria Carrilho, *La pragmatique ou l'action par le langage : Austin et Searle*, in Michel Meyer (eds.), *La philosophie anglo-saxonne*, Paris, PUF, 1994, pp. 368-386.

[69] Ole Waever, *Securitiziation and Desecuritiziation*, în vol. Ronnie D. Lipschutz, (dir.), *On Security*, New York, Columbia University Press, 1995, p. 46-86

[70] Frédéric Le Roy , *Doctrines militaires et management stratégique des entreprises*, Thèse de Doctorat, Université de Montpellier I, Décembre 1994, p. 135

semnificații diferite de la o societate la alta. Este necesară prin urmare şi o analiză a ceea ce semnifică pentru o societate/grup uman noțiunile de *amenințare, pericol*, *risc, vulnerabilitate.* Karin Fierke atrăgea atenția asupra nevoii de a studia modul cum prin discurs se poate construi identitatea obiectului ce trebuie securizat, dar în egală măsură şi "imaginea" amenințării.[71] Prin folosirea în discursul de securizare a unor metafore şi a altor elemente lingvistice care sînt specifice unei culturi naționale se poate construi o problemă care să nu aibă corespondent în securitatea realitate. Beverly Crawford şi Ronnie D. Lipshutz au analizat acest aspect prin cercetarea discursurilor liderilor politici implicați în conflictul din Bosnia Herțegovina şi au ajuns la concluzia că astfel au fost construite cel puțin trei imagini care au amplificat violența şi au împins grupurile etnice la război.[72]

Neorealiştii au explicat aceste lucruri prin dilema de securitate. Ea este, în fapt, produsul incertitudinii şi al nesiguranței pe care actorii o au în legătură cu intențiile şi tipul de comportament în mediul internațional. Se întîmplă acest lucru fie pentru că "politica internațională a fost întotdeauna o afacere nemiloasă şi periculoasă şi are toate şansele de a rămîne astfel"[73] fie că au o percepție greşită asupra modului cum îşi va folosi forța în relațiile internaționale.[74] Considerăm că prin comunicare eficientă şi corectă, prin integrare internațională şi supranațională dilema de securitate are şanse minime de a se manifesta. Astfel se ajunge mai uşor de a înțelege identitatea altui actor şi a nu-l vedea ca pe un altul. Diferențele între identitățile asumate de diverse state duc la construirea unei dialectici a intereselor lor, care pot fi chiar contrare, considerându-se reciproc ca reprezentând o amenințare.

Analizarea comportamentului statelor pe baza identităților lor percepute reprezintă scurtături de judecată mai ales pentru publicul larg nespecializat, însă, din pacate, de multe ori chiar şi pentru decidenții avizați[75]. Acest *Celalalt* distinct, distant, neînțeles uneori voit, este cel care ajută la definirea unui interes național. Pe de alta

[71] Karin M. Fierke, *Changing Words of Security* , apud, Keith Krause, *Approche critique et constructiviste des études de sécurité,* în loc., cit.
[72] Beverly Crawford, Ronnie D. Lipschutz, *Discourses of War Security and the Case of Yugoslavia*, online http://ies.berkeley.edu/contact/crawfordarticles/YORK.pdf.
[73] John J. Mearsheimer, op., cit., p. 7
[74] Robert Jervis, *Cooperation under the Security Dilemma***, World Politics**, Vol. 30, No. 2 March 1978, p. 167-214.
[75] Simona Rentea, *O analiză constructivistă a politicii externe a României*, în **EUROPOLIS**, Revistă de teorie şi analiză politică, Universitatea Babeş- Bolyai, Departamentul de Ştiinte Politice, Centrul Academic de Cercetări Sociale, online http://www.polito.ubbcluj.ro/europolis/Articol%20Rentea.htm

parte, introducerea conceptului de identitate în analizele decidenților asigură un nivel minim de predictibilitate şi ordine în sistem, prin crearea unor aşteptări durabile între state. Judecarea problemelor de securitate pe baza *identităților* uşurează perceperea intențiilor celorlalți actori din mediul internațional, şi scurtează timpul necesar luării deciziilor în probleme de securizare pentru state, care astfel îşi pot identifica mult mai repede interesele. Identitatea indică o ordine a preferințelor pe care le are un stat. Interpretarea identităților şi a intereselor de securitate ale unui actor se face de către actorul care receptează mesajul, această interpretare nemaiputand fi controlată de către actorul-stimul.

Atribuirea de semnificații intereselor şi acțiunilor statelor „scapă" controlului acestora, ele nu pot impune modul dorit de interpretare, acest proces de atribuire se face pe baza unor construcții intersubiective la nivelul comunicării inter-actori. Ceea ce contează în interpretare sunt astfel sensurile intersubiective care se creează în cultura relațiilor dintre două state sau în cultura relațiilor internaționale în general, de exemplu cea diplomatică. Michael Barnett a explicat acest fapt prin interpretarea în "grilă constructivistă" a crizei provocate de Irak prin atacarea Kuweitului. El afirmă că dacă Irakul ar fi văzut Kuweitul ca un stat *suveran* şi nu ca pe o țară "*arabă"* probabilitatea de a trece la invadarea ei ar fi fost mai mică.[76]

Cu ajutorul discursului şi prin folosirea unui limbaj adecvat un actor înteresat de securitatea unor regiuni poate construi o imagine adecvată pentru a se interveni şi al securiza[77]. Problema este foarte importantă pentru că în acest fel trebuia să realizeze o răsturnare de imagine între *intervenția militară clasică* percepută ca un factor de insecuritate şi operațiunile de peacekeeping sau peacebuilding care erau destinate în a readuce pacea şi linistea în zone de conflict. Nu este doar o simplă problemă de limbaj deoarece securitatea în această zonă a relațiilor internaționale are legătură cu probleme extrem de sensibile şi interpretabile totodată—legitimitate în folosirea violenței armate, legalitatea intervenției ca şi doctrina sau ideologia care justifică un asemenea act. Prin intermediul limbajului şi a culturii strategice personalul implicat în procesul de securizare a unei regiuni/zone confruntată cu crize si conflicte este educat să nu

[76] A se vedea pe larg, Michael N. Barnett, *Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System,* **International Studies Quarterly**, Vol. 37, No. 3 September 1993, p. 271-296.

[77] A se vedea şi Christophe Wasinsky, *Apercu d'un atelier de recherches: les etudes sociales constructivistes, critiques et postmodernes de securite* (PartieI), în **Cahier du RIMES**, volume II, no 2, hiver 2005, p. 67-69

folosească violența armată irațional şi fără discenământ.[78]

Nu este astfel deloc întîmplător faptul că experții americani în probleme de securitate au ajuns la concluzia că succesul procesului de securizare a intereselor americane în punctele fierbinți ale planetei poate fi determinat şi de o bună şi eficientă cunoaştere a limbajului şi a specificului cultural al populațiilor din acea zonă[79]. În acest scop a fost creat, încă din 1986, **National Foreign Language Center** (NFLC). Prin activitățile de la acest centru militarii americani care vor opera în diferite teatre de operațiuni vor cunoaşte limba populației din acele zone şi vor avea mai uşor acces la cunoaşterea mentalului colectiv şi astfel vor interacționa mai uşor cu indigenii. Se apreciază că după încheierea războiului rece mai mult de 40 000 de miulitari americani staționează în peste 140 de țări[80]. Misiunea pe care aceştia o au de îndeplinit depinde în mare măsură şi de capacitatea de a se înțelege şi a conlucra cu populația locală. S-a constatat că mulți ofițeri din CIA şi alte structuri de securitate nu cunoşteau limba în care vorbesc multi dintre membrii organizațiilor teroriste. Urmarea, în ianuarie 2006, preşedintele George W. Bush a lansat *National Security Language Initiative*[81]. Acest program are ca scop eliminarea acestor deficiențe şi eficientizarea structurilor de culegere a informațiilor din domeniul securității dar şi al unităților de luptă împotriva organizațiilor teroriste sau ainsurgenței. Fostul comandant al Diviziei 101 de aviatie David Petreus referindu-se la situația precară a cunoscătorilor de limbă arabă din rîndul militarilor americani arăta că unele mari unități aveau pînă de la 4 pînă la 70 de interpreți însă la altele aceştia lipseau cu desăvîrşire[82]. Pentru a depăşi această situație mii de soldați au fost echipați cu un dispozitiv de tradus cîteva frase standard numit *Phraselator*. În situațiile mai delicate acest dispositiv nu a putut fi de folos. Era nevoie de mai mult de înțelegerea contextului socio-cultural care nu se putea realiza printr-un astfel de aparat.

---

[78] Ibidem, p. 74

[79] Language Boot Camp, Part 1: *Language Competence May Enhance Defense*, online http://italian.about.com/library/weekly/aa091102a.htm

[80] Richard D. Brecht, William P. Rivers, ***Language and National Security*** *The Federal Role in Building* ***Language*** *Capacity in the in the US* online http://internationaled.org/BriefingBook/6.Building/6.e%20Language%20National%20Sec.doc.

[81] Fact Sheet **Office of the Spokesman** Washington, DC online http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2006/58733.htm

[82] COMMITTEE FOR ECONOMIC DEVELOPMENT, *Education for Global Leadership: The Importance of International Studies and Foreign Language Education for U.S. Economic and National Security,* 2006 online http://www.ced.org/docs/report/report_foreignlanguages.pdf.

INTREBĂRI DE STUDIAT.

1. Care dintre actorii relațiilor intrenaționale contemporane se va impune în următorii ani? Cel clasic sau nonstatal? Argumentați.
2. Care paradigmă din teoria relațiilor internaționale o considerați potrivită pentru a analiza conflictele şi crizele care au apărut după încheierea războiului rece?
3. Considerați că va creşte sau va descreşte rolul instituțiilor internaționale în raporturile dintre state? Dacă *da* care sînt argumentele dacă *nu* cum vă argumentați opinia?

BIBLIOGRAFIE

1. Constantin Hlihor, *Politici de securitate în mediul internațional contemporan,* Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", Bucureşti, 2007, p. 14-26
2. Karl W. Deutsch, *Analiza relațiilor internaționale*, Editura TEHNICA-INFO, Chişinău, 2006, p.50-52
3. John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv şi lupta pentru putere*, traducere Andreea Năstase, Antet, 2003, p. 12-20
4. Stafano Guzzini, *Realism şi realții internaționale*, Institutul European, Iaşi, 2000, passim.

CAPITOLUL 2

CONFLICTUL ŞI RĂZBOIUL ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Problema păcii şi a războiului a fost abordată de-a lungul istoriei din varii unghiuri de analiză şi a constituit obiect de studiu pentru teoreticieni şi specialişti aparținând unui spectru larg de discipline de la filozofie şi istorie până la sociologie, ştiințe militare, polemologie şi mai nou teoria relațiilor internaționale. După încheierea războiului rece toată lumea a crezut că se va întra într-o era a păcii şi securității. Lucrurile n-au evoluat în sensul aşteptărilor şi atunci întrebări mai vechi sau mai noi, legate de războaie, crize şi conflicte, au apărut atât la nivelul opiniei publice cât şi în mediile academice şi universitare.

2.1 Războiul şi pacea în viziunea diferitor şcoli de gândire din teoria relațiilor internaționale

La întrebarea dacă acum poate fi pace acolo unde altădată era război, Kenneth N Waltz, unul dintre cei mai cunoscuți teoreticeni ai relațiilor internationale, afirmă că, răspunsul este, de cele mai multe ori, unul pesimist.[83] Herfried Münkler referindu-se la acest aspect afirma: „La o primă vedere pare că războiul şi pacea sunt două stări politice clar diferite între ele: atunci când domneşte pacea, nu poate fi vorba de război şi viceversa. (...) Războiul şi pacea, două concepte separate de declarații de război şi tratate de pace sunt prin urmare două stări politice care se exclud recipric: doar una dintre ele poate exista la un moment dat – doar războiul sau doar pacea, nu există o a treia stare. Să ne gândim însă la *Războiul Rece*: acest concept arată că realitatea politică este mult mai complexă decât construcția binară

[83] Kenneth N. Waltz, *Omul statul şi războiul*, Institutul European, Iaşi, 2001, p. 9

război-pace“[84].

Sînt doar două opinii care arată că, în fapt, studiile asupra păcii şi războiului au oferit viziuni şi perspective diferite asupra acestor fenomene care au însoţit istoria umanităţii.[85] Sînt autori care consideră că nici nu există aceaşi definiţie a păcii şi războiului. Lothar Brock, de exemplu, atrage atenţia asupra unor **neclarităţi ale conceptului de pace** şi propune o *societate mondială non-violentă* ca ţel care nu poate fi împlinit, dar după care pot fi orientate toate activităţile. Aceste neclarităţi, în opinia sa, izvorăsc din răspunsurile diferite care se dau la următoarele întrebări: pace înseamnă tăcerea armelor? Dar pentru câtă vreme? Va putea domni pacea doar după ce ultimul război se va fi sfârşit? Este tot restul timpului doar o mare perioadă interbelică, doar un simplu armistiţiu? Este oare, în vremuri de pace, viaţa indivizilor şi a popoarelor ferită de intervenţii militare violente, dar şi de alte forme de violenţă? va domni pacea oare numai atunci când va domni şi dreptatea? Europa occidentală pare să fi uitat de războaie. Dar poate oare pacea să se instaureze aici pe durată, când în alte părţi conflictele izbucnesc şi se desfăşoară cu atâta violenţă? Este oare pacea divizibilă sau nu poate apărea decât ca o pace a întregii lumi?[86]

Preocuparea ştiinţifică privind războiul şi pacea este, probabil, la fel de veche ca însăşi ştiinţa[87]. Cu toate acestea, de abia în anii 50 ai secolului XX cercetarea în domeniul păcii şi al conflictelor au apărut ca discipline ştiinţifice autonome-irenologia şi respectiv polemologiea- cu scopul de a analiza diversele aspecte ale conflictelor şi ale războiului precum şi condiţiile necesare realizării unui climat de păce[88]. Încercările de a crea o ştiinţă specială care să cerceteze domeniul păcii s-au făcut remarcate în multe rânduri de-a lungul secolului XIX. Totuşi, de abia după Primul Război Mondial, când lumea a devenit conştientă de crimele şi distrugerile în masă, pe lângă Societatea Naţiunilor şi Curtea Internaţională de Justiţie, au apărut institute pentru cercetarea relaţiilor internaţionale în SUA şi Marea Britanie. Acestea aveau ca scop studierea conflictelor şi războaielor, a

---

[84] Herfried Münkler, *Krieg und Frieden*; în vol. Iring Fetscher/Herfried Münkler (ed.*), Politikwissenschaft. Begriffe - Analysen - Theorien,* Ein Grundkurs, Reinbek 1985, p. 280-281.

[85] A se vedea pe larg, Kenneth N. Waltz, *op. cit*.; Robert D. Kaplan, *Politici de război*, Polirom, Iaşi, 2002; Thomas C. Schelling, *Strategia conflictului*, Editura Integral, Bucureşti, 2000;

[86] Lothar Brock, *Frieden. Überlegungen zur Theoriebildung*, in vol. Volker Rittberger (ed.), *Theorien der internationalen Beziehungen*, PVS-Sonderheft 21/1990, p. 72.

[87] Mircea Malița, *Între război şi pace*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2007, passim.

[88] Egbert Jahn, Friedens- und Konfliktforschung, în vol. Dieter Nohlen (ed.), *Pipers Wörterbuch zur Politik,* München 1989, p. 256-258.

revoluțiilor şi războaielor civile, precum şi a condițiilor de instaurare a unei păci mondiale de durată[89]. În anii '20, însă, puțini au mai fost aceia care doreau să incorporeze războiul şi pacea în cadrul relațiilor internaționale. Noua disciplină a devenit rapid un factor de legitimare care servea politicilor externe naționale şi intereselor militare şi de putere a diferitelor state.

Acumulările de tensiuni în relațiile internaționale, crizele care n-au putut fi rezolvate în cadrul instituțiilor de securitate, fondate pe noul concept de pace şi război au condus la apariția celei de-a doua conflagrație mondială care a afectat sistemul de state, pe de o parte, crimele puse la punct de politica stalinistă şi fascistă, dar mai ales perspectiva unui război atomic ce ar putut să ucidă popoare întregi, pe de altă parte, au făcut ca cercetarea din domeniul păcii să se impună la sfârşitul anilor '50 ca o reacție la ideologia impusă de Războiul Rece[90]. Ea a apărut mai întâi la universitățile şi institutele particulare din Canada, SUA şi Norvegia. În paralel cu această dezvoltare, polemologia (studiul războaielor şi conflictelor), de care se interesau doar câteva persoane din Franța şi Olanda, s-a concentrat pe cercetarea sistematică a războaielor şi conflictelor. Scopul cercetărilor, din domeniul păcii, nu a constat numai în monitorizarea, delimitarea şi restrângerea fenomenului războiului, ci eliminarea acestuia ca tip de relație socială şi interstatală. Se urmărea astfel ca cercetarea în domeniul păcii să reia ideile considerate anterior utopice cu privire la instaurarea păcii mondiale. Acest curent care se concentra mai degrabă pe monitorizarea războaielor şi pe ținerea sub control a conflictelor a funcționat mai întâi în paralel cu cercetarea în domeniul păcii, în cadrul studiului războaielor şi mai ales pe teritoriul SUA . Cele două domenii de cercetare s-au unit însă în anii 60 într-o disciplină ce îmbina cercetarea din domeniul păcii cu cea din domeniul conflictelor[91].

Pe timpul relaxării tensiunilor internaționale au apărut preocupări pentru întemeirea unei noi discipline pentru studierea problemelor consacrate păcii- *irenologia.* În 1964 apare, la Groningen, *International Peace Research Association*[92] . Tot în acest an apare la Oslo şi *Journal of Peace Research* [93], care a avut o contribuție

[89] Ionel Nicu Sava op. cit., p. 91.
[90] A se vedea pe larg, Stefano Guzzini, *Realism şi relații internaționale*, Institutul European, Iaşi, 2000, p. 45-106
[91] Constantin Buşe, Constantin Hlihor, *Security Paradigm Between Classic and Modern*, în Euro-Atlantic Studies, nr. 7, 2000, p. 118.
[92] A se vedea pe larg, http://soc.kuleuven.be/pol/ipra/about_history.html
[93] A se vedea pe larg, http://jpr.sagepub.com/

deosebită la răspândirea şi promovarea studiilor consacrate păcii şi războiului în egală măsură. Prin apariţia unor organizaţii regionale latino-americane şi asiatice la sfârşitul anilor '70 consacrate studiilor de irenologie, cercetarea în domeniul păcii a depăşit graniţele Americii de Nord, ale Europei Occidentale şi ale Japoniei, cunoscând astfel o răspândire mondială.

Cercetarea din domeniul păcii a cunoscut o creştere spectaculoasă odată cu înfiinţarea *International Peace Research Institute*[94] din Stockholm. Acest institut a fost înfiinţat, la propunerea primului ministru de atunci al Suediei, Tage Erlander, la 1 iulie 1966, cu ocazia aniversării a 150 de ani de la fondarea statului modern. Obiectivul fundamental urmărit era să se creeze o bază ştiinţifică pentru diplomaţia suedeză şi să se furnizeze expertiză pentru comisiile şi instituţiile ONU, de la Geneva, care se ocupau cu problemele dezarmării[95]. Studiile şi cercetările privind cauzele războiului şi al crizelor în domeniul relaţiilor internaţionale au fost şi sînt publicate în reputata publicaţie *SIPRI Year Book* . Faptul ca această publicaţie a apărut în numai puţin de şase limbi de circulaţie internaţională, a avut un mare impact asupra opiniei publice de pe întregul mapamond supra necesităţii dezvoltării cercetării în domeniul păcii[96]. Reputatul specialist în teoria propagandei Jacques Ellul crede că nevoia de a studia crizele şi conflictele sub toate aspectele izvorăşte din insăşi caracteristica societăţilor moderne. El constată în societatea modernă "omul în permanenţă trăieşte în ambianţa războiului, un război care are loc în toate dimensiunile mediului social"[97]

Relaxarea conflictului Est-Vest, sfârşitul Războiului din Vietnam, şi slăbirea interesului faţă de problemele de dezvoltare ale *Lumii a Treia* au mutat atenţia opiniei publice asupra problematicii *Nord-Sud*. Astfel s-a impus o lărgire a paradigmelor cercetării din domeniul păcii, dincolo de preocupările anterioare în ceea ce privea dinamica înarmării, sistemele teroriste, ţinerea sub control a procesului de înarmare şi monitorizarea procesului de dezarmare.

Şcoala realismului

În *teoria relaţiilor internaţionale* Şcoala realistă acordă spaţii largi cercetării războiului şi modalităţilor prin care statele îşi pot asigura propria securitate. În general pacea şi războiul este legată de

[94] A se vedea, http://www.sipri.org/contents/about
[95] http://www.sipri.org/contents/about/sipri/history.html
[96] Ibidem.
[97] Jacques Ellul, *Propagandes,* Economica, Paris, 1990, p. 162.

lupta pentru putere care se dă între actorii mediului internațional. Unul dintre fondatorii realismului Hans Morgenthau, combătînd reprezentanții unui alt current la fel de presigios din teoria relațiilor internaționale, afirma că în fapt este o naivitate speranța impunerii unei politici de dezarmare prin instituții internaționale. Ajunge la această concluzie prin analiza comparativă pe care o face politicii interne şi externe ale statului contemporan. În interiorul granițelor unui stat, lupta pentru putere este mediată de o pluritate de loialități, aranjamente constituționale şi "reguli ale jocului"[98] dependente de o cultură. Acestea maschează, dar şi directionează lupta pentru putere către concepții concepții concurente despre bunăstare. Puterea coercitivă a statului combinată cu o rețea de norme sociale şi legături din interiorul comunității evidențiază politica ca pe o arenă de progress potențial. În arena internațională toti aceşti factori care condiționează lupta pentru putere acționează foarte slab sau în unele condiții nici nu se pot manifesta. Aici "voința de putere are mînă liberă" şi în consecință " continuitatea în politica externă nu este supusă opțiunii, ci este o necessitate; pentru că derivă din factori pe care nici un govern nu îi poate controla, dar îi poate neglija rescind să eşuieze (…) Războiul sau pacea sunt decise de acşti factori permanenți, indifferent de forma de guvernămînt…şi de politicile interne. Națiunile sunt doritoare de pace în anumite condiții şi sunt războinice în altele"[99].

Deşi sceptic in ceea ce priveşte posibilitatea eliminării războiului din viața internațională, atît timp cît el este un instrument în lupta pentru putere, Morgenthau a crezut că pot fi identificați aceşti factori cu ajutorul instrumentelor şi metodelor specifice teoriei relațiilor internaționale. Dealtfel in lucrarea care i-a adus nu numai consacrarea ci o binemeritată faimă internațională—Politics Among Nations—a încercat să găsească principiile cu ajutorul cărora să se poată construe o teorie empirică de politică internaționbală. Pe baza acesteia s-ar putea identifica condițiile în care un stat poate trece de la o politică de pace la una de confruntare.

Viziunea realistă asupra fenomenului război o gasim şi în opera sociologului francez Raymond Aron. Pentru el politica externă este constituită din comportamentul politico-strategic, iar relațiile internaționale se desfăşoară în umbra războiului. Nu înțelegea prin

[98] Martin Griffiths, *Şcoli, curente, gînditori*, Editura Ziua, Bucureşti, 2003, p. 74.
[99] Ibidem, p. 74-75.

acest lucru că războiul este o posibilitate permanentă, ci doar că legitimarea violenței pentru asigurarea scopurilor statului este comună tuturor statelor şi că nu ar putea fi monopolizată aşa cum fusese în interiorul statelor. În opinia sa relațiile internaționale sunt "relații între unități politice care pretend dreptul de a-şi face singure dreptate şi de a fi singurul arbitru în privința deciziei de a lupta sau a nu lupta"[100]. Înțelegerea cauzelor războiului a fost pentru Raymond Aron esențială în descifrarea comportamentului statelor în mediul internațional. A combătut pe acei teoreticieni care explicau cauzele conflictelor dintre state prin determinism geografice şi economice, cum a fost cazul geopoliticienilor şi al marxiştilor. Acest fapt nu l-a făcut să respingă toate tipurile de determinism atât timp cât a crezut că cel istoric poate să fie relevant în înțelegerea mecanismelor care conduc la apariția războiului. În opinia sa rivalitatea tradițională dintre state este principala cauză a războiului.[101]

Profesorul de politică şi relații internaționale de la Woodrow Wilson School, Universitatea Princeton (SUA) Robert Gilpin a considerat că războiul este cel care, în cele din urmă, conduce la schimbări de esență în structura ordinii mondiale. Modelul schimbării sistemice a lui Gilpin se bazează pe o serie de ipoteze cu privire la state pe care el le deduce din teoria microeconomică a alegerii raționale[102]. Analizînd evoluțuia relațiilor dintre state dela Pacea de la Westphalia(1648) la Războiul Rece ajunge la concluzia că teoria ciclică a schimbării in sistemul internațional este validată de istorie. Din această perspectivă el observă că, începînd cu 1648 ordinea în viața internațională s-a schimbat de mai multe ori în funcție de modificările care au avut loc în ierarhia balantei de putere. În timp apare o prăpastie între statutul şi prestigiul statului/statelor hegemon şi puterea pe care pot să o desfăşoare pentru a-şi apăra interesele naționale. În ciuda dorinței statelor ca schimbarea în ordinea mondială să se facă în mod paşnic, Gilpin observă că, pînă în prezent, „mecanismul principal al schimbării ... a fost războiul sau ceea ce noi am numit războiul hegemonic(adică un război care determină ce stat sau state vor fi dominante şi vor guverna sistemul)".[103] Aserțiunea profesorului american pare să intre în criză atunci cînd se pune întrebarea cu ce mijloace militare se va purta războiul hegemonic.

[100] Raymond Aron, *Peace and War*, Praeger, New York, 1968, p. 5
[101] Ibidem, p. 279.
[102] Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, p. 10-11.
[103] Ibidem, p. 15.

Existența armelor nucleare şi folosirea lor intr-un astfel de război pune sub semnul întrebărilor teoria lui Gilpin. În acest caz următorul război hegemonic are foarte multe şanse să fie şi ultimul. Pe de altă parte se poate observa că schimbarea de la ordinea mondială bazată pe hegemonia a două superputeri—SUA şi URSS—nu s-a făcut prin conflict hegemonic.

Locul şi rolul războaielor în sistemul relațiilor internaționale dar mai ales cauzele care conduc actorii mediului internațional la un comportament conflictual au constituit preocupări majore şi pentru un alt strălucit reprezentant al realismului Kenneth Waltz. El crede se ajunge mai uşor la pace dacă înțelegem cauzele războiului. Constatînd că răspunsul la întrebarea unde se află cauzele majore ale războiului sunt „uimitoare prin varietate şi prin varietate şi prin natura lor contradictorie. Pentru c această diversitate să poată fi mai uşor manevrată, răspunsurile pot fi ordonate în trei categorii: cele ce țin de om, cele legate de structura statelor separate şi cele referitoare la sistemul de state[104]. Referindu-se la natura umană şi comportamentul dual al omului în societate el scoate în evidență faptul că în problemele legate de pace şi război trebuie analizat şi înțeles individul cu rol de decizie politică. În această privință Waltz îl cita pe fostul preşedinte american Dwight Eisenhower: ”Oamenii poporul în general nu doresc conflicte. Cred că liderii lor sunt cei care, devenind prea belicoşi, fac greşeala să creadă că poporul vrea, într-adevăr să lupte”[105]. Oamenii nu trăiesc izolați ci în cadrul unor societăți riguros structurate. Acestea sunt elementele cheie ale societății internaționale şi înțelegerea comportamentelor acestora în relațiile reciproce ar da răspuns la multe din întrebările legate de originea conflictelor. Soluția eliminării războiului ar fi din această perspectivă generalizarea unui model de stat „bun” care spre deosebire de statul „rău” ar fi tentat spre cooperare şi înțelegere în mediul internațional. Există o asemenea rețetă valabilă oriunde pe acest glob? Statele în mediul internațional se comportă întotdeauna în raport cu raționalitatea izvorîtă din idealurile cele mai generoase ale umanității. Există o autoritate supremă în acest mediu anarhic de care să asculte toate statele? Sunt întrebări la care reprezentanții Şcolii liberale cred că au răspunsuri mai adecvate decît realiştii.

[104] Kenneth N. Waltz, *Omul, statul şi războiul. O analiză teoretică*, traducere de Mihaela Sadovschi, Instututul European, Iaşi, 2001, p. 20
[105] Ibidem, p. 17

Liberalismul

Cea de-a doua mare Şcoală din teoria relaţiilor internaţionale- liberalismul- a abordat problema războiului în opoziţie cu starea de pace. Se consideră că războiul ca fenomen politic poate fi eliminat dacă sunt realizate condiţiile pentru instaurarea unei păci durabile. Originea modernă a studiilor asupra păcii (irenologia) se plasează la sfîrşitul secolului al XVIII-lea în filozofia lui Immanuel Kant. În 1795, acesta publică lucrarea *Zum ewigen Frieden* care va sta la baza tutror disputelor şi controverselor privind căile şi modalităţile de instaurare a unei păci durabile în societatea omenească.[106] Potrivit concepţiei lui Kant societăţile democratice nu luptă între ele. Analistul Ionel Nicu Sava identifică principalele teze ale gîndirii kantiene care aplicate la mediul internaţional ar crea premizele obţinerii a ceea ce filozoful german numea *pacea perpetuă* [107]: nici un stat independent, mare sau mic, nu trebuie să se afle sub dominaţia altui stat; armatele permanente trebuie să fie abolite cu timpul; nici un stat nu trebuie să intervină prin forţă în constituţia sau guvernul altor state; constituţia civilă a tuturor stastelor trebuie să fie republicană; legea naţiunilor trebuie să se bazeze pe o federaţie a statelor libere.

Instrumentele prin care s-ar realiza un asemenea ideal în comunitatea internaţională erau identificate cu „libertatea în interiorul statului şi arbitrajul (dreptul) în relaţia dintre state”[108] Cu alte cuvinte Kant credea că evoluţia societăţii în conformitate cu supremaţia legii ar crea premisele pentru o stare de moralitate şi echitate în relaţiile dintre oameni. Nici un guvern aflat sub controlul poporului nu va intra în război dacă nu va fi obligat să o facă. Experienţa politică din sistemul relaţiilor internaţionale zdruncină această concepţie.

De remarcat faptul că şi Immanuel Kant a fost suficient de realist atunci cînd observa că societatea secolului al XVIII-lea nu era pregătită şi nici nu putea să realizeze o astfel de pace[109] dar a crezut că timpurile ulterioare vor fi mai potrivite pentru un asemenea sistem de securitate. Ilustrul gînditor german a avut dreptate din acest punct de vedere deoarece ulterior concepţia sa a stat la baza mai multor şcolii de gîndire care s-au încadrat în curentul liberal. Filozofia sa a înrîurit

---

[106] Benjamin Solomon*, Kant's Perpetual Peace: A New Look at this Centuries-Old Quest,* în “The Online Journal of Peace and Conflict Resolution” ;

[107] Ionel Nicu Sava *, Studii de Securitate*, Centrul Român de Studii Regionale, Bucureşti, 2005, p. 90.

[108] Ibidem.

[109] A. Franceschet, *Popular Sovereignty or Cosmopolitan Democracy? Liberalism, Kant and International Reform*. “European Journal of International Relations” no. 6, 2000, p. 277-302.

gîndirea şi practica relaţiilor internaţionale în perioada următoare.

Adepţii acestui curent au evitat să vadă războiul ca modalitate de a reglementa problemele dintre state cu regimuri de democraţie liberală. Ei consideră războiul o boală. "O boală gravă, un cancer al politicii. El este un produs al instinctelor agresive al uno elite nereprezentative."[110]Acest fapt nu a însemnat că în mod automat reprezentanţii acestui curent au negat posibilitatea apariţiei unui asemenea fenomen chiar in reglementarea unor raporturi dintre state democratice însă, în credinţa lor acesta trebuia să fie un fenomen care să se manifeste extrem de rar.[111] Norman Angell, de exemplu, afirma că "războiul deşi necesar uneori, este întotdeauna un mod inuman şi irațional de a rezolva disputele şi că prevenirea lui ar trebui să fie întotdeauna o prioritate politică dominantă"[112]. Nici Tom Paine nu era departe de această credinţă: "O uneltire menită să conserve puterea şi îndeletnicirea prinţilor, oamenilor de stat, soldaţilor, diplomaţilor şi fabricanţilor de arme şi aă lege tirania lor şi mai strîns de gîtul poporului"[113].

Eliminarea războiului din viaţa internaţională, în opinia adepţilor curentului liberal, se poate realiza prin construirea de regimuri politice democratice, prin promovarea avantajelor comerţului internaţional şi prin crearea unor mecanisme instituţionale cu caracter internaţional care să gestioneze pacea şi prosperitatea. Securitatea nu trebuie lăsată la discreţia unor negocieri bilaterale secrete şi a credinţei în echilibrul de putere. Oamenii politici şi diplomaţii sînt înzestraţi cu raţiune şi acţionează raţiopnal în practica diplomatică. Acest fapt îi determină să fie uniţi de interesul fundamental de a crea o comunitate mondială, bazată pe un sistem al păcii, care poate fi realizat în anumite condiţii. Esenţiale sunt revelarea acestui adevăr fundamental şi înfiinţarea şi funcţionarea instituţiilor, care vor pune ordine în anarhia internaţională. Educaţia va înlătura ignoranţa şi prejudecăţile, democraţia va împiedica izbucnirea războaielor, iar instituţiile care previn manifestările de violenţă la nivel naţional pot fi extinse şi la nivel global pentru a soluţiona paşnic disputele. Creşterea interdependeţelor economice şi avantajele comerţului internaţional vor face ca războiul să ameninţe propsperitatea ambelor părţi angajate

[110] Mirecea Malița, *op., cit.,* p. 291.
[111] Bruce Russett, *Counterfactuals About War and Its Absence*, în vol. Philip Tetlock , Aaron Belkin (ed.), *Counterfactual Thought Experiments in Worm Politics: Logical, Methodological, and Psychological Perspectives*, Princeton: Princeton University Press, 1996, p. 169-178
[112] Apud, Martin Griffith, *op., cit*., p. 101
[113] Apud, Mircea Malița, *op., cit*., p. 291

într-un conflict/război[114]

Această viziune inspirată din paradigma liberală şi adoptată de mari oameni politici şi diplomaţi a marcat o cotitură în relaţiile internaţionale. Viziunea optimistă a liberalismului asupra politicii internaţionale se bazează pe trei credinţe fundamentale care sînt comune aproape tuturor teoriilor din această paradigmă[115]. În primul rînd liberalii consideră ca nu statele ar trebui să fie principalii actori ai scenei internaţionale ci instituţiile şi organizaţiile cu vocaţia păcii şi securităţii. În al doilea rînd susţin că statele în comportamentul lor in relaţiile cu alti actori un rol important îl are organizarea politică internă. Din acest punct de vedere sînt state *"bune"* şi democratice care vor avea un comportament dictat de respectarea legii şi a principiilor marale şi state *"rele"* care sînt de factură autoritară sau dictatoriale şi vor promova în raporturile cu alţi actori forţa şi politica de forţă. Nu în ultimul rînd aceştia afirmă că pacea şi securitatea se pot obţine dacă lumea va fi populată cu state "bune".

Această idee a fost promovată, printre alţii de Woodrow Wilson, dar a fost împărtăşită de o întreagă pleiadă de oameni de ştiinţă care au trasat cele două direcţii de acţiune: cunoaşterea trecutului pentru a putea împiedica repetarea greşelilor, şi crearea unor instituţii şi norme, condiţii indispensabile pentru o eră a păcii. Securitate în politica mondială în viziunea lui W.Wilson se putea obşine dacă dispăreau statele care promovau politicile de tip imperialist. Ideea sa se baza pe respectarea drepturilor omului—dreptul la autoguvernare era considerat unul fundamental—dar şi pe lipsa de legitimitate a imperiului ca formă de organizare statală. Reputaţia sa de promotor al viziunii liberale s-a construit pe modelul pe care la propus Conferinţei de pace de la Paris care a pus capăt primului război mondial. Acesta a fost creionat încă înainte de sfîrşitul conflagraţiei în nu mai puţin celebrele *Fourteen Points*.[116]

Instrumentul menit a realiza şi a menţine securitatea colectivă a fost, în opinia fondatorilor acestei concepţii, Societatea Naţiunilor. Acesta a funcţionat pe baza unui Pact negociat de Puterile Aliate şi Asociate la Paris şi adoptat de Conferinţa de Pace, la 28 aprilie 1919, cu recomandarea de a fi reprodus ca preambul al sistemului tratatelor de pace. Pactul conţinea 26 de articole şi o anexă cu lista celor 32 de

[114] Stephen M. Walt**,** *International relations: One world, many theories în* **Foreign Policy,** Issue 110, Spring 1998, p. 29.
[115] John J. Mearsheimer*, op., cit*., p. 16
[116] Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, Editura Comunicare.ro, Bucureşti, 2003, p. 37-39.

state fondatoare şi alte 13 ţări invitate să adere la el[117]. Prin acest document se definea scopul Scietăţii Naţiunilor care în esenţă era dezvoltarea cooperării între naţiuni, garantarea păcii şi siguranţei precum şi eliminarea războiului şi modul ei de funcţionare. Art. 8 prevedea că, în scopul menţinerii păcii, statele membre recunoşteau necesitatea reducerii armamentelor naţionale, în funcţie de „situaţia geografică şi codiţiile speciale ale fiecărei ţări până la minimul necesar apărării ordinii interne“[118]. Susţinătorii Ligii printre care se număra şi Alfred Zimmern credeau că aceasta poate să menţină securtitatea prin promovarea unor mecanisme politice de tipul conferinţelor consacrate dezarmării sau medierii conflictelor dintre state. Edificarea unui sistem de instituţii care să elaboreze norme şi reguli de comportament pentru toţi actorii din mediul internaţional dar şi instrumente de control pentru a obliga la respectarea normelor şi regulilor[119]. Aceste reglementaări au fost utile în rezolvarea pe cale paşnică a unor diferenduri minore dintre state cum au fost litigiile de frontieră dar ele au fost minore în raport cu marile primejdii ce se arătau la orizont.[120]

Ideile promovate de adepţii liberalismului s-au împotmolit însă în practica diplomatică în perioada dintre cele două războaie mondiale, iar Liga Naţiunilor nu a trecut testul realităţii[121]. Mircea Malița crede că începutul sfărşitului acestei instituţii a fost marcat de eşecul conferinţei de dezarmare din 1932[122]. Germania nemulţumită de clauzele la care trebuia să se alăture se retrage de la conferinţă şi ulterior şi din Ligă. Ea s-a dizolvat în momentul în care nu au reuşit să preîntâmpine izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Consecinţa a fost apariţia unei profunde crize în teorial liberalismului şi scăderea încrederii în valoarea practică a tezelor promovate de acest curent de gîndire. Remarcabil este faptul că asemenea consecinţe n-au avut efect asupra tuturor celor care s-au ocupat de studiul problemelor

---

[117] A se vedea pe larg, J. B. Duroselle., *Histoire diplomatique de 1959 a nos jours*, 7-e édition, 1978, p. 58 ; Mihai Iacobescu*, România şi Societatea Naţiunilor. 1919-1929*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988, pp. 113-116, Alexandru Vianu, Constantin Buşe, Zorin Zamfir, Gh.Bădescu, *Relaţii internaţionale în acte şi documente, vol.I. 1917-1939*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1974, pp. 17-25

[118] Constantin Hlihor, *op., cit*.,p. 38

[119] Apud, Martin Griffiths, *op., cit*., p. 178.

[120] Mircea Malița, *op., cit*., p.198

[121] A se vedea pe larg, Mircea Malița, *op., cit.,* p. 192-209; Mihai Iacobescu, *România şi Societatea Naţiunilor. 1919-1929*, Bucureşti, 1988; J.B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 a nos jours*, Cinquiéme édition, Paris, 1971; Henry Kissinger *Diplomaţia*, Bucureşti, 1998; Hedley Bull, *The Theory of International politics, 1919-1969*, în Martin Griffith, op., cit., p. 181

[122] Mircea Malița, *op., cit.,* p. 200

păcii şi războiului din perspectivă liberală. Prin urmare nu toată lumea a considerat că liberalismul ca teorie este o „perspectivă inadecvată pentru studiul şi practica politicii internaţionale" iar promotorii ei fiind „ incapabili să distingă între aspiraţie şi realitate"[123].

După cel de-al doilea război mondial adepţii păcii realizată prin instituţie cu vocaţia universală considerau că trebuiau urgent corectate viciile de construcţie pe care le-a avut Liga Naţiunilor. Aşa a apărut pe scena internaţională ONU instituţie care a încorporat toate speranţele şi toate iluzile Şcolii liberale. Încă odată s-a confirmat faptul că în construcţia unei arhitecturi de securitate mondiale actorii chemaţi să o edifice nu sînt în primul rînd animaţi de cerinţele teoretice ale unui anume model sau ideologie ci de intersele de stat pe care le au pe termen scurt sau lung şi de experienţa istorică prin care un actor sau altul a avut cîştig de cauză în a-şi promova aceste interese. Henry Kissinger surprinde cu acuitate acest lucru cînd analizează poziţiile marilor puteri învingătoare în ceea ce priveşte viitoarea ordine a lumii şi prin urmare şi mecanismele pe care acestia le consideră viabile în a o susţine. Acesta ajunge la concluzia că "Fiecare dintre învingători vorbea în termenii experienţelor istorice ale ţării sale. Churchill voia să reconstruiască tradiţionala balanţă de putere în Europa. Asta însemna reconstrucţia Marii Britanii, a Franţei şi chiar a Germaniei învinse astfel încît, împreună cu Statele Unite, aceste state să poată contrabalansa colosul sovietic, de la est. Roosevelt avea în vedere o ordine postbelică în care trei învingători, împreună cu China, să acţioneze ca un Consiliu de directori ai lumii pentru a impune pacea împotriva oricărui răufăcător potenţial, cel mai probabil fiind după el Germania—o viziune care avea să fie cunoscută drept "Cei Patru Poliţişti". Modul lui Stali de a vedea lucrurile reflecta atit ideologia sa comunista cit si politica externa rusa tradiţionala. El s/a străduit sa speculeze victoria tarii sale prin extinderea influentei ruseşti in Europa Centrala. Si a încercat sa transforme tarile cucerite de armatele sovietice in zone tampon pentru protejarea Rusiei împotriva oricărei agresiuni germane viitoare"[124]

O pleiadă de teoreticieni şi totodată buni cunoscători ai evoluţiilor din mediul internaţional al secolului al XX-lea de la Norman Angell şi John Hobson[125] la Francis Fukuyama şi David Held[126] ca să ne

[123] Edward H. Carr , *The Twenty Years Crisis,* New York, Harper and Row, 1939, apud, Martin Griffith, *op., cit*., p. 27
[124] Henry Kissinger*, op., cit*., p. 360
[125] John Hobson, *Democracy and a Changing Civilisation*, London, 1934; idem, *The Crisis of Liberalism:New Issues of Democracy*, Harvester Press Brighton, 1974.

rezumăm nu doar la cei mai cunoscuți mediului uniuversitar ci şi pentru că fiecare la timpul său a născut controverse şi aprecieri diversificate legate de fenomenul şi practica securității au continuat să promoveze ideile şi valorile liberalismului.

Şcoala sociologică

În contextul dezvoltării ştiințelor socioumaniste, respectiv al reluării unor concepte precum *conflict asimetric*, *conflict de interese*, *conflict latent vs. conflict manifest*, explicațiile de ordin sociologic au căpătat tot mai mare importanță. Această extindere a paradigmelor şi-a găsit expresie mai ales în conceptul de *violență structurală* dezvoltat de sociologul Johan Galtung[127]. Concept a fost adoptat cu rapiditate de analişti şi specialişti adepți ai curentelor liberale, ba chiar şi socialiste din Occident care au început să atragă atenția asupra nevoiii de reformă a sistemului relațiilor internaționale contemporane.

Pacea în viziunea lui Galtung este definită ca opus al violenței. Însă de remarcat faptul că acasta nu constă pur şi simplu în utilizarea controlată a violenței de către oameni, ci este „tot ce împiedică autorealizarea umană şi poate fi evitat”[128]. Teoria lui Johan Galtung propune pentru înțelegerea conflictelor contemporane patru tipuri de violență în politica mondială. Violența *clasică* este ceea ce în literatura de specialitate definită prin război, tortură sau pedepse inumane şi degradante. Un alt tip de violență care poate să apară în mediul internațional în opinia lui Galtung este cea *generată de sărăcie*, de lipsă a condițiilor materiale de viață care pot provoca la fel de mari suferințe oamenilor. Cel de-al treilea *represiunea*, generată de pierderea libertății indivizilor de a-şi alege şi a-şi exprima propriile convingeri. În fine, Galtung tratează *alienarea* ca formă de violență structurală generată de pierderea identității individului şi a reducerii condițiilor omului modern de a trăi într-o comunitate coezivă şi de a stabili relații cu alți semeni[129]. Aşadar pentru a putea cunoaşte tipurile de conflicte care au fost prezente în istoria secolului al XX-lea este necesar să cunoaştem structura violenței din societatea modernă. Galtung crede că pentru a aparea în sistemul relațiilor internaționale un conflict este necesar ca două sau mai multe state să aibă interese

---

[126] David Held*, Political Theory Today*, Cambridge Univesrity Press, Cambridge, 1991; idem, *Models of Democracy*, Polity Press Cambridge, 1987.

[127]Apud, Ionel Nicu Sava *op. cit*., p. 102

[128] Johan Galtung, *Transarmament and Cold War: Peace Research and the Peace Movement*, Christian Eljers, Copenhaga, 1988, p. 272, apud, Martin Griffith, *Relații internaționale. Şcoli, curente, gînditori*., Editura Ziua, Bucureşti, 2003, p.217.

[129] Apud, Martin Griffith, *op. cit*., p. 217.

incompatibile. Face deosebire între conflict, atitudinea de conflictuală şi comportarea de conflictuală[130].

După tipurile de nevoi pe care omul le are în societate Galtung identifică două tipuri de violență: directă care se particularizează în asasinate, sărăcie, sancțiuni, înstrăinare, reprimare detenție expulzare, deportare şi structurală casre se particularizează în exploatare şi marginalizare[131].

Caracterul difuz al conceptului de *violență structurală* a extins enorm domeniul de cercetare a păcii, ceea ce a însemnat că acest domeniu a fost suprasolicitat, cunoscând o creştere aproape nelimitată şi luând proporțiile unei ştiințe universale. În anii 70, această expansiune a fost resimțită ca fiind eliberatoare, mai ales pentru că vechile metode de abordare, aplicate unor probleme moderne precum dezvoltarea internațională a societății umane, a sistemului ei de state şi a mediului ei ambiant, nu mai erau deloc potrivite.

În mod tradițional în centrul studiilor clasice despre violență este aşezat, în mod indicutabil actorul predominant, pentru secolul XX, statul pe care reputatul sociolog Max Weber îl şi definea prin raportare la violență[132]. Michel Wievorka plecînd de la constatarea pe care o face Raymond Aaron cu privire la rolul statului după cel de-al doilea război mondial[133] constată că rolul actual al statului în relațiile internaționale a scăzut foarte mult şi prin urmare nu mai are o pondere la fel de mare în apariția violentei in relațiile internaționale deoarece este tot mai mult deposedat de monopolul violentei legitime aşa cu o vedea Max Weber. Acesta nu mai se află ca în deceniile şapte şi opt sursă legitimă în centrul luptei pentru eliberare națională, socială sau că proiecte revoluționare.Pe dealtă parte a scăzut şi numărul statelor care promovau violența prin existența unor regimuri politice totaslitare sau de dictatură. Astăzi violența este, în opinia lui Pierre Hassner, mai mult legată de absența unui stat puternic şi democratic în interiorul societății[134]. Din această perspectivă violența se manifestă pe două paliere: un nivel infrapolitic care se situiază în interiorul societății şi antrenează grupări din cele mai diverse şi unul metapolitic ce include

---

[130] J.M.G. van der Dennen şi V.S.E. Falger (Eds.) *The Sociobiology of Conflict*. London: Chapman & Hall, 1990, pp. 2.

[131] Apud Ionel Nicu Sava, *Op. cit*. p 104.

[132] A se vedea pe larg, Cătălin Bordeianu, Doru Tompea, *Weber astăzi, Weber ieri*, Editura Institutului Național pentru Societatea şi Cultura Română, Iaşi, 1999, p. 97-116.

[133] Michel Wieviorka, *Le nouveau paradigme de la violence* (Partie 2), în **Cultures & Conflicts, Sociologie politique de l'international,** http://www.conflits.org/document726.html#ftn12.

[134] Pierre Hassner, *Par-delà la guerre et la paix. Violence et intervention après la guerre froide ,* dans **Etudes**, sept. 1996, p. 153. apud, Michel Wieviorka, *op., cit., în loc., cit.*

grupări transnaționale legate de crima organizată rețele teroriste sau religioase.[135]

O altă perspectivă de a înțelege violența şi conflictul este cea care defineste războiul drept un fenomen care "se înîmplă doar între comunități politice distincte"[136]. Unul dintre principalii fondatori ai teoriei sociologice, Herbert Spencer conflictul era unprincipiu permanent „care animă orice societate şi instituie între aceasta şi mediul său un echilibru precar; incertitudinile supraviețuirii, precum şi teama pe care acestea le provoacă dau totuşi naştere unui control religios ce se transformă în putere politică organizată sub o formă militară; integrarea socială favorizează atunci diferențierea funcşiilor şi rolurilor, permițînd, la capătul acestei evoluții, crearea unei societîți industriale, în sfîrşit pacificată"[137]. Conflictul în această viziune are un caracter paşnic şi deci nu produce consecințe nedorite pentru societatea omenească. Alți autori au plasat conflictul în cadrul unei lupte acerbe pentru spațiu şi supravietuire a „raselor superioare „ cu cele „inferioare". Arthur de Gobineau şi Vacher de Lapouge în Franța, alături de H.S. Chamberlain sau Francis Galton în Marea Britanie, ca şi Wagner şi Marr în Germania s-au înscris în această concepție alături de alți teoreticieni care au fost folosiți de propaganda şi ideologia nazistă pentru a justifica genocidul şi crima în anii premergători şi in timpul celui de-al doilea război mondial.[138]

În gîndirea românească problema păcii şi a războiului a fost abordată, printre alții, de Dimitrie Gusti prin două excelente studii de sociologia războiului publicate în perioada interbelică.[139] Sociologul român vedea „războiul ca realitate socială (...) unul dintre cele mai complexe fenomene sociale"[140].Viziunea lui Gusti asupra războiului era una integratoare deoarece în opinia sa acesta cuprindea toată economia, toată cultura, toată tehnica unui timp. Natura şi modul specific de manifestare a războiului erau în concepția gustiană, direct influiențate de *cadrul* în care se desfăşura. Acest cadru avea patru dimensiuni: cosmică(terenul/geografia şi clima); biologică (dată de rasă şi selecție); istorică(cauze) şi psihologică. Din această perspectivă pentru D. Gusti

---

[135] Michel Wieviorka, *Le nouveau paradigme de la violence* (Partie 3), în **Cultures & Conflicts, Sociologie politique de l'international,** http://www.conflits.org/document726.html#ftn12.

[136] *Stanford Encyclopedia of Philosophy***, http://plato.stanford.edu/.**

[137] Apud, Pierre Birnbaum, *Conflictele*, în Raymond Boudon (coord), *Tratat de sociologie*, Humanitas, 1997, p. 258.

[138] Ibidem, p. 259

[139] Dimitrie Gusti, *Sociologia războiului*, Editura L. Sfetea, Bucureşti, 1913; idem*, Societatea Națiunilor.Originea şi ființa ei* în vol. *Sociologia militans*, Institutul Social Român, Bucureşti, 1934, apud, Ionel Nicu Sava, *op. cit*., p. 94, nota 5.

[140] Ionel Nicu Sava *op. cit*., p. 94.

manifestările războiului erau perceptibile la nivel economic, spiritual (aspectul moral), politic(forța) şi juridic(dreptul).[141]

Cauzele pentru care o națiune recurge la război au caracter istoric şi depind de contextul social şi politic în care această colectivitate umană vieţiuieşte. Scopul războiului determină pentru sociologul român şi tipul de război la care o colectivitate umană poate fi supusă. După criteriul apărare/cucerire el distinge două mari categorii de conflicte: de eliberare (naționale) şi de cucerire(imperiale); după tipul de actori implicați în conflict războaiele pot fi: civile, revoluții, interstatale şi ele se desfăşoară în interiorul unui stat, între o parte a societîții şi stat, şi în fine între state ca entități suverane.[142]

Fiecare colectivitate umană in sistemul internațional de state, afirmă Dinitrie Gusti, se leagă de o alta prin interese comune care pot duce la cooperare într ele dar şi la dispute şi conflicte. Prin urmare el pledează pentru intemeierea unei ştiințe care să studieze nu numai starea naşiunilor ci şi aspirațiile acestora pentru a se cunoaşte caracteristicile mediului internațional. Cunoaşterea acestor realități inernaționale ar putea conduce la scăderea probabilității de război. Realizarea unei bune cunoaşteri între națiuni ar conduce şi la o mai bună conlucrare între ele, cu alte cuvinte la creşterea gradului de socializare. „Socializarea crescîndă, afirma D. Gusti încă din 1913, este o condiție necesară a transformării războiului în concurență culturală”[143]. Ionel Nicu Sava sesizează, pe bună dreptate că această viziune a savantului român anunțată la începutul secolului al XX-lea se va impune, către anii ’70, ca una dintre cele mai moderne teorii ale relațiilor internaționale: teoria *creşterii interdepentenței* în mediul internațional.

2.2 Conflictele şi crizele din sistemul relațiilor internaționale în secolul XX si începutul secolului al XXI-lea

În irenologie calea preferată pentru majoritatea analiştilor şi teoreticienilor din domeniul polemologiei este studiul păcii în corelație cu definirea violenței şi a conflictului.[144] Cu alte cuvinte, pacea are sens ca efort de eliminare sau cel puțin de diminuare a

[141] Ibidem, p. 95.
[142] Ibidem, p. 96.
[143] Dimitrie Gusti, *Sociologia războiului*, în vol. *Sociologia militans*, p. 351.
[144] Gilles Renaud, *Julien Freund: La guerre et la paix face aux phenomene politique*, în http:/www.stratisc.org

violenţei şi conflictelor. Existenţa domeniului studiilor de pace derivă din persistenţa conflictelor. După încheierea războiului rece lumea s-a întrebat dacă nu cumva prin dispariţia regimurilor comuniste care promovau violenţa politică şi generau conflicte vom asista la dispariţia acestora.

O succinta analiza a conflictelor apărute in ultimele decenii şi aflate acum în stare de îngheţ şi cu o probabilitate destul de ridicata de perpetuare, precum si a celor peste 36 de conflicte care se desfasoara in lume la aceasta oră, este in masura sa contrazica si sa potoleasca elanul celor mai optimisti analisti. Fortele armate ale Federatiei Ruse, cuprinse in conflictul din Cecenia, sunt puse in situatia de a nu-si putea respecta promisiunile de a anihila mica republica independentista. Conflictul armat din Republica Democrata Congo, in care fusesera implicate la un moment dat alte opt tari africane (Angola, Namibia, Zimbabwe, Ciad, Sudan pe de o parte si Ruanda, Uganda si Burundi de cealalta parte), a reinceput datorita nerespectarii acordului de incetare a focului de unul din grupurile de insurgenti[145]. In ciuda atacului aerian de 78 de zile executat de NATO asupra Republicii Federale Iugoslavia pentru a impune incetarea purificarii etnice din Kosovo, urmat de desfasurarea unei puternice forte de mentinere a pacii (aprox. 50.000 de militari), ura dintre etnii continua sa se manifeste prin ucideri aleatorii. Chiar daca in mod oficial, conflictul declansat in Timorul de Est intre trupele indoneziene aliate cu gruparile paramilitare si est timorezi este terminat, pacea nu s-a restaurat in regiune.

Şi numai dintr-o succintă analiză a mediului contemporan de securitate ne arată că cea mai lungă perioadă de pace din epoca modernă nu depăşeşte 20 de ani, ceea ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că, astăzi conflictul este asociat cu civilizaţia în aceaşi măsură în care civilizaţia este asociată cu confortul şi bunăstarea.[146]Ideea că mai multă bunăstare înseamnă mai multă pace , idee centrată în antropologia occidentală, este dificil de susţinut. Din 1945 pînă în 2000 lumea a cunoscut doar 26 de zile fără război. Între 1945-2005 s-au derulat 132 de războaie din care doar 7 s-au terminat prin incetarea ostilităţilor prin voinţa comună a celor două părţi, 18 s-au încheiat cu

[145] Cpt. lector univ. drd. Ispas Teofil*, Natura viitoarelor conflicte şi prevenirea acestora*, în **Buletin Ştiinţific**, nr. 2/2000, publicaţie ştiinţifică şi de informare a ***Academiei Forţelor Terestre***, http://www.actrus.ro/buletin/2_2000/cuprins.html.

[146] Didier Bigo, *L'international sans territoire. Guerre, conflicts, transnational et terrritoire* , (partie 1) , în http://www.conflits.org/document.php?id=234.

împăcarea părților în urma negocierilor ,38 prin intervenția unor terți-actori ca mediatori.[147] Analistul politic şi cunoscut geopolitician Zbigniew Brzezinski, apreciază că în conflictele care au avut loc în secolul al XX-lea au murit nu mai puțin de 87.000.000 milioane de oameni din care 33 000.000 tineri între 18 şi 30 de ani[148]

Definire şi tipologia conflictelor

Analiştii care s-au ocupat de studierea conflictelor apărute după încheierea războiului rece au ajuns la concluzia că majoritatea dintre aceste conflicte nu se mai poartă între actorii clasici ai relațiilor internaționale ci au un caracter de conflict intern. Se apreciază că pentru prima dată în istoria modernă a lumii este exclus să apară un conflict major între marile puteri ale lumii[149]. Cercetînd contextul şi condițiile în care au apărut conflictele în secolul al XX_lea, Eduardo Posada a observat că în această perioadă 43 de conflicte s-au derulat in interiorul statelor[150]. Cele mai multe dintre aceste s-au desfăşurat între 1960 şi 1996 cînd au avut loc nu mai puțin de 60 de cazuri în care au fost victimizate minoritățile etnice.[151]Rezultă din cele afirmate, ca actualele conflicte nu se mai desfasoara intre armatele naționale, ci de cele mai multe ori intre trupe guvernamentale forțe armate ale unor grupuri etnice, politice, religioase ce reprezinta interese diferite in cadrul aceluiasi stat. Motivatiile sunt religioase, etnice sau mai rar de natură economică. În acelasi timp este si una din cauzele pentru care balanța victimelor militari-civili s-a schimbat in ultimii ani, numărul pierderilor din randul populatiei civile reprezentand 90% din total.

Seria exemplelor prezentate in acest sens poate continua[152]: incercarile grupurilor rebele nord-irlandeze de incalcare a moratorului *Good Friday Agreement* obtinut atat de greu in 1998; atitudinea separatistilor corsicani de a declina oferta de independenta din partea Frantei; intreruperea de catre E.T.A. a moratoriului privind violenta in regiunea basca a Spaniei; refuzul Armatei Nationale de eliberare

[147] Ionel Nicu Sava, *op. cit*. p. 100.
[148] Apud, Jordan Nathaniel Kiper, *War and negative peace în http://66.249.93.104/search?q=cache:ljdogAVb194J:web.uccs.edu/lasdean/Kiper.pdf+Zbigniew+Brzezinski+century+of+megadeath%E2%80%99+&hl=ro*
[149] Taylor B. Seybolt, *Major armed conflicts* în http://editors.sipri.se/pubs/yb00/ch1.html.
[150] Eduardo Posada*, Peace: What War are We talking About*? în http://www.ideaspaz.org/articulos/download/15peace_what_are_we_talking_about
[151] *Wilma A. Dunaway,* Ethnic Conflict in the Modern World-System: The Dialectics of Counter-Hegemonic Resistance in an Age of Transition în http://66.249.93.104/search?q=cache:IzmODMwzwXMJ:jwsr.ucr.edu/archive/vol9/number1/pdf/jwsr-v9n1.pdf+Questioning+Geopolitics:+Political+Projects+in+a+Changing+World-System+Greenwood+Publishing+Group,+Incorporated&hl=ro#4
[152] Cpt. lector univ. drd. Ispas Teofil, *op. cit*., în loc cit.

(E.L.N) de a se alatura suspendarii ostilitatilor convenita de Fortele Armate Revolutionare din Columbia (FARC)si guvern; actiunile musulmanilor separatisti din Insula Luzon (Filipine) grupati in Noua Armata Populara ce numara peste 25.000 de luptatori, incercarile nereusite pana acum ale guvernului turc de a anihila Partidul Muncitorilor din Kurdistan (P.K.K.); razboiul civil din Algeria in care sunt implicate doua grupari nonguvernamentale, Frontul Islamic de Salvare (F.I.S.) si Grupul Islamic de Armate (G.I.A.); mentinerea deschisa a conflictului indoneziano-pakistanez din Kashmir sau conflictele care s-au derulat după prăbuşirea URSS în Asia Centrală.

Pentru a elimina conflictele din viaţa internaţională este necesară o foarte bună cunoaştere a lor[153]. Ca şi războiul şi teoria conflictelor a cunoscut o dezvoltare şi abordare din varii perspective, prin urmare şi definirea lor a cunoscut o la fel de mare diversificare. Abordările teoretice se încadrează într-o paradigmă dihotomocă. Unii pornesc de la premisa că în societea modernă conflictul poate fi privit ca fiind rational, constructiv şi chiar benefic pentru autoreglarea socială iar alti teroreticieni ca pe ceva negativ şi cu urmari negative pentru evoluţia societăţii moderne.[154]

De remarcat faptul că în teoria relaţiilor internaţionale conflictul este perceput şi analizat în funcţie de Scoala de gîndire la care se asociază cel ce investigheză acest fenomen social. Adepţii curentului Behaviourist, de exemplu, susţin că se poate înţelege natura şi rolul conflictelor dacă se studiază comportamentul fiinţei umane atunci cîn aceasta acţionează pentru a-şi procura cele necesare supravieţuirii şi asigurării prestigiului în cadrul comunităţii[155].

Pe de altă parte adepţii curentului psihologist susţin că fiinţa umană are în matricea sa încastrat instinctul agresiunii. Aceştia combină cercetările din domeniul psihianalizei cu cele ale sociologiei şi caută să găsească răspuns la comportamentul agresiv al fiinţei umane. Un grup de sociologi şi psihologi spanioli au încercat, la jumătatea deceniului nouă al secolului trecut să explice prin cercetare interdisciplinară comportamentul agresiv în mediul urban cu un studiu

[153] Rechercher la paix passe par une analyse précise de la nature d'un conflit, in http://www.irenees.net/fiches/fiche-analyse-74.html

[154] James E. Dougherty , Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*. New York, Harper & Row Publishers, 1981, p. 187.

[155] Robert L. O'Connell, *Of Arms and Men, A History of War, Weapons, and Aggression.* New York, Oxford University Press, 1989, p. 30.

de caz desfăşurat în oraşul Sevillia.[156] Concluzia acestora este că apariţia conflictului în comunităţile umane nu este determinată de natura umană ci de caracterul şi tipul de realaţii care se instituie între indivizi pe de o parte şi grupuri umane pe de altă parte.[157]

Conflictul este, prin urmare, şi el definit în mod diferit. De menţionat ca definiţiile şi aprecierile, adesea, sînt reduse doar la conflictul armat. În sensul cel mai larg conflictul este o manifestare ale unor antagonisme deschise între două entităţi, individuale sau colective cu interese incompatibile pe moment, în privinţa detinerii sau gestionării unor bunuri materiale sau simbolice. Reputatul specialist în teoria păcii şi războiului, R.J. Rummel afirmă că, în sens filozofic, conflictul poate fi definit ca o confruntare dintre o *putere* cu altă *putere* în încercarea de a distruge tot ceea ce apare manifest împotiva sa. În sens social conflictul poate fi văzut ca o relaţie de confruntare dintre două părţi care îşi doresc reciproc acelaşi lucru[158].

Analiştii Kenneth D. Bush şi Robert J. Opp arată că societatea modernă este prin natura sa conflictuală şi că de fapt conflictele violente sînt cele care afectează atît structura cît şi modul ei de funcţionare[159]. Referindu-se la paradigama avansată de Fukuyama pentru a se descifra sensul evoluţiilor internaţionale după încheierea războiului rece, analistul Nicolae Uscoi arată că natura conflictelor în lumea post război rece s-a schimbat dramatic. Unele conflicte care apar în societate sînt cauzate de egoism şi nu de doleanţe. Acolo unde războiul afectează societatea în general, poate fi profitabil pentru altele. În asemenea cazuri, deseori controlul asupra resurselor naturale este în pericol, drogurile sînt de cele mai multe ori implicate, conflictele sînt sprijinite de vecini şi sectorul privat este complice – cumpărând scopuri bolnave, contribuind la spălarea banilor şi furnizând părţilor aflate în conflict armament[160]. Alteori conflictele pot apărea datorită degradării mediului natural, al reducerii resurselor de hrană şi apă etc. Factori şi cauze care pot conduce la apariţia conflictelor sînt sugestiv redate în schema de mai jos:

---

[156] John E. Mack, *The Enemy System*, in Vamik Volkan, et al eds., *The Psychodynamics of International Relationships: Volume I: Concepts and Theories*. Lexington, MA, Lexington Books, 1990, p. 58.
[157] Ibidem, p. 26.
[158] R.J. Rummel, *Understanding Conflict and War:* Vol.2: *The Conflict Helix*, Chapter 26, în http://www.mega.nu:8080/ampp/rummel/tch.chap26.htm
[159] Kenneth D. Bush şi Robert J. Opp, *Peace and conflict impact assessment, în http://www.idrc.ca/en/ev-9398-201-1-DO_TOPIC.html.*
[160] Col. Nicolae Uscoi, *Noile funcţii ale operaţiunilor de menţinere a păcii în perioada „Post Război-Rece“*, în Strategii XXI, nr.1/1996, Academia de Înalte Studii Militare, p. 86.

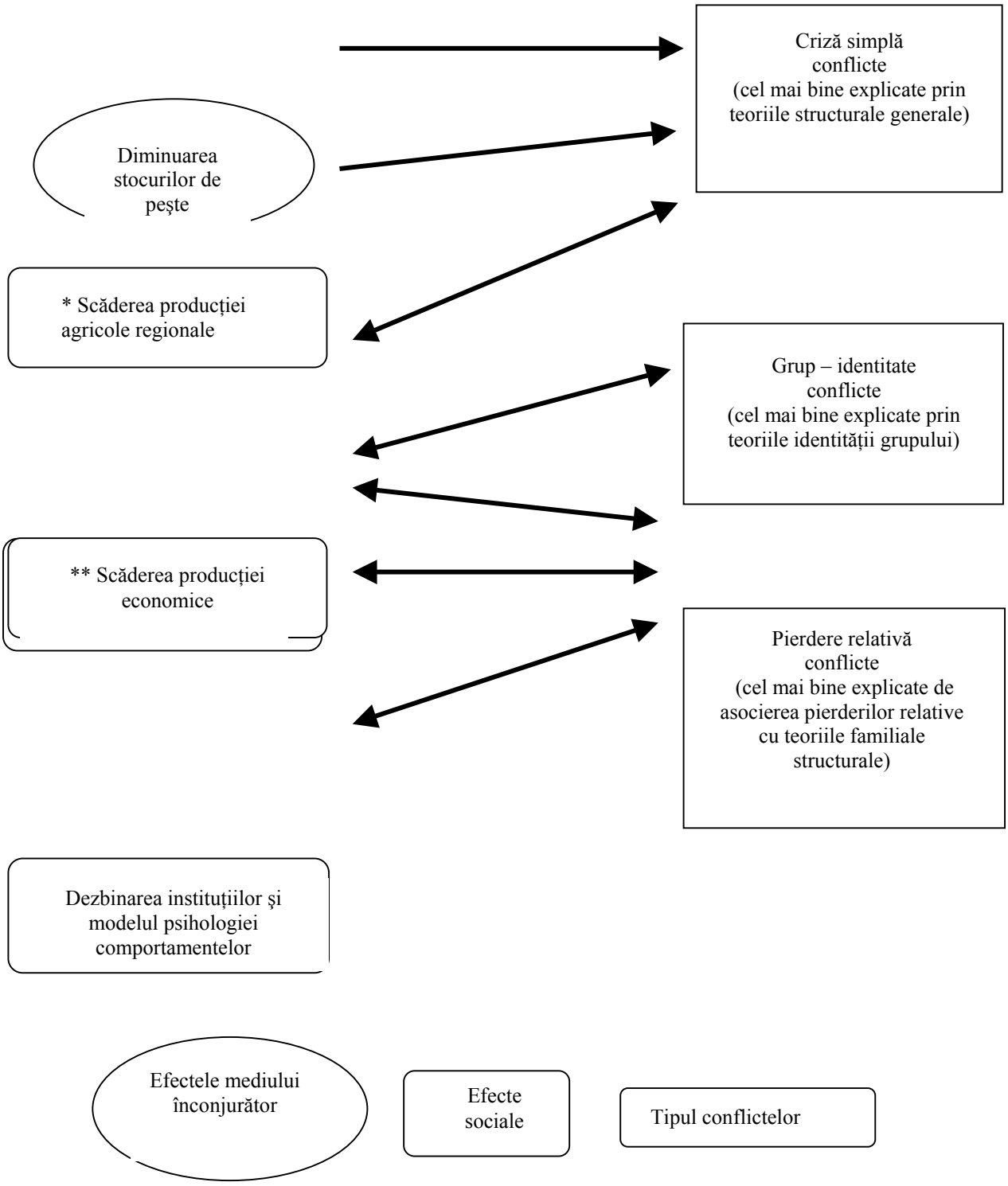

Tipuri de conflicte posibile care apar din schimbările mediului înconjurător în dezvoltarea mondială

Sursa: Thomas F. Homer Dixon **"Capacitatea de răspuns a ţărilor în curs de dezvoltare: Stagiul I de intervenţie "**

Toate acestea ne demonstrează faptul că sursa conflictelor în mediul internațional contemporan este foarte diversificată, într-o continuă dinamică şi prin urmare foarte greu de pus în şabloane academice. Acest fapt are consecințe atît pentru mediul academic şi universitar dar şi pentru opinia publică. Acestea trebuie să aibă o bună cunostere şi înțelegere a tipului de conflicte ce pot apărea in sistemul relaților internaționale şi mai ales cum acestea se pot manifesta ca intensitate şi ca durată.

În istoria umanității conflictul şi criza au cunoscut forme specifice de manifestare funcție de intensitatea cu care s-au manifestat, de tipul de actori implicați, de natura obiectului aflat în dispută, de scopul urmărit şi nu în ultimă instanță de consecințele pe care le-a generat.

Mulți analişti, în special cei din domeniul militar definesc conflictul şi războiul prin asociere[161] sau opoziție[162] la un alt fenomen omnipresent în societatea contemporană şi anume criza. Acest termen a fost şi continuă să fie atît de des utilizat pentru varii situații în care se poate găsi o persoană sau o colectivitate umană încît din punct de vedere conceptual a devenit ambiguu[163]. Ambiguitatea rezultă din faptul că termenul de criză este folosit de unii specialişti pentru situații care pot fi percepute ca situații de disfuncționalitate încadrate în normalitatea existențială iar de alții drept situații catastrofice. Acest lucru se întîmplă cel mai adesea pentru că nu este precizată paradigma sau perspectiva din care se analizează criza.

Definită din perspectivă filozofică criză, de exemplu, este înțeleasă ca fiind un "punct de cotitură al unui process fatal" care afectează identitatea subiectului vizat prin semn exterioare vizibile dar şi prin simptome interne, perceptibile prin manifestări care reprezintă abateri de la starea de normalitate.[164] Psihologia defineşte criza drept "moment sau fază a unui process, constînd din conflicte acute, privațiuni, decompensări, neacoperire a unor expectații, dificultăți şi alte fenomene negative ce pot fi urmate de progress sau regres."[165]

Teoria militară definescşte criza drept o etapă intermediară între

[161] Nicolae Rotaru, *Criză şi dialog. Managementul comunicării în structuri de tipierarhic*, editura RAO, Bucureşti, p. 80; Aurel V. David, *Națiunea între „starea de securitate" şi „criza politic-militară",* Editura Licorna Bucureşti, 2000., p.174- 207.
[162] Kenneth N. Walz, op. cit., p.185-190.
[163] Cristophe Roux-Dufort, *Gerer et decider en situation de crise*, Dunod, Paris, 2000, p.13
[164] Aurel V. David, *op. cit*., p. 190.
[165] Paul Popescu-neveanu, *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București, 1978, p. 161.

"starea de pace şi cea de război"[166] sau "rezultatul acumulării în timp a unor procese dezorganizante şi al generării proceselor sociale perverse, care destructurează sau rup legăturile între cele trei funcţii ale naţiunii şi produc tensiuni şi conflicte sociale."[167] Sociologia, prin paradigma procesual organică lansată după anii'90 de profesorul L. Culda, apreciază că o criză socială devine stare de criză a naţiunii în condiţiile în care actiunile şi comportamentele decidenţilor politici vulnerabilizează situaţia oamenilor, o insecurizează, determină ruperea conexiunilor între cele trei funcţii ale naţiunii, încît procesele gestionare publice nu mai pot să fie funcţionale".[168]

Din perspectiva ştiinţelor comunicării criza este "pătrundere în conştiinţă a unei anormalităţi, a unui dezechilibru care cere remedierea.(…) Criza este factor constitutive în geneza şi dezvoltarea omului şi a culturii"[169], iar conflictul "o formă de comunicare, la fel cum este cooperarea"[170].Acest fapt este explicat prin aceea că relaţiile dintre părţile aflate în conflict fac necesară o formă de comunicare, aşa cum se poate vedea cu uşurinţă nu numai în cazul conflictelor industriale, a acţiunilor poliţieneşti sau a disputelor dintre indivizi ci şi cazul războaielor.

Cei care susţin un asemenea mod de abordare şi interpretare a crizei nu numai că pun semnul egal între cele două fenomene dar şi apreciază că în lumea de azi conflictele au la bază eşecurile comunicaţionale[171] sau că , în fapt, în lumea reală nici nu există criză ci doar în discurs[172]. După Simona Ştefănescu unul dintre aceşti specialişti care cred că media are un rol hotărîtor în crearea situaţilor de criză este Peter Bruck, un apreciat analist al relaţiilor dintre mass media şi opiinia publică vis-à-vis de evoluţiile din viaţa politică internă dar mai ales internaţională. Analizînd impactul media asupra societăţii contemporane acesta ajunge la concluzia că prin nevoia de a "spectaculariza" ştirea opinia publică ajunge să consume diferite aspecte ale propriei ei realităţi sociale decît să acţioneze pentru a o

---

[166] Nicolae Rotaru, *op., cit*., p. 80.

[167] Teodor Repciuc, *Situaţiile de criză şi gestionarea lor în noul context politic şi strategic european. Orientări teoretice şi operaţionale în doctrina militară de apărare a României*, în „**Revista Română de Studii Internaţionale",** vol. XXVII, nr, 1-2(123-124), 1993, p.7

[168] Lucian Culda, *Devenirea oamenilor în procesualitatea socială*, Editura Licorna, Bucureşti, 1997, p. 384.

[169] Henri wad, *Homo loquens*, Editura Hasefer, Bucureşti, 2001, p. 130.

[170] Simona Ştefănescu, *Media şi conflictele,* Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, p.15.

[171] Nicolae Rotaru, *op., cit.,* p.314.

[172] Peter A. Bruck*, Crisis as Spectacle:Tabliod News and the Politics of Outrage*, în vol. Marc Raboy, Bernard Dagenais, (eds*.), Media Crisis, and Democracy.MassCommunication and the Disruption of Social Order*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1995, p. 116.

aschimba[173]. În lipsa unor subiecte care să facă posibilă creşterea audienţei mijloacele de informare în masă recurg la practice precum distorsionarea sau transformarea unor evenimente mai puţin importante în "crize", prin definirea lor ca atare şi prin acordarea unei atenţii nemeritate acestora. O asemenea situaţie este posibilă prin introducerea de către jurnalişti a acelor elemente de "refracţie" între realitatea ca atare şi "realitatea" prezentată de mass media[174].

Schimbarea de paradigmă în ceea ce priveşte conflictualitaea contemporană a sporit rolul comunicării nu numai în gestionarea crizelor şi conflictelor ci şi în crearea lor. Conflictul military contemporan oferă un prilej de punere în scenă a lumii, de teatralizare a comunităţilor, fie prin *hard news* (fapt divers) fie prin *show-bussines* dar mai ales prin creareas şi punerea în circulaţie a pseudo-evenimentelor aşa cum a fost cazul cu războiul din Iraq sau cu cele din fostul spaţiu iugoslav.

Revenind la reputatul sociolog Johan Galtung consider că are dreptate cînd afirmă că pentru a putea cunoaşte tipurile de conflicte care au fost prezente în istoria secolului al XX-lea este necesar să cunoaştem structura violenţei din societatea modernă. După tipurile de nevoi pe care omul le are în societate Galtung identifică două tipuri de violenţă. Una este *directă* şi se particularizează în asasinate, sărăcie, sancţiuni, înstrăinare, reprimare, detenţie, expulzare, deportare iar alta *structurală* care se particularizează în exploatare şi marginalizare[175]. Sociologii J. M. G. van der Dennen şi V. S. E. Falger disting cel puţin trei domenii atunci cînd operază cu clasificarea conflictelor: biologic, socio-istoric şi psihologic.

Alţi autori împart conflictele după natura cauzelor care generează crize şi dispute. Din această perspectivă în societatea modernă şi contemporană avem de-a face cu conflicte identitare, economice şi geostrategice[176]. După tipul de actori care sînt implicaţi dar şi a domenilor în care are loc conflictul acestea pot fi clasificate în două mari categorii:[177] conflicte de tip *om vs. om* şi conflicte *om vs. natură*. La rîndul lor cele două mari clase pot fi subdivizate . Prima clasă cuprinde conflictele între săraci şi bogaţi sau ceea ce analiştii aparţinimd şcolii marxiste şi neomarxiste au denumit conflicul între

[173] Simona Ştefănescu, *op., cit.,* p.22
[174] Ibidem, p. 47.
[175] Apud Ionel Nicu Sava, *Op. cit*. p 104.
[176] Radu Săgeată, *Conflictele internaţionale în era globalizării*, în **GeoPolitica,** Anul II, nr. 7-8, 2004, p. 43-56
[177] Eugen Zainea*, Sursele de conflict ale secolului XXI*, în **GeoPolitica,** Anul II, nr. 7-8, 2004, p. 59

Nordul bogat şi Sudul subdezvoltat; conflicte pentru resurse naturale prelucrabile; conflicte pentru resurse naturale de consum; conflicte pentru piețe de desfacere, conflicte pentru controlul căilor de acces către resurse sau piețe; conflicte pentru zone strategice de importanță deosebită. Cea de-a doua mare clasă cuprinde un întreg şir de agresiuni ale omului asupra pământului, pădurilor, apelor, atmosferei etc.

Prin urmare criteriiile după care oamenii au clasificat conflictele au variat de la o comunitate la alta de la un areal de civilizație la altul deoarece percepțiile lor asupra conflictului şi a crizei diferă.[178]Pentru exemplificare vom continua prezentarea şi a altor opinii în legătură cu modul cum pot fi clasificate conflictele. Monty G. Marshall şi Ted Robert Gurr, împart conflictele în: comune; etnice; politice şi/sau internaționale[179] iar Nils Petter Gleditsch şi Håvard Strand, de la *International Peace Research Institute*, din Oslo cred că acestea pot fi clasificate după numărul de victime. Astfel avem de-a facec cu:conflicte minore dacă au loc mai puțin de 25 de lupte într-un an şi nu se ajunge la cifra de o mie de pierderi printre combatanți; conflicte intermediare dacă au loc 25 de lupte şi se costată cel puțin o mie de pierderi umane printre combatanți şi războiul considerat un conflict major. [180]

Alți specialişti cum ar fi, Mohamed M. Sahnoun, le clasifică după cauzele care le generează. În opinia sa, în lumea contemporană, au loc următoarele tipuri de conflicte: generate de eşecul formării statului de tip național aşa cum s-a întîmplat în unele țări din Africa şi chiar în America Latină; conflicte apărute ca urmare a prăbuşirii sistemului colonial şi a intensificării luptei de eliberare națională; crize şi conflicte izvorîte din mişcări de eliberare națională dar virusate de disputa bipolară specifică războiului rece; conflicte datorate tensiunilor şi neînțelegeriolr etnice; generate de tensiuni religioase şi conflicte apărute ca urmare a degradării condițiilor socio-

[178] A se vedea pe larg, Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976; Idem, *War and Misperception*.in ***Journal of Interdisciplinary History***, vol.18, no 4, p. 675-700; Austine Cline, *Vietnam, Iraq, and the Public Perception of War,* in http://atheism.about.com/b/a/213728.htm; Darley, William M. "War Policy, Public Support, and the Media."in ***Parameters***, Summer 2005. pp. 121-134;

[179] Monty G. Marshall and Ted Robert Gurr, *Peace and Conflict 2003: A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*(College Park, MD: Center for International Development and Conflict Management, 2003).în http://members.aol.com/CSPmgm/current.htm.

[180] Nils Petter Gleditsch, Håvard Strand, Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg, Peter Wallensteen, *Armed Conflict 1946–99: A New Dataset*, Paper prepared for session WB08 'New Data on Armed Conflict' 42nd Annual Convention of the International Studies Association Chicago, IL, 20–24 February 2001, în http://www.isanet.org/archive/npg.html

economice şi cele clasice dintre state.[181]

Sociologii Small Melvin şi J. David Singer, apreciază că în societatea modernă pot fi întîlnite următoarele tipuri de conflicte[182]: interstatal în care sînt antrenate două sau mai multe state; conflicte armate extrasistemice care se produc atunci cînd se confruntă în afara spațiului său de suveranitate un stat cu un grup de actori nonstatali specifice mai ales războielor coloniale; conflict armat internaționalizat cînd se confruntă pe tritoriul unui stat forțele guvernamentale cu grupuri paramilitare sprijinite de alte state; şi conflictul armat pur intern. În această situație forțele paramilitare nu au sprijin internațional.

Politologul şi analistul politic Paul Hirst apreciază că natura conflictelor armate a fost afectată esențial de revoluțiile produse în cunoaştere şi civilizație. Revoluția prafului de puşcă din secolul al XVI-lea, care a coincis cu formarea statului suveran teritorial modern este prima care a afectat natura războaielor[183]. Aplicarea revoluției industriale în domenii ce țin de arta războilui , fenomen ce a apărut la mijlocul secolului al XIX-lea, este cea de-a doua Aceasta din urmă a dus la *războaie totale* care a dominat prima jumătate a seolului douăzeci şi au format, într-o măsură considerabilă, instituțiile şi balanța de putere din lumea în care trăim astăzi.

Praful de puşcă, în opinia lui Hirst, a fost cel care a accelerat dispariția ordinii feudale şi apariția statelor moderne.S-a făcut rapid trecerea de la *conflictele interne* generate de lupta dintre diferite religii şi biserici la *războaiele dintre state* .Pacea de la Westfalia a inițiat acceptarea pe scară largă a principiului neintervenției în afaccerile interne ale unui stat. Acest principiu şi obligația corespondentă a recunoaşterii mutuale sunt elementele constitutive ale suveranității statului modern. Fiecare stat este acceptat ca membru legitim al sistemului fărăr referiri la ideologie. Dată fiind neintervenția altor state în chestiunile religioase interne, statul şi-a putut fofolsi eficient instrumentele administrative şi capacitățile militare împotriva inamicilor externi[184].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea un şir de inovații a

[181] Mohamed M. Sahnoun, *Un environnement pour la paix*, Centre de recherches pour le développement international 1997, în http://www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/EH/F/cons/conflits.html

[182] Small, Melvin, J. David Singer, *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816–1980*. Beverly Hills, CA: SAGE.1982 p.

[183] Paul Hirst, *Război şi putere în secolul XXI. Statul conflictul militar şi sistemul internațional*, Editura Antet, 2001, p. 8.

[184] Ibidem, p. 11-20.

revoluționat conditiile fizice ale războiului: conservele metalice, căile ferate, vasele cu aburi şi telegraful. Acestea au modificat războiul în interiorul continentelor, confruntarea s-a făcut între națiuni şi gradul lor de industrializare a contat enorm în economia conflictului. Distrugerile n-au vizat doar masa de combatanți ca în războaiele anterioare ci în principal dereglarea economiilor şi a piețelor de capital sau comerciale. Aşa se explică faptul că în fapt cîştigătorii războiului din prima conflagrație mondială au fost principalii perdanți . "Dacă Marea Britanie şi Franța au fost principalii păgubiți de dereglarea civilizației comerciale, Statele Unite au beneficiat cel mai mult de pe urma războiului. Această schimbare fundamentală în echilibrul puterii economice durează pînă astăzi.(…). În perioada ce a urmat încheierii războiului din 1918 învingătorii au încercat să refacă ordinea economică internațională de dinainte de 1914, să revină la comerțul liber şi să reintroducă etalonul aur. Tentativele au eşuat complet în crahul din 1929.(…). Anii'30 s-au transformat într-o luptă pentru acces la materii prime şi piețe între blocuri comerciale protecționiste rivale".[185]

Acelaşi crah financiar din 1929 a făcut din conflictele sociale, care apăruseră după 1918 într-o măsură mai mare sau mai mică în majoritatea statelor industrializate, o chestiune internațională. Comunismul şi fascismul au creat o nouă era de războaie civile ideologice care au trecut de granițele naționale şi a ideologizat conflictele internaționale. Comunismul fascismul şi liberalismul s-au luptat pentru hegemonia internațională. Acest conflict, a depăşit limitele războiului aşa cum l-a teoretizat generalul Carl von Clausewitz. Obiectivele şi scopul erau nelimitate; politica cerea războiul absolut şi eliminarea completă a inamicului. Logica ce-l împingea către extreme era dublată de logica obiectivelor politice extreme. Reprezentanții regimului liberal, SUA şi Marea Britanie, au cerut capitularea necondiționată a puterilor Axei care reprezentau nazismul, fascismul şi celălalte ideologii desprinse din fascism şi nazism cum a fost, de exemplu, legionarismul pentru România. Înfrîngerea militară a distrus credibilitatea fascismului şi a nazismului pentru că acestea au insistat prea mult pe eficiența economică superioară şi pe calitățile militare ale regimurilor autoritare.

Eliminarea fascismului, hegemonia superputerilor care au ieşit victorioase din cel de-al doilea război mondial şi existența bombei

[185] Ibidem, p. 28-29;60-61

atomice în arsenalul militar al acestora au limitat conflictul ideologic postrăzboi[186]. Ideologia a devenit o dimensiune a conflictului dintre două blocuri de state. Fiecare dintre ele a eliminat disidența din interior. În anii ce-au urmat n-au existat conflicte in interiorul blocurilor politico-militare rivale. SUA şi URSS s-au confruntat pe fronturi de proximitate, intervenind şi pregătind războaie civile oriunde pe glob. A apărut aşa zisul *război prin procură* cum au fost cele din Coreea, Vietnam sau Afganistan.[187]

După încetarea războiului rece conflictualitatea în relațiile internaționale a suferit o transformare majoră.[188]Scăderea vizibilă a rolului de actor principal pe scena internațională a statului şi apariția de noi actori de factură nonclasică, intensificarea procesului de deteritorializare a comunităților şi fragmentare politică după prăbuşirea statelor de factură multietnică, apariția a noi amenințări la adresa securității umane şi colective cum ar fi terorismul transnațional dar şi deposedarea, în parte a statului de legitimitatea folosirii violenței armate au condus la apariția a noi tipuri de conflicte.[189]

Aşa a apărut şi s-a manifestat cu pregnanță ceea ce specialiştii au denumit conflict de joasă intensitate[190] iar după 1995 forțele de peacekeeping desfăşoară *oprațiuni militare altele deît războiul* . Comenînd această situație Michael Howard arată că în fapt avem de a face cu o diversificare a noțiunii de conflict încît război este doar dacă este declarat de o oficialitate[191]. Profesorul Donald M. Snow de la University of Alabama, într-o lucrare care a cunoscut nu mai puțin de patru ediții[192], aprecia că însăşi termenul de conflict de joasă intensitate ca fiind "curios" şi în fapt un "artefact al războiului rece"[193]

Sociologul Ilie Bădescu arată că ipoteză de lucru introdusă de Samuel Hungtinton în analiza conflictului cea a *ciocnirii civilizațiilor* este greşită. El nu împărtăşeşte idea potrivit căreia "lumea de mîine este una a conflictului civilizațiilor. Sursa principală de conflict în lumea de mîine nu va fi una economică sau ideologică, ci una

---

[186] Ibidem, p. 61.
[187] Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, Comunicare.ro, p. 67.
[188] Richard Szafransky, Thinking About Small Wars, în Parameters, September 1990, pp. 39-49; Didier Bigo, Guerres, conflits, transnational et territoire (Partie 1), în Sociologie politique de l'international, Cultures & Conflits Guerres, conflits, transnational et territoire (Partie 1).htm.
[189] Didier Bigo, op., cit., în loc., cit.,
[190] David Fastabend, *The Categorization of Conflict*, in ***Parameters*** Summer 1997, p. 75-87; John R. Galvin, *Uncomfortable Wars: Toward a New Paradigm*, ***Parameters***, Winter 1986, p. 7.
[191] Michael Howard, *The Lessons of History*, Yale Univ. Press, London, 1991, p. 176.
[192] Donald M. Snow, *National security.Defense Policy in a Changed International Order*, Fourth Edition, St. Martin's Press, New York, 1998, p.227-228.
[193] Ibidem, p. 227

culturală. Naţiuni şi grupuri de naţiuni vor fi cele antrenate în conflict astfel că accest conflict va deveni sistemul de refrinţă principal pentru definirea naţiunii în lumea contemporană"[194]. Acesta acceptă, în schimb, ideia de dezvoltare stadială a conflictelor, introdusă de S Hungtington, cu modificarea potrivit căreia ultimul stadiu nu este cel ideocratic ci *războiul logistic*. Conflictele în evoluţia umanităţii pînă a ajunge în acest stadiu au parcurs într-adevăr mai multe stadii şi au traversat mai multe faze. Ele au început prin a fi dinastice. În acest stadiu conflictul se desfăşura între prinţi, regi, împăraţi, sau alt tip de monarhi şi avea ca scop extinderea suveranităţii lor teritoriale. Un alt stadiu este cel al *războaielor popoarelor* care s-a încheiat odată cu sfîrşitul primului război mondial. Al treilea stadiu este cel al războaielor ideologice ca rezultat al revoluţiei ruseşti şi al reacţiilor la ea, conflictul între naţiuni a cedat locul conflictului între ideologii; mai întîi între comunism, fascism-nazism şi democraţie liberală şi, apoi , între comunism şi democraţie liberală. A fost faza războiului rece"[195].

Toate aceste trei faze înscriu conflictul în interiorul civilizaţiei occidentale. W. Lind consideră că în fapt acestea au fost "războaie civile occidentale"[196] .Acesta afirmă că încheierea războiului rece a scos conflicualitatea din interiorul societăţii occidentale şi a plasat-o în lumea extraeuropeană , în fapt asistăm la internaţionalizarea conflictelor. Astăzi conflictele nu mai sînt locale. Globalizarea lumii face dintr-un conflict local simptomul unui conflict mai larg, al unei crize internaţionale. Crizele şi conflictele din fostul spaţiu iugoslav sau din cel al fostului imperiu sovietic afectează nu nuami zona unde au loc ci au impact asupra sistemului internaţional in ansamblul său.

Acestă fază a conflictualităţii este caracterizată în viziunea lui Ilie Bădescu de apariţia războiului logistic, "legat de procesele de creştee ale noilor sisteme de gîndire şi de fenomenul înaintării frontierelor."[197] În acest tip de conflict nu sînt folosite arme clasice ci una pe care Bădescu o numeşte *arma logistică.* Aceasta "nu vizează nici materialele de război militar(echipamentele, armele etc.) nici personalul militar, armatele, adică materialul uman. Arma logistică vizează spulberarea rezistenţei unui popor întreg fara atacul armatelor, fără gloanţe, prin *atacul instituţiilor, simbolurilor, viziunilor, religiei,*

[194] Ilie Bădescu, *Tratat de geopolitică*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2004, p. 288.
[195] Ibidem.
[196] Apud, Ilie Bădescu, op., cit., p. 288.
[197] Ibidem, p. 304

mitologiei, felului de a fi ale unui popor în întregul său. Arma logistică nu ucide oameni şi nu distruge maşina de război, ea "ucide" simboluri instituții, maxime străvechi, opere eponime adică geniul unui popor. Efectul de umilire este uriaş, perplexitatea este totală şi generalizată, paralizia sufletească este şi ea generalizată, de aici şi denumirea de *armă logistică generalizată"*[198]. Paradigma introdusă de Ilie Bădescu în analiza conflictualității moderne poate fi acceptată ca ipoteză de lucru doar dacă sîntem de accord cu faptul că expansiunea frontierei culturale şi de civilizație produce numai efecte negative asupra culturilor şi a civilizațiilor cu care vine în contact. Experiența istorică ne arată că expansiunea frontierei romane în antichitate si a celei occidentale în timpurile mderne au avut consecințe positive pentru societățile pe care le-a influiențat.Pe de altă parte expansiunea n-a avut un caracter conflictual ci a fost, in majoritatea cazurilor , dorită de populația cu care a venit în contact.

Acest tablou al fenomenului conflictual in lumea din perioada „post-razboi rece" nu este nici exhaustiv si nici nu cuprinde totalitatea abordarilor teoretice formulate in ultimii ani. De la sfârsitul „razboiului rece" au fost lansate un numar considerabil de viziuni conceptuale privitoare la fizionomia viitoarelor conflicte. In contextul actual, cea mai frecvent mentionata este teoria lui Huntington. La inceputul anilor '90, acesta a afirmat ca adversitatea ideologica dintre cele doua superputeri va fi treptat inlocuita, din varii motive, de o „ciocnire a civilizatiilor"[199]. El a apreciat ca „principalele conflicte in politica globala vor avea loc intre natiuni si grupuri apartinând unor civilizatii diferite"[200].

Huntington a definit civilizatiile in primul rând ca entitati culturale si a sustinut ca exista un conflict inerent intre acestea, ce a condus la confruntari violente in regiuni in care acestea se suprapun, se intrepatrund sau vin intr-un contact geografic direct. Astfel, el a dat o explicatie plauzibila, in opinia sa si a altora, conflictelor armate din Balcani, Orientul Mijlociu, Casmir, Caucaz s.a[201]. Modelul lui Hungtington a fost contestat si criticat din motive diferite, in special datorita utilizarii unor criterii mai mult decât discutabile pentru definirea „civilizatiei", precum si pentru tendinta de a vedea o ciocnire

[198] Ibidem, p. 314.
[199] Apud, Nicolae Uscoi, „*Terorism si globalizare*", in **Revista Academiei Fortelor Terestre**, anul VII, nr. 3-4 (27-28), p. 18.
[200] Ibidem.
[201] A se vedea, Samuel P. Huntington, „*The Clash of Civilisations?*", in ***Foreign Affairs*, Summer**,1993.

a civilizatiilor in anumite cazuri particulare in care aceasta nu se regaseste la originea conflictului[202]. Cu toate acestea, observatiile lui Huntington nu sunt lipsite de logică si de temei in ceea ce este perceput a fi un conflict intre civilizaţia Occidentală si "restul lumii". El argumenteaza ca Vestul utilizeaza institutiile, puterea militara si resursele economice pentru a conduce lumea pe acele căi care asigura menţinerea dominaţiei occidentale, protejeaza interesele occidentale si promoveaza valorile politice si economice occidentale. Acest comportament provoaca raspunsuri din partea acelor societati si state care refuza sa accepte si sa-si insuseasca valorile si credintele occidentale, asa cum ar fi democratia liberala sau drepturile omului.

Unul din aceste raspunsuri este terorismul international, fenomen care se prezinta astazi ca o amenintare globala ca urmare a asimilarii unor tehnologii si metode care l-au facut mult mai potent, mai dinamic, amorf si dificil de contracarat. In conditiile asimetriei covârsitoare in raportul de forte, el a devenit instrumentul favorit al unor grupuri care nu dispun de alte mijloace de utilizare a puterii, fiind celmai utilizat si atractiv mijloc de luptă pentru grupări radicale şi fundamentaliste[203] Astfel, progresul tehnologic a asigurat grupurilor teroriste nu numai noi capacitati, ci si o extindere considerabila a tintelor si obiectivelor vizate. Paradoxal, desi reprezinta, in principal, o lume incapabila sa accepte calea post-moderna de viata si valorile sociale promovate de globalizare, teroristii beneficiaza din plin de avantajele pe care acest proces le ofera. Avem in vedere posibilitatile de utilizare in scopuri ilegale si vadit ostile a sistemelor deschise de comunicatii, libera miscare a mijloacelor financiare si noile tehnologii care stau la baza procesului de globalizare[204]. Astfel, grupurile teroriste au dobândit o mobilitate fara precedent si capacitatea de a lovi pretutindeni in lume. Capacitatea de a intreprinde actiuni violente a crescut considerabil datorita noilor arme si, in special, a accesului la explozivi foarte puternici si dispozitive de detonare sofisticate. Ceea ce ii satisface cel mai mult pe teroristi este posibilitatea de a fi in centrul atentiei opiniei publice, de a-si realiza dorinta aproape patologica de a fi in prim planul atentiei mass-media.

Un alt gen de conflicte care se manifestă cu putere începînd cu a doua jumătate a secolului al XX-lea şi continuă cu virulenţă în

---

[202] A se vedea Ilie Bădescu, *op., cit.,* p. 288-291.

[203] Frank J. Cilluffo, Daniel Rankin, „*Fighting terrorism*", in **NATO Review**, Winter 2001/2002, p. 12

[204] Brian M. Jenkins, „*International Terrorism*" in **The Use of Force**, editata de Robert J. Art si Kenneth N. Waltz, Rowan and Littlefield Publishers Inc., New York, editia a V a, 1999, p. 76

primii ani ai celui următor este cel interethnic. Acestea au apărut ca urmare a manifestării unui process cu dublă dinamică în societatea post război rece: fragmentarea politică şi integrarea regională. Analistul Dimostenis Yagcioglu consideră că sînt cel puţin trei perspective de analiză a cauzelor care generează conflicte interetnice în societîţile neomogene: psihoanalitice, socio-identitare şi teoria realismului [205]. Acest proces este evident mai ales în societăţile fost socialiste multietnice unde au fost redescoperite şi reafirmate principile şi drepturile care au făcut "carieră" după primul război mondial. Revitalizărea etnicităţii şi a căutării identităţii de sine au fost considerate de unii autorii ca fiind pozitive[206], însă, atunci cînd au fost afectate drepturile altor comunităţi acestea au degenerat şi au produs efecte negative.

Analistul Svante Cornell apreciază că trebuie abandonată ideea conform căreia conflictul identitar este expresia unei stări de primitivism politic şi este specific doar lumii subdezvoltate. Realitatea arată că asemenea manifestări apar şi în regiuni şi state considerate dezvoltate şi cu unstandard înalt de civilizaţie.[207] Faptul că cele mai multe dintre aceste conflicte s-au manifestat cu violenţă extremă în zonele caracterizate de subdezvoltare economică şi în statele multinaţionale fost comuniste au determinat pe unii analişti să asocieze fenomenul cu aceste regiuni.

Conflictualitatea militară s-a bucurat de o atenţie deosebită în ultimii ani. Ea îşi are sorgintea în fenomenele sociale şi în manifestările antagonice care sunt generate de diversele stadii de dezvoltare economică şi tehnologică atinse de diferitele naţiuni componente ale societăţii umane la sfârşitul secolului XX şi începutul secolului XXI. Ca fenomen social, conflictul militar a evoluat în ce priveşte conţinutul, cât şi fizionomia lui, în strânsă legătură cu evoluţia societăţii. În acest context, starea de conflict militar apare sau derivă dintr-un complex de condiţii de care atârnă succesul ori insuccesul unei confruntări. Aceasta poate fi considerată produsul simultan al unor forţe materiale, morale, intelectuale, economice, politico-diplomatice,militare, psihologice şi informaţionale, reprezentând mai mult decât o simplă problemă de strategie, de

[205] Dimostenis Yagcioglu, *Psychological Explanations of Conflicts between Minorities and Majorities. An Overview*., în http://www.geocities.com/Athens/8945/sycho.html#(a)
[206] Cristian Jura, *Geopolitica conflictelor*, în **GeoPolitica,** Anul II, nr.7-8, 2004, p. 83
[207] Svante E. Cornell, *Autonomy as a Source of Conflict. Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective*, în **World Politics** volume 54, no.2, 2002, p. 245.

logistică sau de tehnologie.

În aceste condiţii, războiul clasic stat contra stat sau coaliţie politico-militară contra coaliţie politico-militară devine astăzi tot mai puţin probabil în cazul marilor puteri. Specialiştii apreciază că un conflict de tipul celor două conflagraţii mondiale nu se mai intrevede imediat la orizont.[208] Totuşi nu este greu de observat că în lume concurenţa dintre state şi grupări de state se manifestă intens dar nu îmbracă forme violente. În fapt acest fenomen a fost observat cu mult timp de Thomas Schelling care arăta că in disputa de interese astăzi nu avem de-a face cu *învinşi* şi *învingători* ci cu *perdanţi* şi *cîstigători*[209].

Din această perspectivă războiul viitorului pare să se înscrie într-un spectru foarte larg de acţiuni şi reacţii, într-un spaţiu multidimensional pe care se definesc între altele şi următoarele tipuri de conflicte[210]: război informaţional; război cibernetic; război psihologic; război mediatic; război economic; război cosmic; război cultural; etc. Societatea informaţională a modificat fizionomia conflictualităţii de astăzi dar mai ales de mîine. Reputatul publicist James Adams crede că următorul război mondial poate să fie şi ultimul pentru umanitate. Autorul îşi bazează raţionbamentul pe faptul că armele inteligente vor crea un front de luptă care va fi pretutindeni, luptătorii nemaiputînd fi localizaţi undeva precis. Conflictul va fi omnidirecţional cu caracteristica unei confruntări "a tuturor contra tuturor"[211].

Experienţa conflictelor din Golf şi din fosta Iugoslavie va atenţiona statele din categoria "puterilor minore" şi este posibil ca ele să nu mai repete experienţa regimului lui Sadam Husein din Iraq sau a talibanilor din Afganistan care s-au confruntat direct cu marile puteri occidentale dar ele au, în opinia lui Paul Hirst, multe alte opţiuni pentru desfăşurarea unui conflict armat.[212] Dealtfel profesorul T.V. Paul de la McGill University cercetînd fenomenul conflictual în situaţii asimetrice ajunge la concluzia că nu întotdeauna calculul raţional primează atunci cînd statele recurg la rezovarea diferendurilor dintre ele prin recurgerea la arme.El îşi bazează aserţiunea pe un lung şir de exemple din istoria umanităţii cînd state percepute, în epocă,

---

[208] Dr. Gheorghe Văduva, *Războiul şi strategia militară în era globalizării*, în vol. Dr. Teodor Frunzeti, dr. Vladimir Zodian, *Lumea 2005. Enciclopedie politică şi militară*. Editura CTEA, Bucureşti, 2005, p. 108.
[209] Thomas Schelling, *Strategia conflictului* Editura
[210] Dr. Gheorghe Văduva, op., cit., în loc., cit., p. 109.
[211] Apud, Emil Străinu, *Războiul geofizic. Tehnici de modificare a mediului înconjurător în scopuri militare*, Editura AISM, Bucureşti, 2003, p. 5.
[212] Paul Hirst, *op. cit*., p. 82.

slabe au inţiat politici de agresiune la adresa unor vecini mai puternici.[213]

Din ce în ce mai mult , inamicii nu vor fi state , ci alte structuri precum organizaţiile nonguvernamentale implicate în confruntări, grupările teroriste şi miliţiile. Societăţile vor deveni tot mai vulnerabile la atacurile teroriste şi îşi vor dirija eforturile înspre culegerea de informaţii şi menţinerea ordinii în sistem paramilitar. Aceste conflicte vor fi non-clausewitziene, adică nu vor implica forţele armate regulate ale unui stat într-o stare de război distinctă reprezentînd aplicarea unei politici definite. În acest tip de conflicte rolul comunicării şi al relaţiilor publice va creşte foarte mult atît pentru combatanţi cît şi pentru opinia publică.

Un alt tip de conflict ce va caracteriza mediul internaţional va fi "războiul" economic. Statele care aparţin aşa-zisului *Al treile val* tofflerian se vor întrece într-o competiţie acerbă în care cîmpul de luptă va fi substituit cu piepte, generalii şi sodaţii combatanţi cu managerii şi iscuşiţii PR-işti ai marketingului[214]. Dacă în secolul trecut învinşii îşi numărau morţii şi răniţii de pe cîmpul de luptă în secolul nostru învinşii în războaiele economice îşi vor număra excluşii de pe piaţa muncii şi şomerii de la porţile intreprinderilor şi societăţilor comerciale[215]. Armele în acest tip de conflicte vor fi cu predilecţie din "arsenalul" ştiinţelor comunicării de la metode şi instrumente ale industriei de publicitate pînă la cele specifice organizaţilor de PR.

ÎNTREBĂRI DE STUDIAT

1. Care dintre Şcolile din teoria relaţiilor internaţionale consideraţi că oferă o grilă de lectură adecvată pentru a înţelege conflictualitatea în zilele noastre?.
2. Care sînt particularităţile crizelor şi conflictelor desfăşurate în timpul războiului rece ?
3. Viziunea sociologului român Dimitrie Gusti mai este actuală astăzi ? Dacă *DA* de ce ? Dacă *NU* de ce ?
4. Creşterea interdependenţelor şi accentuarea procesului de globalizare va mări probabilitatea de apariţie a conflictelor sau o va micşora ?

[213] T.V.Paul, Asymmetric Conflicts: War Initiation by weaker Powers, Cambridge University Press, 1994, p. 3.
[214] Raymond Aron, *Paix et guerre entre les naţions* , Calman Levy, 1992, Paris, p. 912

[215] Ali Laidi, *Espionnage economique, arme cachee des grandes puissances*, în **Le Monde Diplomatique** martie 2005, p. 4-5

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Kenneth N. Waltz, *Omul statul şi războiul*, Institutul European, Iaşi, 2001, p. 6-15.
Joseph S. Nye jr. *Descifrarea conflictelor internaţionale*, Editura Antet, 2005, pp. 11-21.
Ionel Nicu Sava *, Studii de Securitate*, Centrul Român de Studii Regionale, Bucureşti, 2005, p. 87-105.
Paul Hirst, *Război şi putere în secolul XXI. Statul conflictul militar şi sistemul internaţional*, Editura Antet, 2001, pp. 8 -15
Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relaţiilor internaţionale contemporane,* Editura Universităţii Nationale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 3005, p. 201-216

CAPITOLUL 3

COMUNICAREA ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Astăzi teoria comunicării în cadrul ştiinţelor socio-umane s-a impus pe un loc şi şi-a faurit un statut unanim recunoscut. Intrarea ei în teatrul înţelegerii de sine a lumii de astăzi, aprecia reputatul specialist Tudor Olteanu[216], a fost spectaculoasă. Fără o abordare adecvată şi nuanţată a proceselor de comunicare, nu ne mai putem pricepe pe noi înşine ca fiinţe sociale supuse devenirii. Transformările petrecute în societatea umană din ultima vreme, globalizarea de esenţă mediatică şi rearticularea mecanismelor electorale în direcţia „tele-democraţiei" au avut un impacxt deosebit asupra abordărilor teoretice şi a domeniului comunicării în general. Se comunică pretutindeni, cîmpul ei de manifestare a devenit extrem de vast. Orice activitate umană, individuală, colectivă, preupune informaţii emise, primite sau analizate. Comunicarea este parte a acţiunii şi a reflecţiei aşa cum moneda este parte a economiei[217].

Extensia obiectului său de studiu a atras după sine o multiplicare a perspectivelor, teoria comunicării absorbind tot ceea ce i-a fost util de la alte ştiinţe socio-umne de la semiotică şi sociologie la teoria cuturii sau teoria relatiilor internaţionale, deşi, multă vreme specialiştii şi teoreticienii relaţiilor internaţionale au ignorat rolul comunicării în mediul internaţional[218]. Mediul internaţional este un fenomen dual în care partea sa concretă observabilă, ilustrată de existenţa actorilor şi acţiunea acestora în politica internaţională, se îmbină în mod organic cu cea virtuală pe care nu o putem observa decît cu „ochii" minţii. Aceasta este exprimată prin natura interacţiunilor şi a panideilor care justifică, fundamentează şi susţin

[216] Tudor Olteanu, *Depăşirea stării de incomunicare*, în vol, J.J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen, *Ştiinţa comunicării*, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 5.
[217] Pierre Zemor, *Comunicarea publică*, Institutul European, Iaşi, 2003, p. 26.
[218] Jonathan D. Aronson, *The communications and Internet revolution*, în vol John Baylis and Steve Smith, *The Globalization of World Politics, An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, 2001, p. 541.

orientarea/sensul acestor interacțiuni. Aceste interacțiuni se materializează în structura mediului internațional care are un caracter extrem de dinamic. Din această perspectivă mediul internațional este şi un fenomen creat şi recreat de actorii care îl compun prin limbaj şi discurs.[219] Dacă acceptăm această paradigmă de interpretare a mediului internațional propusă de Şcoala constructivistă atunci cu atît mai necesară este înțelegerea locului şi a rolului pe care comunicarea îl are în politica internațională, în general, şi în situații de criză şi conflict în special. Referindu-se la acest aspect un reputat jurnalist şi specialist în relații internaționale M. Michael O'Neill, fost redactor şef la **New York Daily News**, nota în lucrarea *The Roar of the Crowd* : «Grâce à la révolution des communications et aux progrès technologiques, le vieux monde de la diplomatie s'effondre.»[220]

3.1. Particularitățile comunicării în mediul internațional

Adepții teoriei constructivismului susțin că relațiile internaționale sînt şi de natură semiotică. Acest fapt face ca interacțiunile dintre actorii sistemului internațional să nu poată avea loc fără să existe un proces de comunicare coerent şi bine articulat. Referindu-se la acest aspect Eduard F. Azar afirma: „În viața internațională părțile tind să-şi exprime poziția una față de celălaltă prin semnale verbale şi fizice. Un semnal internațional este un eveniment între națiuni, avînd următoarele caracteristici: la o anumită dată, o anume parte, acționează cu o anume destinație în privința unei probleme de interes reciproc. Data este ziua în care este relatat a fi avut loc semnalul, de către o sursă de încredere, publică; părțile şi destinațiile sînt națiuni, organizații sau mişcări care au un statut de însemnătate regională; acțiunile sînt acte verbale sau fizice, reacții sau interacțiuni, iar problemele – domeniile incluzînd obiectele în legătură cu care părțile şi direcțiile interacționează sau schimbă semnale"[221].

Comunicarea a însotit în permanență relațiile interanționale încă de la cristalizarea lor în zorii modernității—după pacea de la Westfalia— ca realitate distinctă în raport cu societatea politică

[219] A se vedea pe larg, Colin Hay, *Political Analysis: A Critical Introduction*, Basingstoke: Palgrave, 2002, p.113 şi urm; Anthony Giddens, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration* Cambridge: Polity Press, 1984, p. 376 şi urm; Gaye Tuchman, *Making News: A Study in the Construction of Reality* , London: Collier Macmillan, 1978, p. 184 şi urm.

[220] Apud, Robert MacNeil*, Des médias modernes et des Affaires internationales,* în Le Canada a l'etranger, 27 novembre 1993

[221] Eduard E. Azar, *Conflict Escalation and Conflict Resolution in an International Crisis, Suez,1956,* în vol. W. D Coplin, Charles W. Kegley(Eds), *Analizing International Relations,* Praeger Publishers, New York, 1975, p. 182-204.

organizată la nivelul fiecărui stat în parte. Cunoscutul profesor N. Danziger, de la University of Carolina, aprecia că nici nu ne putem imagina existența societății politice internaționale în afara comunicării. Ce ar fi aceasta fără ziare, fără televiziuni şi agenții de presă sau alte mijloace de informare prin care statele şi alti actori îşi comunică intențiile şi acțiuniile din cele mai diversificate domenii[222]. Iar Al Josephy afirma că, în ultimile două secole, comunicarea în mediul internațional s-a dovedit a fi , în anumite împrejurări, mai tare ca războiul şi esențială pentru schimbări majore în mediul internațional contemporan.[223]

La începutul deceniului opt al secolului trecut problema comunicării internaționale a devenit nu numai una de ordin ştiințific ci şi politic pentru statele din aşa zisa Lume a Treia. Din acest moment şi studiile academice au crescut ca volum şi calitate a informațiilor[224]

Globalizarea şi creşterea interdependențelor au determinat schimbări profunde în esența mediului internațional ceea ce a avut consecințe şi asupra fluxurilor comunicaționale. Astăzi comunicarea a devenit extrem de importantă din cel puțin trei rațiuni:[225]noile tehnologii au permis guvernelor şi altor instituții ale societăţții moderne să abandoneze căile tradiționale de comunicare; noile profesii apărute ca urmare a dezvoltării spațiului comunicational nu puteau să ocolească instituțiile statului cu atribuții în politica externă şi nu în ultimul rînd apariția şi manifestarea tot mai pregnant a unei noi realități în mediul internațional contemporan—*World Wide Web*.

Comunicarea în mediul internațional este un proces prin care actorii interacționează şi include atît mijloacele cît şi metodele prin care actorii şi-au făcut publice scopurile, atitudinile şi ideile. Ca efecte

---

[222] James N. Danziger, *Understanding the Political World. A Comparative Introdution to Political Science*, second edition, Longman, New York and London, 1994, p. 241.

[223] Al. Josephy, *The Power of News: The Changing Styles in International Communications* in "**Media in Middle East**", 18 mai 2003.

[224] A se vedea pe larg, Boyd, Douglas A., Mackay, Ronald R, *An analysis of ten international radio news broadcasts in English to Africa*, Medford, Mass, 1978;Cazeneuve, Jean, *L'Homme téléspectateur*, Paris, Denoël-Gonthier, 1974;Herman, Edward S., Chomsky, Noam, *Manufacturing consent. The political economy of the mass media*, London, Vintage, 1988; Mac Phail, Thomas L., *Handbook of International and Intercultural Communication*, Sage Publications, 1989;Marcuse, Herbert, *Culture et société*, Paris, Minuit, 1970;Mattelart Armand, *L'invention de la communication*, Paris, La Découverte, 1994;Mattelart, Armand (avec Mattelart, Michèle et Moreau, Prénom), *De l'usage des médias en temps de crise*, Paris, Alain Moreau, 1979 ;Mattelart, Armand, *Multinationales et systèmes de communication*, Anthropos, Paris, 1976 ;Messadie, Gérald et Lussato, Bruno, *Bouillon de culture*, Paris, Robert Laffont, 1986 ;Nordenstreng, Kaarle, Schiller, Herbert I, *National sovereignty and International communication*, Norwood, 1979 ;Pailliart, Isabelle, *Les territoires de la communication*, Grenoble, PUG, 1993 ;Prosser, Michaël H., *Intercommunication among nations and peoples*, New York, Harpers and Row, 1973 ;Radway, Lawrence I., *Politique étrangère et défense nationale aux États-Unis*, Paris, Nouveaux Horizons, 1969

[225] Jonathan D. Aronson, *op., cit*., în *loc., cit*., p. 542

aceasta a generat stări diferite ale sistemului internațional. Prin comunicare eficientă actorii au ajuns la conditia de a-şi satisface interesul şi a-şi atinge scopurile urmărite în sistem prin cooperare şi astfel s-a realizat pacea, dar tot prin comunicare, apreciază unii specilişti, statele au generat crize şi conflictele în sistemul relațiilor internaționale.[226]

Majoritatea autorilor care au analizat comunicarea în societatea internațională consideră că din punct de vedere al schemei „tehnice" de realizare nu sînt diferențe notabile în raport cu schema clasică. Şi în acest caz comunicarea dispune de patru componente fundamentale: un emițător, un canal, informatie şi un receptor.[227] Esența procesului de comunicare este aceeaşi: deplasarea, transferul sau transmiterea informației de la un participant la altul. Specificul acestuia este că actorii sînt, în primul rînd, de un tip aparte: state, organizatii şi organisme internaționale din varii domenii de la cele comerciale pînă la cele de ordin politico-militar sau non-guvernamental. Pot fi actori care au recunoaştere internațională din partea celorlalți actori şi deci mesajul lor se bucură de legitimitate şi prestigiu dar pot fi şi organizații clandestine, mafiote, ale crimei organizate sau ale terorismului național şi transnațional care n-au legitimitate dar nici nu pot fi, astăzi, ignorate in analiza comunicării in mediul internațional contemporan.

Comunicarea internațională se desfăşoară simultan pe mai multe niveluri. Primul dintre aceste niveluri este cel al comunicării interumane[228]. În acest nivel comunitățile umane îşi transmit informații de ordin cultural şi de civilizație, ceea ce are mai prețios acumulat în secole sau poate chiar milenii de existență. Modalitatea prin care se realizează această comunicare nu ține de un model organizat sau de o politică desfăşurată după obiective şi scopuri precise. Călătoriile pe care oamenii aparținind diferitor arii de cultură şi civilizație le-au intreprins în scop comercial sau chiar turistic, de exemplu, au fost şi bune prilejuri de a se comunica informații legate de comunitatea din care provenea. La acest nivel al comunicării mai trbuiesc adăugate şi alte forme generate de dezvoltarea tehnologică fără precedent la care asistăm în unele decenii cum ar fi, de exemplu, de *e-cometul*. Rolul internetului, al telefoniei mobile şi al

[226] Solomon Marcus, *Paradoxes*, în "**Revue Roumaine de Linguistiqu**e", vol. 27, no. 2, 1982, pp. 155-163; James N. Danziger, *op. cit*., p. 244.
[227] J.J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen, *op., cit*., p. 23; James N. Danziger, *op., cit.,* p. 242.
[228] Al. Josephy, *op., cit*., în *loc., cit*.

comunicțiilor radio pentru acest nivel a fost decisiv. Se apreciază că astăzi numărul de pagini pe internet creşte de nouă ori mai repede decît rata de creştere a populației, iar numărul de utilizatori creşte cu mai mult de un milion pe săptămînă.[229]

Un alt nivel al comunicarii internaționale se realizează pe cel puțin două paliere: de la stat/guvern la stat/guvern şi de la stat/guvern către opinia publică aparținînd altei țări[230]. Unii autori cred că prin acest nivel al comunicării internaționale actorii caută să-şi transmită intențiile de politică externă şi să-şi facă transparent tipul de comportament ce-l adoptă pe scena internațională în promovarea intereselor dar şi să exercite anumite forme de manipulare a opiniei publice internaționale pentru a obține dacă nu aprobarea din partea acesteia pentru acțiunile sale de politică externă măcar o atitudine neutră.[231] Un asemenea tip de comunicare se realizează, cel mai adesea, prin intermediul reprezentanțelor diplomatice dar şi al propagandei. Deşi se apreciază că există diferențe notabile în modul cum statele democratice şi cele totalitare utilizează propaganda, se poate spune că prin intermediul acesteia guvernele caută să-şi impună în opinia publică internațională o imagine convenabilă sau *brand-ul* de țară pentru a desfăşura o politică externă în acord nu numai cu principiile eficientei dar şi cu interesele pe care le are la un moment dat. Comunicarea diplomatică are o bogată tradiție şi cea mai lungă existență în viața internațională.

Înțelegerea acestui palier de comunicare în mediul internațional este strîns legată de percepția pe care o avem asupra intereselor naționale dacă ne referim la actorii clasici- statele sau a interselor pe care le promovează actorii de tip non statal. Din perspectiva teoriilor constructiviste intersul este „mai degrabă un construct social decît o trebuință determinată de nevoi materiale."[232] Interesant este faptul că chiar şi unul dintre cei mai cunoscuți teoreticieni şi analişti aparținînd curentului realist Joseph S. Nye acordă importanță majoră elementului „imaterial" în definirea intereselor naționale. Acestea sunt văzute ca

[229] Jonathan D. Aronson, *op., cit*., în *loc., cit*., p. 545

[230] Hamid Mowlana, *Communication in transition. The End of Diversity*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1996, p. 115.

[231] Ibidem, p. 116.

[232] A se vedea pe larg, Thomas Risse, *Let's Argue! Communicative Action in World Politics*, ***International Organizations*** 54, no. 1, 2000, p.1–39; Frank Schimmelfennig, *The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action and the Eastern Enlargement of the European Union*, ***International Organizations*** 55, no. 1,2001, p. 47–80; Marc Lynch, *Why Engage? China and the Logic of Communicative Action*, ***European Journal of International Relations*** vol.8, no. 2 ,2002, p. 187–230; Kenneth A. Schultz, *Domestic Opposition and Signaling in International Crises,* **The American Political Science Review** vol. 92, no. 4, 1998, p. 829–44;Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane*, p. 216-228

„the set of national priorities regarding relations with the rest of the world. It is broader than strategic interests, though they are part of it. It can include values such as human rights and democracy, if the public feels that those values are so important to its identity that it's willing to pay a price to promote them."[233]

Cel de-al treilea nivel al comunicării internaționale se realizează prin intermediul mijloacelor tehnice de diseminare a informațiilor de la cele devenite deja clasice cum ar fi emisiunile de radio şi televiziune pînă la cele mai moderne–internetul[234]. Acest nivel de comunicare a crescut foarte spectaculos în ultimi ani. Emițătorul se adresează, în aceste împrejurări, „fără deosebire oricui, prin intermediul unui canal la care fiecare instanță receptoare are necondiționat acces, cel puțin în măsura în care accesul depinde de emițător."[235] Apariția comunicațiilor prin satelit a făcut ca, astăzi, posturile de radio şi de televiziune chiar dacă sînt intitulate naționale sau regionale să disemineze informația pe spații extrem de largi transversînd granițe şi țări.

Pe acest palier comunicarea este influiențată, în opinia cercetătoarei Cristina Archeti de cel puțin trei factori: interesul național; cultura jurnalistică statornicită în interiorul unei națiuni şi politica editorială a principalilor vectori de transport a informațiilor.[236] Aceşti factori contribuie la formarea discursului național în fluxul global comunicațional. Cercetînd modul cum acest discurs media se conturează la nivelul a două societăți implicate profund în comunicarea internațională, Franța şi SUA, Archetti ajunge la concluzii interesante. Informațiile sunt aceleaşi pentru ambii actorii dar modul cum acestea se structurază din punct de vedere al ponderii în forma discursului sau al naturii lor fac ca aceste două tipuri de discurs să fie diferite după cum se poate observa şi din schema de mai jos:[237]

Particularitățile comunicării în relațiile internaționale sint date şi de trăsăturile mediul internațional. Se vorbeşte, adesea, de caracterul sistemic al mediului internațional dar acesta există, în fapt,

---

[233] Joseph S. Nye, *Redefining the National Interest*, ***Foreign Affairs*** vol.78, no. 4, 1999, p.23.
[234] Cees Hamelink, *World Communications: Disempowerment and Self Empowerment*, Zea Books, London and New Jersey, 1995, p.11
[235] J.J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen, *op., cit*., p.38.
[236] Cristina Archetti, *What Shapes the News? The Elite Press and the Framing of 9/11in the US*, France, Italy, and Pakistan, teză de doctorat, The University of Leeds Institute of Communications Studies (ICS), june 2007, p. 33-34.
[237] Ibidem, p. 34

doar la modul ideal. În practica internațională statele nu se comportă ca elementele un sistem sistem legate între ele prin structuri şi relații predeterminate. Statele sau alt tip de actori au interese specifice, culturi politice diferite care în multe situații intră în contradicție cu normele etice, politice, şi juridice consacrate în dreptul internațional. Din această perspectivă realiştii au dreptate cînd afirmă că principala caracteristică a politicii internaționale este anarhia[238]. Anarhia are, în viziunea realismului sensul de lipsa unui centru coordonator sau a unei autorități centrale care să fie şi să funcționeze în mediul internațional aşa cum îşi îndeplineşte statul rolul său în societatea internă. Acest lucru se răsfrînge şi asupra procesului de comunicare în care sunt antrenați actorii ce compun mediul internațional. Aceştia, printre altele nu se incadrează în fluxuri comunicaționale bine conturate deşi promovarea intereselor îi determină să se orienteze pe „sensuri" şi direcții prestabilite. Un stat va comunica mai intens şi mai eficient cu alți actori din regiuni geografice de interes pentru el şi mai slab sau deloc cu actori din alte regiuni. Să ne imaginăm cum arată fluxul comunicațional dintre SUA şi statele UE şi cel dintra SUA şi statele din Africa subecuatorială. Pe de altă parte organizațiile internaționale, cu vocatie universală, cum ar fi de exemplu ONU, nu pot să impună reguli şi standarde de comunicare decît formal, de ordin procedural, care acoperă stricta lor funcționare deoarece nu au întotdeauna mijloacele şi metodele cele mai potrivite de impunere a acestora.

Regulile şi normele devin obligatorii în măsura în care statele şi guvernele se obligă să le respecte. Dacă se întîmplă acest lucru atunci comunicarea poate să capete aspect de omnidirecțional; dela stat/guvern la stat/ guvern; de la un stat/guverna la opinia publică a altui stat fără ca guvernul respectiv să fie parte activă a procesului de comunicare; de la un actor nonstatal la un stat/guvern cum a fost, deexmplu, Comunicarea de catre ONU a sancțiunilor impuse Iraqului pentru actul de agresiune săvîrşit asupra Kuweitului în 1991 sau mai recent cererea adresată de organizația internațională **Human Watch Right** guvernelor unor țări din Europa de a clarifica problema detenției ilegale pe teritoriul lor a unor membri ai organizaților teroriste internaționale; de la un actor nonclasic la un alt actor nonclasic (OSCE catre ONU, OSCE către UE,etc.,) de la opinia publică internațională către un actor clasic (exemplele cele mai elocvente sînt demonstrațiile antirăzboi care au avut loc pe parcursul

[238] Kenneth N. Waltz, *op., cit*., p. 163-164

unor crize internţionale major – războiul din Vietnam ,intervenţia URSS în Cehoslovacia etc.,); de la opinia publică internaţională către un actor nonclasic. Unii autori cum ar fi de exemplu, James E. Danzinger, consideră că în mediul internaţional contemporan apare frecvent următorul tip de comunicare: mass media către guverne şi state în legătură cu anumite probleme de interes major pentru pacea şi securitatea regională sau globală şi invers cînd anumite guverne/state prin şefii lor se adresează mass media internaţionale.[239]

Mediul internaţional este şi un cîmp al rivalităţilor de putere şi confruntărilor de interese dar şi al cooperării pe cele mai diverse planuri. Din acest puct de vedere comunicarea internaţională va avea împrumuta caracteristicile şi particularităţile ce le îmbracă aceste tipuri de relaţii care apar şi se manifestă în mediul internaţional. Diferenţele culturale şi de civilizaţie dar şi trăsăturile disticte ale culturii politice ce există la nivelul societăţii fiecărui actor pot influienţa comunicarea. atît din punct de vedere al transmiterii dar şi decodării mesajelor, al intensităţii şi frecvenţelor cu care ea se realizază dar şi din punct de vedere al eficienţiei pe care fiecare actor o urmăreşte în parte. Acest lucru este cu atît mai evident în situaţii de criză şi conflict. În asemenea împrejurări comunicarea în mediul internaţional este influienţată şi de finalităţile pe care părţile le urmăresc în interacţiunile dintre ele - dezinformarea, manipularea , intoxicarea cu ştiri false, etc.[240]

Cunoaşterea particularităţilor procesului de comunicare reprezintă fără îndoială o nevoie strigentă pentru a înţelege evoluţia mediului internaţional contemporan dar nu trebuie scăpat din vedere faptul că acest lucru nu se poate realiza dacă nu tinem cont şi de existenţa numeroaselor teorii şi modele teoretice elaborate de specialiştii domeniului. Acestea nu au doar valoare teoretică ci oferă perspective şi „grile" variate de „lectură" a modului cum actorii comunică între ei.[241] Perspectiva şi modelul teoretic care transced teoriile clasice ale comunicării par să fie cele mai adecvate pentru definirea dar şi pentru înţelegerea comunicării în mediul internaţional contemporan.

Comunicarea în relaţiile internaţionale poate fi privită ca un

[239] James E. Danzinger, *op., cit., p.* 250-252.
[240] Călin Hentea *op., cit*., passim.
[241] A se vedea pe larrg, Vasile Tran, Irina Stanciugelu, *Teoria comunicării*, Comunicare.ro, Bucureşti, 2003; Ion Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Editura Şansa, Bucureşti, 1996; Cristian Baylon, Xavier Mignot, *Comunicarea,* Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza „, Iaşi, 2000.

schimb de informaţii realizat între actorii (clasici/statele, nonclasici/organizaţii şi organisme multi, inter sau supranaţionale) care interacţionează în plan politic şi militar, economic şi financiar, cultural şi spiritual etc. Comunicarea furnizează regulile şi normele care stau la baza procesului de interacţiunie şi interrelaţionare dintre actori, va reflecta „jocul" de interese şi va conduce în cele din urmă la adecvarea sau inadecvarea reprezentărilor/percepţiilor pe care aceştia le au *unul* despre *Celălalt.*

În mediul internaţional comunicarea este inevitabilă şi are caracteristicile unui proces continuu. În limbajul diplomaţiei adesea, cel mai frecvent pe parcursul unor crize şi războaie se fac formulări de genul : statul *X* a întrerupt relaţiile diplomatice cu statul *Y;* coaliţia de state *X* a impus embargou statului *Y*. Acestea ar putea fi înţele ca fiind o întrerupere a procesului de comunicare. Este fals, deoarece se întrerupe cel mult unul sau două canale comunicare dintre actorii aflaţi în stare de criză/război sau nu se mai realizează comunicarea directă, dar şi în asemenea situaţii apar canalele informale de comunicare. În acest fel comunicarea poate să-şi îndeplinească, în continuare, funcţia de liant al mediului internaţional. Profesorul Dinh Van Tran arată că în mediul internaţional comunicarea este ca sîngele pentru corpul uman. Dacă procesul de comunicare încetează „corpul" adică mediul internaţional moare şi viruşii/conflictele şi războaiele îl vor devora[242].

Mediul internaţional este prin excelenţă un spaţiu deschis tuturor actorilor unde regulile şi normele de comunicare se impun prin negociere sau acceptare tacită. Limbajul nu este universal deşi în permanenţă va fi o limbă care se va impune ca instrument de negociere cum a fost cazul limbii franceze în secolul al XIX-lea şi al celei engleze în secolul al XX-lea şi astăzi. În aceste condiţii în mediul internaţional comunicarea nu are fluienţa şi coerenţa pe care o poate avea în spaţiul public[243] dintr-o societate/ţară oarecare. La aceasta mai trebuie adăugat şi fapul că, adesea, comunicarea în mediul internaţional este virusată prin manipularea şi dezinformarea la care actorii recurg în diferite împrejurări mai ales în timp de criză şi război.

Definirea conceptului de comunicare în mediul internaţional nu este o sarcină uşoară. Există opinii şi perspective diferite de a interpreta şi defini procesele de comunicare în mediul internaţional.

[242] Dinh Van Tran, *Communication and Diplomacy in a Changing World* Norwod, NJ: Ablex, 1987, p. 8.
[243] Isabelle Paillart, (coord.), *Spaţiul public şi comunicarea*, traducere de Monica Mitarcă, Eduard Săvescu, Beatrice Osanu, Polirom, Iaşi, 2002, p. 74.

Unii specialişti afirmă consideră că definiția dată comunicării are un caracter ambiguu deoarece ea poate servi atăt pentru o mai bună cunoaştere şi înțelegere în relațiile internaționale dar şi pentru a întreține o stare de conflictualitate[244]. Specialistul în ştiințele comunicării Missé Missé, cercetător al Universității Douala din Camerun, citîndu-l pe Michaël H. Prosser, defineşte acest proces în felul următor: "International communication takes place on the level of countries or nations, which is to say accross frontiers"[245].

În opinia noastră comunicarea în mediul internațional poate fi defintă drept *procesul prin care actorii clasici şi nonclasici, de la stat, organisme şi instituții politice, economice, financiare sau culturale pînă la opinia publică şi mass media, îşi împărtăşesc informații de interes reciproc, se informează asupra scopurilor urmărite şi a comportamentelor adoptate în diferite împrejurări pentru a se menține echilibrul şi stabilitatea, pacea şi cooperarea în toate domeniile, dar şi pentru a-şi impune imaginea desirabilă în rîndul opiniei publice internaționale.* Dacă la începutul secolului al XX-lea comunicarea in mediul internațional predominant se încadra în diplomație şi se desfăşura potrivit regulilor şi cutumelor împuse de-a lungul veacurilor astăzi sfera ei nu numai că s-a lărgit prin apariția de exemplu a ceea ce specialiştii numesc *public diplomacy* ci s-a şi diversificat ca formă şi conținut. Grafic comunicarea îmn mediul internațional între cel puțin doi actori A şi B ar putea să fie de felul următor:

[244] Kaarle Nordenstreng şi alții,The new international information and communication order, in *Handbook of International and Intercultural Communication*, Sage Publications, 1989, p. 87-112, apud, Misse Misse, *Communication internationale et souveraineté nationale*
Le problème des "ingérences" dans le nouvel ordre mondial, Mis en ligne le 28 février 2000, http://w3.u-grenoble3.fr/les_enjeux/2000/Misse/index.php
[245] Missé Missé, *op., cit.,* în *loc., cit*.

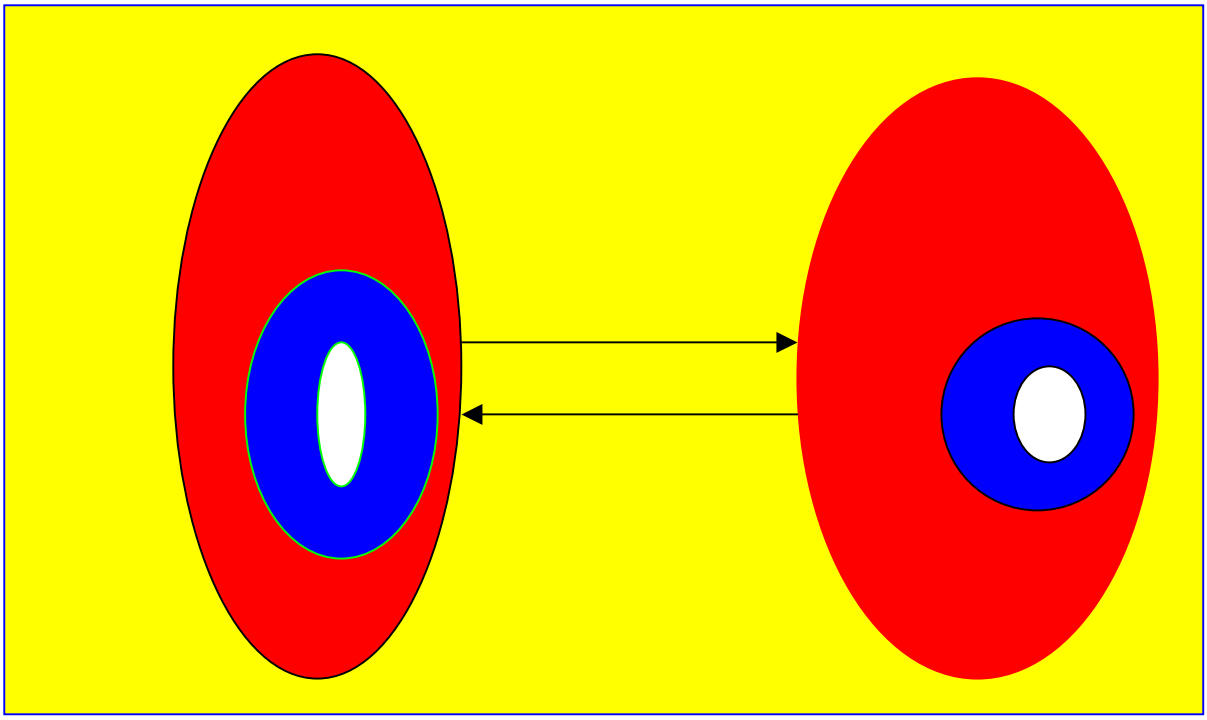

3.2. Tipuri de comunicare în mediul internațional

Comunicarea în mediul internațional îmbracă, în practică, forme foarte diversificate în funcție de natura actorilor îmlicați în acest proces, de modul concret în care ea se realizează, de domeniul în care apar interacțiunile dintre actori, scopul urmărit în procesul de comunicare, de canalele şi mijloacele prin care aceasta se realizează etc. Actorii clasici, statele şi rganizațiile politice internaționale au dezvoltat cu precădere comunicarea *politică* fără să neglijeze însă şi alte forme cum ar fi comunicarea *economică/de afaceri*, comunicarea *culturală* şi *spirituală*, etc.

Comunicarea politică, la rîndul ei, s-a concretizat în forme care pot fi impărție după mai multe criterii. După forma specifică sub care se desfăşoară aceasta ar putea îmbrăca următoarele aspecte:

1. *diplomația* cu întregul său aparat tehnic şi tehnologiile aferente şi care a alcătuit o adevărată „rețea" prin care informația circulă atît „la vedere" dar şi în *coduri* care să o ferească de „indiscreția" altor participanți la procesul de comunicare;
2. *negocieri bi şi multilaterale dintre şefii de stat şi guverne* care au condus la acorduri şi tratate politice sau politico-militare;
3. *discuții şi dezbateri* pe marginea unor probleme de interes general în foruri internaționale şi summit-uri informale cum ar fi de exemplu întîlnirile G 7(8) şi nu în ultimul rînd

4. *discursurile*, luările de poziție ai liderilor politici cu prilejul apariției unor fenomene şi procese cu impact major asupra mediului internațional.

După canalele prin care comunicarea politică se realizează ea poate să se particularizeze în *comunicare oficială, oficioasă* şi *neoficială.* Dacă se are în vedere tipul de actori care interacționează în procesul de comunicare în mediul internațional aceasta poate să se concretizeze în *interguvernamentală;interministerială* şi *public diplomacy.* Un alt criteriu care poate fi luat în considerare atunci cînd se operează cu clasificarea comunicării în mediul internațional este cel al modului de comunicare a mesajului. Din acest punct de vedere comunicarea dintre doi actori clasici sau nonclasici poate fi: *verbală şi nonverbală, scrisă, simbolică.*

Dintre formele comunicării politice *diplomația* este cea mai importantă formă de comunicare pentru actorul clasic-statul. Sînt specialişti care aproape că nu disting între cele două fenomene şi procese cu existență distincă în viața internațională: comunicarea şi diplomația. Unii afirmă că însăşi diplomația poate fi foarte simplu definită ca fiind un proces regulat de comunicare[246], iar alții văd diplomația ca fiind însăşi sistemul internațional deoarece în esența sa acesta este format din totalitatea relațiilor care se stabilesc prin această formă de comunicare care este diplomația[247]

Profesorii Christer Jönsson şi Martin Hall de la Departamentul de ştiințe politice a Universității din Lund consideră că asocierea diplomației cu comunicarea în mediul internațional are relevanță nu numai pentru timpurile moderne ci chiar şi pentru cele mai indepărtate epoci din istoria omenirii.[248] Cetățile greceşti, în antichitatea clasică, realizau o comunicare directă atît între ale cît şi cu alte state prin emisari care întruneau aproape toate calitățile diplomaților din zilele noastre.

Aceslaşi lucru s-a întîmplat şi în antichitatea romană clasică cît şi în cea neoclasică în perioada Imperiului bizantin. Interesant este faptul că acest tip de comunicare politică în opinia celor doi profesori nu s-a dezvoltat, de-a lungul istoriei doar între actorii de tip classic-statele. Ei afirmă că în studierea diplomației trebuie să fie abandonată

---

[246] Costas M, Constantinou, *On the Way to Diplomacy* ,Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996, p. 26.

[247]Alan James, *Diplomacy and International Society*, in **International Relations** volume 6, no. 6, p. 942.

[248] Christer Jönsson, Martin Hall, *Communication: An Essential Aspect of Diplomacy,* în http://www.isanet.org/noarchive/jonsson.htm.

viziunea "stat-centrică" deoarece acest tip de comunicare s-a realizat în fapt între cel puțin "două *politii*"[249]. Christer Jönsson şi Martin Hall definesc *politia* în accepțiunea pe care o dau acestei noțiuni Ferguson şi Mansbach. Aceştia afirmă că o politie poate fi înțeleasă ca o autoritate politică avînd identitate distinctă, capacitate de a mobiliza persoanele care o compun şi resursele de care dispune pentru a-şi îndeplini scopurile politice.[250]

Această perspectivă de înțelegere a actorilor clasici implicați in procesul de comunicare politică în mediul internațional permite analizarea angajării în diplomația modernă a organizaților politice care reprezintă comunități umane care luptă pentru crearea propriului stat. Edificator în acest sens este comunicarea politică, prin diplomație, pe care o face Organizația pentru eliberarea Palestinei sau altele care îi reprezintă pe kurzi, ceceni, uigurii din China, etc.

Din perspectiva înțelegerii diplomației ca o formă a comunicării politice în mediul internațional contemporan putem considera că aceasta este "un proces continuu prin care actorii îşi transmit reciproc mesaje care au ataşat un anume înțeles"[251]. Acest mesaj poate fi transmis/receptat verbal sau nonverbal. Comunicarea non-verbală sau cea ce specialiştii numesc limbajul corpului are o la fel de mare importanță şi în comunicarea diplomatică şi uneori spune mai mult decît un mesaj scris care se supune "canoanelor" impuse de eticheta diplomatică. Fostul ambasador român la Moscova din ultimii ani ai imperiului sovietic Vasile Şandru, a relatat un episod care se poate încadra în comunicărea nonverbală. Acesta s-a întîmplat cu prilejul unor discuții purtate între delegațiile economice ale României şi URSS-ului în cadrul CAER. Mandatul delegatiei române nu numai că era foarte restrictiv în negocieri dar se încadra şi în ceea ce s-ar putea numi *diplomația unei mari puteri* ceea ce a surprins delegația sovietică. Printr-o încălcare a regulilor de protocol diplomatic delegația sovitică a arătat părții române cu un mesaj non-verbal locul şi rolul pe care statul român îl avea, în viziunea sovieticilor în ansamblul țărilor socialiste. Cînd celor două delegații angajate în negocieri li s-a adus cafeaua, părții române i-a fost servită în ceşti care erau, ca mărime, de două ori mai mici decît cele ale negociatorilor sovietici.

---

[249] Ibidem.
[250] Yale Ferguson, Richard Mansbach, *Polities: Authority, Identities, and Change* ,Columbia: University of South Carolina Press 1996, p. 34.
[251] Christer Jönsson, Martin Hall, *op., cit*., în *loc., cit*.

În comunicarea diplomatică trebuie să se țină seama şi de alt factor şi anume de faptul că de cele mai multe ori mesajele transmise conțin *semnale* care transced înțelegerii limbajului comun. Istoricul Florin Constantiniu analizînd relațiile dintre Germania nazistă şi Uniunea Sovietică, într-o perioadă de relativă tensiune diplomatică şi în care avea loc un adevărat război propagandistic, ajunge la concluzia că Hitler şi Stalin au realizat o adevărată artă a transmiterii de semnale care a prefațat înțelegerea, parafată prin Pactul Ribbentrop-Molotov, din vara anului 1939. Pentru că nu au fost luate în calculul diplomatic semnalele care au fost transmise anterior semnării pactului, între Berlin şi Moscova, majoritatea cancelariilor marilor puteri europene au fost surprinse prin rapiditatea cu care acesta s-a realizat.[252]

Din această perspectivă se apreciază că diplomații nu trebuie să fie doar foarte buni cunoscători ai mediului internațional contemporan, al intereselor ce caracterizează la un moment dat actorii, implicati în diferite evenimente internaționale, ci să fie şi foarte buni semioticeni, sau fini hermenuticieni.[253] „Hermeneutica , afirma Jurgen Habermas, priveşte limba, aşa spunînd , la lucru, adică în felul în care este folosită de participanți în scopul de a ajunge la o *înțelegere* comună asupra unui lucru sau la o *părere* comună"[254]. Această înțelegere a rolului jucat de hermeneutică în procesul comunicării diplomatice poate fi esențial în obtinerea scopurilor urmărite de către state în mediul internațional contemporan.

Comunicarea diplomatică astăzi se găseşte şi sub o dublă presiune: cea a opiniei publice din societătea contemporană şi cea a interesului/rațiunii de stat. Pe de o parte aceasta impune diplomației o cît mai mare transparență a actului de comunicare şi deci acces la conținutul mesajelor care o însoțesc, iar pe de alta, nevoia de confidențialitate impusă de păstrarea secretelor de stat. Karl W. Deutsch observa că „dintotdeauna diplomatia deschisa s-a imbinat cu diplomatia secreta". Adesea trimişii diplomatici aveau de transmis atît un mesaj public cît si unul confidential (External Involvement in Internal War)[255]. Dar, dincolo de mesajele confidentiale, diplomatii au un rol activ in convorbirile diplomatice, in cursul carora „argumentele specifice" (in multe cazuri, confidentiale) au avut si continuă sa aibă

[252] Vezi, Florin Constantiniu, *România.Intre Hitler şi Stalin. Pactul Ribbentrop-Molotov*, Bucureşti, 1991, p. 13-15
[253] Christer Jönsson, Martin Hall, *op., cit*., în *loc., cit*.
[254] Jurgen Habermas, *Conştiință morală şi acțiune comunicativă*, traducere Gilbert Lepădatu, Editura ALL, Bucureşti, 2000, p. 29
[255] Apud Dumitru Mazilu, *Diplomație deschisă şi secretă-evoluții caracteristice*, în **Lumea Magazin** nr. 10, 2000, p. 13.

un rol important in sugerarea solutiilor dar si în convenirea acestor soluții cu partenerul sau partenerii diplomatici.[256]

Transformările care au avut loc in mediul internațional contemporan sub impactul globalizării nu aveu cum să nu influiențeze comunicarea politică şi diplomația ca principal vector de realizare a sa, aşa cum, dealtfel, s-a înîmplat secole de-a rîndul. Multiplicarea actorilor nonclasici, dispariția liniei de despărțire dintre politica internă şi cea externă a statelor, multiplicarea canalelor de comunicare dar mai ales performanța lor şi capacitatea de a „tranversa" granițele politice fără „aprobarea" guvernelor a condus la apariția a ceea ce specialiştii au numit *public diplomacy*. Regulile de comunicare în acest gen de diplomație nu se mai încadrează în canoanele clasice[257]. Astăzi pe scena internațională interacționează peste „capul guvernului" aproximativ 20 000 de organizații transnaționale nonguvernamentale din care apropape 90% au apărut în ultimii douăzeci de ani. Comunicarea ce se desfăşoară între aceşti actori ai mediului internațional vizează probleme de interes major pentru cetățeanul oricărui stat de pe planetă: drepturile omului; protejarea mediului înconjurător; libertatea cuvintului şi a presei,etc,

Modernizarea mijloacelor de comunicare sub aspect tehnologic a produs mutații şi în ceea ce priveşte realizarea comunicării diplomatice. Internetul, de exemplu, va face ca multe din etapele diplomației clasice să dispară şi va spori şi eficiența comunicării. Prin acest sistem puterea informției este distribuită. În comparație cu posturile de radio şi de televiziune cu presa scrisă care sînt controlate de proprietari, internetul crează o comunicare directă nelimitată:[258] om cu om (prin e-mail); unul cu mai mulți(prin homepage); mai mulți cu unl(prin transmisie electronică), şi, probabil cel mai important, mai mulți cu mai mulți(on line chat room). Miniştrii cabinetelor din diferite țări vor putea accesa o pagină web şi vor intra rapid în legătură cu un omolog aflat pe oricare din meridianele globului. Shaun Riordan apreciază că „un minister bine echipat, cu internet şi tehnici de modulare, la care se adaugă vizite periodice, pare a fi mai eficient şi ieftin decît informarea politică tradițională"[259]. Atrage atenția, însă, că nu trebuie exagerat acest aspect deoarece toate aceste achiziții de

[256] Ibidem.
[257] Shaun Riordan, *Noua diplomație. Relații internaționale moderne*, traducere Nicolae Năstase, Editura Antet, Bucureşti, 2003, p.84-85.
[258] Joseph S. Nye jr. *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Editura Antet XX Press, 2005, p. 202.
[259] Shaun Riordan, *op., cit*., p. 104.

tehnologie modernă „nu pot înlocui definitiv contactul personal şi îndelungata cultivare a relațiilor politice şi guvernamentale.[260]

Actorii clasici ai scenei internaționale au dezvoltat de-a lungul timpului o comunicare/dialog care, în mare parte, este de tipul „stimul-reacție". Din această perspectivă comunicarea poate îmbrăca două forme: *directă* şi *indirectă.* Comunicarea directă se realizază prin formele instituționalizate ale statelor sau actorilor nonclasici şi acoperă toate domeniile de interes de la politic la economic, de la cultură la sport şi artă. Cel mai adesea aceată formă de comunicare îmbracă „haina" negocierilor bi sau multilaterale.Este forma de comunicare cel mai des utilizată de reprezentanții actorului clasic fie că este vorba de şefi de state şi de guverne fie că se realizează prin intermediul instituțiilor specializate – ministerele afacerilor de externe sau ale altor instituții cu atribuții în domeniul politicii externe cum ar fi cel al apărării, dar şi altele specifice fiecăriu stat în parte.

Comunicarea indirectă apare frecvent prin discursul politic al şefilor de stat şi de guverne, ale diplomaților cu rang superior sau, mai nou, prin „produsele" de PR ce funcționează în cadrul acestor instituții cu atribuții în politica externă. Acest tip de comunicare apare frecvent şi prin intermediul mass media. De multe ori în situații de criză şi conflict mijloacele de informare în masă sînt primele care informează opinia publică nu numai despre ceea ce se întîmplă dar şi despre „poziția" pe care diferiți actori o au față de evenimente. Predominanța acestui tip de comunicare a devenit atît de evidentă în conflictele din ultimul deceniu al veacului trecut încît specialiştii în domeniu vorbesc tot mai des de un aşa zis efect CNN[261]. Acesta a pus sub semnul întrebării canalele tradiționale de comunicare dintre actorii mediului internațional. Rapiditatea cu care era prezentat evenimentul legat de evoluțiile crizei a determinat, de multe ori chiar pe şefii de stat şi de guverne ca mai întîi să se „pronunțe" în legătură cu acel eveniment şi apoi să se consulte cu alți actori angajați în gestionarea crizei. Acest aspect a apărut în cazul primului conflict din Golf dar şi in criza din fostul spațiu Iugoslav care s-a derulat pe parcursul a mai multor ani cu intensități şi desfăşurări imprevizibile.

Această formă de comunicare indirectă tinde să se generalizeze

[260] Ibidem.

[261] A se vedea, pe larg, Steven Livingston, *Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention,* The Joan Shorenstein Center, Press Politics and Public Policy, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, Research Paper R-18, June 1997, p. 3-6; Margareth H. Belknap, *The CNN Effect: Strategic Enabler or Operational Risk*? în **Parameters ,** US Army War College Quarterly Autumn 2002, Vol. XXXII, No. 3, p.100-114.

sub impactul globalizării mass media şi am putea avea convingerea că lumea din mediul internațional global este mai bine informată şi are cunoştință de ceea ce se întîmplă în acest mediu „în timp real". Profesorul şi renumitul politolog de la Harvard University, Giovanni Sartori crede ca predominanța mijloacelor mass media şi în special a televiziunii în societatea internațională contemporană nu înseamnă mai multă comunicare şi mai ales mai multă informație. Deşi se spune că trăim într-un *sat global* şi că expresia globalizării ar fi poate cel mai bine acoperită de mass media Sartori consideră că din acest punct de vedere „satul este global doar pe jumătate şi deci nu e deloc global. Telecamera intră cu uşurință şi în mod liber în țările libere; ea intră puțin şi cu precauție în țările periculoase; şi nu intră defel în țările lipsite de libertate."[262]

Din această perspectivă informarea este parțială şi pentru mulți tele-consumatori de ştiri din mediul internațional o serie de evenimente tragice ce s-au derulat pe diferite spații din Africa neagră sau Asia pentru că nu au putu fi „văzute" de tele-cameră nu există. Politologul italian consideră că acest fapt nu este imputabil televiziunii dar consideră că trebuie să i se impute dublul standard în perceperea faptelor şi proceselor care au loc îm mediul internațional şi astfel poate deveni injustă şi deformantă. Sartori a ilustrat acest lucru prin analiza făcută discursului televizat pe marginea evoluțiilor din mediul internațional a unui candidat la preşedinția SUA din campania electorală din 1988, reverendul Jessie Jackson. Pentru acesta „Africa de Sud era în acea perioadă un stat terorist; dar nu erau astfel, sau cel puțin Jackson nu o spunea, Libia, Iran şi Siria, țări interzise televiziunii. Israelul nu a sfîrşit pe lista neagră asemeni Africii de Sud numai fiindcă era protejat de comunitățile evreieşti din Statele Unite şi din lume."[263]

Informarea corectă a publicului/receptorului în acest tip de comunicare ține şi de capacitatea lui de a „filtra" informațiile primite însă posibilitatea de a o face este foarte redusă. În aceste condiții este necesară o analiză atentă a condițiilor în care s-au produs informațiile/ discursurile/ relatările, deoarece de cele mai multe ori ele sunt destinate unui auditoriu-țintă ce trebuie *convins* şi căruia trebuie să i se *argumenteze* ceva. Istoria consemnează o mulțime de exemple în

[262] Givanni Sartori, *Homo videns.Imbecilizarea prin televiziune şi post-gîndirea*. Traducere din italiană de Mihai Elin, Humanitas, Bucureşti, 2005. p. 69-70.
[263] Ibidem, p. 70.

acest sens[264]. În dimineața zilei de 1 septembrie 1939, Hitler anunța printr-o proclamație poporul german că "*Statul polon a refuzat o lichidare paşnică a diferendelor, pe care am dorit-o, şi a făcut apel la arme. Germanii din Polonia sunt persecutați cu sângeroasă teroare şi alungați de la casele lor. O serie de violări ale frontierei, de nesuportat pentru o mare putere, dovedesc că Polonia nu mai este dispusă să respecte frontiera Reichului*"[265]. Toată presa scrisă şi vorbită din Germania a reluat această temă.

Opinia publică germană n-avea de unde să cunoască faptul că incidentele de la granița polono-germană au fost fabricate de serviciile secrete ale celui de-al Treilea Reich. Percepția asupra aşa-ziselor incidente nu avea cum să fie corectă pentru cetățeanul german de rând. Iată percepția diplomatului român Raoul Bossy despre evenimente: "*1 septembrie. Izbucnirea războiului germano-polon. Fără declarație de război, Germania a atacat Polonia, bombardând Varşovia, Cracovia şi alte centre. Răcnetele lui Hitler se aud la radio. Mobilizare generală în Franța şi Anglia*"[266].

Interesante sunt percepțiile în "lagărul socialist" şi în lumea liberă asupra evenimentelor de la Budapesta, din toamna anului 1956. Biroul Politic al C.C. al P.M.R., din 24 octombrie 1956 a hotărât să cenzureze "*întreaga corespondență care vine din R.P.U. sau pleacă în R.P.U., reținându-se corespondența suspectă*"[267]. În aceste condiții, presa de partid din România informa opinia publică despre "*aventura contrarevoluționară a unor bande care au dezlănțuit un atac armat împotriva puterii populare din Ungaria*"[268].

Conducerea partidului comunist din Iugoslavia avea o cu totul altă percepție asupra evenimentelor din Budapesta. Într-o scrisoare din ianuarie 1957, a C.C. al U.C.I., adresată C.C. al P.C.U.S., se arată: "*Considerăm că un mare număr de comunişti care îl sprijină pe Nagy se situează sincer pe pozițiile luptei pentru socialism, că între ei sunt şi oameni care şi-au închinat întreaga viață luptei pentru comunism. Acestor oameni, fie că au săvârşit chiar greşeli, trebuie să li se dea ajutor şi trebuie să li se dea posibilitatea de a lupta cinstit pe viitor pentru binele poporului lor, pentru cauza socialismului. Este uşor să-i lipeşti unui om eticheta de trădător revizionist, cirac conştient sau*

[264] Adrian Miroiu,*Balanță şi hegemonie* Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, passim.
[265]Apud. Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea a II-a, Bucureşti, 1988, p. 1516.
[266]Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 150.
[267]1956. *Explozia. Percepții române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria*, Ediție întocmită de Mihai Lungu, Mihai Retegan, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, pp. 74-75.
[268]Ibidem, p. 108.

inconştient al reacţiunii"[269].

Filtrarea informaţiilor prin prisma intereselor pe care actorii le au într-o zonă sau alta de criză face posibilă apariţia *distorsiunilor şi confuziilor* în acest tip de comunicare. Se realizează, în aceste condiţii, posibilitatea ca actorii implicaţi într-o criză să poată să-şi justifice acţiunile într-o situaţie anume faţă de partenerii lor, dar nu se realizează o cunoaştere a realităţii pentru că, în acest caz, însăşi percepţia are un grad foarte scăzut de adecvare în raport cu realitatea geopolitică.

După scopuri şi interesele pe care actorii le urmăresc în procesul de comunicare aceasta poate îmbrăca aspecte diferite: propaganda; manipularea; dezinformarea; înşelarea etc. Sunt forme de comunicare care au coexistat cu alte tipuri de comunicare mai ales pe timpul crizelor şi conflicteleor. La începutul secolului al XX-lea aceste forme de comunicare erau promovate cu precădere de actorul clasic. Astăzi ele sunt folosite şi de actorii nonclasici cum ar fi de exemplu organizaţiile religioase, ONG-urile, organizaţiile teroriste, etc. Acest tipuri de comunicare se desfăşoară întotdeauna unidirecţional de la *actorul emiţător* către *actorul receptor* prin cele mai diverse şi credibile mijloace de informare. Mesajele sînt adresate, cu precădere, unor publicuri-ţintă cu grijă alese. Se observă în ultimul timp că sub impactul globalizării media „aria" acestor publicuri-ţintă se mareşte tinzînd să cuprindă ceea ce noi îndeobşte numim opinia publică internaţională. Astăzi, aproape în totalitate, reprezentările şi perceptiile pe care le are opinia publică despre evoluţiile geopolitice sînt produse ale comunicării mediatice[270]. Instituţiile media sunt angajate în producerea, reproducerea şi distribuirea informaţiei şi a cunoaşterii în sensul cel mai larg al seturilor de simboluri care îşi găsesc referinţa în experienţa vieţii sociale[271].

Informaţia şi cunoaşterea mediatizată modelează percepţiile oamenilor despre lumea înconjurătoare, implicit şi despre evoluţiile geopolitice dintr-o regiune sau alta a lumii. Contribuie la înţelegerea de către aceştia a transformărilor petrecute în mediul internaţional şi le modelează astfel atitudinea şi convingerile. Din păcate nu întotdeauna aceste convingeri şi comportamente obţinute prin aceste tipuri de comunicare au tangenţă cu realitatea dintr-o zonă sau alta a vieţii internaţionale contemporane. Este foarte dificil astăzi pentru

[269]Ibidem, p. 424.
[270] Ibidem, p. 294.
[271] Dennis McQuail, *Comunicarea*, Institutul European, Iaşi, 1996, p. 51.

consumatorul de informaţie să distingă între *realitatea mediatică* şi *realitatea politică sau militară* concretă.

Acest lucru este edificator dacă analizăm tipul de comunicare dintre organizaţia teroristă Al-Queda şi SUA în confruntarea directă declanşată în septembrie 2001. Comunicarea a avut şi o prelungire în spaţiul simbolic prin mass-media care nu a putut fi transmisă de televiziune sau alt mijloc de informare în masă.[272] Este greu de acceptat că lovind în "Gemeni" şi clădirea Pentagonului teroriştii au dorit să producă daune economiei americane şi să distrugă centrul de comandă şi control al armatei SUA. Au lovit în două importante simboluri ale lumii libere producînd un eveniment care a tinut în "şah" media internaţională şi prin acestea opinia publică. Centrul de greutate al confruntării a fost plasat nu în spaţiul fizico-geografic ci în cel virtual, mediatic urmărind un scop strategic bine definit şi anume comunicarea unui mesaj către opinia publică in general şi cea din lumea arabă în special. Esenţa mesajului era că *mitul* american al protectiei totale a societăţii faţă de riscurile şi ameninţările dim mediul internaţional poate fi "demolat".

Cîmpul reprezentărilor sociale la nivelul opinie publice americane, şi numai, cu privire la securitatea individuală şi colectivă, la drepturile şi libertăţile democratice a suferit modificări de substanţă. Cu alte cuvinte spaţiul confruntării s-a mutat în planul comunicării simbolice şi imagologice. Acest aspect i-a determinat pe unii analişti să afirme că de fapt criza nici "nu există în lumea reală ci numai în discurs. Ea prinde viaţă numai după ce a fost descrisă în cuvinte. O anumită situaţie devine o sitaţie de criză doar după ce a fost etichetată astfel, iar această etichetare este făcută de mass media"[273]. Peter Bruck[274] şi Timothy Luke [275] în analiza evenimentelor geopolitice şi geostrategice din lumea contemporană iau ca paradigmă această ipoteză de lucru. Cel din urmă referindu-se la raportul dintre impactul mediatic şi cel al consecinţelor în cîmpul realităţii fizico-geografice al atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 afirmă că dacă media va repeta destul de suficent că acestea au marcat istoria contemporană a lumii atunci trebuie să le privim ca atare[276].

Crizele şi conflictele care au apărut în sistemul relaţiilor

[272] Constantin Hlihor, *op., cit.,* p. 190.
[273] Simona Ştefănescu, *Conflictele şi media*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004,p. 21.
[274] Peter Bruck, *Crisis as Spectacle:Tabloid News and the Politics of Outrage*, apud, Simona Stefănescu *op. cit*., p. 221.
[275] Constantin Hlihor *op. cit*., p. 189.
[276] Ibidem.

internaţionale după încheierea războiului rece, rivalităţile geopolitice manifeste, mai ales, în regiunile bogate în petrol şi resurse alimentare/apă, au fost puternic influienţate în desfăşurarea lor de aceste tipuri de comunicare desfăşurate şi prin mass media. Rolul propagandei în criza din Gloful Persic ,de exemplu, a generat o dezbatere aprinsă[277]. Au fost destui analişti care au acuzat media occidentale că au exagerat forţa militară a Iraqului şi de aici au creat o ameninţare la adresa securităţii care practic, aşa cum s-a văzut, nu a existat.[278]

Specialiştii au apreciat că acest lucru a fost posibil şi datorită apariţiei în procesul de comunicare în mediul internaţional a ceea ce specialiştii au numit *„efectului CNN"* [279]. Rolului jucat de presa scrisă şi audio vizuală în propaganda pe care adversarii au desfăşurat-o în primul război din Golf a fost indiscutabil. S-a constatat că prezenţa în spaţiul confruntării a mass media, în special a televiziunii, care transmit *live* modifică considerabil desfăşurarea evenimentelor şi comportamentul actorilor în relaţiile internaţionale.

În opinia unor specialişti, utilizarea unor astfel de forme de comuniare este specifică marilor actori cu interese globale şi vizează societăţile în tranziţie. Acestea sînt vulnerabile datorită unei culturi politice şi civice precare sau în curs de formare.[280] În societăţile din fostul spaţiu sovietic sau iugoslav, Rwanda, Somalia, nu de puţine ori media au fost generatoare de conflicte şi au indus tensiuni suplimentare prin partizanatul cu care prezentau „evenimentele" politice sau prin demonizarea adversarului[281]

Media ca înstrumente dar şi ca vectori de transport la ţintă a informaţiei se transformă în cazul propagandei, al dezinformării, al aşa zisei *public diplomacy* din martor al evenimentelor în actor şi catalizator al acestora în sensul dorit de proprietarii trusturilor şi agenţiilor de presă sau pentru a-şi mări audienţa. În acest mod apare situaţia cînd unii ameni politici sînt nevoiţi să ia decizii sub presiunea imaginilor transmise pe canalele de televiziune, fără a dispune şi de

[277] Sean McKnight, *Media Perceptions of Others Forces:Iraq and the 1991 Gulf War*, în vol. Stephen Badsey (eds), The Media and International security, Frank Cass, London, Portland,Or,2000, p.91.
[278] Ibidem, p. 93.
[279] Steven Livington, *Clarifying The CNN Effect:AN Exammination of Media Effects According to Type of Military Intervention*, în "Research Paper R-18, June 1997, The Joan Shorenstein Center.Press Politics: Public Policy, Harvard University; Frank J. Stech, Winning CNN Wars, în „ Parameters" Autumn, 1994, p. 37-56; Călin Hentea, *Arme care nu ucid*, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, pp. 54-57.
[280] Mark Frohardt and Jonathan Temin, *Use and Abuse of Media in Vulnerable Societies*, United States Institute of Peace, în http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr110.html.
[281] Ibidem

alte informații din cîmpul confruntațional. Acest lucru ne conduce la întrebarea dacă odată cu apariția spațiului mediatic în cîmpul geopolitic nu avem de-a face cu modificarea esențială a ecuației geopolitice? Clasic rivalitățile geopolitice erau de forma A-B. Prezența media în cîmpul geopolitic face ca între A şi B să apară un actor *AB/media* care să influiențeze rezultatul disputelelor.

Analistul militar şi politic Richard Ek[282], crede ca apariția noilor tehnologii în cîmpul confrunațional şi folosirea lor pe scară largă prin propagandă şi operații de dezinformare a schimbat nu numai fizionomia războiului ci şi a mediului internațional înseşi. Media a condus la apariția unei noi dimensiuni a acestuia pe care specialiştii au denumit-o "*popular geopolitics"* care se deosebeşte de *geopolitica practică* produs al institutelor de cercetare şi analiză dar şi de cea academică[283]. Este foarte apropiată de ceea ce este cartografia de propagandă geopolitică. Prin acest tip de geopolitică actorii mediului internaşional nu îşi comunică "realități" ci interese, nu informează ci polarizează opinii, şi convingeri pentru a obține comportamentele dorite din partea publicului-țintă. Spațiul mediatic în comunicarea care foloseşte ca vector cartografia de propagandă geopolitică nu se suprapune niciodată cu cel real. Va fi compus/recompus, în funcție de aşteptările opiniei publice şi al interselor actorilor implicați în dispută.

În acest spațiu particularizat apare un tip aparte de război, pe care specialiştii l-au numit mediatic/imagologic[284]. Dezinformarea, manipularea şi intoxicarea adversarului/competitorului din cîmpul geopolitic sînt considerate noi mijloace şi tehnici de luptă[285]. Din această perspectivă putem spune că această forme de comunicare prezente în actualul mediu internațional sînt nu numai contraproductive pentru "consumatorul" de informație care doreşte să se informeze, să afle ce se întîmplă într-o parte sau alta alunii dar au şi efecte perverse de nedorit.

In aceste tipuri de comunicare între actorii mediului internațional vor apărea cel puțin două cîmpuri comunicaționale. În primul rînd va exista un cîmp al comunicării *reale* care nu este afectat de distorsionarea informațiilor sub impactul propagandei, manipulării sau al dezinformării deoarece actorii au surse specializate de informare, cum ar fi servicile secrete şi îşi iau măsuri speciale de

[282]Constantin Hlihor, *op.cit*., p. 188.
[283] Ibidem.
[284] Călin Hentea *op. cit*. p. 46 şi urm.
[285] Constantin Hlihor , *op. cit*. p. 187.

protecție prin instutuții specializate de genul celor care funcționează în armatele moderne. În al doilea rînd va coexista un cîmp al *reprezentărilor mediatice* rezultat al manilpulării informației reale. Evoluțiile geopolitice din fosta Iugoslavie, Orientul Mijlociu sau Asia Centrală şi Caucaz confirmă, în opinia noastră, aceate ipoteze. În disputele dintre Belgrad şi republicile secesioniste, de exemplu, a intervenit un actor insolit: Compania de relații publice *Rudder &Finn*. Aceasta prin clişee mediatice lansate în mass media internaționale au demonizat conducerea politică a Serbiei cu rezultate notabile in opinia publică înternaționale dar chiar şi în mediile politice [286]. Prin intermediul trustului cinematografic a magnatului Rupert Murdoch *Twentieth Century Fox Pictures*, opinia publică americană a consumat o variantă a crizei bosniace diferită de cea oferită de compania de relații publice *Rudder &Finn* pe care analistul Gearoid O'Tuathail o defineste drept "film de propagandă". [287]

Sociologul George Gerbner a cercetat efectele şi consecințele promovării violentei prin mass-media şi a ajuns la concluzia că este în curs de apariție a unei "noi rețele imperiale" acea a violenței şi terorii mediatice[288]. Din această perspectivă putem aprecia faptul că spațiul mediatic in cazul unei confruntări majore de interese poate să devină o "creație" a *jurnalistului angajat*[289] şi nu *observator* cum este,de pilda, in interiorul unei societăți democratice. Comentînd ceea ce se întîmpla în cel de-al doilea război din Iraq jurnalistul american Arthur Bruzzone scria că transmițind în direct războiul "privitorul" din fața tv-ului şi soldatul de pe cîmpul de luptă întră în aceeşi dimensiune spațială – războiul.[290]

Cel de-al doilea război din Iraq a ilustrat poate cel mai concludent rolul mass medsia ca actori de tip *AB* în disputa geopolitică asupra Orientului Mijlociu. În cîmpul geopolitic al disputei de interse pe timpul acestui conflict propaganda ca suport a comunicării indirecte a actorilor implicați în conflict a creionat trei spații mediatice distincte: anglo-american; arab şi vest-european[291]. Fiecare a avut propria imagine despre desfăşurarea evenimentelor

[286]Ibidem.
[287] Gearoid, O'Tuathail, *The Frustrations of Geopolitics and Thze Pleasures of War*: *Behind Enemy Lines and American Geopolitical Culture*, în http//www.nvc.vt.edu/toalg/website/Publish/Papers/BELpublished.pdf
[288] George Gerbner, *Violence and Terror in and by the Media* în vol. Marc Raboy, Bernard Dagenais (eds), Media, Crisis and Democracy. Mass Communication and the Disruption of Social Order, Sage Publication, London, ThousandOaks, New Delhi, 1995, p. 105.
[289] Călin Hentea *op. cit*., pp. 157-165.
[290] http://www.americandaily.com/article/1835
[291] Călin Hentea *op. cit*., p. 163.

funcţie de interesele pe care le apăra dar şi de carcateristicile şi dorinţele consumatorului de informaţie-opinia publică proprie au fost,dacă luăm în calcul aceşti actori media, cel puţin trei spaţii mediatice care au căutat să ne formeze atitudinea şi comportamentul faţă de evenimentele din Golf.

Pe lîngă aceste forme de comunicare în mediul internaţional întîlnim multe altele care ţin de domeniul economic de la afacerile comerciale sau financiare la cele producţie dar şi unele care vizează multiculturalismul şi colaborarea în domeniul culturii şi artelor sau al sportului. Nu ne propunem să le analizăm deşi conflictele şi războaiele se produc ţi aceste spaţii cu aceaşi intensitate chiar dacă ele nu sînt letale

3.3. Emiţători şi receptori în mediul internaţional contemporan. Informaţie şi mesaj în comunicarea internaţională.

Emiţătorii şi receptorii angajaţi în comunicarea internaţională prezintă o caracteristică ce nu o găsim în nici un alt proces de comunicare. Sînt prin excelenţă entităţi colective care transmit/primesc mesaje sau informaţii prin intermediul unei persoane sau a unui grup ce reprezintă instituţii legitime să acţioneze în numele întregii comunităţi. În funcţie de poziţia şi rolul pe care actorii o au în structura relaţiilor internaţionale, în procesul de comunicare pot fi întîlnite mai multe categorii *de actori*[292]. Cel mai adesea este folosit criteriul istoric de analiză. Din această perspectivă, pînă prin anii ’60 actorul care domina cîmpul comunicaţional era statul iar diplomaţia era cea care avea rol predominant în comunicarea din mediul internaţional. El avea un control cvasitotal asupra fluxurilor de informaţii. Controlul putea deveni total în caz de conflict sau război şi se utilizau mijloacele militare de cenzură. Din nefericire pentru unele societăţi controlul era total şi în societăţile totalitare. Cenzura şi controlul informaţiilor în comunicarea internă dar mai ales externă a fost şi una dintre cele mai reprobabile trăsături ale regimurilor totalitare ale secolului al XX-lea indiferent dacă au fost de dreapta(fasciste şi naziste) sau de stînga(comunismul).

[292]A se vedea pe larg, James N. Rosenau, *Turbulenţa în politica mondială.; O teorie a schimbării şi continuităţii,* Ed. Academiei Române, 1994, pp. 93-113.

Analistul Mark A. Boyer constată că în ultimele decenii ale secolului trecut „The world and communication within it have changed with the advent of the Internet, global travel, and the increasing contact with individuals and other international actors”[293]. În mod firesc apar în procesul de comunicare care se desfăşoară în viața politică internațională şi actorii nonclasici/nonstatali. Globalizarea şi creşterea interdependențelor politice dar mai ales de natură economică au răsturnat sub aspect numeric raportul dintre actorii clasici şi cei non clasici din procesul de comunicare internațională. Acesta ajunge la concluzia că, în rețeaua internațională de comunicații, statele nu depăşesc cifra 200 şi constată că pe lîngă aceşti actori spațiul comunicațional mai cuprinde:[294]

• 60.000 companii transnaționale de importanță strategică (TNCs), cum ar fi: **Shell**, **Barclays Bank**, **Coca Cola**, **Ford**, **Microsoft,** or **Nestlé**. De menționat că acestea au mai mult de 500.000 filiale în diverse puncte al planetei;

• în multe țări exist un important număr de organizații nonguvernamentale (NGOs) cum ar fi : **Freedom House** (USA), **Médecins sans Frontières** (France), **Population Concern** (UK), **Sierra Club** (USA), or the **Women's Environmental Network** care sunt interconectate fără ca guvernele să fie implicate in procesele de comunicare

• 250 organizații interguvernamentale (IGOs) cum ar fi: **UN, NATO, the European Union,** or the **International Coffee Organization etc**;

• 5.800 organizații nonguvernamentale cu caracter internațional (INGOs), cum ar fi **Amnesty International**, the **Baptist World Alliance**, the **International Chamber of Shipping**, sau **Crucea Roşie Internațională.**

Alături de actorii nonstatali cu legitimitate şi recunoaştere internațională ființează actori de un tip aparte care deşi nu au legitimitate nu pot fi astăzi ignorați în analiza proceselor de comunicare internațională[295]. Dintre aceştia organizațiile teroriste internaționale sau transnaționale au tendința de a ocupa o cît mai mare

[293] Mark A. Boyer, *Moving Targets: Understanding Diplomacy and Negotiation in a Globalizing System,* în **International Studies Review**, vol. 3, issue 1, 2001, http://www.politicalreviewnet.com/polrev/reviews/MISR/R_1521_9488_002_20156.asp

[294] Peter Villets, *Transnational Actor and Internațional Organizations in Global Politics* în J. B. Baylis and S. Smith (eds.), *The Globalisation of World Politics*, Oxford and New York: Oxford University Press, second edition, 2001, p. 356-383.

[295] Ibidem, p. 379

parte din spațiul comunicațional mai ales pe "segmentul" mijloacelor ultramoderne de comunicare cum ar fi, de exemplu, internetul.

Multiplicarea numărului de actori antrenați în procesele de comunicare în relațiile internaționale a îngustat sfera şi capacitatea statelor de a controla fluxul de informații şi de a impune politici comunicaționale în conformitate cu interesele pe care acesta le are la un moment dat. Mark A. Boyer crede că în viitor în procesele de comunicare statul "can choose from *three* options:

- Keep communications facilities open and lose all ability to control transnational transactions;
- Bear the heavy costs of maintaining an elaborate security apparatus in an unsuccessful attempt to monitor and control communications; or
- Close certain facilities to prevent normal economic transactions from occurring, but fail to inhibit the determined dissident".[296]

Acesastă tendință se manifestă ca rezultat al acțiunii desfăsurate de organizații non guvernamentale de tip academic sau profesional pentru promovarea drepturilor de a comunica într-o societate deschisă. O asemenea acțiune a fost inițiată de **the Platform for Communication Rights**, şi reuneşte organizații transnaționale (NGOs), oameni de ştiință, analişti şi specialişti în domeniu[297]. Aceasta continua tradiția unor miscări şi activități desfăşurate încă din ultima parte a secolului trecut însă rolul şi importanța ei a crescut de la un la altul.

De notat faptul că actorul angajat în procesul de comunicare în relațiile Internationale contemporane, indiferent dacă el este unul clasic sau non statal are o structură complexă şi unoeri strict formalizată. În cazul actorului clasic în centru se află omul politic (şef de stat/guvern) legitim să se anagajeze în procese de comunicare cu alți actori. Este urmat, în trepte ierarhice, sau stabilite prin norme juridice, politice, etice, sau chiar informale de alti subiecți specializați în a acționa în mediul internațional cum ar fi diplomații de carieră sau aparatul tehnic/expertiză. La nivelul actorului internațional fie că acesta se află în postura de emițător sau de receptor se produce concomitent cu procesele de comunicare externă un intens proces de comunicare internă cu feed-back. Înainte ca un şef de stat/guvern, să

[296] Ibidem, p. 380
[297] *Communication Rights in the Information Society: Democratization of Communication as Social Movement?* , http://dcc.syr.edu/ford/mim/CRIS-case-9-12-05.pdf.

declanşeze proces de comunicare cu un alt actor el trebuie să se consultă cu alti factori de decizie şi apoi este „pregătit” pînă la detaliu mesajul/discursul de către aparatul tehnic/expertiză. Dacă şeful de stat/guvern este în postură de receptor el va apela la aparatul tehnic pentru o cît mai precisă decriptare şi înțelegere a mesajului apoi se va consulta cu alți factori de decizie în domeniul relațiilor internaționale. Acest lanț comunicațional este în unele situații„comprimat” în cazul negocierilor bi sau multilaterale. Reprezentarea grafică a unui actor angajat în procesul de comunicare în mediul internațional ar putea să aibă următoarea formă:

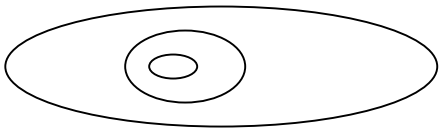

Comunicarea este transmitere de informații printr-o constelație de semnale şi simboluri. Pentru a împărtăşi ceva semenilor, oamenii au libertatea de a recurge la coduri dar alegerea codurilor este condiționată de limbajul în care se produce comunicarea[298]. Elementul esențial al procesului de comunicare în mediul internațional este mesajul/informația care circulă în acest caz de la un mediu cultural,

[298] J: Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., p. 153.

ligvistic şi de civilizatie distinct la un spațiu la altul care sub aspectele trăsăturilor şi caracteristicilor pot fi apropiate sau foarte depărtate ca. Din această perspectivă Alastair I. Johnston aprecia, în 1995, că în plan internațional comportamentul statelor este onfluiențat de caracteristicile sale culturale, de filosofia ce domină cîmpul cultural, de matricea lor identitară. Mediul internațional în viziunea sa este „ca un imens ocean, națiunile care îl alcătuiesc sînt ca vapoarele ce navighează iar culturile naționale joacă rolul navigatorului"[299]. Prin urmare este foarte important ca atunci cînd analizăm mesajul/informațiile care se schimbă în procesele de comunicare în relațiile internaționale să înțelegem contextele culturale şi spirituale în care acestea se compun sau se structurează. Importanța aspectului cultural în relațiile internaționale şi implicit ți în comunicarea internațională a crescut vertiginos în epoca globală de tip web. În opinia unor specialişti *„Culture is a complex entity containing ethnic and religious factors. Differences in ethnic habits and religious beliefs always lead to contradictions and conflicts. They existed in the Cold War period, but they were hidden by the major contradiction of bipolar competition for hegemony. With the end of the Cold War, hidden problems emerge and the influence of ethnic and religious factors on international relations increases*"[300]. Acest fapt poate să ne furnizeze cîteva indicii asupra ineficienței proceselor de comunicare internațională care s-au desfăşurat în ultima vreme pe marginea aplanării sau gestionării unor conflicte post război rece.

Un aspect important al înțelegerii rolului pe care îl joacă mediul de civilizație şi cultură ca suport al comunicării internaționale este ilustrat şi de faptul că în acest tip de comunicare actorii—emițător- receptor—folosesc uneori o limbă care nu aparține niciunuia dintre ei. În acest caz lucrurile deşi ar părea mai simple nu este deloc aşa deoarece avem de-a face cu un dublu proces de codare şi decodare[301]. Iată de ce unii specialişti consideră că in studiul proceselor de comunicare în mediul internațional cercetarea rolului pe care îl joacă eroarea de interpretare/*Misunderstanding* este

[299] Apud Zhu Majie, *Contemporary Culture in International Relations*, în **Cultural Heritage and Contemporary Change,** Series III, Asia, Volume 20, http://www.crvp.org/book/Series03/III-20/chapter_i.htm, 6 sept. 2007, ora 10.00

[300] Ibidem.

[301] A se vedea şi Tim Weiss, *A Conceptual Framework for Intercultural/International Communication*, în http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_&ERICExtSearch_SearchValue_0=ED348887&ERICExtSearch_SearchType_0=eric_accno&accno=ED348887

esențială.[302] Profesorul Volker Hinnenkamp de la Universitatea din Augsburg identifică şi cîteva din posibilitățile de a se depăşi eroarea de interpretare a mesajelor în comunicarea internațională. El ilustrează acest aspect prin analiza unei convesații dintre două persoane aparținînd a două arii de cultură şi civilizație. „The sequence described depicts a scene from a multinational group discussion. F is German, B Turkish. So far I have concentrated on the misunderstanding process itself, leaving interactants' ethnic and/or cultural background completely out of consideration. This is mainly due to the focus on the misunderstanding event itself, i.e., its interactional structure, without referring to pragmatic or sociolinguistic or intercultural constraints which would lead to the reasons and motives for a misunderstanding, a focus I have neglected so far in favour of macrosequential structure. For a scholar of intercultural communication the misunderstanding could be easily traced back to cultural differences in terms of territorial dealings so that a neighbour's territory – at least among same sex – is regarded as more easily accessible under certain preconditions. One such precondition might have been the moral or aesthetic inadequacy of placing a plastic cup in the crotch. Another one might have been motivated by reasons of a kind of protective politeness, preventing F's spilling the juice in the plastic cup on his trousers. All these reasons, of course, as well as F's reason for putting the cup between his thighs could well is accounted for by personal preferences irrespective of cultural background. Even if we interpret the warding off of B's intrusion between F's legs as defence against an outside surprise access, we will not get any further by interpreting this as particularly culture bound.

There are some more particularities within the corrective cycle which may also be regarded as signalling interculturality. One such cultural phenomenon could be interpreted in B's 'shame-signalling reaction'; just characterizing it as such may be culturally biased, of course. An even stronger hint for intercullturality may be B's multiple repairs. One could ask if B really understands F's soothing gesture as a signal for terminating the misunderstanding. Couldn't he have (mis)understood this gesture as a request to place his hands on his thighs and hence only did so in compliance to F's request? Then of course there is the light laughter that comes up among the other

[302] Volker Hinnenkamp, *The Notion of Misunderstanding in Intercultural Communication* http://www.immi.se/intercultural/nr1/hinnenkamp.htm

participants. It is not clear whether the laughter is in reaction to the plastic cup scene; it may at least be interpreted as such by B, which would give him multiple addressees for his remedial endeavours and could hence account for the third repair attempt.[303]

Profesorul Ben Fletcher de la University of Hertfordshire arată şi el importanţa diferenţelor lingvistice în procesele de comunicare. Deoarece "People do not talk the same language. This is at the root of all communication problems. I do not mean that you speak Chinese and I speak English. It is worse than that because we both think we use the same language. The secret to good communication is to mean the same things when we use words, but I would contend that the majority of miscommunication is a result of people using the same words in different ways. Yes, I am saying that the same words mean different things to different people. That is what is happening at the moment if you do indeed think this trite, or if you do not understand my point."[304]

Aceste ipoteze de lucru pot fi ilustrate cu numeroase exemple din istoria relaţiilor internaţionale. Erorile de interpretare a unor noţiuni reprezentînd procese şi fenomene politice cu circulaţie universală dar cu materializări specifice în diferite spaţii de cultură şi civilizaţie – cum ar fi *democraţie, criză, securitate, terorism, dictatură, progres,etc*. – au făcut ca în diplomaţia contemporană să apară multe momente care să pară paradoxale în evoluţie istorică. La momentul negocierii politice participanţii pot să aibă convingerea că s-au înţeles şi să considere că evenimentele să evoluieze în conformitate cu propria viziune. Ulterior analizînd modul cum aceste „înţelegeri" au fost aplicate în practica politică de către actorii cu care „s-au înţeles"prin cercetarea şi observarea faptelor şi comportamentelor în mediul internaţional să se ajungă la concluzia că, în fapt, nu s-a realizat o înţelegere . Ilustrăm această ipoteză de lucru cu unele exemple din istoria recentă a relaţiilor internaţionale. La conferinţa de la Potsdam, din iulie-august 1945, aliaţii care tocmai infrînsese Germania lui Hitler au căzut de acord, după discuţii prelungite şi unoeri tensionate că va trebui să acţioneze pentru restaurarea regimurilor *democratice* în ţările învinse.[305] Termenul *democraţie* era comun şi familiar tuturor oamenilor politici şi din

[303] Ibidem.
[304] Ben Fletcher, *Why are communications and people so often misunderstood?* http://www.michaelpage.co.za/content/16095/misunderstanding-people.html
[305] Henry Kissinger, *Diplomaţia,* Editura All, 1944, pp. 394-395.

această perspectivă totul părea foarte clar. Peste puțin timp aliații occidentali ai lui Stalin au observat că ceea ce se „restabilea" în țările din estul continentului european intrate în sfera de interes a Moscovei nu era un regim de democrație deşi sovieticii au denumit regimurile de dictatură regimuri de *democrație-populară*[306].

De menționat faptul că pentru a avea o bună decodare a mesajului în comunicarea internațională nu trebuie să ne limităm doar la analiza sferei de înțelegere şi a perspectivei din care se interpretează semnificația unui cuvînt ci şi criteriile care trebuiesc respectate atunci cînd mesajul sau elemente cheie din acest mesaj trebuie aplicat în practică[307] . Relevant din acest punct de vedere este analiza de unui fragment din discursul lui Nicolae Ceausescu referitor la democratia socialistă din România. Într-o cuvîntare pe care acesta a rostit-o la congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România, din 1986, acesta afirma: "Democrația noastră este democrația poporului, a celor care sînt stăpîni pe mijloacele de producție, pe destinele lor; este democrația poporului care îşi făureşte în mod conştient viitorul liber independent – comunismul"[308]

Care sînt criteriile prin care se poate aprecia că Ceausescu avea dreptate? Democrația nu era a poporului ci a elitei nomenclaturiste, oamenii nu erau proprietari pe mijloacele de producție(fabrici, uzine, etc.) şi cu atît mai puțin stăpîni pe destinele lor. Unii specialişti din domeniul comunicării afirmă că este foarte greu de stabilit astfel de criterii deoarece însăşi ele se definesc tot prin cuvinte care la rîndul lor sînt interpretabile şi se poate ajunge astfel la un blocaj de comunicare dacă părțile implicate rămîn ferm pe propriile poziții. Este momentul în care comunicarea, apreciază unii specialişti, se transformă într-un proces de pseudo-comunicare[309].

Soluția pentru a fi depăşite astfel de situații se găseşte în practica diplomatică, validată de istoria relațiilor internaționale de crizele, în care comunicarea s-a făcut în situații de maximă încordare şi totuşi s-a ajuns la un rezultat pozitiv. De ce? Pentru că negocierea s-a făcut în logica jocului cu sumă variabilă[310] . Miza în asemenea situații este cunoaşterea cît mai exactă a sensului pe care interlocutorul îl acordă unui cuvînt sau concept care reflectă la un moment dat

[306] Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, Comunicare.ro, 2003, pp. 104-105.
[307] J:Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., p. 155.
[308] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România*, Editura politică, Bucureşti, 1986, p. 14.
[309] Ibidem, p. 156.
[310] Thomas C. Schelling, *Strategia conflictului*, Editura Integral. Bucureşti, 1999, p.15

interesele sale majore în domeniul politic, economic etc. La fel de bine trebuie cunoscut şi mediul de civilizaţie în care actorul îşi structurează acele interese dar şi modul cum aceste interese şi idealuri sînt susţinute convingeri şi ideologiile politice. Conotaţia şi denotaţia în comunicarea internaţională au poate o la fel de mare greutate dacă sînt folosite correct şi pentru omul/expertul politic aşa cum o au pentru lingvişti. Omul de ştiinţă are libertatea de a –şi defini termenii cu care operează [311], omul politic trebuie să fie cît mai aproape de limbajul sau convenţiile curente pentru a nu afecta procesul de comunicare în mediul internaţional. Cuvintele pot avea – în funcţie de ascultător/receptor, de situaţie, de context cultural şi de civilizaţie sau de moment – semnificaţii deosebite[312].Acest lucru este valabil pentru orice tip de comunicare dar mai ales pentru cea care se realizează în mediul internaţional[313]. Dacă are loc un dialog între un american şi un român pe marginea rolului pe care îl au în viaţa internaţională organizaţiile ecologiste şi primul comunică celui der-al doilea următoarea propoziţie: "*Verzii* au o mare împortanţă pentru viaţa politică internaţională" românul poate face cel puţin două asocieri de sens. Una să reprezinte ceea ce a dorit americanul să transmită şi să asocieze Verdele cu organizaţiile ecologiste iar alta să asocieze *verdele* cu organizaţia politică a legionarilor. În timpul primei campanii militare din Golf presa americană l-a asemuit pe Saddam Husein cu Hitler. Rezultatele au fost cele aşteptate doar în societatea occidentală unde regimul lui Hitler este puternic repudiat şi datorită antisemitismul dur practicat de nazişti, dar contrare în lumea arabă unde a fi antisemit este văzut mai degrabă ca un lucru bun şi în nici un caz ceva rău pentru mulţi oameni.[314]

Erorile care interveni în procesele de comunicare din relaţiile internaţionale din această perspectivă sînt, în opinia lui Tim Weiss, generate de factori obiectivi dar şi subiectivi [315]. Unul dintre aceştia se referă la tendinţa unor actori de a ignora existenţa diferenţelor culturale care se pote manifesta fie datorită faptului că se consideră că toţi sîntem la fel fie că există culturi cu un prestigiu mai mare şi altele

[311] J:Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., p.158
[312] Ibidem, p. 164.
[313] A se vedea şi Haru Yamada, *Different Games, Different Rules*
Why Americans and Japanese Misunderstand Each Other ,1997, mai multe informaţii
http://www.oup.com/us/catalog/general/subject/Linguistics/?view=usa&ci=9780195094886#

[314] Vezi pe larg, Călin Hentea *op., cit*., p. 112-114.
[315] Tim Weiss, *op., cit*., în *loc., cit*.

care nu merită să fie luate în seamă. Nu trebuie omis nici faptul că, în practica relațiilor internaționale, procesele de comunicare sînt utilizaţi translatorii. Necunoaşterea perfectă a limbajului dar mai ales a contextului sociocultural în care un interlocutor foloseste un cuvînt poate avea consecințe asupra eficienței proceselor de comunicare. Pentru a ilustra acest aspect David J. McIntyre face referire la un moment dramatic din istoria relațiilor internaționale din perioada celui de-al doilea război mondial analizat de Stuart Chase: "A Japanese word, mokusatsu, may have changed all our lives. It has two meanings: (1) to ignore, (2) to refrain from comment. The release of a press statement using the second meaning, in july, 1945 might have ended the war (World War 11) then. The Emperor was ready to end it, and had the power to do so. The cabinet was ready to accede to the Potsdam ultimatum of the Allies-surrender or be crushed-but wanted a little more time to discuss the terms. A press release was prepared announcing the policy of mokusatsu, with the no comment interpretation. But it got on the foreign wires with the ignores interpretation through a mix-up in translation: The cabinet ignores the demand to surrender[316].

Se apreciază că din acest punct de vedere "Language failures between cultures typically fall into three categories: 1) gross translation problems; 2) subtle distinctions from language to language; and 3) culturally-based variations among speakers of the same language.

Gross translation errors, though frequent, may be less likely to cause conflict between parties than other language difficulties for two reasons. Indeed, the nonsensical nature of many gross translation errors often raise warning flags that are hard to miss. The parties can then backtrack and revisit the communication area that prompted the error. Even if they are easily detected in most cases, however, gross translation errors waste time and wear on the patience of the parties involved. Additionally, for some, such errors imply a form of disrespect for the party into whose language the message is translated.

The subtle shadings that are often crucial to business negotiations are also weakened when the parties do not share a similar control of the same language. Indeed, misunderstandings may arise because of dialectical differences within the same language. When

[316] David J. McIntyre, *When your national language is just another language - international communication* în http://findarticles.com/p/articles/mi_m4422/is_n6_v8/ai_10727901

other parties with full control over the language with whom the nonnative speaker communicates assume that knowledge of this distinction exists, conflict deriving from misunderstanding is likely"[317].

Analistul Janet Holmes consideră că „înțelegerea valorilor sociale care determină felul comunității de a folosi limba"[318]poate să conducă la identificarea corectă a interlocutorului, contextului, scopului interacțiunii şi prin consecință la o mai bună comunicare în mediul intrenațional.

În comunicarea politică din actualul mediu internațional mai mult ca oricînd comunicarea se realizează şi se bazează pe strategii de persuasiune. Nici un cuvînt nu este folosit întîmplător mai ales că în această comunicare este mediată de presă. În limbaj politic cuvinte ca *învazie*, *terrorism* sau *neocolonialism* nu au o semnificație neutră. Întenția de a-ți convinge interlocutorul, de a-l face sa-ți împrumute punctual de vedere sau de a-l împiedica să reia un alt punct de vedere este evident în acest tip de process de comunicare. La întrebarea dacă UCK sau ETA, de exemplu, sînt organizații teroriste ar trebui răspuns prin observarea şi înțelegerea semnificației cuvintelor *terorism* şi *eliberare națională* pentru fiecare din participanții la procesul de comunicare dar şi la ce valori asociază interlocutorii celor două organizații. Să ne imaginăm raspunsul pe care l-ar da la întrebarea ce este terorismul seful de stat sau al unui guvern angajat în lupta contre acestui flagel şi reprezentantul unei astfel de organizații. Cei doi actori ar realiza un proces de comunicare dar cu ce rezultate în planul realațiilor internaționale?

Mesajul şi informația în comunicarea din mediul internațional sînt puternic influiențate de interesele pe care le au actorii şi de folosirea tehnicilor de manipulare de orice tip, deci şi a celor de ordin comunicațional, pentru a le promova. Vorbind despre felul în care Principele îşi poate păstra puterea, Machiavelli recomanda o aparență de compasiune, de sinceritate şi religiozitate. Nici un cuvînt care să nu corespundă acestor virtuți nu trebuie să-i iasă Principelui din gură[319]. În aceste situații limbajul, strategia de comunicare şi strategia politică

---

317 *Cross-Cultural/International Communication* în Encyclopedia of Small Business, 2nd ed., (2002) http://findarticles.com/p/articles/mi_gx5201/is_2002/ai_n19121159

318 Janet Holmes, *An Introduction to Sociolinguistics*, Pearson Education Limited, Essex, 1992/2001, p.370; apud Mălina Iona Ciocea, *Modele sociolingvistice ale securității naționale în contextul globalizării*, teză de doctorat, Universitatea Națională de apărare „Carol I", Bucureşti, 2007, p. 187

319 Apud, J:Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., pp. 178-179.

sînt interdependente servind nu numai transmiterii de informație ci şi persuadării. Ele oferă terenul "de joc" al manipulării în comunicarea în relațiile internaționale contemporane.Este în fapt comunicasrea în ceea ce specialiştii în relații internaționale denumesc diplomația în dublu standard.

3.4 Particularitățile comunicării în mediul internațional în situații de conflict şi război

Comunicarea pe timpul crizelor politice din sistemul relațiilor internaționale şi a conflictelor militare deschise are unele particularități rezultate din însăşi natura schimbărilor care se produc în aceste situații. Prima şi cea mai vizibilă este ruperea relațiilor diplomatice şi practic întreruperea canalelor oficiale de comunicare dintre statele care îsi declară război. Ruperea relațiilor diplomatice conduce la dispariția spațiului comunicational normal existent între actorii scenei politicii internaționale. Apare o comunicare avînd ca principală trăsătură ostilitatea.

Profesorii Rose McDermott şi Jonathan Cowden apreciază că chiar apariția unei situații de criză sau conflict este rezultatul unui proces de comunicare directă „prin primirea unui mesaj de ostilitate" sau indirectă dacă unul dintre actorii mediului internațional percepe un comportament ostil la adresa sa din partea altui actor.[320] Afirmațiile celor doi profesori pot fi ilustrate cu situații din istoria mai îndepărtată sau mai apropiată a relațiilor internaționale. Pentru prima situație găsim exemple în perioada premergătoare izbucnirii celui de-al doilea război mondial cînd liderii din unele state cu regimuri de dictatură au abuzat de discursul rafiodifuzat acuzînd liderii şi guvernele altor state şi au introdus o stare de tensiune şi suspiciune în comunicarea internațională.[321] Pentru a doua, edificatoare sînt reacțiile pe care le-a stîrnit în lumea musulmană publicarea de către un ziar danez, în septembrie 2005, a unor caricaturi cu profetul Mahomed.[322]

Comunicarea de tip conflictual în mediul internațional poate să îmbrace aspecte particulare în funcție de stadiile de evoluție a

[320] Rose McDermott şi Jonathan Cowden, *Hostile Communication in a Crises Simulation Game*, în http://www.ksg.harvard.edu/wappp/research/working/rose_mcdermott.pdf
[321] David Goldberg, *Transnational communicastion and Defamatory Speech: A Case for Establishing Norms for The Twenty-First Century,* în http://www.nyls.edu/pdfs/NLR109.pdf.
[322] *NGO report submitted for consideration under Article 9 of the Convention In Connection with the Seventeenth Periodic Report of Denmark due in 2005 Submission on Compliance of Denmark under ICERD Articles 2, 4, 5 & 6*, în http://www.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/danish_cartoons.doc.

conflictului[323]. În perioada premergătoare războiului comunicarea se desfăşoară pe multiple planuri şi canale diversificate. Pe de o parte între actorii care nu pot să-şi rezolve diferendele ce le au apare o criză de comunicare. Potrivit unor specialişti de la *Conflict Research Consortium*, University of Colorado, USA criza de comunicare poate să îmbrace mai multe aspecte şi să fie mentinută de unii factori care țin, în ultimă instanță de modul cum actorii angajați în procesul de comunicare reacționează[324]. Printre altele la perpetuarea crizei de comunicare concură erorile de percepție în interpretarea intereselor şi comportamentelor pe care un actor le adoptă în mediul internațional. Acestea apar datorită unei insuficiente cunoaşteri a culturii, spiritualității, mentalității şi a tradițiilor partenerului în procesul de comunicare Raymond Cohen referindu-se la acest aspect afirmă: „Since the encoder and the decoder are two separate individuals their reactions are likely to be similar only to the extent that they share experiences, that they have similar frames of reference. The more different they are, the less isomorphism there will be between encoded and decoded content"[325]. Nu în ultimul rînd perpetuarea crizei în comunicarea dintre părți este generată şi de existența steoretipurilor şi psihofixaților de ordin istoric. Imaginea Celuilalt este de multe ori influiențată de aceste stereotipuri. Lucrul acesta a fost mai mult decît evident în criza de comunicare dintre părțile aflate în conflict în Balcani în perioada post război rece.

Pe de altă parte în periada de preconflict fiecare dintre actori intensifică prin toate mijloacele şi prin toate formele comunicarea în rîndul opiniei publice internaționale pentru a o convinge de justețea scopurilor sale şi imoralitatea sau injustețea celor promovate de potențialul adversar. Scopul este îndoit: obținerea legitimității declanşării violenței armate şi mobilizarea propria opinii publice în a urma calea/soluția violenței armate. Discursul public cheamă la război iar media joacă un rol important în mobilizarea societății[326]. Iată cum şi prin comunicare se poate crea un spațiu al confruntării care să înlocuiască, treptat, spațiul cooperării internaționale. Un aspect important ce trebuie introdus în ecuația analizei este cel al cenzurii şi restricțiilor de informare în aşa fel încît opinia publică să nu aibă acces

[323] Dominique Wolton, *War Game*, Flammarion, Paris, 2002, pp. 149-197.
[324] Conflict Research Consortium, University of Colorado, USA, *International Online Training Program On Intractable Conflict,* http://conflict.colorado.edu/ 6 sept. 2007 ora 6.00
[325] Raymond Cohen, *Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy*, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1991, p. 20
[326] Dominique Wolton, p. 151.

şi la un alt punct de vedere.[327]

Un alt plan al comunicării desfăşurate de actorii A şi B care se găsesc în stare de preconflict este cel al diplomatiei cu actorii neimplicati în disputa lui A şi B. Prin acest tip de comunicare statele caută prin comunicare eficientă să-şi alăture acţiunii sale noi aliaţi sau să obţină, cel puţin, neutralitatea celor pe care nu poate să-i convingă de justeţea scopului promovat prin violenţă armată. Tot prin diferite forme ale comunicării publice şi diplomatice statul hotărît să recurgă la război va căuta să-şi izoleze adversarul în viaţa politică internaţională, să-l demonizeze şi să-l opună idealurilor de progres şi pace acceptate de majoritatea actorilor. Acest lucru se va realiza apelîndu-se la forme specifice de comunicare în mediul internaţional pentru asemenea situaţii: propaganda, manipularea mediatică, dezinformarea, PSYOPS şi chia activităţi de PR

Comunicarea pe timpul desfăşurării ostilităţilor militare este în general unidirecţională. Fiecare din actorii împlicaţi în conflict caută să-şi împună punctul de vedere. Actorii/beligeranţii nu se recunosc reciproc ca avînd aceleasi drepturi şi legitimitate în a folosi violenţa armată. Actorul A, de exemplu, în conflict cu B caută să îi impună prin forţă practici sociale şi sistem de valori care nu îi sînt specifice. În acest punct ajungerea la violenţă armată înseamnă sfîrşitul oricărui tip de comunicare directă[328]. De subliniat faptul că sînt unii autori care consideră că însăşi violenţa este o formă de comunicare. Profesorul şi specialistul în comunicare pe timpul crizelor din sistemul relaţiilor internaţionale de la Hawai University, Majid Tehranian, crede că "violenţa este limbajul forţei brute"[329] fără să nege totuşi faptul că dialogul este posibil doar atunci cînd nici una din părţi nu reclamă că este singura deţinătoare a adevărului.

Cînd se ajunge la violenţă în relaţiile internaţionale se constată că actorii caută pe de o parte, prin forme specifice să asigure mobilizarea propriei societăţi în a se angaja plenar în război afirmînd că dreptatea este doar de partea lor iar pe de alta să determine la adversar, apariţia neincrederii în scopul războiului pe care îl poartă şi

[327] Stephen D. Cooper, *Press Controls in Wartime: The Legal, Historical, and Institutional Context*, în **American Communication Journal**, vol. 6, Issue 4, Summer 2003 http://www.acjournal.org/holdings/vol6/iss4/articles/cooper.htm

[328] Bernard Lamizet, *Communication politique*, Institut d'Etudes Politiques de Lyon, 2002-2003, în http:// doc-Dep.univ-lyon2.fr/Resources/Eseignement/Cours/ Com politique

[329] Majid Tehranian, *Ten Commandments for Dialogue*, în http://www.peace.ca/commandments4dialogue.htm

nelegitimitatea acțiunilor sale militare. Acest lucru a fost evidebțiat, încă din deceniul patru al secolului trecut şi de Hermann Franke în lucrarea *Geistiger Krieg* . El sublinia că propaganda trebuie să determine opinia publică din țara cu care se află în război să facă presiuni asupra guvernului propriu să accepte condițiile adversarului[330].

Actorul care a recurs primul la violență armată se consideră ca fiind singurul deținător al adevărului şi numai el are legitimitatea folosirii unei asemenea căi în a-şi rezolva interesele. Din această perspectivă aprecierea potrivit căreia în război primul care moare este adevărul are acoperire totală în practica politicilor internaționale promovate de majoritatea statelor în secolul al XX-lea. Propaganda de război nu se foloseşte doar de adevăruri ci de mesaje care să aibă credibilitate şi putere mare de persuadare. Războiul este o ocazie pentru o țară pentru a mobiliza propria populație la indeplinirea unui ideal care îmbracă forma interesului național dar şi pentru a-şi intări matricea identitară. Minciuna şi dezinformarea se insinuiază în lantul comunicațional prin proppagandă şi dezinformare. Hitler cerea colaboratorilor săi ca printr-o propagandă eficientă să obțină înfrîngerea morală a adversarilor celui de-al treilea Reich înainte ca să se fi declanşat războiul[331]. În această fază a conflictului cenzura informațiilor şi controlul asupra circulației acestora dinspre cîmpul de luptă spre opinia publică sînt instituționalizate din rațiuni „strategice".

Conflictele în viața internațională, cel puțin din a doua jumătate a secolului al XX-lea pînă în prezent, n-au presupus cu necesitate şi manifestarea a violenței armate, *războiul rece* este o ilustrare a acestei realități indiscutabile. Strategiile de descurajare a potențialului adversar s-au bazat pe acumularea de arme şi tehnologii militare credibile dar şi pe existența unui tip de comunicare aparte. Nu numai că acel actor care promova o astfel de strategie trebuia să fie credibil prin tipul de amenințare pe care o comunica adversarului său ci să fie şi în măsură să elaboreze un mesaj care să conțină pe lîngă amenințare şi o promisiune implicită de renunțare la distrugere dacă inamicul se va conforma cerințelor formulate de el.[332] Prin acest tip de comunicare

[330] Apud, Guy Durandin, *Guerre psychologique*, în http://www.diploweb.com/p5dura1.htm

[331] *Hitler m'a dit*, traduction française : Paris, Pluriel/Livre de Poche 1979, p. 151. Texte allemand : 1938, apud, http://www.diploweb.com/p5dura1.htm

[332] A se vedea, pe larg, Thomas C. Schelling, *op., cit*., p. 16; William W. Kaufman, *The Requirements of Deterrence*, in William W. Kaufman, (ed.), *Military Policy and National Security*, Princeton University Press, Princeto, 1956, p.19. Alexander George, *The Role of Force in Diplomacy: A Continuing Dilemma for U.S.*

actorul A trebui sa-l convingă pe actorul B/adversarul său că este în interesul său să evite anumite direcţii de acţiune care contravin intereselor sale.

Istoria conflictelor din secolul al XX-lea ne arată că aceste tipuri de strategii care se bazau pe comunicarea ameninţării cu represaliile pe cei care încălcau ordinea juridică internaţională şi afectau pacea regională sau globală n-au fost întotdeauna eficiente. Profesorul şi analistul politic T.V. Paul de la *Mc Gill University* arată că este posibil ca un „stat slab să înţeleagă mesajul de ameninţare cu represalii militare dacă nu respectă condiiţile impuse de un actor puternic dar să nu ia în calcul o victorie militară ci una politică"[333] . În aceste condiţii actorul mai slab deşi ştie că militar nu poate obţine victoria va crede că o poate realiza prin alte mijloace şi va decide să iniţieze un război pentru o posibilă victorie politică. Statul slab mizează în acest caz pe capacitatea sa de a manipula, printr-o comunicare eficientă, opinia publică internaţională care la rîndul ei să se transforme în factor de presiune asupra statului mai puternic.

Se mizează în aceste împrejurări şi pe aşa numitul efect *agend setting* potrivit căruia „presa nu reuşeşte tot timpul să spună oamenilor ce să gîndească dar reuşeşte extraordinar în a spune oamenilor cum să gîndească"[334].Oamenii au nevoie să se orienteze într-o lume tot mai coplexă şi contradictorie şi în absenţa altor indicatori sau instrumente de cunoaştere care să le apropie evenimentele politico-militare apelează la presă şi le judecă după cum ele sînt reflectate în presă. În aceste situaţii, de multe ori mass media devine vector de transport la ţintă a mesalejelor manipulatorii ale propagandei şi operaţiunilor speciale de intoxicare şi dezinformare.

În conflictele clasice, care în secolul al XX-lea au îmbrăcat toată gama de manifestare de la războaie locale, revoluţii şi războaie civile pînă la cele două conflagraţii mondiale comunicarea s-a materializat în forme specifice. Pîna la jumătatea secolului propaganda şi manipularea prin diseminarea de informaţii în spaţiul public al adversarului par a fi cele mai folosite forme de comunicare pe timpul desfăşurării conflictelor şi războaielor. Comunicarea directă ,datorită cutumelor diplomatice ,era oficial întreruptă în toate domeniile. Totuşi

---

Foreign Policy, in *Managing Global Chaos*, eds. Chester Crocker, Fen Hampson and Pamela Aall, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996 p. 209-222.

[333] T.V. Paul, *Asymetric Conflicts: War initiatiopn by Weaker Powers*, Cambbridge University Press, 1994, p. 9.

[334] B. Ganor, *Defining terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter?* International Policy Institute for Counter –Terrorism, Herzliya (Israel), f.a., p. 22.

analiza istorică a derulării conflictelor în acestă perioadă evidențiază faptul că relațiile economice & comerciale n–au încetat definitiv între adversari iar cele politice se derulau prin intermediul ambasadelor aparținînd țărilor neutre de conflict dar prezente în țările beligerante. Încheierea ostilităților militare aducea din nou, în prim plan negocierea directă prin participarea părților la tratativele de pace.

Din a doua parte a secolului al XX-lea şi cu precădere în perioada de sfîrşit a războiului rece pe lîngă multiplicarea ca formă şi conținut a formelor de comunicare întîlnite în prima jumătate a secolului al XX-lea apar altele noi atît ca formă şi conținut cît şi ca mod de manifestare. Intervenția marilor actori ai scenei internaționale şi restabilirea canalelor directe de comunicare dintre beligeranți. Este cazul intervenției ONU dar şi a SUA care au adus la masa tratativelor Israelul şi a Egiptul în timpul confruntărilor care au avut loc în deceniul şapte şi opt între cele două țări.[335] Criza rachetelor din Cuba şi rezolvarea ei prin negocieri directe dintre cele două superputeri care îşi disputau supremația în timpul războiului rece a arătat cît de importană a devenit comunicarea în mediul internațional pentru pacea şi stabilitatea lumii. Este şi momentul în care se multiplică organizațiiile şi instituțiile internaționale care aveasu ca scop discutarea marilor probleme cu care se confrunta societatea internațională. Acum întră in scena mai hotărît şi un alt „actor" pe „scena „internațională - opinia publică. Mesajul liderilor politici şi al cancelariilor diplomatice nu se îndreaptă doar catre receptorii clasici - omologii emițătorilor ci şi opiniei publice care se transformă în factor de presiune asupra propriului stat/guvern.

Sfîrsitul războiului rece şi multiplicarea crizelor în sistemul internațional au determinat o creştere a rolului comunicării. Analistul francez A. Datin referindu-se la acest aspect afirma că în atare situații participanții la procesul de comunicare urmărec „două obiective majore, şi anume informarea opiniei publice şi transmiterea unui mesaj pentru a se impune în fața inamicului. Inclusă în strategia generală a statului, comunicarea devine mod de acțiune chiar de la începutul unor operații de forță, arătînd voința de a acționa a emițțătorului, care încearcă să convingă cu privire la caracterul real al acesteia. Ea perturbează luarea deciziei de către celălalt şi, în acelaşi timp, îl „liniştește" pe „aliat"(...)Gestionarea mediatică devine unul din elementele strategiei militare. Informarea se află acum în centrul

[335] Henry Kissinger, *op., cit.,* p. 666-668.

oricărei politici de apărare”[336]

Specialistii în comunicare apreciază că pe timpul crizelor şi conflictelor nevoia de informaţie ca şi cea de comunicare creşte. Analiza modului cum s-a comunicat şi mai ales cît şi în ce condiţii s-a comunicat ne arată că în aceste împrejurări informaţia/mesajul este puternic influienţată de natura interesului urmărit de actorii angajaţi în conflict sau în gestionarea lui. Publicul în situaţii tensionate şi de nesiguranţă are nevoie de mai multe informaţii pentru a şti ceea ce se întîmplă şi cum se poate ieşi din criză deci creşter şi nevoia de informare[337].

Actorii implicaţi în criză au nevoie de susţinerea opiniei publice proprii şi internaţionale şi vor căuta să o obţină prin orice mijloace înclusiv prin manipularea acestia cu ajutorul mass media. In aceste condiţii comuniucarea poate să devină un instrument /armă in confruntarea dintre actorii mediului internaţional. Se apreciază că operaţiunea *Just Cause* efectuată de americani în Panama în 1989, împotriva dictatorului Manuel Noriega a fost prima operaţie militară în care înainte ca de a fi început invazia trupele americane au neutralizat canalul naţional de televiziune şi imediat emisiunile acestuia au fost reluate dar cu ştiri şi informaţii contra lui Noriega şi cu comunicate al noului preşedinte panamez, Guiermo Endara , care chema trupele fidele regimului să se predea forţelor americane. Tot Endara a citit la o staţie de radio, aparţinînd armatei americane, un comunicat prin care fiecărui panamez i se promitea 150 de dolari pentru fiecare armă predată soldaţilor americani[338]. Actiunile desfăşurate de unităţile specializate PSYOPS au fost prezente apoi şi in cele două războaie din Golf sub forma a ceea ce specialiştii au denumit *agresiunea informaţională* – dezinformarea cu toate formele ei de acţiune de luptă în noul tip de război denumit psiho-informaţional.

Datorită valenţei informaţelor în război s-au schimbat profund maniera de abordare a evenimentelor privind securitatea şi apărarea statelor sau a grupurilor de ţări. Conflictele mediatizate au impus o nouă logică conflictologiei în care accentul cade pe informaţie. De la prăbuşirea „blocului de est” în 1989 dialogul ameninţărilor a devenit unul fierbinte generînd conflicte locale. Unul dintre cunoscuţii specialişti în polemologie M. Mathien constata că: „în afara situaţiei

[336] Niclolae Rotaru, *Criză şi dialog*, Editura RAO, Bucureşti, 2003, pp. 239-240.
[337] Ion Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Editua Şansa, Bucureşti, 1996, p. 9
[338] Călin Hentea, *150 de ani de război mediatic*, Editura Nemira Bucureşti, 2000, p. 116-123.

de beligeranță opiniile publice externe teritoriului de conflict, mai mult sau mai puțin rău înțelese în contextul prelucrării informației; de la colectare la difuzare, nu se prezintă ca în timp de pace. Adică – indiferent de cazul de *black-out,* de *uşă în nas* sau adesea prolixitatea unei surse(organizată sau făcută) caracterizînd aproape toate zonele de confruntare – raporturile dintre responsabilii Apărării şi jurnalişti nu sînt niciodată uşoare"[339].

Lipsa de rigoare, setea de senzațional, absența oricărei „cenzuri" au făcut ca „informațiile de criză" să nască un alt tip de „război" – al informațiilor care a afectat publicul total neprotejat de comunicatorii profesionişti de pe front. „Nu trebuie să se omită- preciza acelaşi M. Mathieu - faptul că informația face parte din războiul fierbinte şi că ea se integrează în politica de comunicare a statelor însişi, adică, pe scurt, în politica intrinsecă"[340].

Conflictele, indiferent de cauze şi de scopurile urmărite, sînt pentru mass media prilej de creştere a audienței datorită faptului că acestea furnizază faptul sensational după care orice mijloc de comunicare „aleargă"[341]. În aceste condiții liderii militari trebuie să fie atenți nu numai la cîştigarea bătăliilor pe cîmpul de luptă clasic/ fizic ci să nu le piardă pe cele din spațiul mediatic/virtual. Comunicarea în aceste situații fiind cheia succesului însă trebuie observat că aceast nu se desfăşoară în condiții normale. Acestia trebuie să înțeleagă faptul că în situații de război „expunerea la mesaje"[342] creşte exponențial. Bombardamentul cu informații care țin de arsenalul războiului informațional, PSYOPS, mediatic/imagologic este masiv deoarece forțele beligerante îşi crează reciproc rețele de influiențare, manipulare, dezinformare, intoxicare, deturnare comportamental-atitudinală.

Liderii militari dar nu numai trebuie să realizeze faptul că în situații conflictuale se produce o schimbare de accent în folosirea mijloacelor de comunicare accentul căzînd pe cele care au ca vector de transport la „țintă" mesajele auditive, că acestea sînt transportate în condițiile in care există există un puternic „zgomot" datorat propagandei şi războiului informațional practicat de adversar. Specialiştii în comunicare pe timp de criză apreciază că atenția comandanților militari şi a oamenilor politici care gestionează războiul

[339] Apud, Nicolae Rotaru, *op., cit*., p. 246.
[340] Ibidem, p. 247.
[341] Majid Tehranian, *Communication and Conflict*, în *loc., cit.,*
[342] Jean Noel Kapferer, *Căile persuasiunii*, Editura Comunicare.ro Bucureşti, 2002, p. 87.

trebuie să fie îndreptată spre luarea tuturor măsurilor pentru a contracara *comunicarea perversă*. Această formă a comunicării se practică mai laes în situații de criză şi conflict armat în sistemul relațiilor internaționale dar este specifică doar perioadei de desfăşurare propriu-zise a războiului. Acestei categorii de comunicare îi sînt atribuite: propaganda, zvonistica, dezinformarea, intoxicarea şi manipularea. Comunicatorii în asemenea situații urmăresc crearea „unei sinteze false”[343] a realității pentru a schimba atitudinea şi comportamentelşe „consumatorului” de comunicare perversă.

Cea mai des utilizată formă a acestui fel de comunicare o reprezintă, în opinia unor analişti, manipularea. Aceasta se realizează prin mijloace si forme adecvate situației şi „țintei” care trebuie manipulată. Printre cele mai uzitate forme sînt propaganda şi activitățile de PR. În timpul celui de-al doilea război mondial forțele anglo-saxone pentru a intoxica Germania lui Hitler cu privire la locul şi data privind deschiderea celui de-al doilea front în Europa a manipulat forțele politice din România creindu-le impresia că doresc să negocieze un armistițiu cu aceasta pentru ieşirea din alianța cu Hitler. Aşa s-au deschis canale de comunicare „diplomatică” la Cairo, Lisabona, Ankara, Stockholm în care emisari ai Palatului regal şi „opoziției„ politice „negociau” cu englezii întoarcerea armelor contra germanilor[344]. După debarcarea în Normandia realizată de trupele aliate la 6 iunie 1944 toate canalele „diplomatice” de comunicare cu factorii politici de la Bucureşti au fost închise. Manipularea comandamentului strategic german reuşise.

Adevărată inginerie a captației şi artă a credibilității, sistemul influiențelor uzează atît de arsenalul onest cît şi de manipularea prin pseudo-evenimente, stereotipuri, sloganuri etc., destinate de persuadori ascunşi unui public larg şi publicului țintă. Scriitorul şi reutat jurnalist Thierry Meyssan, a arătat cum s-a efectuat o adevărată „operă de artă” din operațiunea de intoxicare a opiniei publice internaționale cu privire la incălcarea de către fostul dictator Saddam Husein a Programului impus de ONU „petrol contra hrană”[345]. Acesta arată cum presa internațională a fost intoxicată de o „ştire” fabricată de persuadori. Cotidianul irakian **Dar Al-Mada** a publicat o listă cu

[343] Nicolae Rotaru, *op. cit*., p. 258.

[344] Gheorghe Buzatu, *România şi cel da-al doilea război mondial,* Centrul de Istorie şi Civilizație Europeană, Iaşi, 1995, p.155-158; Ivor Porter, *Operațiunea „Autonomus”.În România pe vreme de război*, trad, de George G. Potra şi Delia Răzdolescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, passim

[345] Thierry Meyssan, *Information made in CIA. L'intox des barils irakiens*, în http://www.voltairenet.org/article12306.html

270 de personalităţi occidentale care au fost mituite cu milioane de barili de petrol de către Saddam pentru a se opune intervenţiei anglo-americane în Irak[346]. Adoua zi purtătorul de cuvînt al Ministerului petrolului din Irak a confirmat „stirea" şi a promis că va veni cu o listă care să o completeze pe cea publicată de cotidian **Dar Al-Mada.** Ştirea afost preluată de marile cotidiene occidentale. Jurnaliştii de investigaţie au descoperit că acest jurnal a fost fabricat de fostul opozant al regimului de dictatură din Irak Fakhri Karim, cu ajutorul Fundaţiei lui George Soroş şi a National Endowment for Democracy, o organizaţie non-guvernamentală sprijinită de CIA. Lista celor 270 de personalităţi implicate în scandal a fost fabricată în Marea Britanie şi „transmisă" cotidianului irakian de o „agenţie de presă" din Maroc— MEMRI aflată sub controlul serviciilor secrete israeliene[347]. Investigaţiile ulterioare n-au confirmat acest scandal mediatic.

În conflictele care au apărut după încheierea războiului rece au dispărut linile de separatie dintre PR şi manipluare dintre propagandă şi jurnalim dintre informare şi dezinformare[348]. După unii jurnalişti asistăm astăzi la desfăşurarea a două tipuri de războaie paralele: unul al confruntării pe cîmpul de luptă şi altul al confruntării în spaţiul imagologic. Alegerea cuvintelor, a semnelor şi a simbolurilor, a sunetelor şi a succesiunii în fluxul informaţional vor fi tot atît de împortante ca şi alegerea armelor[349]. Din această perspectivă comunicarea actorilor aflaţi în stare de beligeranţă se încadrează în ceea ce specialiştii numesc război mediatic.Cu alte cuvinte, niciodată pînă în prezent, ceea ce a transmis media ca fiind realitatea cîmpului de luptă chiar cînd aceasta s-a „consumat" în direct n-a acoperit în totalitatea lor evenimentele[350].

Acest lucru este evident mai ales în conflictele care s-au desfăşurat după îchierea războiului rece. Dezvoltarea tehnologică şi Revoluţia în Afacerile Militare au făcut ca în aceste acţiuni militare *comunicarea perversă* să predomine. Acest tip de comunicare stă la bază a ceea ce specialiştii militari au denumit *războiul de comandă şi control*[351]. Esenţa acestui război constă în distrugerea capacităţii de a comunica a inamicului atît în ceea ce priveşte desfăşurării actţiunilor de luptă cît şi în relaţiile pe care le are cu ceilalţi actori ai mediului

[346] Ibidem.
[347] Ibidem.
[348] Nicolae Rotaru, *op., cit.,* p. 278.
[349] Tudor Constantina, *Agresiunea informaţională şi structurile mediatice*, teză de doctorat, AISM, cota 323, p. 131.
[350] Călin Hentea, *op., cit*., p. 26
[351] A se vedea pe larg, Călin Hentea, *Arme care nu ucid*, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, p. 39-41

internațional pentru a nu fi credibil şi a putea astfel să-şi susțină cauza ăn fața opiniei publice. Sînt autori care cred că de fapt acest tip de război nu este nou ci doar aplicat la codițiile tehnologiei de astăzi. Sun Tzi recomanda generalilor pentru a cîştiga zăzboiul să „astupe ochii şi urechile adversarului, făcîndu-l orb şi surd, trebuie să creezi confuzie în mintea comandanților şi să-i aduci în pragul nebuniei”[352].

Confruntările propagandistice desfăşurate de beligeranți prin intermediul mass media au condus aproape inevitabil la o suprapunere între propagandă şi informare. Aceasta suprapunere a fost de fiecare dată în defavoarea cetățenului consumator de informație. Lise Garon, de la Laval University (Canada), defineste propaganda drept o formă de comunicare prin care se urmăreşte ademenirea, înfricoşarea sau persuadarea [353]. Oliver Thomson consideră că propaganda constă în “utilizarea de către un grup de oameni a capacităților comunicaționale de orice fel în scopul modificării atitudinii sau comportamentului altui grup de oameni”[354]. Rezultă din aceste definiții că este foarte greu cetățeanului, indiferent cărei părți aflate în conflict aparține, să discearnă între propagandă şi informare.

Acest aspect poate face ca *info-războiul* să devină o realitate care să nu mai caracterizeze doar spațiile de criză şi conflict politico-militar. Un computer, un modem şi un haker “binevoitor” pot face dintr-o țară insignifiantă în arhitectura beligenă, ca Afganistanul sau dintr-un actor non-statal cum este organizația teroristă a lui Osama ben Laden, celebrități ale info-war şi cu ajutorul mass media[355].

Fostul prim-ministru britanic Margaret Thatcher opina ca ar trebui găsită o soluție ca organizațiile teroriste să fie “privați de oxigenul mass-media”[356] deoarece acești folosec comunicarea mediatică pentru a împrăştia teroarea şi psihoza violenței. Acest aspect ridică problema gestiunii informației în situații de criză şi conflict în mediul internațional contemporan care va modifica dramatic raporturile dintre datoria şi conştiința ziaristului şi datoria şi conştiința cetățeanului-reporter care transmite din teatrul de operațiuni în care este angajată țara sa. Problema comunicării în situații de criză şi conflict rămîne una deschisă atît pentru teoreticienii cît şi pentru cei care vor trebui să găsească soluții practice în asemenea situații care

[352] Ibidem, p. 39.
[353] Lise Garon, *A Case Study of Functional Subjectivity in Media Coverage: The Gulf War on TV*, in **Canadian Journal of Communication**, vol 21, no. 3, 1996, http://www.cjc-online.ca/viewarticle.php?id=376&layout=html
[354] Apud, Călin Hentea *op.,cit*., p. 45.
[355] Isabelle Garcin-Marrou, *Media vs.terorism*, Editura Tritonic, 2005, p.81.
[356] Ibidem.

apar în mediul internațional.

Asemenea aspecte ridică o problemă de interes pentzru cercetarea în domeniul comunicării în politica internațională în situații de criză şi anume în ce sens media pot influienţa sau nu comportamnetul actorilor in mediul internațional. O serie de specialişti apreciază că rolul mijloacelor de informare în determinarea deciziilor de politică externă trebuie privit nuanțat[357]. Sînt situații în care informațiile care vin către opinia publică dintr-o zonă de conflict în care au loc evenimente tragice pot determina schimbări de atitudine şi comportament în sensul că această să se transforme în vector de presiune pentru ca guvernul țării respective să reacționeze în conformitate cu aceste schimbări. Relevant ni se par pentru acest tip de situație comportamentul guvernului american în legătură cu evenimentele din Bosnia-Herțegovina de la mijlocul deceniului trecut. Sînt şi situații cînd guvernul a luat decizia politică în legătură cu acea situație de criză iar prin intermediul media caută să determine el o reacție favorabilă în opinia publică.

Analistul P. Robinson cercetînd relația dintre media şi decizia politică ajunge la concluzia că această depinde foarte mult de tipul de politică externă pe care actorul o promovează în mediul internațional, după cum rezultă şi din schema de mai jos[358]:

	Government Policy Line	**Direction of Influence**	**News Media Coverage**	**Policy–Media Relationship**
Media influence	Uncertain	⇐	Extensive and critical	In this scenario media influence occurs. In the absence of a clear, well-articulated policy line, the government is vulnerable to

[357] A se vedea pe larg, P. Robinson, *The policy-media interaction model: measuring media power during humanitarian crisis*, în **Journal of Peace Research**, no. 37(5), 2000, p. 613-633; E.S.Herman, *The media's role in United States foreign policy*, în **Journal of International Affairs**, no.43, 1993, p.23-45; E. Gilboa, *The CNN effect: the search for a communication theory of international relations*, în **Political Communication,** no. 22(1) , 2005, 27-44.

[358] P. Robinson, *op., cit*., în *loc., cit*., p. 615

				critical and extensive media attention. If news reports are critically framed, advocating a particular course of action, the government is forced to do something or face a public relations disaster. Here, media can significantly influence the policy process.
No media influence	Certain	$\Rightarrow$	Indexed to 'official agenda'	When the government has clear and well-articulated objectives it tends to set the news agenda. Coverage might become critical if there is elite dissensus. With the executive decided on a particular course of action, media coverage is unlikely to

				influence policy.

Un aspect important al comunicării internaționale este cel legat de formele şi mijloacele utilizate într-o nouă formă de beligeranță—*războiul economic*. Arma principală în acest tip de conflict este cuvîntul iar miza va fi cucerirea de noi piețe şi orientarea consumatorului cu fața către unele produse şi depărtarea sa de cele ale concurenței. Nu este deloc surprinzător faptul ca în pregătirea persoanelor care se ocupă cu afacerile în domeniul economic strategiile de comunicare în situație de "război economic" ocupă un loc bine definit. Dr. Sylva-Michele Sternkopf consideră că succesul în afaceri se bazează pe respectarea a cîtorva reguli rezultat al cercetării: "focus on foreign language strategies; quantitative empirical analysis of the following areas: global marketing, international trade fairs, press and media relations, foreign language training, internet presentation and sales material; qualitative linguistic analysis of English-language brochures published by SMEs, identification of areas of improvement, discussion of the services of a communications consultant with the objective of coordinating foreign language communication tasks in SMEs".[359]Pe baza acestor informații "soldații-PR" de pe cîmpurile de luptă ale războiului economic vor putea să lanseze "raiduri" mediatice pentru a obține supremația şi a domina strategic şi tactic concurentul sau de ce un partenerul de afaceri.

ÎNTREBĂRI

1. Care va fi trăsătura esențială a comunicării politice în mediul internațional în următorii ani ?
2. Ce formă de comunicare va fi predominantă în mediul internațional în condițiile creşterii interdependențelor şi a procesuluzi de globalizare?
3. Cine considerați că va fi actorul cel mai important în procesul de comunicare din mediul internațional contemporan ?

[359] A se vedea şi Dr. Sylva-Michele Sternkopf, *Language and Business - International Communication Strategies in Saxon Small and Medium-Sized Companies* , http://archiv.tu-chemnitz.de/pub/2004/0105/index.html

4. Prin ce diferă comunicarea pe care o desfăşoară actorii mediului internaţional pe timp de criză şi conflict faţă de starea de pace ?

BIBLIGRAFIE OBLIGATORIE

Niclolae Rotaru, *Criză şi dialog*, Editura RAO, Bucureşti, 2003, pp. 239- 260

Simona Ştefănescu, *Conflictele şi media*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, pp.7-25

Joseph S. Nye jr. *Descifrarea conflictelor internaţionale. Teorie şi istorie*, Editura Antet XX Press, 2005, p.200-210.

Michel Mathien, *L'information dans la guerre,* în volumul, Prof.univ. dr. Ion Drăgan (coord.), Comunicarea în organizaţiile militare (crestomaţie), Editura Tritonic, 2002, Bucureşti, p. 176-186.

CAPITOLUL 4

COMUNICAREA ŞI PROPAGANDĂ ÎN PREAJMA ŞI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Începutul secolului al XX-lea avea să aducă omenirii nu numai schimbări revoluționare în ceea ce priveşte cunoaşterea şi aplicarea ei în activitatea de producere a bunurilor şi servicilor ci şi în ceea ce priveşte modul de purtare a războaielor. Revoluția industrială avea să conducă în domeniul militar la „mecanizarea" şi „tehnologizarea" morții. Din această perspectivă credem că eticheta lipită de unii istorici şi analişti politici de acest secol cea a violenței extreme nu este exagerată.[360] A fost totodată şi un secol în care industrializarea şi mecanizarea luptei armate a fost însoțită şi de apariția a noi arme destinate să cucerească mintea şi sufletul adversarului, să-i bulverseze sistemul de valori morale, etice şi politice pentru a capitula mai uşor.[361]

A fost şi începutul unor schimbări revoluționare în ceea ce priveşte locul şi rolul media pe timpul crizelor politico-militare şi a războaielor. Treptat, treptat acestea s-au transformat din „martor" în participant la evenimente contribuind în mare măsură la deznodîmîntul acestora. Patrick Lamarque apelînd la metafora simbol din medicină crede că în secolul XX războiul şi propaganda „sînt ca doi şerpi care se încolocesc pe sceptrul puterii."[362]

4.1. Principalele momente şi faze din desfăşurarea primei conflagrații mondiale

Secolul al XX-lea s-a deschis cu un război purtat între două

[360] Zbigniew Brzezinski, *Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21st Century ,* Touchstone Rockfeller Center, New York, 1993. p. 12

[361] Beatrice Compagnon, Anne Thevenin, *O cronologie a secolului XX. Principalele tendințe şi datele cele mai importante*, trad. Radu Valter , Rodica –Maria Valter, Editura ALL, Bucureşti, 2000, p.10; Patrick Lamarque*, Technologies de communication : vers la guerre immédiate,* în **Quaderni,** no. 39, 1999, http://www.revues.msh-paris.fr/Modele2/nospebook2.asp?id_nospe=197&id_perio=67

[362] Patrick Lamarque, *op., cit*., în *loc., cit*.

mari puteri, Rusia şi Japonia, în anii 1904-1905, care prin amploare şi consecinţe s-a încadrat în tipul de conflict local dar şi cu o serie de crize politico-militare care au polarizat lumea din punct de vedere al intereselor şi alianţelor.

Astfel că pe continentul european, începând cu primele decenii ale secolului al XX-lea, apar două forţe: Tripla Alianţă şi Tripla Înţelegere. Pentru început acestea s-au confruntat pentru supremaţie şi dominaţie politică şi economică în lumea europeană dar mai ales în afara ei. Prima ciocnire a fost generată de „criza bosniacă“ din 1908, izbucnită ca urmare a anexării de către Viena a provinciei Bosnia-Herţegovina. Germania a sprijinit actul de forţă al Dublei Monarhii, astfel că protestele Rusiei şi revolta Serbiei au rămas fără ecou. Viena a refuzat să părăsească teritoriile ocupate. Tripla Alianţă nu era încă pregătită din punct de vedere militar pentru o confruntare şi, în consecinţă, Anglia şi Franţa au sfătuit Rusia „ofensată“ să propună Serbiei recunoaşterea faptului împlinit[363].

În 1911 a fost rândul Germaniei să provoace Franţa în cea de-a doua criză marocană[*]. În martie 1911 triburile marocane s-au răsculat împotriva sultanului şi au asediat oraşul Fes. Trupele franceze au intervenit, înfrângând pe răsculaţi sub pretextul apărării rezidenţilor francezi din oraşul Fes. Germania a considerat că Franţa a încălcăt acordul care a pus capăt primei crize marocane şi a ocupat porturile Agadir şi Magador. Dacă Marea Britanie şi-a susţinut foarte puternic aliatul francez, nu acelaşi lucru l-a făcut Austro-Ungaria care n-a dorit să-şi rişte supravieţuirea ca stat de dragul unei aventuri africane. Din încheierea „afacerii marocane câştigurile germane au fost modeste , având în vedere că au obţinut doar 275. 000 km2 din Congo-ul francez, iar imperiul avea pretenţii mondiale. Ziarul german „Berliner Tageblatt“ scria în 3 noiembrie 1911: „Practic am riscat un război mondial pentru câteva mlaştini din Congo“[364].

În următorii ani, pe măsură ce se vor întări din punct de vedere militar, marile puteri din cele două blocuri politico-militare îşi vor asuma niveluri de risc nefireşti în raport cu interesele lor naţionale şi strategice, astfel ca în 1914 razboiul mondial n-a mai putut fi evitat, cu toate că cele două tabere au stat „departe“ de războaiele balcanice (1912-1913).

---

[363] Mircea N.Popa *Primul război mondial 1914-1918*, Bucureşti, 1979, p. 23.

[*] Prima a avut loc în 1905.

[364]Henry Kissinger, *Diplomaţia*, traducere din limba engleză Mircea Ştefănescu, Radu Paraschivescu, Bucureşti, 1998, p.175.

Scânteia care a aprins „butoiul cu pulbere“ din Balcani şi a condus la prima mare conflagraţie mondială a fost asasinarea arhiducelui Franz-Ferdinand, moştenitorul tronului austro-ungar, pe 28 iunie 1914, la Sarajevo de către bosniacul Gavrilo Princip, membru al unei organizaţii teroriste secrete. Atentatul a produs o vie emoţie în întreaga Europă. El a oferit Austro–Ungariei prilejul de a „regla conturile“ cu Serbia. Împăratul Franz-Iosef a trimis împăratului Wilhelm al II-lea o scrisoare prin care se cerea ajutorul Germaniei în rezolvarea „problemei Balcanilor“. La 5 iulie monarhul german a răspuns fără echivoc: „Nici o tărăgănare în această acţiune împotriva Serbiei“.Încurajări i-au fost date ambasadorului austriac trimisului special, contele Hoyos, de către cancelarul Germaniei Bethmann-Hollweg[365].

La 10/23 iulie 1914 Viena a dat Serbiei un ultimatum. Aceasta a răspuns pozitiv la toate cererile mai puţin la cele de la punctul 6 care cerea participarea funcţionarilor austrieci la ancheta desfăşurată în Serbia pentru a determina responsabilităţile asupra atentatului. A doua zi o circulară a guvernului german către ambasadorii săi din străinătate dezvolta o teză care să influenţeze poziţia Franţei şi a Rusiei în Balcani: „conflictul sîrbo-austro-ungar este o afacere locală, care trebuie reglată exclusiv între Austro-Ungaria şi Serbia. Orice intervenţie a unei alte puteri, dată fiind diversitatea obligaţiilor de alianţă, va antrena consecinţe incalculabile“[366].

Confirmându-şi palmaresul de ţară care a înţeles de fiecare dată pe dos psihologia potenţialilor adversari, Germania a crezut că Franţa şi Rusia vor proceda şi de data aceasta întocmai ca la „criza bosniacă“ din 1908. Analizând situaţia, oamenii politici din cele două capitale europene au spus cu prea multă uşurinţă: „De această dată este război“. Antanta a acceptat confruntarea „cu o promptitudine de care însuşi adversarul a fost surprins“[367].

A urmat o avalanşă de declaraţii reciproce de război: Germania a declarat război Rusiei (19 iulie/1 august), Franţei (2 iulie/3 august), Belgiei (22 iulie/4 august); Marea Britanie şi dominioanele sale, Germaniei (22 iulie/4 august); Muntenegrul, Austro-Ungariei (22 iulie/4 august); Franţa şi Marea Britanie, Austro-Ungariei (29 iulie/11 august şi 30 iulie/12 august); Japonia, Germaniei (10/23 august).

Cine are responsabilitatea declanşării conflictului? În mediile

[365] Mircea N.Popa*, op. cit*., p. 153
[366] Ibidem, p. 156.
[367] Jacqnes Droz, Les causes de la premiéere querre mondiale. Essai d'historiographie, Paris, 1973, p. 112.

politice din preajma şi din timpul conflictului, vinovăţiile au fost aruncate dintr-o tabără în alta, iar acuzaţiile au fost reciproce. Istoriografia primei conflagraţii mondiale este şi ea nuanţată, în funcţie de poziţia şi blocul politico-militar din care a făcut parte ţara în care au apărut lucrările respective. Opinia potrivit căreia responsabilitatea revine în egală măsură celor două blocuri politico-militare pare să fie cea mai plauzibilă şi mai acceptată astăzi[368].

În momentul în care au început ostilităţile militare, beligeranţii ambelor tabere au trăit iluzia războiului scurt. Statele majore ale principalilor actori, – Franţa, Germania şi Rusia –, au acţionat în conformitate cu planurile elaborate din timp de pace sub zodia „blitz-krieg-ului“. Planul german „Schlieffen“ prevedea înfrângerea Franţei prin bătălii nimicitoare în 6 săptămâni, înainte ca Rusia să-şi fi putut mobiliza potenţialul, ca apoi armata germană să zdrobească armatele ţariste. Planul de campanie francez prevedea şi el o ofensivă fulger în Alsacia şi Lorena şi ruperea armatei germane în două şi nimicirea pe părţi. Planul de campanie rus avea în vedere operaţii militare simultane împotriva Germaniei şi a Austro-Ungariei.[369]

În pofida calculelor statelor majore, a iluziilor nutrite, în general, că războiul în epoca industrială se va termina repede, războiul din 1914 s-a dovedit a fi o succesiune de campanii pustiitoare, pline de neprevăzut, cu uriaşe sforţări materiale şi umane: după campania surprizelor din 1914, au urmat cele din 1915 şi 1916, dominate de „strategia epuizării“[370]

Ostilităţile militare s-au derulat în principal pe uscat, dar şi pe apă unde s-a purtat un adevărat război naval. În august 1914 au fost deschise în Europa trei mari teatre de operaţiuni militare: Frontul de vest de la frontiera elveţiană până la Marea Nordului, pe care s-au înfruntat armatele germane cu cele franceze, belgiene şi britanice; Frontul de est, între Carpaţi şi Marea Baltică, pe care au luptat trupele ruse împotriva celor germane şi austro-ungare, şi Frontul balcanic de la Dunăre şi Sava unde forţele sîrbo-muntenegrene le-au înfruntat pe cele austro-ungare[371].

Pe Frontul de Vest armata germană declanşează o ofensivă puternică, intră în Belgia, invadează Nordul Franţei, pentru ca ulterior

[368]Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX. Sfârşitul lumii europene. (1900-1945)*, traducere Marius Ioan, Bucureşti, 1998, pp. 67-68.
[369] *România în anii primului război mondial*, vol. I, Bucureşti, 1987, pp. 126-127
[370] Hard Lidell B. H., *Stratégie,* Wiesbaden (f.a.), 1978, p. 203
[371] Mircea N.Popa*, op. cit*., passim.

să se îndrepte spre Paris. După 37 de zile de ofensivă, trupele germane au fost oprite şi apoi obligate să se retragă până la l'Aisne. Miracolul de pe Marna (august-septembrie 1914) a salvat Franța. Neputând nici unul străpunge frontul, cei doi adversari au încercat fiecare o încercuire prin vest. A rezultat ceea ce în literatura militară s-a numit „cursa spre mare", o succesiune de operațiuni militare, încheiate cu bătălia din Champagne (decembrie 1914). Nici unul din adversari n-a obținut însă decizia. Frontul s-a stabilizat de la Marea Nordului la frontiera elvețiană. Odată cu aceasta a murit şi iluzia războiului fulger[372].

Pe Frontul de est, ruşii au declanşat ofensiva la 4/7 august 1914, însă a fost opriți de trupele germane în două mari bătălii: Tannenberg (13/20 – 17/30 august) şi lacurile Mazuriene (24 august/6 septembrie – 2/15 septembrie). Armatele germane conduse de generalii Hindenburg şi Ludendorff au trecut la contraofensivă producând mari înfrângeri trupelor ruseşti în Galiția, care au fost şi obligate să se retragă. La sfârşitul anului 1914 şi pe acest front se instalase „războiul de poziție".

Pe Frontul balcanic s-au desfăşurat o suită de acțiuni ofensive şi defensive care au demonstrat că Austro-Ungaria era incapabilă, singură, să înfrângă Serbia, care va rezista până în anul 1915. Aşadar, desfăşurările militare din vara şi toamna anului 1914, cum remarca în amintirile sale generalul Erich Ludendorff, „au făcut complet incertă data terminării războiului"[373].

Anul 1915 a fost marcat de intrarea în război a Italiei (10/23 mai), alături de Antantă, şi a Bulgariei (23 septembrie – 11 octombrie) de partea Puterilor Centrale. Stabilitatea fronturilor a determinat căutarea de noi soluții pentru obținerea victoriei. Încercările trupelor anglo-franceze de a obține avantaj strategic au eşuat în Artois şi Champagne.

Modificarea concepțiilor strategice de la bătălia de „ruptură" la cea de „uzură" nu numai că n-a adus beligeranților victoria, dar războiul a devenit un adevărat mecanism de masacrare a milioane de vieți. Bătălia de la Verdun (ianuarie-iunie 1916), care a durat şase luni, a „produs" un milion de morți în ambele tabere. Ofensiva rusă din Orient ca şi intrarea României în război n-au modificat datele problemei[374].

---

[372] Ibidem.
[373] Erich Ludendorff, *Conduite de la guerre et politique,* Paris, 1922, p.100.
[374] Mircea N.Popa*, op. cit*., p. 87.

Anii 1914-1916 au fost marcaţi şi de importante confruntări în afara Europei. În Africa, până în 1916, forţele franco-britanice le-au înfrânt pe cele germane în Togo, Camerun, Africa Germană de Sud-Vest şi Africa Germană de Est. Acţiuni importante s-au desfăşurat în nordul Africii şi Caucaz.

Pe mare, în acest timp, confruntările au fost la fel de înverşunate. În august 1914 flota britanică a înfrânt-o pe cea germană la Helgoland. La sfârşitul anului 1914, flota germană din Pacific a fost distrusă de britanici la Falkland. La începutul anului 1915 Germania a declanşat războiul total submarin, însă, pe ansamblu, cu unele rezultate forţele navale ale Antantei rămâneau superioare[375].

Anul 1917 este cel „al oboselii popoarelor" în faţa unui conflict ce părea interminabil. Această stare va cuprinde atât soldaţii, cât şi spatele frontului. Mizeria şi foamea erau la fel de mari şi pe front şi în spatele său. Impasul militar şi deteriorarea condiţiilor sociale au condus la creşterea curentului pacifist. Toate ţările aflate în război au cunoscut crize. Cea mai profundă s-a produs în Rusia, unde, sub presiunea nemulţumirilor sociale, regimul ţarist s-a prăbuşit. Manifestări de indisciplină ale trupelor se produc şi în Franţa şi Germania. A fost şi o tentativă „de marş" către Paris a două regimente din Soisson. Flota germană a fost cuprinsă de un val de agitaţie datorită hranei proaste şi a privaţiunilor. Pe lângă aceste manifestări de indisciplină pe front, în spate, ţările beligerante au fost cuprinse de mişcări sociale.

Evenimentul cel mai important al anului „marii crize" – 1917 l-a constituit intrarea SUA în război alături de Antantă. Aceasta a modificat radical raportul de forţe pe uscat şi pe mare în favoarea Antantei. Eşuarea ofensivei franceze dintre l'Oise şi Reinnes, condusă de generalul Nivelle a făcut ca centrul de greutate al operaţiunilor militare în vest să cadă pe seama britanicilor. Germanii şi-au schimbat planul şi au mutat centrul de greutate pe frontul de est. Acţiunile şi planurile lor au fost date peste cap de armata română în „triunghiul morţii" – Mărăşti-Mărăşti-Oituz – din vara anului 1917[376].

În sfârşit, criza a culminat cu un puternic val pacifist. La cererea preşedintelui american, Wilson, din ianuarie 1917, de a se pune capăt războiului, au răspuns Carol I, succesor al împăratului Franz-Joseph la coroana austro-ungară, iar cancelarul german

[375] *România în anii primului război mondial*, vol. I, pp. 143-144.
[376] Ibidem, p. 193-199.

Bethmann-Hollweg a însărcinat pe consilieri să studieze clauzele unui eventual tratat. În august, papa Benedict al XV-lea lansează un apel de compromis între beligeranți. Toate încercările au fost sortite eşecului, deoarece nici una dintre marile puteri n-a renunțat la obiectivele pentru care a intrat în război. O situație aparte a fost cu Rusia. Datorită radicalizării revoluției, guvernul sovietic a semnat armistițiul în decembie 1917[377].

La începutul anului 1918 ambele tabere beligerante nutreau speranțe în privința obținerii victoriei. Iluziile Puterilor Centrale s-au bazat pe modificarea raportului de forțe în Est prin ieşirea Rusiei din război. Se părea că până la 1918 germanii n-au avut „…condiții atât de favorabile unei mari ofensive pe frontul Occidental“[378].

Germanii aveau superioritate în numărul diviziilor pe frontul occidental. Însă,până la sfârşitul anului, superioritatea va fi anulată datorită aportului de efective ale coloniilor franco-britanice[379] şi datorită superiorității Antantei în tancuri, aviație şi alte materiale de luptă.

Desfăşurarea operațiunilor militare ale Reichului pe frontul occidental, în anul 1918, va demonstra însă, încă odată, că avertismentul generalului Vernois, potrivit căruia în război doi plus doi nu fac întotdeauna patru, era justificat. În fapt, proiectele germane pentru campania din anul 1918 au fost „calcule de aventurieri“[380], deoarece Anatanta, cu ajutorul SUA, era capabilă să obțină victoria, iar germanii şi-au supraevaluat capacitatea militară. Timp de trei luni, Puterile Centrale au câştigat numeroase bătălii de ordin tactic, dar nu şi războiul.

În martie a început „bătălia Kaizerului“ de la Amiens care, potrivit planurilor germane, trebuia să fie ultima pe frontul de vest, însă a fost stopată la 5 aprilie 1918 şi a costat armata germană nu mai puțin de 160. 000 morți. A doua ofensivă declanşată imediat în sectorul trupelor britanice n-a avut nici ea mai mult succes. Pe Frontul de est, datorită ieşirii Rusiei din război, situația era sub controlul armatelor Puterilor Centrale. Acestea vor avansa adânc pe teritoriul Imperiului Țarist, aflat în descompunere, şi păreau că se îndreaptă spre victorie.

Evenimentele din martie-aprilie 1918 de pe frontul Occidental

[377] Mircea N.Popa*, op. cit*., pp. 392-394
[378] Pierre Renouvin , *La crise européenne et la premiere guerre mondiale*, (1904-1918), Paris, p. 534.
[379] Mircea N.Popa*, op. cit*., p. 397.
[380] Ibidem, p. 404.

au arătat Antantei că problema unui comandament unic era de importanță vitală pentru coordonarea acțiunilor militare. Preşedintele Clemenceau a reuşit să-l impună, la conferința anglo-franceză din 25 martie 1918, pe generalul Ferdinand Foch comandant suprem al frontului aliat[381].

Pe de altă parte, participarea americanilor la război a devenit efectivă şi, în iulie 1918, 20 de divizii – ce însumau peste un milion de oameni – comandate de generalul Pershing au fost gata să intre în acțiune. În aceste condiții, a doua bătălie de pe Marna (iulie 1918) marchează o cotitură în desfăşurarea războiului. Ofensiva comandată de Foch a fost prima mare întâmplare „urâtă", care, aşa cum recunoştea şi Ludendorff, a deschis drumul înfrângerilor germanilor şi al victoriilor pentru Antantă[382]. Începând cu 8 august 1918 Foch – devenit între timp mareşal – a declanşat o serie de atacuri care au respins trupele germane până pe „linia Siegfried".

La sfârşitul lunii septembrie, pe Frontul balcanic se produce o catastrofă pentru germani. Bulgaria a semnat armistițiul şi trupele aliate ajung la Dunăre. Acest eveniment a ridicat probleme grave germanilor şi aliaților lor pentru că punea sub semnul întrebării şi perspectiva pe celelalte fronturi. Totuşi, în luna octombrie trupele germane au reuşit să evite o catastrofă militară rezistând atacurilor aliate, mai ales în Flandra şi Aragonne, dar nu pot, totuşi, să păstreze „linia Seigfried", aşa că se retrag pe poziții pe linia fluviului Meuse. Lucru pe care nu l-a putut evita armata austro-ungară pe frontul italian unde a suferit o gravă înfrângere la Piave, din partea armatelor comandate de generalul Diaz (octombrie 1918). Austro-Ungaria îşi trăia ultimele zile. Peste puțin timp, ca şi Turcia de altfel, urmând exemplul Bulgariei, Austro-Ungaria a semnat armistițiul.

La 5 noiembrie, germanii, la capătul puterilor, s-au retras pe un front care trecea prin Antuerpen-Bruxelles-Charleroi-Mezieres. Aliații erau pe cale de a declanşa noi atacuri, printre care o ofensivă în Lorena. Germanii însă îşi epuizaseră resursele umane şi materiale, nu mai aveau forțe capabile să opună o rezistența serioasă inamicilor lor[383]. În acest timp, Germania se găsea şi în pragul prăbuşirii economice datorită lipsurilor şi dezorganizării producției . Lipsită de aliați, Germania nu mai avea alternativă, fiind imperios necesar să ceară Antantei armistițiul şi să accepte condițiile acesteia.

[381] Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, Comunicare.ro, Bucureşti, 2003, p. 18
[382] Erich Ludendorff, *op., cit*., p. 164
[383] Mircea N.Popa, *op. cit*., p. 412.

La 7 noiembrie 1918, la cererea Marelui Cartier General, politicianul Mathias Erzberger s-a deplasat „înarmat“ cu un steag alb, la Compiègne, pentru a semna armistițiul. Împăratul Wilhelm II se adresează preşedintelui SUA, Wilson, cerând un acord pe baza celor paisprezece puncte. Însă preşedintele american a cerut Kaiserului să constituie mai întâi un guvern pe baze parlamentare. În fața acestei situații, Wilhelm l-a însărcinat pe prințul Max de Bade să formeze un guvern compus din reprezentanții tuturor partidelor. Două zile mai târziu (9 noiembrie) a izbucnit revoluția la Berlin, care proclamă republica. Prințul Max de Bade predă puterea socialistului Ebert. Pe 11 noiembrie 1918, în timp ce Kaiserul se refugiază în Olanda, guvernul noii Republici germane a semnat armistițiul. Obține, totuşi, din partea aliaților, permisiunea ca armata germană să se retragă în Germania, pentru a lupta împotriva amenințării revoluției comuniste. Pentru a parcurge drumul până la Marna şi înapoi, armatei germane i-au fost necesare 51 de luni de zile şi pierderi umane şi materiale uriaşe, fără nici un cîştig politic.

4.2. Forme şi particularități ale comunicării desfăşurate de beligeranți

În perioada premergătoare izbucnirii primului război mondial

Cîmpul comunicațional al primei conflagrații mondiale a avut trăsături dar şi particularități distincte în funcție de mărimea şi locul pe care fiecare actor l-a ocupat în ecuația generală de putere, de interesele naționale pe care beligeranții au dorit să le rezolve pe calea armelor dar şi de resursele de care au dispus la un moment dat. Una dintre acestea este legată de intensitatea şi orientarea fluxurilor comunicaționale. A existat o comunicare în interiorul conflagrației desfăşurată de beligeranți, pe canale publice, cu opinia publică internă dar mai ales internațională pentru a justifica şi legitima scopurile politice urmărite dar şi pentru a demoniza adversarul. Au fost utilizate toate mijloacele de comunicare pe care societatea le avea la dispoziție de la presă, la artă şi literatură de la discursul public la manifestările cu caracter cultural sau religios. Pe canalele specializate s-a desfăşurat o intensă comunicare diplomatică pentru ca fiecare actor să-şi definească atît rolul şi locul în desfăşurarea acțiunilor militare dar mai ales pentru a se asigura că la sfîrşitul războiului interesele naționale se

vor materializa în conținutul tratatelor de pace. Această comunicare s-a desfăşurat cu precădere între aliații care se grupau în cele două blocuri politico-militare dar şi între fiecare dintre beligeranți cu actorii neutri față de prima conflagrație mondială.

În mod tradițional lumea era obişnuită ca odată cu declanşarea conflictelor militare relațiile diplomatice, economice sau de altă natură dintre beligeranți să fie întrerupte. Statele îşi notificau starea de război, conform uzanțelor internaționale, şi mențineau "canale de legătură" cu statul devenit inamic prin state care îşi declarau neutralitatea față de criza apărută. Comunicarea atît scrisă cît şi vorbită, indiferent de miloacele prin care se realiza viza opinia publică internațională şi avea ca scop intimidarea adversarului, ponegrirea sa in fața comunității internaționale sau descurajarea şi crearea de confuzii în mentalul colectiv al comunității cu care se află în război. Scopul era acela de a se crea imaginea, aproape întotdeauna falsă, că de tot ce este rău şi periculos pentru comunitatea internațională este vinovat adversarul[384]. Formele de comunicare cele mai des uzitate în perioada premergătoare declanşării ostilităților de către viitorii adversari au fost discursul public, unele forme ale artei populare (muzică, pictură, teatru, producții de divertisment etc.), şi bineințeles propaganda. Prim mesaje bine construite şi adecvat transmise la țintă pentru a pregăti populația pentru războiul ce avea să înceapă se cultiva ura, suspiciunea şi violența contra potențialului adversar. Suportul şi vetorul de transport la țintă către publicul consumator de informație vor fi media. Presa scrisă şi vorbită se va înregimenta pentru apărarea idealurilor politice promovate de şefii de stat şi de guverne în numele opiniei publice[385] (a se vedea anexa no. 1). Statele neutre sau cu aşa-zise interese limitate preocuparea de fond a fost să desfăşoare o intensă comunicare în opinia publică internațională pentru a-şi promova aspirațiile mațională. Relevant sînt în acest sens modalitățile şi mijloacele prin care popoarele din imperiile Austro-Ungar, Otoman şi Tarist dar şi statele care nu îşi desăvărşeră unitatea politică şi-au făcut cunoscut idealurile de unitate şi interesele naționale.

Concluziile la care a ajuns analistul bulgar Ivan Ilcev sînt de

[384] Despre acest aspect a se vedea mai multe, Georges Demartial, *Le mythe de guerre de legitime defense,* Librairie des Sciences Politiques et Sociales, Paris, 1931, passim

[385] A se vedea, în mod special, Bricabrac – Trödelladen, *Allemand et Histoire - Le rôle de la Presse - la Propagande - la représentation de la guerre* http://perso.orange.fr/horstg/index.html; *Dessins de Guerre dans la Presse Française, http://perso.orange.fr/horstg/pages/DessinsdeGuerre_FR.htm ; Dessins de Guerre dans la Presse Allemande* http://perso.orange.fr/horstg/pages/DessinsdeGuerre-All.htm ; *Affiches canadiennes de la Première Guerre mondiale;* http://www.archives.gov.on.ca/french/exhibits/posters/index.html

natură a confirma această ipoteză. El a observat că una din metode era să se achiziționeze spații pentru statele în cauză să-şi facă publicitate. Concluzia sa este că în această perioadă „ deja multe ziare europene vedeau în propaganda politică externă a țărilor balcanice o afacere mică dar atrăgătoare şi sigură. Ziarele din Franța, pentru a-şi convinge *clienții* de bazele solide ale afacerii pe care o fac au elaborat chiar o *listă de prețuri* pentru serviciile lor. Tarifele pentru publicare de articole, note, sau simple scrisori de protest depindeau, în primul rînd, de tirajul şi autoritatea pe care le avea ziarul respectiv, dar şi de importanța momentului politic"[386]. Publicația *Le Monde Nouveau* a încheiat un contract cu misiunea sîrbă de propagandă de la Paris, prin intermediul profesorului A. Belic. În schimbul unei sume confidențiale ziarul se angaja, ca lunar, să publice cîte un articol în care să apere revendicările sîrbeşti. Redacția se obliga să răspîndească ziarul printre ziariştii englezi, americani, polonezi, cehi, etc.

România a desfăşurat şi ea o intensă activitate de comunicare în străinătate pentru a pleda în sprijinul unirii țării-mamă cu teritoriile aflate în componența unor imperii vecine. Au fost utilizate ziarele de mare tiraj şi prestigiu care apăreau în Franța, Italia, Anglia şi SUA. Interesant este faptul că statul român a finanțat în unele state ziare şi reviste proprii aşa cum a fost cazul editării periodicelor „America", „Tribuna", „Românul" etc., care apăreau în Statele Unite[387]. Pentru a mobiliza pe romînii din provinciile aflate sub stăpînire străină au fost finanțate de guvernul de la Bucureşti reviste de cultură şi artă, au fost sprijiniți oameni de cultură şi artă pentru organizarea unor ample manifestări cultural-spirituale cum au fost cele legate de împlinirea a 400 de ani de la moartea lui Stefan cel Mare, la Putna sau comemorarea a 300 de ani de la mortea lui Mihai Viteazul.[388]

Discursul ca formă de comunicare şi promovare în străinătate a interelor romîneşti a utilizat de către statul român fie prin trimiterea unor personalități de prestigiu de la Bucureşti la o serie de activități cu caracte ştiințific, litera sau artistic fie prin intermediul unor asociații şi fundații culturale sau religioase finanțate de guvernul român. Au ținut conferințe care s-au bucurat de succes de audiență la Paris Nicolae Iorga, Take Ionescu, Traian Vuia etc. Au fost popularizate în limbi de circulație internațională o serie de lucrări cu caracter ştiințific şi istoric

[386] Ivan Ilcev*, op., cit.,* p. 154.
[387] Vezi mai multe, Stefan Pascu, C. Gh. Marinescu, Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 195-198
[388] Ibidem, p. 196

cum au fost printre altele „*Breve storia dei Rumeni*” şi *Les dernieres elections en Hongrie et les Roumains* semnate de Nicolae Iorga. Pentru o mai mare credibilitate a mesajului politic de unitate națională o serie de lucrări consacrate istoriei românilor au fost semnate de istorici străini.

Eficeința acestui tip de promovare a intereselor politice este ilustrată şi de impactul pe care ideile promovate l-au avut în opinia publică şi în conştiința elitelor politice. Un diplomat francez sublinia, în preajma izbucnirii primului război mondial,că „dorința de vedea reuniți într-un singur bloc național pe toți romînii împrăştiați în jurul regatului român constituie ideea fundamentală a întregii mişcări naționale române şi orice român de un anumit grad de instrucție profesează această idee”[389] . La Budapesta a funcționat „Societatea academică Petru Maior” care a editat şi revista „Luceafărul” prin care s-a promovat caracterul unitar al limbii şi literaturii române iar la Viena a fost înființată „Societatea academică studențească România Junǎ” ca se ne referim doar la două din multe alte asemenea organizații care au activat la Cernăuți, Arad, Oradea sau Chişinău.

În perioada premergătoare declanşării primului război mondial comunicarea diplomatică s-a polarizat, în funcție de aliențele ce s-au constiutit, şi a crescut în volum şi intensitate între aliați scazînd treptat între viitorii adversari. De remarcat că pe acest palier al activității diplomatice avem de-a face cu o comunicare oficială desfăşurată între guverne şi alte instituții ale statului dar şi cu o comunicare oficioasă. Oameni politici au angajat discuții şi negocieri informale pentru promovarea intereselor naționale şi au folosit personalități cu mare suprafață de prestigiu şi „vizibilitate” în opinia publică din țările considerate că pot deveni factori de influiență în promovarea intereselor naționale dar neangajate în conducerea statului respectiv. Ilustrăm acest tip de comunicare—neoficială/oficioasă— cu activitatea desfăşurată de unii oameni politici şi de cultură români partizani ai intrării țării noastre în război alături de Antanta dar şi din alte state balcanice. La doar cîteva luni de la declanşarea primului război mondial deşi guvernul român şi-a declarat public statutul de beligerantă a trimis peste hotare personalități politice cu simpatii pro Antanta.

În Italia a fost trimis profesorul C. Istrate iar în Franța pe dr. I. Cantacuzino şi C. Diamandy. Pentru îndeplinirea misiunii lor şi a

[389] Vasile Vesa, *România şi Franța la începutul secolului al XX-lea (1900-1916),* Cluj-Napoca, 1975, p. 50

desfăşura o activitate cît mai reuşită aceştia şi-au construit mesajele pe care le-au promovat pe baza unor materiale puse la dispoziție de guvern: hărți, date statistice referitoare la situația românilor din provincile situate sub stăpînire străină, albume etc. În Franța delegația neoficială română s-a întîlnit printre alte personalități poltice de primă mărime cu preşedintele țării Raymond Pioncare (la 6/19 februarie 1915) şi viitorul preşedinte al Consiliului de Miniştri Georges Clemenceau (la 24 decembrie 1914-5 ianuarie 1915).[390] În Elveția, profesorul N. Basilescu a promovat , în paginile jurnalului *Le journal de Geneve,* idealul de unitate al românilor.

Grecii au desfăşurat şi ei un asemenea tip de comunicare începînd cu anul 1915 cînd au inființat, la Londra, un „birou de presă" care informa opinia publică britanică în legătură cu aspirațiile naționale ale țării lor. La Roma a activat pentru promovarea imaginii şi intereselor greceşti un fost ministru Apostolos Alexandris iar în Capitala Statelor Unite ale Americii un alt fost ministru Gheorg Kafandaris. În Elveția cu un succes notabil a funcționat o filială locală a „Ligii gtrcilor neeliberați"[391]

Guvernul de la Sofia considerînd că aşa-zisul dezastru politic suferit de Bulgaria în urma războaielor blacanice s-a datorat şi „indiferenței cu care Europa a tratat revendicările sale juste"[392]a căutat să remedieze acest aspect printr-o activitate de propagandă ofensivă şi eficientă. Spațiile vizate de bulgari pentru acest tip de comunicare au fost cu precădere Germania şi Elveția pentru influiențarea opiniei publice occidentale, deşi nu au fost ignorate alte state cum a fost Franța dar se apreciază că rezultatele aici au fost minore. În Est propaganda a fost orientată spre spațiile de limbă slavă. Caracterul de comunicare oficioasă a fost dat de faptul că propaganda destinată spațiului de limbă slavă a fost coordonată şi desfăşurată de „Asociația Slaviştilor" care a iființat un „Comitet literar" în frunte cu A. Şopov. Acest comitet avea sarcina de a monitoriza toate articolele şi comentariile defavorabile Bulgariei apărute în presa de limbă slavă în special cele sîrbeşti şi de a le contracara.[393]

Belgia ca şi statele balcanice şi central europene a desfăşurat şi ea o intensă activitate de comunicare în SUA folosind cele mai diverse

[390] Ion Bulei, *Arcul aşteptării, 1914-1915-1916*, Bucureşti, 1981, p.143-145.
[391] Ivan Ilcev*, Are dreptate sau nu, e patria mea. Propaganda în politica externă a statelor balcanice (1821-1923)*, traducere de N. Moderău şi V. Ristea, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2002, p.118-119
[392] Ibidem, p. 108
[393] Ibidem, p. 109

forme de la promovarera valorilor culturale la propagandă. Scopul declarat a fost de a crea şi cultiva în opinia publică americană imaginea mitului *„Poor little Belgum”*[394]. Important de menționat faptul că belgienii au fost şi un vector de transport al propagandei britanice în Statele Unite. Majoritatea imaginilor şi articolelor prin care s-a urmărit demonizarea trupelor germane şi schimbarea atitudinii opiniei publice americane față de acest război ce părea americanilor pre îndepărtat erau „fabricate” în laborastoarele engleze.[395]

Comunicarea desfăşurată de guvernele care alcătuiau coaliţiile rivale aflate, încă, într-o stare de precară neutralitate a îmbrăcat forma diplomației bilaterale şi a conferințelor internaționale. Eficiența diplomației multilaterale în relațiile inernaționale la începutul deceniului al doilea al secolului trecut n-a fost influiențată de modul cum guvernele şi oamenii politici au ştiut sau nu să comunice ci de schimbările produse în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea si la începutul secolului următor în structura relațiilor internaționale, de definirea intereselor naționale în termeni nechivoci ca şi de existența spiritului de revanşă în rîndul elitei politice din țările care fuseseră învinse în războaie anterioare cum a fost cazul Franței.[396] Acest fapt a făcut ca în comunicarea diplomatică dintre blocurile politico-militare create la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolui al XX-lea—Puterile Centrale şi respectiv Antanta—„să dispară moderația şi flexibilitatea”[397]. Un alt element important a fost şi faptul că în negocierile dintre aliațele rivale multe dintre guverne nu îți definise în termeni clari interesele naționale[398]. În cazul Germaniei acest aspect apreciază Henri Kisinger a făcut nu numai ca aceştia să nu poată transmite exact interesele statelor cu care erau în rivalitate dar au „împins țara spre izolare şi apoi spre război”[399].

Un alt factor care a făcut ca ineficiența proceselor de comunicare să fie a trăsătură distinctă este de ordin ideologic şi cultural. Reputatul istoric şi teoretician francez al relațiilor internaționale Georges-Henri Soutou consideră că dialogul dintre marile puteri europene era puternic influiențat de ideologia națională

[394] Michael Amara, *La propagande belge et l'image de la Belgique aux Etats Unis pendant la Premiere Guerre Mondiale,* http://www.flwi.ugent.be/btng-rbhc/pdf/BTNG-RBHC,%2030,%202000,%201-2,%20pp%20173-226.pdf. 6 sept. 2007, ora 20.00

[395] C. Haste, *Keep the Fire Burning. Propagande in the First World War*, London, 1977, p. 95

[396] A se vedea pe larg, Henri Kissinger, *Diplomația*, All, 1995, p. 149-179

[397] Ibidem, p. 147

[398] Robert Frank, *Penser histoiquement les relations internationales*, în http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/actions-france_830/etudes-recherches_3119/annuaire-francais-relations-internationales_3123/IMG/pdf/FD001267.pdf.

[399] Henri Kissinger, *op., cit*., p. 150

dar şi de panideile cu mare forţă de atracţie în epocă—panslavismul şi pangermanismul. În acest fel „sentimentul apartenenţei la un ansamblu european cu valori şi reguli comune a fost reprimat de exarcerbarea naţionalismelor şi de apariţia ideologiilor prerasiste cum au fost panslavismul şi pangermanismul”[400]. Acest lucru a făcut ca diplomaţia ca instrument al comunicării în mediul internaţional să nu mai aibă nici o putere după ce armele au început „să bată” şi ideea unei păci negociate dispare din mintea oamenilor politici care s-au angajt în conflict. Publicistul şi omul de litere Pamfil Şeicaru, un fin cunoscător, dar totodată şi martor al evenimentelor politico-diplomatice ce s-au derulat în perioada neutralităţii Romîniei, surprindea şi el factorii care bruiau o bună comunicare în diplomaţia momentului. Referindu-se la acest aspect el observa că după proclamarea neutralităţii a început pentru români faza cea mai dificilă: ”Trebuia înfruntată dezlănţuirea pasiunilor, emoţiile şi entuziasmul maselor, elanul romantic al naţionalismului, atitudini extreme ce făceau delicată şi dificilă acţiunea diplomatică necesară asigurării drepturilor României prin tratate”[401]

Mult mai intensă a fost comunicarea în perioada premergătoare izbucnirii primei conflagraţii militare în interiorul fiecărui bloc politico-militar. Fiecare dintre cele două coaliţii era preocupată de mentinerea propriei coeziuni şi de a transmite celeilalte hotărîrea de a nu ceda la presiuni de orice fel. S-au desfăşurat un întreg şir de conferinţe interaliate cu caracter politic sau militar în care deşi interesele pareau a fi comune înţelegera reciprocă nu a fost regula. Ambele coaliţii s-au concentrat pe atragerea de noi state de partea lor. Comunicarea din această perspectivă a fost în dublu standard. Relevant pentru ilustrarea acestui aspect este atitudinea şi modul cum puterile Antantei au negociat intrarea României în război contra Puterilor Centrale. Acestă trasătură s-a manifestat şi în negocierile pe care Puterile Centrale le-au purtat cu factorii de decizie de la Bucureşti ca România să nu se alăture coaliţiei adverse.

Deşi la începutul ostilităţilor militare dintre Puterile Centrale şi Antanta Rusia nu a dorit ca România să participe la acest război datorită intereselor pe care ea le avea la Marea Neagră şi în Balcani voluţia ulterioară a evenimentelor pe fronturile Primului război mondial a determinat puterile Antantei să intensifice activitatea

[400] Georges-Henri Soutou, *La Premiere Guerre Mondiale: unr rupture dans l’ordre europeen*, în **Politique Etrangere**, no. 3-4 , 2000, cf. http://www.ifri.org/files/politique_etrangere/PE_3_4_00_Soutou.pdf.
[401] Pamfil Şeicaru, *România în Marele Război,* Editura Eminescu, 1994, p. 69

diplomatică pentru atragerea de noi aliați de partea sa. Ambasadorul francez în imperiul țarist, Maurice Paleologue nota conversația pe care a avut-o cu marele duce Nicolae cu privire la necesitatea „unei cooperări imediate a României şi Italiei...Fără colaborarea imediată a Italiei şi a României războiul se va prelungi încă multe luni de acum încolo”[402].

Primul ministru român Ionel I. C Brătianu a negociat cu arta unui om politic de mare clasă interesele țării sale şi nu a semnat tratatele de cooperare militară şi politică decît în momentul în care reprezentanții marilor puteri au prevăzut în documente oficiale cererile guvernului care reprezentau la acea dată aspirațiile întregului neam românesc. Referindu-se la modul cum s-au desfăşurat negocierile şi la caracteristica generală a tipului de comunicare promovat în plan diplomatic de marile puteri Ionel I.C. Brătianu concluziona în dialogul pe care l-a avut cu ministrul francez la Bucureşti contele Saint Aulaire: „Ştiu bine că în tabăra aliaților sînt acuzat de şantaj cînd cer garanții, care sunt totuşi vitale pentru noi. Sau, mai amabil, sunt comparat cu un negustor de covoare. Se doreşte oare ca, lăsîndu-mă descoperit în ultima clipă, să-i invit pe duşmani să-mi spargă casa şi săs instaleze ca stăpîni, în timp ce mi se refuză armele pentru a mă apăra?”[403]. Comunicarea în dublu standard pe timpul acestor negocieri a fost evidențiată chiar de unul din reprezentanții marilor puteri care au garantat românilor satifacerea intereselor lor naționale.Contele Saint Aulaire remarca în acest sens: „toate aceste obligații în afară de obligațiile Romîniei vor fi încălcate”[404]

Trebuie remarcat faptul că după doi ani de la declanşarea conflagrației mondiale dialogul şi comunicarea între marii aliați nu purtau semnele ineresului reciproc şi a respectului care se acordă într-un proces civilizat de negociere. În memoriile sale, contele Saint Aulaire, povesteşte conținutul raportului pe care i l-a înaintat generalul Berthelot la întoarcerea sa dintr-o misiune efectuată la Sankt Petersburg: „ Preşedintele Consiliului Sturmer, căruia m-a prezentat Paleologue nu s-a obosit să-mi ascundă defetismul său. Vorbea pe un ton agresiv despre trădare şi pace separată. În ce-l priveşte pe generalul Alekseev, încă mai brutal decît Sturmer, mi-a spulberat ultimile iluzii ce-mi mai rămăseseră. Puțin politicos, m-a concediat

[402] Ibidem, p. 77
[403] Apud Pamfil Şeicaru, *op., cit*., p. 88
[404] Ibidem.

după numai cîteva minute. Nici măca nu m-a invitat să iau loc..."[405].

Acest lucru se întîmpla şi datorită faptului că intre marii aliaţi din cadrul Antantei existau suspiciuni şi neîncredere alimentate de contactele neoficiale sau tacit acceptate pe care se realizau cu personalităţi politice şi militare din tabăra adversă. Iată de exemplu Franţa suspecta diplomaţia rusă de joc dublu şi nu era departe de adevăr. Germania şi-a dat seama, încă din primăvara anului 1915, că războiul se va prelungi. Pentru a-şi crea un avantaj strategic a urmărit cu obstinaţie dezvoltarea unor canale neoficiale de comunicare cu monarhia Romanovilor pentru a produce o defecţiune în cadrul Antantei. Unul din acestea a fost lansat prin intermediul prinţesei Vasilcikov, domnişoară de onoare a ţarinei care se găsea încă de la începutul războiului în Austria. Prin intermediul ei germanii au informat pe ţar că ar fi dispuşi să accepte satisfacerea intereselor ruseşti în Balcani şi la Marea Mediterană dacă ar accepta încheierea unei păci separate.[406] Acest fapt se petrecea în anul în care la Chantilly, în Franţa în luna noiembrie, aliaţii au desfăşurat prima conferinţă interaliată la nivelul conducerii militare pentru a se coordona eforturile de război. Aşa arăta situaţia în ceea ce priveşte comunicarea întrea aliaţi în cadrul Antantei cînd guvernul român a început şi finalizat negocierile politico-militare pentru a intra în marele război.

Pe timpul desfăşurării ostilităţilor

Comunicarea a îmbrăcat forme multiple şi moduri de exprimare diferite de la un stat la altul. Diplomaţia oficială a continuat să joace un rol principal în relaţiile dintre aliaţii fiecărei grupări iar prin canalele neoficiale a crescut cantitatea de informaţii care se schimbau între adversari mai ales între diplomaţia imperială de la Sankt Petersburg şi cea germană. Evenimentele politice din imperiul ţarist avea să arate cît de mult a contat în economia derulării operaţiunilor militare de pe teatrul de est acest tip de comunicare avînd în vedere faptul că după izbucnirea revoluţiei ruse şi radicalizarea ei avea să se ajungă la ceea şi-au dorit germanii, o pace separată cu ruşii.

De remarcat, însă, că pentru această perioadă propaganda ca formă specifică de comunicare în asemenea situaţii nu numai că a crescut ca volum şi intensitate dar se impune, practic, ca armă pe cîmpul de luptă[407]. Lucru ar părea pentru un analist al zilelor noastre

[405] Ibidem, p. 89
[406] Ibidem, p.251
[407] Herbert A. Friedman, *Allied PSYOP of WWI*. In http://www.psywarrior.com/WWIAlliescont.html

ca fiind unul firesc dacă avem în vedere faptul că "în secolul al XIX-lea şi mai ales în secolul al XX-lea propaganda a devenit o parte integrantă a comunicării internaţionale"[408] dar în epocă oamenii greu puteau să deosebească prin conţinut un mesaj/informaţie destinat să informeze de unul care avea ca rol manipularea şi dezinformarea care cel mai adesea se realiza prin propagandă. La începutul conflictului mondial metodele şi tehnicile prin care se realiza propaganda „erau naive ca la orice început"[409]

Americanii deşi nu au fost implicaţi de la început în vîltoarea marii conflagraţii mondiale de importanţa pe care o are „arma" cuvîntului şi au dezvoltat propaganda pe baze ştiinţifice. Pentru a realiza acest lucru a fost creată o structură specială pe lîngă comandamentul militar unde au fost angajaţi reputatul specialist în psihologia maselor dar şi ziarist Walter Lippman şi psihologul Edward Bernays, nepotul lui Sigmund Freud. Oficial rolul lor a fost fixat de preşedintele american W. Wilsonşi viza un pachet de actiuni menite a produce o schimbare de esenţă în atitudinea opiniei publice americane care era neutră faţă de războiul de pe continentul european pentru a accepta angajarea SUA în război alături de forţele Antantei aşa cun îi dictau interesele economice de mare putere în ascensiune.

Britanicii sînt primii , în opinia unor specialişti,[410] care au înfiinţat o structură specializată de propagandă pentru a acţiona în rîndul trupelor inamice, - British War Propaganda Bureau (WPB) condus de Charles Masterman cunoscut om de litere dar şi membru marcant al Parlamentului britanc [411]. Acesta au "mobilizat" în sprijinul cauzei juste pe Sir Cambell Stuart, directorul cotidianului *Times,* care, la rîndu-i, a format o "echipă" din cei mai buni "condeieri" britanici ai momentului — Herbert G. Wells, autorul romanului *Omul invizibil,* Arthur C. Doyle, părintele lui *Sherlock Holms*; John Galsworthy, autorul nu mai puţin celebrului roman *Forsyte Saga*; Thomas Hardy cunoscut prin *Tess d'Uberville* – pentru a fabrica şi lansa primele "reţete" de propagandă neagră contra Germaniei[412].

---

[408] Ivan Ilcev, *op., cit.,* p. 9.
[409] *Theory: Propaganda Part Two,* în http://www.animationarchive.org/2007/08/theory-propaganda-part-two.html
[410] Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*, Nemira, Bucureşti, 2002, p. 52
[411] Elizabeth Ortel , *Sly Indoctrination: British and American Propaganda in World War I and It's Effects on America's German Element* în http://209.85.129.104/search?q=cache:MXRxZ5ZXT9sJ:www.flheritage.com/museum/programs/historyfair/docs/OrtelTextII.doc+American+propaganda+during+the+First+World+War&hl=ro&ct=clnk&cd=19&gl=ro&lr=lang_en|lang_fr|lang_ru
[412] Ibidem.

WPB a reuşit să mobilizeze pentru cauza sa şi unele dintre cele mai prestigioase şi credibile case de producţie editorială din Marea Britanie cum au fost *the Oxford University Press* şi *Macmillan*. Acestea au publicat 1160 de pamflete cu caracter antigerman în colecţia *The Barbarism in Berlin*[413] care s-a bucurat de un real succes mai ales în opinia publică americană mai ales după ce britanicii au tăiat cablul de comunicaţii tranatlantic german şi i-au privat astfel de posibilitatea materială de a-şi promova imaginea în SUA.

Propaganda antigermană desfăşurată de Anglia pe pământ american a avut ca temă centrală invadarea de către Imperiul german a Belgiei o ţară democratică şi mai ales neutră. Pentru creşterea credibilităţii au creat chiar şi un brand pentru această ţară *"poor little Belgium,"*acţiune îndrăzneaţă şi chiar revoluţionară pentru activitatea de propagandă care se găsea la începuturilor sale. Povestirile cu atrocităţile săvîrşite de soldaţii germani pe pământ belgian au invadat presa şi revistele americane. Zilnic cititorii puteau să vadă în paginile prestigioasei publicaţii **„Life"** scene cu oameni mutilaţi de „baionetele prusace" copii sfîrtecaţi şi femei cu sînii tăiaţi[414].

O altă modalitate de promovare a propagandei şi care credem noi este folosită cu succes şi astăzi în unele situaţii a fost şi crearea de comisii „neutre" conduse de oameni cu mare prestigiu pentru a ancheta crimele de război săvîrşite de adversar. Credibilitatea şi influienţa unor asemenea organisme „neutre" erau asigurate de existenţa unor cadre normative şi legislative care permiteau cenzura şi controlul informaţiilor[415]. Astfel guvernul britanic constatind ca „avea" mai mult de 1200 de mărturii ale unor oameni care „au asistat" la evenimentele dramatice provocate de trupele germane în Belgia, dar doreau să rămînă anonimi a hotărît să înfiinţeze o comisie regală de anchetă pentru a valida sau infirma aceste mărturii. În fruntea comisiei a fost numit un prestigios profesor universitar, James Bryce. Rezultatul anchetei a fost făcut public, în mai 1915, şi a fost imediatlivrat jurnalului **The *New York Times*.** Acesta titra, a doua zi, pe prima pagină "GERMAN ATROCITIES ARE PROVED, FINDS BRYCE COMMITTEE Not Only Individual Crimes, but Premeditated Slaughter in Belgium"[416]

---

[413] Ibidem.
[414] Ibidem
[415] Stephen D. Cooper*, op., cit*., în *loc., cit*.

[416] Ibidem

De remarcat faptul că în momentul intrării SUA în război existau două centre care se ocupau cu propaganda de război. O agenție civilă (The Committee on Public Information) care avea in fruntea sa pe unul din apropiatii presedintelui american, George Creel care se ocupa în special cu propaganda destinată mediului internațional pentru a promova imaginea şi idealurile americane. Aceasta avea o structură cu caracter „civil" şi avea în componență oameni de afaceri, universitari din diferite domenii dar cu precădere din cel al științelor socio-umane, artişti etc[417]. Deşi George Creel fusese în perioada de dinantea izbucnirii războiului un fervent adept al libertății de informare şi adversar al cenzurii nu a ezitat să elaboreze un "voluntary guidelines" pentru media americane şi a făcut eforturi deosebite de lobby ca în Congres să treacă două importante legi care vor uşura activitatea acestui organism respectiv *the Espionage Act* în 1917 şi *the Sedition Act* în 1918[418]. Activitatea acestui organism nu s-a rezumast doar la ccontrolul sau cenzura informațiilor care trebuiau livrate opiniei publice americane ci şi la identificarea metodelor şi tehnicilor prin care mijloacele de informare în masă trebuiau să accepte un filtru al informațiilor şi o selecție „adecvată" a acestora. S-a ajuns astfel ca de la biroul său săptămînal plecau aproape 6000 de declarații de presă favorabile Antantei care generau la rîndul lor mai mult de 20.000 de editoriale în presa americană.

Agenția lui Creel avea şi o secțiune numită *The Division of Civic and Educational Cooperation* care avea ca scop atragerea oamenilor de cultură şi ştiință în activitatea de "propmovare" a imaginii pozitive pentru unii dintre protagoniştii marelui război şi negative pentru alții. Activitatea desfăşurată în acest sens s-a soldat cu unele succese dacă avem în vedere ca s-a reuşit atragerea pentru colaborarea a unor nume grele în cercetarea psiho-sociologică cum a fost cea a lui W. Lippman şi a editat o serie de pamflete şi studii îndoienice ca valoare dar cu „priză" în opinia publică. Dintre aceste publicații evidențiem „*The German Whisper*", "*German War Practices*" şi „*Conquest and Kultur*" . Trebuie să remarcăm faptul că au existat şi o serie de oameni de cultură şi de ştiință care au refuzat să colaboreze cu aceste structuri de propagandă. Unul dintre aceştia a fost strălucitul student al lui John Dewey, Randolph Bourne. Acesta şi-a criticat colegii şi pe maestru pentru propaganda pro război. "[T]he

[417] *War Propaganda > World War I The Commitee on Public Information,* http://www.propagandacritic.com/articles/ww1.cpi.html 11 sept, 2007, ora 7.00
[418] Ibidem

German intellectuals went to war to save their culture from barbarization, afirma Bourne, dar şi "the French went to war to save their beautiful France!... Are not our intellectuals equally fatuous when they tell us that our war of all wars is stainless and thrillingly achieving for good?"[419]

Creel a organizat la nivelul agenției sale şi *The Division of Pictorial Publicity* care avea la dispoziție pe mulți dintre cei mai buni şi cunoscuți creatori de publicitate şi autori de desene animate sau caricaturişti. Aceşti artişti au colaborat în strînsă legătură cu *the Advertising Division* care funcționa ca secție în cadrul agenției[420].Ziarele de mare tiraj şi revistele au oferit cu generozitate spații pentru "publicitatea" pe care o făceau aceşti specialiți şi astfel era aprope "imposibil să găseşti un periodic de prestigiu ce apărea in SUA care să nu aibă legătură cu producția realizată de *The Committee on Public Information.*[421]

La nivelul Cartierului General al armatei americane a fost inființat o Sectie de propagandă cu titlu de cod G-2D condusă de căpitanul Heber Blankenhorn. Ulterior această secție îşi va schimba denumirea în *"Psychologic" Subsection* deoarece, pur şi simplu presedintele Wilson ura cuvîntul propagandă[422]

În Franța activitatea de propagandă s-a desfăşurat cu o oarecare încetineală dacă ne raportăm la atitudinea şi reacția oficialităților politice şi militare în raport cu alte state aflate în conflict[423]. Reacțiile au fost clasice şi previsibile pentru adversari. După intrarea țării în război guvernul a preluat controlul mediilor de informare în special asupra presei. Nici o ştire referitoare la război nu putea să apară în presă dacă era considerată ca fiind nefavorabilă intereselor naționale. În august 1914 guvernul francez a organizat un aşa numit birou al presei şi informației(*Bureau de la presse et de l'information*,) pentru a se ocupa de ştirile care apăreau în presă iar la nivelul Cartierului General al armatei a înființat un Servicu al propagandei aeriene în subordinea Biroului 2 informații. Extinderea activităților de propagandă a necesitat angajarea şi a altor societăți, organizații de

[419] Ibidem
[420] Pentru a afla mai multe informații a se consulta : http://www.jimzwick.net/; http://www.teacheroz.com/wwi.htm#propaganda
[421] Ibidem
[422] Herbert A. Friedman, *op., cit., în loc., cit*.,
[423] Yves-Henri Nouailhat, *La propagande francaise dans l'Etats Unis*, în http://www.stratisc.org/partenaires/ihcc/ihcc_eu1gm_Nouilhat.html

cultură, religioase în „serviciul patriei”[424], în aşa fel încît numărul oamenilor angajaţi în astfel de actiităţi a crescut pînă la impresionanta cifră de 11 milioane de oameni ce activau în aproape 30 000 de asemenea organizaţii.

Pentru a suplini aceste carenţe Delcassé, ministrul afacerilor externe al Franţei a însărcinat, în noiembrie 1914, pe vicecontele Robert de Caix din Directia de afaceri politice şi comerciale să conducă o publicaţie—*Bulletin* destinată francezilor rezidenţi în afara ţării. Scopul declarat al acestei publicaţii era de a înarma cu informaţii utile pe francezii din afara ţării pentru ca aceştia să poată combate eficient propaganda germană în SUA[425]. Abia în mai 1915 autorităţile franceze au hotărît să înfiinţeze un ***service de la propagande*** pentru a activa în străinătate. In ianuarie acest serviciu s-a transformat şi reorganizat sub denumirea de ***Maison de la Presse***. In fruntea acestui organism de propagandă a fost numit Philippe Berthelot care rămînea însă şi seful de cabinet al lui Aristide Briand. Acesta a fost , în comparaţie cu structurile de propagandă ale britanicilor şi mai ales ale americanilor, mai mult decît modest. Nu surprinde pe nimeni din acest punct de vedere faptul că presa americană remarca absenţa propagandei franceze. La 8 mai *Washington Post* remarca acest lucru in paginile sale iar în 12 iunie 1915, cotidianul *Boston Herald* făcea chia un elogiu Franţei că nu inundă presa americană cu nateriale de propagandă aşa cum o fac Anglia şi Marea Britanie.

Pentru a restabili adevărul trebuie să remarcăm faptul că totuşi propaganda franceză nu a lipsit din societatea americană cu desăvîrşire. Astfel prin grija *Maison de la Presse* au fost difuzate o serie de lucrări care promovau politica guvernului francez în SUA. Menţionăm lucrările semnate de J. Bédier (*Les crimes allemands d'après les témoignages allemands*), E. Durkheim et E. Denis (*Qui a voulu la guerre ?*), A. Weiss (*La violation de la neutralité belge et luxembourgeoise*).[426]

Disputa în materie de propagandă dintre Franţa şi Germania în lumea musulmană dusă în regiunea Magreb-ului şi în Maroc a avut un

[424] Ibidem.
[425] Ibidem.
[426] Ibidem.

aspect aparte[427]. Odată cu intrarea Imperiului otoman în război alături de Puterile Centrale înaltul cler musulman, din teritoriile aflate în stăpînire sau sub influiență turcă, indiferent cărei biserici aparțineau au hotărît să cheme pe supuşi credincioşi la « războiul sfînt » (Djihad) contra creştinilor din rîndul țărilor ce alcătuiau coaliția Antantei. Acest appel a fost întărit de un decret imperial (Fetwa) semnat de sultanul de la Istambul. Acțiunea desfăşurată de propaganda germană şi modul cum ea a fost contracarată prezintă nu numai un interes ştiințific ci şi practic deoarece cu astfel de încercări de a duce o propagandă anticreştină lumea occidentală s-a mai confruntat şi ulterior.

Prin chemarea la Djihad şi sub influiența proclamației imperiale otomane o uriaşă maşină de propagandă panislamică s-a pus în mişcare din India în Maroc trecînd prin Afghanistan, Iran şi Egipt. Agenții germani şi turci misionari musulmani au împînzit aceste spații pentru a convinge pe musulmani să se răscoale contra britanicilor şi a francezilor şi să-şi impună propriile interese sub protecția Puterilor Centrale care erau singurele puteri în măsură să le înțeleagă şi să le satisfacă interesele.

Acest fapt dar şi altele au determinat inființarea, în martie 1918, unui organism comun franco-britanic de coordonare a activității de propagandă pentru a fi mai eficientă „comunicarea" cu inamicii din cadrul Puterilor Centrale – ***Centre d'action de propaganda contre l'ennemie, ("Center for Propaganda Action Against the Enemy")***.Scopul principal al acestui organism era contracararea propagandei adversarului dar desfăşurarea de activități comune care să să ducă la scăderea moralului luptătorilor din armatele adverse şi mai ales să-i facă să dezerteze de pe front.

În tabăra Puterilor Centrale doar Germania a pus accent pe folosirea tehnicilor şi metodelor specifice propagandei pentru a creşte moralul propriilor trupe şi ale descuraja pe ale adversarului. Austro-Ungaria considera că nu are nevie de astfel de acțiuni neavînd încredere in forța lor persuasivă. În armata germană a funcționat o structură specializată de propagandă condusă de Hans von Haeften care a vizat crestera moralului şi cultivarea sentimentului războinic în rîndul trupelor germane.[428]

---

[427] *Abdil Bicer, La propagande anti-française au Maroc en 1915*, în ***Revue historique des armées*****,** n°235, 2004, http://www.servicehistorique.sga.defense.gouv.fr/04histoire/articles/articles_rha/propagandeantifrancaise.htm

[428] Călin Hentea, *op., cit*., p. 54.

Preocuparea de a-şi comunica obiectivele de politică externă şi a-şi promova intersele în rîndul opiniei publice internaţionale a fost prezentă şi în rîndul tărilor mai mici angajate în conflictele începutului de secol XX. Astfel războaiele balcanice au atras atenţia lumii occidentale nu numai prin ştirile care veneau de fronturile de luptă ci şi prin modul cum beligeranţii îşi prezentau scopurile urmărite.[429] În armata sîrbă a existat un birou de propagandă încă de la începutul primului război balcanic care era condus de profesorii Stanoia Stanoievici şi Milutin Milankovici de la Universitatea din Belgrad. Scopul acestui organism era, în opinia lui Ivan Ilcev, să „contracareze propaganda probulgară în Europa şi de a contest *aspiraţiile bulgăreşti nejustificate"*[430] . Asemenea organisme au existat şi în celălate state angajate în vîltoarea primului război mondial şi au fost din plin folosite pentru a atrage sprijinul marilor puteri cu ajutorul cărora sperau românii, cehii, polonezii, etc., să-şi rezolve aspiraţiile naţionale.

Propaganda statelor mici din cadrul celor două coaliţii deşi nu au dispus de o logistică la fel de impresionantă ca marilor puteri nu a fost mai puţin eficientă sau mai puţin importantă din punct de vedere al efectelor pe care acestia sconau să le obţină la masa tratativelor de pace. Miza pentru aceste state era şi mai mare deoarece nu dispuneau de alte mijloace pentru a-şi promova şi apăra interesele naţionale.

Analiza conţinutului mesajelor folosite în propaganda acestor state cît şi marile teme în jurul cărora s-au desfăşurat activităţile lor de propagandă relevă faptul că preocupare majoră era de a convinge liderii politici ai marilor puteri asupra legitimităţii şi a justeţii idealurilor politice promovate. Statele balcanice angajate în conflict au fost în mare parte animate de construcţia politică statală şi de justificarea hotarelor pe care le pretindeau. Mai toate aceste popoare visau să realizeze un stat „Mare". Bulgarii îşi doreau *Bulgaria Mare* însă dorinţa lor intra în conflict cu aspiraţiile sîrbilor, românilor şi a turcilor ca să enumerăm doar popoarele vecine care pretindeau să încorporeze şi ei în viitoarea construcţie politică aceleaşi teritorii[431].

Pe timpul desfăşurării acţiunilor de luptă din timpul primului război mondial s-au utilizat, aşa cum s-a putut vedea şi din analiza modului cum beligeranţii au folosit arma propagandei, metode şi mijloace care nu s-au deosebit de la o ţară la alta. Prezentăm o serie de

[429] Ivan Ilcev, *op., cit*., p. 94
[430] Ibidem, p. 96.
[431] A se vedea pe larg, Ivan Ilcev, *op., cit*., p. 234-255

modalităţi şi mijloace pe care le considerăm proprii atît aliaţilor cît şi adversarilor. Transmiterea de materiale de presă falsificate care induceau ideea că aparţin propriului stat. Aşa au procedat englezii, de exemplu, în septembrie 1916. Au editat un numar fals din *Daily Mail,* pe care l-au răspîndit, pe cale aerului, în rindul germanilor pentru a le induce ideea unei debarcări pe coasta de vest Belgiei[432]. Francezii au procedat şi ei la fel transmiţînd astfel de materiale de propaganda, la inamic sau în teritoriile ocupate de acesta , mai males, pe cale aerului folosind aviaţia sau aerostatele.

Metoda cognitivă ilustrată de folosirea stereotipurilor şi a clişeelor negative care subzistă în mentalul colectiv al adversarului a fost folosită de protagonişti empiric şi mai mult intuitiv deoarece abia după încheierea războiului mondial W. Lippman îşi va publica lucrarea sa de pionerat în privinţa rolului jucat de stereotipuri in formarea opiniei publice. Francezii au exploatat conotaţiile negative ale unor psihofixaţii colective referitoare la germani după cum şi propaganda popoarelor din balcani a uzitat de aceste elemente componente ale mentalului colectiv.[433] În mesajele propagandei în care se foloseau asemenea metode foarte important era alegerea potrivită a cuvintelor cheie care au impact diferit de la un public ţintă la altul în funcţie de particularităţile culturale şi spirituale. Termenul *atrocitate* este destul de puternic dar în asocierea făcută de britanci sau francezi *atrocitate prusacă* sensul său a fost intensificat şi a creat o imagine cu o încărcătură emotivă mai puternică. *Adevărul* a fost un alt cuvînt cheie uzitat în construcţia de acest gen. *Adevăr* erau „viziunile bulgarilor privind Macedonia, *Adevăr* erau doleanţele sîrbilor privind Banatul[434] după cum tot adevăr erau şi aspiraţiile francezilor dar şi a germanilor de a avea în interiorul frontierelor naţionale Alsacia şi Lorena.

Metoda contrastului în ceea ce priveşte *imaginea de sine* a eului şi imaginea Celuilalt a fost şi ea larg răspîndită. Astfel o analiză făcută de Anne Christophe pe marginea imaginii de *cetăţean patriot* pe care o cultivau ziarele franceze şi a imaginii *du militarisme et de l'impérialisme allemands* demonstrează că efectul nu se poate obţine decît prin îngroşarea acestor calităţi pentru şi accentuarea defectelor

[432] Călin Hentea *op., cit*., p. 52
[433] Ivan Ilcev, *op., cit*., p.274-276
[434] Ibidem, p. 277

pentru alta[435].

Materialele de propagandă din ambele tabere au inundat „piața" țărilor neutre prin care se comunicau opiniei publice „atrocitățile" pe care le săvîrşeau militarii pe front şi modul „barbar" în care se comportau în luptă adversarii. Faptele proprii erau întotdeauna apozitive şi în respectul normei morale şi etice ale...războiului. Metoda a fost folosită mai mult sau mai puțin de toți beligeranții, Echipele de propagandişti britanici au răspîndit în Europa prin presă relatări despre germanii care inventaseră o fabrică de explozibil prin utilizarea cadavrelor soldatilor inamici. La rîndul lor germanii au tipărit o serie de ziare care reproduceau întocmai grafica unor cotidiene franceze care erau răspîndite în liniile franceze[436].

O practică des întîlnită aproape la toți actorii implicați în primul război mondial a fost cumpărarea/plata unior „servicii" din partea unor jurnalişti, oameni de cultură, artişti, „neutri" care să informeze opinia publică despre unele fapte sau aspirații ale beligeranților. Francezii, de exemplu, pe timpul războiului mondial, l-au stipendiat pe jurnalistul cu priză la public,Benito Mussolini nimeni altul decăt viitorul dictator al Italiei, pentru al face propagandă în ziarul *Popolo di Italia.* Astfel de exemplu nu este singular. Primul război mondial nu a fost numai primul război care a „mecanizat" moartea ci şi primul conflict care „atacat" însăşi raționalitatea şi sensibilitatea ființei umane. Din această perspectivă a pregătit cea de-a doua conflagrație mondială.

După terminarea războilui şi armele au tăcut au comunicarea s-a transformat în principala armă pentru apărarea/promovarea interselor pe cîmpurile de „bătălie" ale Conferinței de Pace de la Paris. Capitala franceză a devenit un adevărat centru al propagandei universale. Fiecare națiune căuta să-şi justifice poziția, rolul şi aspirațiile la masa negocierilor cît mai convingător. Principiile care au călăuzit lucrările conferinței au devenit şi teme majore în comunicarea pe care delegațiile oficiale ale guvernelor participante sau a grupurilor de lobby ce le însoțeau o întreținea oficial sau cu opinia publică internațională. Astfel că în sprijinul principiului naționalităților cel mai adesea în comunicare şi propaganda au fost aduse argumente de ordin istoric, lingvistic şi demografic.

Românii, de exemplu, pentru a-şi susține cauza au tipărit în limbile de circulație internațională tratate privind istoria poporului

[435] Anne Christophe*, La Grande Guerre dans les images de presse en France (1919-1939)* Thèse soutenue en 2007 în http://theses.enc.sorbonne.fr/theses.html?annee=2004

[436] Călin Hentea *op., cit*., p. 53

român prin care se sublinia caracterul romanic şi legătura sa cu spiritualitatea latină a popoarelor italian, francez, spaniol etc dar şi lucrări consacrate istoriei provincilor a caror unire trebuia să fie recunoscută de înaltul for de la Paris. Vom ilustra acest aspect cu activitatea desfăşurată pentru susținerea dreptrurilor asupra Basarabiei. Pentru a convinge opinia publică dar şi delegațiile oficiale au fost tipărite lucrări cum ar fi *La Bessarabie et les droites des peuples*, Paris, 1919 semnată de D.Drăghicescu, *Basarabia,* Paris, 1920, *Bessarabia. Political and Economical Review,* Paris, 1919 etc.[437]

Eficiența unei astfel de comunicări nu a fost întotdeauna cea pe care şi-au dorit-o autorii ei. De multe ori argumentele de ordin istoric, religios, cultural sau de altă natură păleau în fața intereselor politice pe care marii actori le aveau şi urmăreau să le impună popoarelor cu aşa zise interese limitate. Astfel delegația română de la Paris a trebuit să înfrunte o antipatie din partea delegațiilor anglo-saxone cu care „foarte rar au purtat negocieri”[438]. Acest lucru se poate constata şi în procesele de comunicare ale altor delegații la conferința de pace de la Paris. Nimeni nu a putu să convingă pe toată lumea şi de aici o permanentă confruntare în dialogul delegațiilor participante. Expresia acestei stări de lucruri

ÎNTREBĂRI

1. Raportat la scopuri şi interese urmărite considerați că în primul război mondial au existat diferențe între propaganda taberelor aflate în conflict?

2. Prin ce s-a particularizat propaganda statelor din sud-estul continenetului european angajate în conflictul mondial ? Exemplificați.

3. cum caracterizați comunicarea guvernului de la Bucureşti cu opinia publică internațională şi elita politică din diferite țări? Propagandă sau promovare a intereselor naționale. Argumentați pentru o situație sau alta

[437] Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Chişinău 1998, p. 166
[438] Frederic C. Nanu, *Politica externa a Românei, 1919-1933*, institutul European, Iaşi, 1993, p. 67.

BIBLIOGRAFIE

Henri Kissinger, *Diplomaţia*, All, 1995
Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*, Nemira, Bucureşti, 2002, p. 52
C. Haste, *Keep the Fire Burning. Propagande in the First World War*, London, 1977, p. 95
C. Hlihor, *Istoria secolului XX*, editura Comunicare.ro, Bucureşti, 2002, p.

CAPITOLUL 5

RĂZBOI IMAGOLOGIC ŞI RĂZBOI INFORMAŢIONAL ÎN TIMPUL CELEI DE-A DOUA CONFLAGRAŢII MONDIALE

5.1 Evoluţia evenimentelor politico-militare pe teatrele de operaţiuni ale celui de-al doilea război mondial

Perioada ce-a urmat primei conflagraţii mondiale a fost una a competiţiei dintre învinşi şi învingători pentru supremaţie pe scena vieţii internaţionale. Răsturnările în raporturile de putere de pe continentul european, ca şi creionarea a două blocuri politico-militare rivale, au făcut ca timpul scurs pînă la izbucnirea celei de-a doua conflagraţii mondiale să fie extrem de scurt. Practic, crizele şi conflictele dintre state au constituit preludiul declanşării Celui de-al Doilea Război Mondial şi sînt acţiuni în forţă ale statelor care doreau să răstoarne ordinea instituită, în 1919-1920, prin Pacea de la Paris-Versailles. În 1931 Japonia atacă China şi ocupă Manciuria. Marile puteri occidentale ca şi Liga Naţiunilor n-au fost pregătite pentru a

gestiona acestă criză şi au dat cîştig de cauză Japoniei.[439] Patru ani mai tîrziu, încurajată de "succesul" Japoniei, Italia fascistă invadează şi cucereşte Abisinia (Etiopia). Evenimentele se precipită şi în Europa, unde Germania invadează Austria(1938)[440], iar ulterior, printr-o lovitură de grație, a pus capăt definitiv existenței Cehoslovaciei(15 martie 1939), țara fiind transformată în „Protectorat al Boemiei şi Moraviei", satelit al Reich-ului. Distrugerea Cehoslovaciei n-a avut efecte geopolitice, ci mai mult psihologice. Cel de-al Doilea Război Mondial nu mai putea fi evitat, după ce Germania nazistă şi Uniunea Sovietică şi-au împărtit sferele de influiență pe continentul european[441]

Al doilea război mondial. Scânteia care a aprins vâlvătăile Celui de-al Doilea Război Mondial a fost un „incident" la frontiera germano-polonă, petrecut în toamna anului 1939. Cauzele, însă, se găsesc în evoluțiile politice, economice şi în frustrările care au traversat începutul de secol XX în istoria Europei. Asupra locului, rolului şi a importanței unora dintre aceste cauze în declanşarea conflictului, istoricii şi specialiştii în polemologie n-au căzut de acord, istoriografia oferind din această cauză mai multe puncte de vedere.

Pentru generația de după război, marcată profund de traumele luptelor şi ale sacrificiilor de tot felul, cea mai simplă explicație asupra genezei celei de-a doua conflagrații a fost tendința spre revanşă şi expansiune a Germaniei național-socialiste conduse de Adolf Hitler. Tratatul de pace de la Paris-Versailles, dictat Germaniei la sfârşitul primului război mondial de către puterile învingătoare, conținea elemente de răzbunare şi umilire pe care germanii n-au putut să le accepte. Păcii de la Paris i-a lipsit de la început validitatea morală[442]. Nu numai pentru învinşi, dar chiar şi pentru mințile lucide din tabăra învingătorilor, condițiile impuse Germaniei conțineau sâmburele revanşei. Potrivit afirmațiilor fostului premier britanic, Winston Churchill, mareşalul francez F. Foch, când a auzit că s-a semnat Tratatul de Pace şi a luat cunoştință de clauzele acestuia, ar fi exclamat: „Asta nu e pace. E un armistițiu pe douăzeci de ani"[443].

În aceste condiții, în Germania au luat naştere, în anii imediat următori încheierii primului război mondial, numeroase formațiuni

[439] A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Editura Polirom, Iaşi, 1999, p. 59
[440] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 40.
[441] A.J.P. Taylor*, op., cit*., pp. 70-71
[442] Ibidem, p. 34.
[443] Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, vol I, Bucureşti, 1996, p. 17

animate de spiritul revanşard. Printre acestea, „prin pretenţiile sale expansioniste, s-a evidenţiat Partidul Naţional-Socialist“. Obiectivele politicii externe ale naziştilor au fost expuse de liderul partidului, Adolf Hitler, în lucrarea „*Mein Kampf*“ (Lupta mea), devenită ulterior carte de căpătâi a nazismului. Din aceste considerente, unii oameni politici şi istorici au atribuit întreaga responsabilitate- sau aproape- pentru declanşarea războiului, Germaniei hitleriste.

Reputatul istoric A.J.P. Taylor constată că în „tabără“ celor care cred că Germania este vinovată de declanşarea războiului sunt două curente. Unii consideră că Hitler „a dorit un mare război, de dragul războiului. A dorit un război pentru a face din Germania o Mare Putere, iar el să devină un cuceritor de felul lui Alexandru cel Mare sau Napoleon. A fost un nihilist, un maniac, un al doilea Atila. Alţii l-au considerat pe Hitler mai raţional. El a acţionat după un plan care prevedea instaurarea unui imperiu pentru o mie de ani în Europa Centrală şi de Sud-Est.“[444]. Se afirmă că Hitler a făcut ceea ce politicienii au presupus că va face, respectiv a apărat drepturile statului său. Ei afirmă că, în fond, Hitler nu era mai „ticălos ca alţi oameni de stat europeni ai epocii şi că raţionamentele şi calculele sale erau la fel de logice ca acelea ale celorlalţi lideri occidentali“[445]. A.P.J.Taylor consideră că despre originile Celui de-al Doilea Război Mondial sunt destule legende şi „Distrugerea legendelor nu înseamnă justificarea lui Hitler“[446].

Declanşarea ostilităţilor. La ora 4. 45 în ziua de 1 septembrie 1939, trupele germane au trecut la ofensivă împotriva Poloniei[447]. Anglia şi Franţa, în conformitate cu garanţiile de securitate acordate statului polonez, au declarat la 3 septembrie 1939 război Germaniei. SUA se declara în afara conflictului, iar o serie de state din Europa, printre care şi România, îşi proclamă starea de neutralitate.

În urma victoriilor fulger, trupele Wehrmachtului au ocupat Cracovia (6 septembrie), iar guvernul polonez se retrăgea la Liublin. Tancurile germane au ajuns în câteva zile la periferia Varşoviei. La 12 septembrie la Paris, Anglia şi Franţa au stabilit o strategie comună de acţiune şi constituie Consiliul Interaliat de Război[448]. La 17 septembrie 1939, guvernul polonez şi înalţii demnitari politici

[444] A.J.P. Taylor*, op., cit*., p. 39
[445] Ibidem, p. 6.
[446] Ibidem.
[447] James L. Stokesbury. *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, 1993, p.61
[448] Leonida Loghin, *Al doilea război mondial*, Bucureşti, 1988,p. 15

părăsesc Varşovia asediată şi se refugiază în România.

Din Est, trupele Armatei Roşii au trecut la agresiune depăşind frontiera polono-sovietică. După lupte înverşunate, trupele poloneze au capitulat în faţa forţelor Werhmachtului, la 28 septembrie 1939. În aceeaşi zi, la Moscova, miniştrii de externe german şi sovietic au semnat tratatul prin care au împărţit statul polonez şi stabileau frontiera pe cursul râurilor San şi Bug. La Paris s-a constituit guvernul polonez în exil.

Pe frontul de vest francezii treceau la ofensivă. Faptele par să demonstreze că nici Anglia şi nici Franţa nu s-au angajat în mod serios în conflict şi astfel a început un război pe care gazetarii l-au denumit „război straniu“[449]. Expresia a fost lansată de presa americană pentru a marca o perioadă din istoria Celui de-al Doilea Război Mondial care a ţinut de la căderea Poloniei până la ofensiva Werhmachtului în est, contra URSS.

În est, URSS a trecut la materializarea înţelegerilor convenite cu partenerul german, prin pactul Ribbentrop-Molotov, şi a atacat la 30 noiembrie 1939 Finlanda. Aceasta n-a putut rezista decât 105 zile. La 12 martie 1940 guvernul finlandez a capitulat şi a semnat tratatul de pace prin care a satisfăcut cererile Kremlinului[450] .

În martie 1940 Germania a elaborat planul „Weserubung“ ce prevedea cucerirea Danemarcei şi a Norvegiei. În dimineaţa zilei de 9 aprilie 1940, Germania a dat un ultimatum Danemarcei pe care regele Kristian al X-lea l-a acceptat, după o şedinţă dramatică a Consiliului de Coroană. Fratele acestuia, Haakon al VII-lea, regele Norvegiei, susţinut de guvern şi armată, n-a cedat şi a respins cererile de capitulare remise de Germania. Forţele de invazie au fost modeste în raport cu scopul ce le era fixat de Comandamentul German, dar au surprins ţara total nepregătită[451].

Reuşita „blitz-krieg“-ului german în Norvegia şi Danemarca a zdruncinat aliaţii din letargia lor. Cucerind ţările nordice, Germania a luat sub control importante baze maritime şi aeriene. Au obţinut nu numai importante avantaje strategice, ci şi baze de materii prime cu care şi-au asigurat industria de război.

În dimineaţa zilei de 10 mai 1940, Înaltul Comandament German a ordonat aplicarea Directivei nr. 6 „Fall Gelb“ (Planul Galben) care era planul de invazie a Europei Occidentale. Trupele

[449]Jacques de Launay, Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial. 1939-1942, vol I, Bucureşti, 1988, p. 38.
[450] Anatol Petrencu, *Istorie universală. Epoca contemporană*, Chişinău, 1995, p. 10
[451] Lidell Hart, *Histoire de la seconde guerre mondiale*, traduit de l'anglais par J. P. Constantin, Fayard, 1973, p. 64.

germane, împărțite în trei grupuri de armată, au atacat pe trei direcții spre Olanda şi Nordul Belgiei; direcția Luxemburg şi către linia fortificată de apărare a Franței – Maginot. Raportul de forțe era net superior de partea apărătorului, dar Comandamentul German şi-a surprins adversarii prin manevră şi prin folosirea trupelor aeropurtate[452].

După o scurtă împotrivire, armata olandeză a capitulat în ziua de 1/5 mai 1940. Trupele germane au continuat ofensiva către Paris, ocolind linia Maginot prin Ardenne, pe unde francezii se aşteptau cel mai puțin.. În aceste condiții, Marea Britanie pune în aplicare operația „Dynamo“ pentru a-şi salva forțele trimise în ajutorul Franței.

În ziua de 10 iunie 1940, guvernul francez se refugia la Tours, ca urmare a înfrângerilor suferite de armatele sale. În după amiaza aceleiaşi zile, Italia declară război Franței, neținând cont de avertismentele SUA. Spania se declară neutră față de conflictul european. Trupele germane pătrund fără să întâmpine rezistență în Paris pe 14 iunie 1940.

În după amiaza zilei de 22 iunie 1940, la Réthondes, în pădurea Compiègne, acolo unde mareşalul Foch impusese capitularea trupelor germane în primul război mondial, este semnată convenția de armistițiu. Franța era împărțită în două: partea de nord, nord-est şi vest ocupată, restul zonă liberă. În teritoriul neocupat se instalează guvernul colaboraționist al mareşalului Petain. La Londra, Winston Churchill respinge orice propunere făcută de Hitler şi critică sever încheierea armistițiului de către guvernul Petain.

În est, URSS a adresat României succesiv mai multe note ultimative Fără nici un sprijin din partea marilor democrații, statul român a cedat forței şi a ordonat evacuarea Barasabiei şi a nordului Bucovinei revendicate de Moscova. În teritoriile anexate prin forță, URSS a instaurat un regim de teroare politică şi exterminare etnică prin deportări ale românilor în teritoriul URSS[453].

După „rezolvarea litigiului“ teritorial cu România, Stalin a ordonat transpunerea în practică a înțelegerilor sovieto-germane din Protocolul Molotov-Ribbentrop cu privire la Țările Baltice. Sovietul Suprem al URSS a decis includerea Lituaniei, a Letoniei şi a Estoniei în componența URSS ca republici unionale. Astfel au dispărut de pe harta politică a Europei cele trei state. În aceeaşi lună, Germania şi

[452] Ibidem, p.72
[453] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 76.

Italia au impus României Dictatul de la Viena dând satisfacţie Ungariei fasciste care a anexat nord vestul Transilvaniei

Hitler a considerat că după capitularea Franţei, Marea Britanie va cere pace. La 16 iulie Fuhrer-ul a semnat Directiva nr. 16 ce prevedea elaborarea şi executarea operaţiunii „Seelowe"(Leul de mare). Se preconiza debarcarea trupelor germane în Anglia pentru ziua de 15 septembrie 1940 şi distrugerea aviaţiei britanice[454]. După respingerea, din nou, de către guvernul britanic, la 8 august 1940, a „ofertei" de pace, Hitler a ordonat începerea operaţiunilor prin bombardarea masivă a oraşelor Londra, Liverpool, Manchester, Bristol etc., însă n-a obţinut mult râvnita supremaţie aeriană. Aviaţia germană s-a dovedit eficace în operaţiuni tactice, nu însă şi în cele strategice.

Italia dorea să redevină o mare putere şi să-şi formeze propriul imperiu colonial. Benito Mussolini a declanşat la 10 iunie 1940 operaţiunea de invadare a Somaliei britanice. În ziua de 14 septembrie 1940, forţele italiene aflate în Libia au declanşat o amplă ofensivă pentru a ocupa Egiptul. În luna decembrie ofensiva italiană a fost oprită, trupele britanice trecând la contraofensivă. După câteva săptămâni, italienii au fost izgoniţi relativ uşor din Libia (Tobruk, Bardia, Bengazi, etc.) şi erau pe punctul de a fi eliminaţi complet din Africa. În ianuarie 1941, englezii au trecut la ofensivă în Africa Orientală şi la 4 aprilie au eliberat Addis-Abeba, iar în luna mai 1941 trupele italiene dislocate în Africa de Est au capitulat, sfârşindu-se astfel şi visul „imperiului italian" în Etiopia.

Ofensiva italiană în Balcani n-a avut mai mult succes ca cea din Africa. La cererea de intervenţie a Italiei, Germania a trimis în Balcani o impresionantă forţă de invazie. În primele zile ale lunii aprilie 1941, Iugoslavia şi Grecia au fost atacate succesiv, de pe mai multe direcţii, de trupe italiene, germane, maghiare şi bulgare. România, deşi făcea parte din Axă,a refuzat să participe la acţiuni militare.

La 13 aprilie Belgradul a fost ocupat de trupele germane şi părţi din Iugoslavia au fost anexate de Ungaria, Bulgaria şi Italia, sau ocupate de Germania. După scoaterea din luptă a Iugoslaviei, forţele Axei s-au năpustit asupra Greciei. Victoriile militare obţinute în Europa şi în afara ei, de către Germania, Italia şi Japonia, le-au determinat pe acestea să-şi împartă sferele de influenţă în lume şi să colaboreze în vederea instaurării unei „noi ordini" internaţionale.

[454] Ibidem, p. 79.

Înțelegerile s-au materializat în Pactul Tripartit (27 sept. 1940) care în esență prevedea: „dreptul“ Germaniei şi al Italiei de a instaura noua ordine în Europa, al Japoniei în Asia[455]. La pact au aderat sateliții Germaniei, printre care şi România (23 noiembrie 1940), însă fără ca acestea să poată influența în vreun fel situația politică per ansamblul raportului de putere regional sau global

Extinderea războiului şi mondializarea lui. După capitularea Franței şi reducerea capacității de ripostă a Marii Britanii, Hitler a avut iluzia că a obținut „libertatea“ de acțiune în Est şi evitarea unui război pe două fronturi. La 22 iunie 1941, la orele 3. 30 s-a declanşat atacul german asupra URSS. Dacă Germania comitea, prin prisma dreptului internațional public, valabil în epocă, o agresiune clară, urmărind anexarea unor teritorii ce nu-i aparținuseră niciodată, România şi Finlanda au intrat în război pentru a elibera teritoriile anexate de URSS cu un an în urmă.

Forțele germane dețineau nu numai superioritatea în oameni şi tehnică (8, 5 milioane oameni la 4, 2 milioane) ci şi o experiență de război de aproximativ doi ani care a contat în economia luptei în prima parte a războiului. O parte a aviației sovietice a fost distrusă la sol sau în lupte aeriene. În extremitatea nordică unde au acționat forțe germane şi finlandeze sub comanda feldmareşalului von Lech şi în aripa stângă a grupării „Centru“, comandate de feldmareşalul von Bock, au înaintat fulgerător şi în 18 zile au ajuns aproape de Leningrad.

Lovitura principală a fost dată de forțele comandate de von Bock în Bielorusia care până la 9 iulie au reuşit să cucerească Minskul şi cea mai mare parte a teritoriului bielorus. Grupul de armate „Sud“, sub comanda feldmareşalului von Rundstedt, a acționat în direcția Kiev. La aripa de sud a acestui grup au acționat trupele române sub comanda directă a generalului Ion Antonescu, cu misiunea de a elibera Basarabia şi nordul Bucovinei[456]. Prin declanşarea planului „Barbarossa“, la 22 iunie, Hitler şi-a surprins „tovarăşul“ cu care împărțise Europa la 23 august 1939 şi i-a pricinuit acestuia grave înfrângeri[457] .

Dacă pe plan militar în vara anului 1941 URSS a fost la un pas de catastrofă, pe „frontul diplomatic“ a repurtat primele succese. La 22 iunie 1941 premierul britanic W. Churchill a condamnat atacul

[455] Ibidem, p. 80.
[456] Gheorghe Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945. Iaşi, 1995,* p. 23-24
[457] Anatol Petrencu, *op., cit*., p. 24

asupra URSS şi a declarat că o va sprijini în lupta cu Germania. Două zile mai târziu, SUA au făcut o declarație asemănătoare. Prin negocieri şi tratate bilaterale se vor pune bazele Coaliției Națiunilor Unite. La 12 iulie 1941 la Moscova a fost semnat Acordul sovieto-britanic, care prevedea ajutorul reciproc şi obligația că nici una din părți să nu încheie pace separată cu Germania[458]. La 14 august 1941, W. Churchill şi F. Roosevelt au semnat la Washington Cartă Atlanticului care prevedea nimicirea tiraniei fasciste şi dezarmarea agresorilor, instaurarea păcii şi a securității după nimicirea fascismului. La 24 septembrie acelaşi an, la Cartă aderă şi URSS.

Bătălia pentru Moscova a început în ultimele zile ale lunii septembrie 1941, iar la 7 octombrie trupele sovietice s-au retras pe linia Mojask, pe care n-au putut-o menține, şi trupele germane ajung în a doua jumătate a lunii noiembrie la numai 25-30 km de Moscova. În fața Moscovei mitul invincibilității armatelor germane a fost spulberat şi abandonat „blitz-krieg"-ul[459].

Planurile germane pentru anul 1942 erau ambițioase. Se preconiza ca în patru etape să se ajungă pe Don şi Volga pentru a se încercui Stalingradul şi apoi să coboare spre Caucaz, pentru a fi luate în stăpânire câmpiile petrolifere ruseşti. În primele zile ale lunii iulie, trupele germane şi române cuceresc Sevastopolul şi continuă ofensiva spre Stalingrad şi Rostov pe Don. Trupele sovietice iau măsuri pentru apărarea Stalingradului. La 17 septembrie au început luptele de apărare a Stalingradului. La 2 februarie 1943 se termină una din cele mai mari bătălii din istoria celui de-al doilea război mondial. Germania a pierdut inițiativa strategică pe uscat, după ce o pierduse anterior pe cea aeriană: Comandamentul sovietic a preluat inițiativa strategică şi a menținut-o până la sfârşitul războiului.

În cursul aceluiaşi an, aliații au pregătit un plan minuțios de distrugere a forțelor germane şi italiene în nordul Africii şi de preluare a inițiativei strategice în Pacific. La sfârşitul lunii mai 1942, italienii şi germanii au declanşat luptele care aveau să se încheie, pentru ei, cu dezastrul de la El Alamein, din actombrie 1942.

Bătălia de la El Alamein a fost preludiul unei serii de victorii ale aliaților în Africa de Nord şi care s-au încheiat cu alungarea trupelor germano-italiene de pe continentul negru[460]. Astfel că, la jumătatea lunii mai 1943, peste un sfert de milion de ostaşi germani şi

[458] Leonida Loghin., *op., cit*., p. 97
[459] Lidell Hart, op., cit., p. 247.
[460] *Marea Conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, Bucureşti, 1974, p. 251

italieni au fost făcuți prizonieri, printre care 20 de generali.

Expansiunea niponă în Indochina, a provocat o reală şi vie indignare la Washington. Guvernul SUA a ripostat prompt şi a blocat bunurile japoneze în Statele Unite. Japonia reacționează şi în 7 decembrie 1941 atacă baza aero-navală de la Pearl Harbor[461].

În primăvara anului 1942, încep confruntările în Pacific, cunoscute ca „marile bătălii de pe teatrul de operații al Pacificului de Sud-Vest. (Australia, Filipine, Noua Guinee, arhipelagul Solomon, Bismarck şi Indonezia). Între 26 mai – 6 iunie 1942 s-a desfăşurat bătălia aero-navală din zona atolului Midway şi a insulelor Aleutine dintre flotele japoneză şi americană[462]. Inițiativa strategică a trecut decisiv de partea SUA şi a aliaților săi.

Pierderea inițiativei strategice de către armatele germane şi coordonarea mai eficientă a acțiunilor politico-militare în cadrul Coaliției Națiunilor Unite (Conferința de la Casablanca din 14-16 ianuarie 1943) au condus la obținerea altor victorii decisive pe teatrele de operațiuni din Europa şi Pacific.

În urma victoriilor obținute de forțele aliate, Axa începe să se clatine. Regele Victor-Emanuel hotărăşte la sfârşitul lunii iulie să-l înlocuiască pe Bennito Mussolini cu mareşalul Badaglio La 5 august 1943 noua conducere a Italiei a angajat negocieri secrete cu anglo-americanii în Sicilia. Pe 3 septembrie 1943 s-a semnat armistițiul însă va fi anunțat pe 8 septembrie, iar aliații au început operația de debarcare în Italia continentală. Până la mijlocul lunii octombrie trupele anglo-americane eliberaseră jumătate din Italia.

În vest, Roma a fost eliberată la 4 iunie 1944. Două zile mai târziu pe plajele Normandiei o uriaşă grupare de forțe s-a revărsat asupra „inexpugnabilului zid al Atlanticului“, desantată din aproximativ 11. 000 de avioane şi 5000 de nave. Acestea au trecut ulterior la ofensivă, deschizând astfel cel de-al doilea front în Europa. La 15 august, în nordul Franței s-a operat a doua debarcare aliată.

Debarcările din vestul şi sudul Franței au înrăutățit considerabil situația trupelor germane. Trupele aliate au înregistrat succese importante. După eliberarea Parisului (24 august) au fost curățate de trupele germane oraşele Rouen şi Dieppe, Soissons, Reims şi Verdun. La 3 septembrie unități britanice au intrat în Bruxelles, Belgia fiind eliberată la începutul lunii noiembrie 1944.

[461] Lidell Hart., op., cit., p. 349
[462] Ibidem, p. 354-379.

Pe frontul de Est, România a ieşit din Axă la 23 august 1944, producând cea mai mare catastrofă militară armatei germane, după cea de la Stalingrad. La câteva săptămâni (9 septembrie) Bulgaria s-a alăturat forțelor Națiunilor Unite, declarând război Germaniei. Trupele sovietice vor înainta rapid spre centrul Europei, forțele germane fiind în această parte a Europei incapabile de o rezistență care să stăvilească ritmul Armatei Roşii.

În Vest, Germania a încercat fără succes o contra ofensivă de mari proporții- cunoscută ca Bătălia din Ardeni (16 decembrie 1944 – 30 ianuarie 1945) – prin care să determine „cercurile conducătoare anglo-americane – să recurgă la o înțelegere“ (6; 45). Eşecul german s-a datorat printre altele şi ofensivei de proporții pe care au declanşat-o Armata Roşie şi trupele române. Mijlocul lunii decembrie 1944 a însemnat intrarea trupelor sovietice pe teritoriul german.

La sfârşitul lunii februarie, ruşii cuceriseră Danzig-ul şi o parte a Pomeraniei. Viena a căzut în luna aprilie 1944. Germania, la această dată mai era ca stat doar o fâşie lungă şi îngustă de aproximativ 100 km lărgime, mergând de la coasta Balticii în jos spre Iugoslavia şi nordul Italiei. La începutul lunii martie, armatele americane erau la Rin. Între aliați a început cursa pentru cucerirea Berlinului. Moartea preşedintelui Roosevelt a constituit poate ultima iluzie a lui Hitler[463]. Credea că se poate salva făcând o paralelă cu moartea țarinei Elisabeta a Rusiei care l-a salvat pa Frederic cel Mare de la invazie.

Atacul final al ruşilor asupra Berlinului s-a dat la 12 aprilie 1945. Au încercuit Capitala celui de-al treilea Reich pe 25 aprilie. Pe 2 mai rezistența a fost zdrobită. La 8 mai 1945 reprezentanții Germaniei, în frunte cu amiralul Donitz, care preluaseră conducerea după sinuciderea lui Hitler şi a fidelilor săi, au semnat capitularea. Războiul mondial se termina pentru Europa.

Derularea operațiunilor din Pacific a însemnat, în fapt, terminarea celui de-al doilea război mondial. După ce-au cucerit arhipelagul Gilbert, în noiembrie 1943, americanii au distrus bazele japoneze de pe insulele Caroline şi din arhipelagul Marshall. În vara anului 1944, aliații au pus stăpânire pe Noua Guinee. La 15 iunie 1944, bombardierele B-29 reuşesc, pentru prima dată, să bombardeze Japonia. În ultima parte a lunii octombrie 1944 au început luptele pentru cucerirea Filipinelor. În ianuarie 1945, trupele americane, sub comanda lui Mac Arthur, ocupă Filipinele după ce-au câştigat cea mai

[463] Ibidem, p. 381.

mare bătălie aero-navală din cel de-al doilea război mondial. Aceasta a însemnat sfârşitul marinei japoneze.

În vara anului 1945, întregul Imperiu Japonez a început să se clatine. Trupele japoneze erau presate şi silite să se retragă din Indiile de Est şi Birmania. Pe la mijlocul lunii mai 1945, acestea s-au retras şi din sudul Chinei. În următoarele două luni, sub presiunea bombardamentelor au fost distruse primele cinci oraşe japoneze. Mai rămăseseră patru oraşe care nu suferiseră prejudicii importante.

La începutul lunii august americanii au luat o decizie de o gravitate extremă: lansarea primei bombe atomice[464]. Pe data de 6 august ora 9. 15 a fost lansată prima bombă atomică asupra oraşului Hiroşima. 80. 000 de oameni au murit în câteva secunde. La 8 august, URSS a declarat război Japoniei. A doua zi a fost lansată cea de-a doua bombă nucleară asupra oraşului Nagasaki. Pe data de 14 august 1945, Japonia a capitulat. Cel de-al doilea război lua sfârşit.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, conflictele interstatale se desfăşoară în afara lumii europeene. Încurajate de SUA, pe de o parte, şi de URSS pe de alta, popoarele colonizate îşi afirmă, de îndată după cel de-al doilea război mondial, aspiraţia la independenţă. Apar un şir de războaie de elberare naţională care vor conduce la prăbuşirea imperiilor coloniale în anii'70. Acest fapt nu a însemnat totuşi şi sfîrşitul războaielor de eliberare, pentru că multe popoare oprimate continuă să-şi ceară emanciparea: nord-irlandezii prin IRA, palestinienii prin Intifada, kurzii din Turcia, Irak şi Iran revendică un stat propriu.[465] Dispariţia dominaţiei coloniale a permis apariţia unui tip aparte de conflict interstatal – *războiul prin procură.* Cele două superputeri care au dominat scena internaţională în cea de-a doua jumătate a veacului trecut au ajuns la concluzia că un război direct este şi neprofitabil, dar şi cu consecinţe imprevizibile, şi au recurs la o confruntare indirectă, prin intermediul unor ţări-satelit. Relevante, din acest punct de veder sunt războaiele din Coreea, Vietnam, sau din Orientul Mijlociu dintre Israel, pe de o parte, şi statele arabe, pe de alta. O exceptie de la această regulă a fost războiul din Malvine, dintre Marea Britanie şi Argentina, din primăvara anului 1982. [466]şi într-o oarecare măsură, conflictul de frontieră dintre Iran şi Iraq ce s-a desfăşurat pe parcursul a aproape un deceniu(1980-1988).

[464] Constantin Hlihor, *op., cit*., p.81
[465] Beatrice Compagnon, Anne Thevenin, *op., cit*., pp. 110-111.
[466] Vezi pe larg*, The Falklands/Malvinas war: short chronology în* http://www.falklands-malvinas.com/falklands/chronolo.htm

5.2 Comunicarea în timpul celui de-al Doilea Război Mondial

Al doilea război mondial, în comparație cu prima conflagrație mondială, a avut unele particularități şi trăsături care au făcut ca el să nu se încadreze în desfăşurarea clasică a conflictelor militare nici din punct de vedere al comunicării.[467] Se acumulase o bogată experiență în domeniul comunicării pe parcursul derulării primei conflagrații mondiale dar nu pot fi eludate nici cercetările de psihologie socială sau perfecționările şi dezvoltării tehnologice în domeniul mijloacelor de comunicare. Sînt doar cîteva din considerentele care conduc catre concluzia că în „interiorul“celei de-a doua conflagrație mondiale s-au derulat cu mai mare sau mai mică intensitate un „război economic“, un „război psihologic şi propagandistic“ şi un „război al informaților”. Şi în ceea ce priveşte comunicarea diplomatică lucrurile vor evolua în direcții nonclasice şi vor surpeinde mai ales actorii mici antrenați în conflagrație. Pentru a înşela aşteptările adversarului cu privire la marile operații strategice adversarii au declanşat aşa-zise discuții diplomatice neoficiale pentru a se încheia o pace separată. În fapt erau false discuții diplomatice ci operațiuni de intoxicare şi dezinformare a partenerilor de negocieri.

Comunicarea în cea de-a doua conflagrație mondială s-a desfăşurat concomitent pe trei paliere. Un prim palier a fost cel al diplomației clasice şi a avut ca principală caracteristică o excesivă polarizare. Unul dintre multele motive care a condus la această polarizare a fost şi apariția coaliților politico-militare rivale. Comunicarea directă atît prin canalele publice cît şi prin cele secrete creşte ca volum şi intensitate în interiorul fiecărei coaliții. Între coaliții aflate în conflict comunicarea s-a desfăşurat cu precădere sub formă indirectă şi a imbrăcat cele mai diverse forme de la discursul oficial pînă la dialogul prin intermediul presei.

Un al doilea palier a fost cel propagandei care, la rîndul ei, avea particularități distincte funcție de publicul-țintă vizat. Propaganda destinată teatrelor de operațiuni militare s-a distins, atît prin conținut cît şi prin caracteristica vectorilor de „transport” la țintă, de propaganda destinată opiniei publice internaționale fie că era cea din statele neutre din statele beligerante.

Diplomația informală sau a „canalelor neoficiale” a alcătuit cel

[467] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 82.

de-al treile palier al comunicării. Aceasta s-a împletit cu activitatea serviciilor de informaţii şi a imprimat comunicării un aspect nemaiîntîlnit pînă acum. Dialogul real s-a împletit strîns cu dezinformarea, înşelarea şi manipularea partenerului/receptorului. Tot aici am putea încadra şi dialogul care s-a purtat între un nou tip de actori care apar în această perioadă şi care din punct de vedere al dreptului internaţional nu aveau calitatea de subiecţi ai relaţiilor internaţionale—miscările de rezistenţă, formaţiunile de partizani sau chiar adevărate armate de eliberare cum au fost cele din spaţiul balcanic

Comunicarea în interiorul coaliţiilor politico-militare şi dintre beligeranţii angajaţi în război.

O intensă comunicare politică a existat şi în cadrul coaliţiilor care s-au contruntat în perioada celui de-al doilea război mondial. În Axă comunicarea, atît din punct de vedere al volumului cît şi al intensităţii, a fost determinată natura intereselor ce i-au legat, la un moment dat, pe membrii coaliţiei. Dialogul în triunghiul format de Germania, Italia şi Japonia nu putea să aibă aceleaşi caracteristici ca cel care se desfăşura, de exemplu, între Berlin şi Bucureşti sau între Bucureşti şi Roma sau Tokio deoarece nu era doar o diferenţă de interese ci de loc şi rol în cadrul alianţei.. Regimurile politice erau asemănătoare în multe privinţe înteresele politice şi militare erau radical diferite. Raporturile dintre statele care îşi arogau rol de hegemon şi statele cu potenţial de putere redus din Axă erau asimetrice şi de aici de multe ori au apărut bariere în desfăşurarea normală a proceselor de comunicare. Un act de comunicare are ca scop obţinerea de informaţii oportune, exacte, reale etc. Lucrul acesta nu este valabil în acest tip de *comunicare asimetrică*.

Vom ilustra acest aspect cu doar un exemplu, din multele care pot fi enumerate, în ceea ce priveşte calitatea comunicării între comandamentul român şi cel german din perioada operaţiunilor militare din vara anului 1941. Generalul Schobert informa, la 3 iulie 1941, pe generalul Ion Antonescu, despre faptul că, în România, a sosit un detaşament de legătură maghiar şi că acesta a fost primit la Cartierul german[468]. Potrivit uzanţelor diplomatice un asemenea fapt nu se putea petrece dacă nu era emisă o autorizţie de acces pe teritoriul românesc de către o instituţie a statului român.

[468] Arhivele Militare Române, Centrul de Studii şi Păstrarer a Arhivelor Militare Istorice, *Relaţii militare româno-germane. 1940-1944. Documente*, Vol. II, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2005, p. 34

Prin urmare şi în acest caz trebuia să se desfăşoare un proces de comunicare/negociere între autoritățile militare române şi cele germane. Acest lucru nu s-a întîmplat. Acest lucru nu s-a întîmplat şi este de înțeles de ce generalul Ion Antonescu scria lui Schobert vădit nemultumit: „Neplăcut surprins de sosirea în țarî, fără o prealabilă autorizare, a grupului de ofițeri maghiari, de sub conducerea fostului ataşat militar în România, nu am luat nici o măsură, pentru a nu crea dificultăți Comandamentului German”[469]. Mesajul trimis de germani era post factum şi îşi pierduse cel puțin una din calități-oportunitatea.

Acest tip de comunicare a apărut şi datorită faptului că germanii, aliați la acea dată împotriva sovieticilor cu românii, nu respectau regulile şi uzanțele internaționale în ceea ce priveşte comunicarea între doi actori/state care îşi respectă reciproc suveranitatea. Comunicarea, respectiv ordinele care se transmiteau pe cîmpul de luptă unităților române de către comandamentele germane, trebuia să se realizeze prin comandanții şi instituțiile româneşti create în acest sens. Au fost, însă, frecvente cazuri cînd comandanți de mari unități germane au dat ordine direct trupelor române.[470] A fost, astfel, de multe ori, scoasă din procesul de comunicare o instituție care funcționa în armata română—*Sectia a 7-a Legături cu armatele aliate* şi *Misiunea militară* germană din România. Erorile de comunicare care au apărut prin scurtcircuitarea canalelor oficiale sau instituționalizate prin acorduri sau înțelegeri bilaterale au fost corectate, de multe ori, prin dialogul la cel mai înalt nivel care se practica frecvent în tabara Axei. Pentru a ilustra acest aspect menționăm faptul cî între „conducătorul” statului român şi dictatorul german au fost, în aproape patru ani, nu mai puțin de 11 asemenea întîlniri. Asemenea întîlniri au avut loc şi cu liderii celorlalte state satelite Germaniei.

Analiza raporturilor dintre aliații din tabăra care se opunea statelor totalitar-fasciste ale Axei arată că situația nu a diferit în mare măsură. În acest caz nu numai că interesele politice pe termen lung difereau radical, dar şi regimurile politice ca şi ideologiiile pe care se sprijineau erau, în Coaliția Națiunilor Unite opuse şi ireconciliabile. Suspiciunea dintre marii aliați a fost şi ea prezentă şi a determinat oscilații mari în ceea ce priveşte nivelul şi calitatea proceselor de comunicare. Acestea şi multe altele constituiau tot atîtea bariere de

[469] Ibidem.
[470] Ibidem, p., 153-155

comunicare. Victor Cădere ambasadorul României, la acea epocă, în Portugalia ajungea la concluzia că relaţiile dintre „aliaţi sînt în criză”[471]. De remarcat, totuşi, faptul că interesul politic imediat – înfrîngerea Germaniei şi eliminarea nazismului şi a regimurilor totalitare de dreapta – au constituit motive suficiente pentru a se realiza o comunicare eficientă şi a elimina defecţiunile de orice fel în lupta contra nazismului. Procesul de comunicare pe acest palier în Coaliţia Naţiunilor Unite s-a concretizat într-un sir de conferinţe bi sau multipartite.

La prima întâlnire dintre cei „trei mari“, Roosevelt, Stalin şi Churchill, la sfârşitul lui noiembrie 1943, comunicarea a avut un caracter general. S-au purtat convorbiri mai mult informative în legătură cu ordinea de după război. S-a conturat ideea de „Design“ a lui Roosevelt: lui Stalin i se asigura revenirea asupra graniţei de vest a URSS din 1941 (reânglobarea Poloniei de est, la ţările baltice, Basarabia şi nordul Bucovinei) şi renunţarea Occidentului la cordonul sanitar care să-l separe de Uniunea Sovietică[472]. În schimb guvernul sovietic nu numai că aderase la „Declaraţia asupra Europei eliberate“ dar se şi obligase, fapt extrem de important pentru partea americană, ca să conlucreze la crearea ONU. Se părea că Marii aliaţi au ajuns la o înţelegere asupra problemelor majore.

Însă înţelegerile de la Yalta şi Potsdam au fost doar aparente, fiecare parte a interpretat rezultatele acestor conferinţe în alt fel. Partea americană trecea la visul ei despre „o lume unitară“ a principiilor liberale şi democratice, fără a fi luat vreodată în serios interesele de securitate sovietice. Conducerea sovietică dorea ca în sfera sa de interese democraţia să capete forma şi expresia viziunii sale politico-ideologice. Stalin i-a explicat, în aprilie 1945, locţiitorului lui Tito, Milovan Djilas, această preocupare a sa: „Acest război nu mai e acela din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune şi propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui“[473].

La această dată, protagoniştii vieţii internaţionale, în curs de structurare, păreau că îşi înţeleg bine intenţiile şi îşi descifrează corect mesajele din timpul convorbirilor bi şi multilaterale. După vizita la

[471] Apud, Dr. Mioara Anton*, Inevitabilul eşec. Războiul din Răsărit şi diplomaţia sferelor de influienţă. August 1939-octombrie 1944,* în vol. *România în contextul internaţional la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial. Studii şi analiz*e, Editura CTEA, Bucureşti, 2005, p. 12

[472] Constantin Hlihor *op., cit*., p. 103

[473] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane*, Bucureşti, 1993, p. 8.

Moscova, din octombrie 1944, Winston Churchill i-a transmis liderului de la Kremlin o scrisoare de mulțumire în care afirma: „N-am fost niciodată mai optimist ca acum în privința viitoarei alianțe a popoarelor noastre. Sper să trăiți încă mult timp ca să înlăturați ravagiile făcute de război şi să-i conduceți pe toți rușii prin anii de furtună în lumina glorioasă a soarelui strălucitor. Al dumneavoastră prieten şi tovarăş de arme din timpul războiului, Winston Churchill“[474].La rândul său, preşedintele american, F.D. Roosevelt afirma după Yalta că „… ar trebui să se pronunțe sfârşitul sistemului acțiunilor unilaterale, al alianțelor exclusive, al sferelor de influență, al echilibrului puterii şi al tuturor celorlalte experiențe care au dovada concretă a faptului că au fost încercate vreme de secole şi-au dat întodeauna greş“[475].

Pentru un timp, se părea că între cei Trei a existat o comunicare eficientă. Acordurile şi înțelegerile au funcționat cel puțin pentru evoluțiile politice din România şi Grecia. Churchill a ordonat trupelor britanice să suprime rezistența armată a stângii împotriva Casei Regale de la Atena, iar Stalin a lăsat ca fidelii lui discipoli greci – comuniştii – să fie masacrați de soldații generalului Scobie. Când Stalin a intervenit, prin Vîşinski, la Bucureşti, pentru a impune un guvern total aservit Moscovei, Churchill era „foarte preocupat ca nu cumva U.J.* să ne reproşeze încălcarea înțelegerii noastre“ şi transmitea reprezentanților britanici în România instrucțiuni „să nu se dezvolte acolo un front politic antirus.“[476].

Analiza evenimentelor politice demonstrează că între Londra, Washington şi Moscova n-au existat în acest moment crize mari de comunicare Ele apar, însă, pe fondul neânțelegerii mesajelor transmise între Marii Aliați, prin mijloacele de informare în masă, în țările căzute în sfera de dominație a URSS. Iată cum Declarația de la Potsdam a preşedintelui american făcută la postul de radio Vocea Americii la 25 iulie 1945 a determinat în România o anumită conduită politică din partea regelui Mihai I deşi SUA n-aveu de gând să-şi depăşească înțelegerile convenite cu URSS în ceea ce priveşte această țară. Această declarație a fost interpretată greşit de tânărul rege Mihai I care a luat-o ca pe un îndemn pentru înlocuirea guvernului adus la putere de Stalin, la 6 martie 1945, şi a acționat în consecință. Pentru

[474] Valentin Berejkov, *În umbra lui Stalin*, Traducere, Anca Irina Ionescu, Bucureşti, 1994, p. 392.
[475] Henry Kissinger, *op., cit.,* p. 379
* U.J. = I.V. Stalin, Uncle Joe.
[476] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop *op., cit*., p. 124

partidele istorice, potrivit unei note a S. S. I. din 10 august 1945, această declarație a însemnat o creştere a optimismului şi a speranțelor în revenirea la regulile democratice. A fost evident o interpretare eronată a mesajului transmis de postul de radio Vocea Americii din 25 iulie 1945,

Pentru guvernul dr. Petru Groza declarația preşedintelui american a avut o altă semnificație, deoarece de la „stăpânii de la Kremlin“ a primit prin generalul Susaikov, membru al Comisiei Aliate de Control (Sovietice) din România, „cheia“ mesajului şi a fost asigurat că „nu i se poate întâmpla nimic“. Prin urmare, la cererea de demisie, primul ministru dr. Petru Groza i-a răspuns şefului statului, regele Mihai I, că „guvernul său nu a fost niciodată mai puternic ca acum şi se bucură de tot sprijinul din partea sovieticilor“[477]şi că nu demisionează.

Comunicarea Est—Vest în această perioadă se desfăşoară pe canale diferite dar cu mesaj în dublu standard. În mesajul public, liderii de la Kremlin folosesc limbajul de lemn şi practic acesta era lipsit de informație reală. În comunicarea diplomatică mesajele erau altele şi se încadrau în realismul politic promovat şi de Moscova . Edificator în acest sens sînt următoarele fapte. La începutul anului 1946, Molotov atacă într-un discurs public pe „imperialiştii nesățioşi şi grupul de aventurieri ce instigă la război“ aparținând claselor dominante „din străinătate care favorizează“ trâncăneala periculoasă despre un al „treilea război mondial“[478]. La 9 februarie 1946 într-un discurs radiodifuzat Stalin afirma şi el în acelaşi ton: „Acum victoria înseamnă, înainte de orice, că sistemul nostru social sovietic a învins, că sistemul social sovietic a rezistat cu succes încercării în focul războiului şi şi-a dovedit vitalitatea totală (…) Marxiştii noştri declară că sistemul capitalist al economiei mondiale ascunde în el elemente de criză şi de război“[479].

Analiza de conținut, prin comparație cu tematica altor discursuri rostite de liderii comunişti de la Kremlin cu diferite prilejuri, arată că acestea se încadrează în „limbajul de lemn“ obişnuit şi nu exprimă în fapt o schimbare de atitudine sau revenirea URSS la politica antebelică „de confruntare cu Occidentul“ aşa cum a fost

[477] Constantin Hlihor, *Percepții româneşti asupra confruntării Est-Vest la începutul războiului rece*, în „**Dosarele istoriei**“, nr. 1(6) 1997, p. 21.
[478] Ibidem.
[479] Henry Kissinger, *op., cit.,* p. 124

percepută la Washington şi Londra.[480] Uniunea Sovietică a ieşit din război stoarsă şi vlăguită, economia ei de pace era la pământ. Ea avea nevoie de tot ajutorul pe care îl putea găsi şi, prin urmare, nu avea nici un interes imediat de a rivaliza cu singura putere care îi putea oferi acest ajutor, şi anume SUA. Guvernul sovietic nu mai avea aceeaşi încredere în populaţie. Soldaţii sovietici traversând, în lupta cu germanii, teritoriile naţiunilor europene au putut vedea că viaţa de aici nu era aşa de urâtă cum o înfăţişa propaganda sovietică şi că oamenii, în general, o duceau mai bine decât cei din Uniunea Sovietică. Şi mai avea un motiv de îngrijorare. Războiul îi elibera pe oameni de complexul supunerii şi de frică, elemente fundamentale pe care se sprijinea regimul lui Stalin. „De aceea, afirma Valentin Berejkov, însăşi sistemul era în primejdie şi trebuiau luate măsuri pentru salvarea lui“[481].

Fără îndoială că Stalin, a fost convins că, până la urmă, capitalismul va fi înlocuit cu socialismul, şi coexistenţa celor două sisteme nu putea să fie veşnică, dar era la fel de convins că procesul de înlocuire nu era iminent. Roosevelt şi Churchill l-au auzit pe Stalin spunând că nu era deloc simplu să impună lumii regimuri comuniste şi că, de fapt, are alte probleme.[482] Atitudinea fundamentală a URSS în primii ani de după încheierea celui de-al doilea război mondial n-a fost, în opinia unor istorici, agresivă, ci una defensivă.

Percepţia eronată şi interpretarea greşită a unor teme din discursul şi propaganda oficială sovietică au condus pe unii oameni politici şi analişti politici din Occident la concluzia că politica de securitate a URSS are la bază un expansionism nelimitat şi că sovieticii vor profita de avantajul strategic pe care-l aveau în raportul de putere pe continent după încheierea celui de-al doilea război mondial. Că vor exploata dificultăţile social-economice din ţările occidentale pentru a-şi impune supremaţia până la Atlantic. Averell Hariman, ministrul american la Moscova, a trimis, la 4 aprilie 1945, Departamentului de Stat, un lung raport în care – după ce constata că partidul comunist şi acoliţii săi se folosesc pretutindeni de dificultăţile economice întâmpinate în ţările plasate sub responsabilitatea noastră pentru a face reclamă concepţiilor şi politicii Sovietelor, subliniind în acelaşi timp influenţa aliaţilor occidentali – avea să se manifeste grijă

[480] Joseph Rethschild, *Întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale şi de Est după al doilea război mondial*, traducere N. Columbescu, Bucureşti, 1997, p. 115-116
[481] Valentin Berejkov, op., cit., p. 233.
[482] Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, Princetown 1957, p. 240-241.

doar pentru aliații noştri occidentali şi pentru regiunile plasate sub responsabilitatea noastră[483]

La 22 februarie un tânăr diplomat din cadrul ambasadei SUA la Moscova, George F. Kenan, trimite faimoasa „Long Telegram“ (Telegramă Lungă) în care a descris politica externă sovietică ca având sursele adânci în însuşi sistemul sovietic. În esență, el argumenta că politica sovietică era un amalgam de ideologie comunistă şi expansionism țarist de modă veche. La câteva zile, fostul premier britanic şi „camarad de arme“al lui Stalin a lansat un dur rechizitoriu la adresa politicii sovietice, în cadrul unei conferințe ținute în campusul universitar din orăşelul Fulton, Missouri.

Churchill a tras semnalul de alarmă în legătură cu expansionismul sovietic, exprimându-şi convingerea „că nu există nimic care să fie atât de admirat de către ei (ruşii – n. C. H.) ca forță şi că nimic nu respectă mai puțin decât slăbiciunea militară“şi considera că „ar trebui ca popoarele de limbă engleză să se unească de urgență pentru a înlătura orice ambiție sau aventură“[484].

Presa şi alte mijloace de informare vor începe să reacționeze în analiza relațiilor internaționale în conformitate cu „sindromul Telegramei Lungi“. „Times“a publicat în aprilie 1946 unele aricole arătând că Iranul, Turcia şi Manciuria „erau infectate de virusul comunist, iar Arabia Saudită, Egiptul, Afganistanul şi India erau şi ele „amenințate“de acelaşi virus. Revista „Life“publică în iunie 1946, sub semnătura lui J. F. Dulles o serie de articole în care se atrăgea atenția asupra amenințărilor pe care le ascundea „Pax Sovietica“şi a cerut concetățenilor săi să trimită forțe militare şi ajutoare materiale spre regiunile amenințate de URSS.

În statele căzute sub hegemonie sovietică oamenii politici au înțeles, sub presiunea faptelor şi a comportamentului dictatorial şi imperial al noilor “eliberatori”ce fel de comunicare se practică şi ce înseamnă pentru sovietici dialogul politic şi politica dublului standard în comunicarea internațională[485]. Relațiile încordate şi de cele mai multe ori ostile dintre guvernele acestor state şi reprezentanții militari şi politici trimişi de Kremlin nu putea să genereze o comunicare eficientă pentru ambii actori implicați în procesul de comunicare

[483] André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol II, Bucureşti, 1992, p. 91
[484] Ibidem, p. 27.
[485] A se vedea pe larg, Constantin Hlihor, *Armata Roşie în România. Adversar, aliat, ocupant. 1940-1944,* Editura AISM, Bucureşti, 1996; Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, *Misiunile lui A.I. Vâşinski în România*, Bucureşti, 1997; Florin Şperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române*, Editura Ziua, Bucureşti, 2003

indiferent dacă era vorba de evoluția politică, diplomatică sau militară care să îi intereseze, cel puțin teoretic, în egală măsură. Cel mai concludent exemplu este cel al modului cum s-a comunicat între guvernul român şi cel sovietic cu prilejul „negocierilor" pentru semnarea armistițiului semnat la Moscova în noaptea de 12/13 septembrie 1944. Deşi speranțele guvernului de la Bucureşti au fost mari una din părți a jucat doar rol de emițător (sovietică) iar o alta doar de receptor(română)[486]. Rezultatul a fost un act juridic internațional care teoretic era rezultatul unui proces de comunicarer dar în practică a fost un dictat deoarece una din părți nu a avut posibilitatea să negocieze.

Analiza unui raport efectuat de Secția a II-a informații din Marele Stat Major român referitor la „problemele legăturilor externe ale armatei române după data de 23 august 1944"[487] este relevant pentru înțelegerea modului cum schimbările politice de la Bucureşti au influiențat comunicarea guvernului român cu ceilalți actori internaționali. Autorii studiului au indicat trei etape cu caracteristici definitorii:

a) 23 august 1944-12 septembrie 1944, caracterizată prin ruperea legăturilor diplomatice cu Germania şi sateliții ei şi acceptarea condițiilor impuse prin Convenția de armistițiu. A fost obligată, ca pînă la semnarea Tratatului de Pace „relațiile sale externe să le realizeze **numai** la propunerea Statelor învingătoare prin intermediul şi cu aprobarea Comisiunii Aliate de Conrol, Inaltului Comandament Aliat(sovietic) care lucrează în numele **tuturor** Națiunilor Unite.[488] Acest lucru ne arată clar că prin forța împrejurărilor România şi-a pierdut, practic, calitatea de subiect în comunicarea internațională deşi în mod formal ea a desfăşurat o activitate diplomatică însemnată [489]şi chiar a şi semnat un acord economic cu URSS în prima parte a anului 1945.

b) etapa a doua (12 septembrie1944-6 martie 1945) este caracterizată de autorii studiului ca fiind una în care „problema tatonărilor în legătură cu reluarea relațiunilor noastre externe a rămas

[486] *Misiunile lui A.I. Vâşinski în România,* p. 63-71
[487] Studiul poate fi consultat în Arhivele Militare Române, fond 5417, dosar 1651, f.23-39 şi în studiul publicat de Lenuța Nicolescu, *Diplomația militară românească sub incidența prevederilor Convenției de armistițiu,* în vol. . *România în contextul internațional la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial*...p. 132-139
[488] Lenuța Nicolescu, *op., cit.,* în *loc., cit*,p. 136
[489] A se vedea Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii. 1945-1947,* Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1988, passim

într-o fază inertă”[490]. Eforturile guvernanților de la Bucureşti de a schimba statutul în comunicarea internațională a eşuat.

c) în acestă etapă(6 martie 1945-6 iunie 1946) se realizează un proces lent de aparentă întrare a guvernului român în procesele fireşti ale comunicării pnternaționale. Sînt restabilite raporturile diplomatice cu URSS(6 august 1945) şi la începutul anului 1945 cu Anglia şi SUA însă în mod practic nu se modifică prea mult „capacitatea” guvernului de a negocia/comunica în mod real cu alți actori decît cei agreați de puterea de la Moscova.

Se impune a se sublinia şi fasptul că sub presiunea factorului militar transparența procesului de comunicare dintre liderii celor două coaliții angajate în conflict a lipsit cu desăvîrşire. Rolul servicilor secrete a fost decisiv pentru ca fiecare din părți să afle esența discuțiilor şi a înțelegerilor politice şi militare la care au ajuns. Implicarea serviciilor de informații în dialogul/comunicarea diplomatică fie pentru ca adversarul să ajungă la informația/discuțiile aliaților fie ca acestea sî impiedice obținerea ei a condus la apariția unui tip de comunicare de tip special—dezinformarea. Aceasta s-a desfîşurat paralel cu proceseele reale de comunicare dintre Marii Aliați dar şi cu un partener de dialog fals doar din perspectiva emitătorului.

Concludent pentru această comunicare paralelă desfăşurată în diplomația celui de-al doilea război mondial au fost negocierile pentru deschiderea celui de-al doilea front în Europa. Marii aliați au decis, la sfîrşitul anului 1943, ca acesta să fie localizat în vestul Europei.[491]Germanii trebuiau să „afle” cu ajutorul unui proces de false negocieri cu unul din aliații considerați de ei cheiei pentru resursele de petrol de care dispunea la acea dată—România că cel de-al doile front se va deschide în...Balcani. Aşa s-a născut un complicat şi anevoios proces de comunicare informală şi semioficială între diplomația Bucureştiului care dorea să rupă alianța cu Axa şi să se alăture Coaliției Națiunilor Unite pentru a se salva de la dezastrul militar ce se preconiza după bătălia de la Stalingrad[492] şi oficialități anglo-saxone sau reprezentanti ai acestora. Românii au crezut că negocierile sunt reale şi s-a declanşat chiar o competiție între reprezentanții opoziția politică— P.N.Ț, P.N.L., P.C.R. etc—şi guvernul Antonescu pentru întîietate la masa negocierilor cînd de fapt acestea erau parte a unui

[490] Lenuța Nicolescu, *op., cit.,* în *loc., cit*,p. 137
[491] A se vedea pe larg,
[492]

plan de intoxicare a celui de-al treilea Reich al cărui nume de cod era *Bodyguard*[493].

Oamenii politici de la Bucureşti au înțeles acest lucru după ce a avut loc debarcarea din Normandia cînd, practic, canalele de comunicare dintre reprezentanții României şi emisarii Coaliției Națiunilor Unite s-au închis. Operația de intoxicare efectuată de serviciile secrete anglo-americane devenise un succes! Totuşi trebuie să subliniem faptul că au fost unii diplomați dar şi ofițeri din Serviciul Special de Informații român care au intuit fafptul că aceste negocieri sunt acțiuni de intoxicare a Germaniei. Fostul ambasador la Lisabona Victor Cădere referindu-se la activitățile desfăşurate de occidentali în acest sens îşi informa superiorii: „ Ceea ce preocupă în acest sector este în primul rînd amplificarea dificultăților pentru Germania”[494].

Cel de-al doilea război mondial a adus, în desfăşurarea operațiunilor militare o mare noutate în raport cu desfăşurarea clasică a conflictelor—lupta de partizani, rezistența armată, sabotajele etc., care au avut impact asupra procesului de comunicare în relațiile internaționale datorită apariției unor actori care practic dublau actorul clasic statul aflat sub ocupație. Aşa s-au născut guvernele din exil pentru Franța, Polonia, Iugoslavia etc. Aceştia au desfăşurat o intensă activitate de comunicare pe de o parte cu propria opinie publică pentru a determina creşterea spiritului de rezistență față de ocupant pe de alta cu opinia publică internațională şi guvernele țărilor pe lîngă care funcționau pentru a le atrage de partea cauzei pentru care lupta.

Multe din aceste mişcări de rezistență/guverne în exil au fost susținute şi finanțate de serviciile secrete ale marilor puteri implicate în cea de-a doua conflagrație mondială. Comunicarea dintre aceste miscări şi serviciile secrete a fost una cît se poate de reală şi eficientă dar s-a încadrat în comunicarea informală, neoficială. Opinia publică a aflat despre aceste lucruri prin intermediul istoricilor cînd aceştia au avut acces la dosarele secrete sau dacă una din operații a eşuat sau a fost desconspirată. Exemplu elocvent în acest sens este încercarea serviciilor britanice de a dezvolta o mişcare de rezistență creată în jurul unui guvern român în exil condus de Iuliu Maniu. Acțiunea a eşuat datorită refuzul liderului țărănist de a părăsi țara.[495] Acest eşec nu a descurajat serviciile britanice de indormații şi au inventat o

[493] Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doiulea război mondial*, vol. I, Editura enciclopedică, Bucureşti, 1988, p.
[494] Arhiva M.A. E. Fond, E.9, vol. 103, 1941-1944, f. 234
[495] Mioara Anton, *op., cit*., p. 295-296

„mişcare de eliberare condusă de Vlaicu."[496] Acest „personaj" a „comunicat" cu opinia publică din Romînia prin presa scrisă şi prin intermediul unui post de radio ce emite din Cairo. Datorită faptului că acțiunea inițiată de serviciile britanice a eşuat a dispărut şi ...Vlaicu. A fost, în fapt, eşecul unei acțiuni de propagandă neagră.

Ambele tabere au folosit uneori cu mai mult succes alteori cu mai putin, propaganda ca mijloc de comunicare pe timpul derulării ostilităților. Din această perspectivă se poate aprecia că *„războiul psihologic"* a capătat noi dimensiuni şi exploatat progresele considerabile în materie de psihologie socială (a se vedea anexa nr.2)

Germania nazistă a studiat forța şi impactul pe care propaganda anglo-americană l-au avut în timpul operațiunilor militare din primul război mondial. Analistul Noam Chomsky crede că „Hitler era foarte impresionat de propaganda anglo-americană. El argumenta, pe bună dreptate, că propaganda a cîştigat Primul Război Mondial şi şi-a promis că data viitoare germanii vor fi şi ei gata, cu propriul sistem de propagandă..."[497]. Astfel se face că la momentul în care Germania nazistă a trecut la materializarea politicii de agresiune pentru a-şi satisface pretențiile imperiale dispunea de o excelentă organizare şi doctrină proprie pentru activitatea de propagandă. Succesul propagandei a fost facilitat şi de existența unui sistem de cenzură şi control al informațiilor draconic. Cenzura era un element indispensabil ființei unui regim totalitar exacerbarea ei a fost justificată de situația de război. De menționat că aceasta a fost folosită , pe timpul războiului şi de țările democratice. Referindu-se la acest aspect Stephen D. Cooper preciza că după intrarea SUA în cel de-al doilkea război mondial „President Roosevelt set up the United States Office of Censorship, which "instituted a system of voluntary self-censorship for the press and issued A Code of Wartime Practices for the American Press"[498]

Serviciul german de propagandă dispunea de posturi de radio, presă şi studiouri cinematografice şi era subordonat Ministerului Propagandei şi Culturii condus de Joseph Goebbels[499]. Rol important l-au avut aşa zisele posturi de radio clandestine din interiorul țărilor inamice. Au fost lansate pe „piața de consum" lozinci şi „teme"care urmăreau să zdruncine moralul adversarului şi să impună ideea că germanii au o cultură superioară datorată superiorității rasei ariene şi a

[496] Ibidem, p. 302
[497] Noam Chomsky*, Ambiții imperiale*, Antet, Filipeştii de Pădure, 2005, p. 21
[498] Stephen D. Cooper, *op., cit*., în *loc., cit*.
[499] Taylor Stults, *Propaganda*, World Book Encyclopedia. 1994, Volume 15, p. 823.

regimului național fascist. Potrivit estimărilor făcute de unii specialişti numai în primul an de război industria germană de propagandă a „produs" şi lansat pe piața de consum proprie sau în afara țării mai mult de două milioane de broşuri, peste şapte milioane de postere, 60 milioane de ziare şi mai multe zeci de milioane de afişe, manifeste şi alte materiale.[500]

Serviciul de propagandă nazist şi-a concentrat eforturile pe trei direcții principale: opinia publică germană; teatrele de operațiuni militare acțiuni şi conținuturi specifice pentru trupele proprii şi inamic; opinia publică internațională, în special a statelor cu care se afla în război dar şi din țările neutre sau aliate. A utilizat, funcție de scopul urmărit dar şi de caracteristica publicului-țintă vizat toate cele trei tipuri de propagandă. Propaganda neagră, de exemplu, a fost utilizată în perioada de început al celui de-al doileaa război mondial contra Marii Britanii şi a Franței. Mijloacele prin care s-a realizat au fost posturile clandestine de radio ce emiteau în numele aşa-zisei opoziții politice din țara-țintă. În numele „opoziției" din Marea Britanie propaganda nazistă a emis pe undele unui post de radio intitulat New British Broadcasting Station (NBBS) iar în numele aşa-zisei opoziții politice din Franța a emis „Vocea Păcii"[501].

Propaganda albă era destinată, cu precădere proprii opinii publice şi din țările aliate. Mijloacele şi canalele prin care „circulau" mesajele erau în genere cele folosite şi de media de aici şi dificultatea pe care o întîmpina „consumatorul" în a discerne între informație şi manipularea mediatică a informației. Propaganda şi comunicarea au fost exploatate la maxim de aparatul tehnic al regimului nazist în timpul celui de-al doilea război mondial. Hitler a fost foarte preocupat de ceea ce însemna imagine sau film. La 1 mai 1934, angajații studioului de filmUFA – Berlin au depus jurământ de credință Fuhrer-ului. Astfel întreaga producție cinematografică a fost pusă în slujba manipulării opiniei publice germane şi internaționale în ceea ce priveşte adevărata față a nazismului.[502]

Producțiile cinematografice realizate de aparatul de propagandă nazist avînd ca temă succesele fulgerătoare ale armatelor germane în campaniile din toamna anului 1939 şi prima jumătate a anului următor cînd au fost ocupate o serie de state central şi vest europene, incluiv Franța, au avut ca scop construirea mitului invingibilității Wehrmacht-

[500] Mioara Anton, *Propagandă şi război. Campania din Est. 1941-1944*, Tritonic, Bucureşti, 2007, p. 25
[501] Ibidem, p. 26
[502] Călin Hentea *op., cit*., p. 69.

ului. Acestea au fost difuzate pe front dar şi în sălile de cinema sau chiar în instituţii de învătămînt. Nu mai puţin de 70. 000 de instituţii şcolare au fost dotate cu aparate de proiecţie[503], astfel încît audienţa a crescut enorm în momentul în care războiul a devenit mondial.

Un alt vector de comunicare "exploatat" la maximum de regimul nazist a fost radioul. Goebbels a concentrat în mîinile sale întreaga reţea de radiodifuziune şi a subvenţionat producţia de receptoare pentru ca discursurile dictatorului să fie auzite oriunde şi oricum. În cele 10 000 de restaurante din Germania, exista cîte un aparat de radio, consumatorii puteau să asculte şi o piesă de Wagner dar trebuiau să "consume" şi discursurile lui Hitler. Prin intermediul posturilor de radio ministerul nazist al propagandei şi-a comunicat principalele probleme de politică externă dar a şi manipulat opinia publică în legătură cu adevăratele intenţii ale celui de-al Treilea Reich în ceea ce priveşte soarta unor popoare şi teritorii din Europa şi din lumea extraeuropeană. O reţea de 130 de emiţătoare radio transmiteau în 53 de limbi 180 de programe de ştiri[504]

Totuşi analiza marilor teme şi idei care alcătuiau substanţa mesajelor în activitatea de propagandă ofereau destule indicii. În bătălia pe care Goebbles a dus-o pentru cucerirea mintilor şi inimilor poporului german au fost folosite teme pe care le-a considerat de mare atracţie: repunerea Germaniei umilite in primul război mondial în drepturile sale legitime; germanii sînt o rasă superioară; combaterea zvonurilor lansate în opinia publică germană de duşmanii poporului; lupta pentru o nouă ordine mondială; lupta împotriva comunismului şi a regimurilor democratice „degenerate"; eliminarea evreilor consideraţi fiinţe inferioare şi vinovaţi de toate relele de pe faţa pământului etc

Propaganda destinată frontului a îmbrăcat şi ea toate formele şi au fost folosite cele mai diverse mijloace de la cele tehnice pînă la agenţii de influienţă plătiţi şi colaboraţionişti din teritoriile ocupate de trupele germane. Activitatea de propagandă destinată propriilor militari s-a desfăşurat prin media şi industria de divertisment. De la începutul războiului pînă la momentul cînd Germania a pierdut iniţiativa strategică mesajele s-a bazat pe două mari teme: apărarea Europei în faţa barbariei bolşevice şi comuniste. La această Cruciadă, afirma propaganda nazistă trebuia să se alăture toate popoarele

[503] Ibidem, p.70
[504] Ibidem

civilizate ale Europei[505]; superioritatea de civilizaţie şi de cultură, pregătirea ireproşabilă a armatei germane va conduce în mod firesc la victoria finală. Interesant este faptul că înainte de a declanşa atacul asupra URSS germania nazistă a lansat conceptul de *„ofensivă preventivă”*. Potrivit acestui concept „Germania a atacat Uniunea sovietică pentru a preveni un atac asupra Europei, pentru a o apăra de o eventuală invazie rusească”[506]

După ce armatele germane vor suferi înfrîngerile catastrofale în bătăliile aeriene sau terestre, în special, cele de la Staligrad şi Kursk-Orel mesajul din propaganda destinată propriilor soldaţi se va schimba. Temele legate de disensiunile dintre aliaţi care vor face improbabilă victoria lor finale şi de continuarea luptei cu orice preţ vor alcătui nucleul „dur” al propagandei. Propaganda destinată trupelor inamice era şi ea diversificată şi cuprindea o paletă largă de mijloace şi modalităţi de exprimare.

Rezistenţa din ţările vest europene ocupate de Germania ca şi eşecul suferit în tentativa de a „converti” pe sovietici la lupta anticomunistă au demonstrat că o propagandă oricît de bine ar fi organizată, condusă şi desfăşurată dacă nu se sprijină pe fapte concrete măsurabile, observabile pentru publicul bombardat cu informaţii nu poate să-şi atingă scopurile urmărite. Succesul războiului fulger purtat de armatele celui de-al Treilea Reich au creat iluzia unei victorii facile şi a indus în opinia publică din Germania şi din statele satelite sau aliate Berlinului sentimentul că armata germană nu poate fi înfrîntă. În momentul în care armatele germane au suferit grave înfrîngeri pe cele mai importante teatre de operaţiuni iar în plan intern societatea zugrăvită de propaganda nazistă nu semăna cu aspiraţiile şi idealurile poporului german cu toate schimările produse de aparatul de propagandă în conţinut şi mijloace n-au putut să suplinească aceste „pierderi” şi încrederea în regim ca şi în instituţiuile sale s-a prăbuşit.

Regimul fascist al dictatorului Mussolinii a căutat ca printr-o comunicare agresivă şi persuasivă realizată şi prin interjmediul propagandei să acrediteze ideea că a sosit vremea ca italienii să refacă imperiul roman şi să dea Romei strălucirea de altă dată. Japonezii, la rîndul lor aveau ca temă principală a mesajului pentru propaganda externă expresia *Asia pentru asiatici* [507]

În tabăra Naţiunilor Unite propaganda ca mijloc eficient de

[505] Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999, p. 100
[506] Mioara Anton, *op., cit*., p. 27
[507]Taylor Stults, *op., cit.,* p 823 .

comunicare şi determinare a voinţelei de a învinge adversarul a jucat, la rîndul ei, un rol important. În SUA după 11 zile de la atacul japonez de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941) Congresul a elabora un document strategic—War Powers Act pe baza căruia presedintele Roosevelt a dispus infiinţarea unui organism special(Office of War Information/OWI) pentru contracararea propagandei inamice şi promovarea inmaginii tării în afară.[508] Tot în baza lui War Powers Act a fost înfiinţat un birou pentru cezura presei militarii preluînd astfel controlul informaţiilor care erau destinate comunicării în mediul internaţional. În opinia unor specialişti, propaganda desfăşurată de structurile specializate americane sau britanice era total deosebită de cea din statele totalitare în sensul că aceasta avea un caracter democratic. Axa principală a mesajului comunicat a fost în cazul britanicilor şi americanilor adevărul, "chiar dacă uneori a trebuit să fie adaptat potrivit necesităţilor strategice şi politiceale momentului"[509], Propaganda britanică şi ulterior cea americană au „jucat" cartea realismului şi sincerităţii mizând pe forţa „radio-ului".

De remarcat faptul că sînt şi opinii contrare. Unul dintre foştii specialişti americani în proaganda desfăsurată în primul război mondial Will Irwin, într-un articol scris în 1919 afirma că "we never told the whole truth — not by any manner of means. We told that part which served our national purpose."[510] Nu puţini au fost şi aceia care au considerat că activitatea de propagandă este în contradicţie cu idealurile unei societăţi democratice. Profesorul Louis Gray (University of Nebraska) referindu-se la acest aspect remarca: "Most intellectuals conceived of political propaganda as dishonestly partisan, one-sided, antidemocratic in its techniques and aims, something that democracies should avoid being contaminated by…"[511]. Credem că propaganda ca metodă şi acţiune nu poate fi nici bună nici rea. Este ca o pompă/conductă prin care poate circula un lichid care să otrăvească fizic şi spiritual omul dar şi unul care să-l determine să fie mai bun. Prin urmare nu poate fi nici democratică nici totalitară. Poate servi unui regim democratic sau unuia totalitar. Evident că prin consecinţe efectele activităţii de propagandă pot fi total diferite!

Ca forme şi modalităţi de promovare propaganda desfăşurată de

---

[508] Reena Mittelman, *American Propaganda in WWII: Was It Really Necessary?* În www.yu.edu/stern/politics/political%20science%20journal%20article%20final1.pdf.
[509] Călin Hentea, *op., cit*., p. 79.
[510] Apud, John Brown, *The Anti-Propaganda Tradition in the United States*, în **Bulletin Board for Peace**, June 2003
[511] Ibidem.

statele Coaliției Națiunilor Unite nu s-a deosebit esențial de propaganda desfăşurată de inamicii lor. A avut unele particularități date de tradiție, de scourile urmărite şi de modernizarea unor mijloace sau chiar inventarea unora noi cu care a surprins adversarul. S-a desfăşurat pe aceleaşi trei paliere şi a utilizat mijloacele moderne de comunicare în masă, în special radioul, presa, cinematografia, afisul etc.

La sfârşitul războiului, de exemplu, serviciile BBC lucrau zi şi noapte şi transmiteau în 23 de limbi. În partea a doua a confruntării a fost înființată o divizie a războiului psihologic ataşată cartierului general a lui D. Eisenhower. Operând în Africa de Nord apoi pe continent, sarcina sa esențială era de a prepara manifeste vizând slăbirea moralului armatelor germane. Referindu-se la importanta propagandei generalul Eisenhower mentiona, într-un discurs din noiembrie 1942, :" Nu cunosc eu prea multe despre războiul psihologic, dar am să-i dau o şansă"[512].

Prin discururi, muzică, producție cinematografică se urmărea cultivarea sentimentelor de patriotism şi a convingerilor că SUA duc un război moral şi în acord cu aspirațiile de libertate ale întregii omeniri. Cu aceste idei au fost "bombardati" şi cetățenii altor state. Un tînăr căpitan de aviație a inventat chiar "bomba cu fluturaşi" cu care se putea "bombarda" cîmpul advers cu aproate 80 000 de manifeste[513]. La nivelul forțelor aliate au fost inființate escadrile de aviație care aveau misiunea de a bomarda pozițiile adverse înaintea declanşării unor operaştii de anvergură. Astfel, înaintea debarcării trupelor anglo-americane pe teritoriul italian, în vara anului 1943 , au fost aruncate şapte milioane de manifeste in pozițiile inamice. Un astfel de "bombardament" a fost executat de trupele aliate şi înaintea debarcării din Normandia. Comunicarea prin astfel de instrumente viza şi populația din zona confruntării militare. Se apreciază că un asemenea "fluturaş" cu informații referitoare la posibilele acțiuni militare a fost citit de circa şapte persoane inclusiv copii. Populația civilă a putut să fie prevenită şi să se pună la adăpost de unele pericole.

Un exemplu concludent de propagandă care viza modificarea atitudinei populației aparținînd statelor inamice față de războiul pe care îl purta guvrnle lor îl avem pentru România. De la postul de radio BBC a fost lansată pentru „consumatorul român" lozinca opririi

[512] Călin Hentea, *op., cit*., p. 80.
[513] Ibidem.

armatelor române la Nistru şi viza formarea unui curent de opinie antiguvernamental care să se tranforme în vector de presiune asupra guvernului Ion Antonescu. Această idee avea relevanţă pentru opinia publică românească deorece Anglia a fost unul din statele care au sprijinit formarea statului naţional unitar la români. Marea Britanie, prin urmare, nu putea să afirme că armata română a greşit că a intrat în război pentru eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de nord pentru că a fost de acord cu venirea acestor teritorii la statul român în 1918. Nu aveau credibilitate ! Şi atunci au inventat formula opririi armatelor române la Nistru. Dacă se va depăşi graniţa şi armata română va acţiona pe teritoriul URSS statul român se pune în postura de stat agresor iar guvernul britanic se vede obligat să acţioneze în consecinţă. Formula cu "oprirea" la Nistru nu putea să fie viabilă din punct de vedere militar dar a fost una de succes pentru persuadarea opiniei publice româneşti. Această idee a fost obsesiv folosită de opoziţia română în memoriile şi protestele adresate mareşalului Ion Antonescu şi acest lucru a făcut ca eficienţa ei în schimbarea atitudinii majorităţii populaţiei faţă de războiul din Est să crească exponenţial. Se poate aprecia că după intensitatea cu care spaţiul românesc a fost bombardat după cît de variate au fost formele şi mijloacele prin care s-au urmărit influienţarea opiniei publice şi moralul trupelor române[514] romînia a fost supusă unui veritabil război psihologic deşi în epocă nu era elaborat un asemenea concept şi nu se aplica asemenea strategii. Dacă, în ansamblu, „războiul psihologic" n-a câştigat confruntarea, el prin acţiunea sa raţională sau iraţională asupra spiritelor i-a accelerat sau încetinit deznodământul. El a suscitat sau a subminat voinţa de a lupta şi învinge pentru o tabără sau alta.

Industria cinematografică americană a produs un intreg şi eficient arsenal de mijloace de comunicare folosit de guvern în cel de-al doilea război mondial[515]. În fiecare săptămînă mergeau la cinematograf între 80şi 90 de milioane de americani. Acestora li se ofereau filme care se ridiculizau comportamentele dictatorilor din ţările Axei. Dealtfel trei din zece filme realizate de industria cinematografică americană abordau teme specifice războiului. Scenariul pentru filmul *Women in Defense* a fost scris de soţia presedintelui, Eleanor Roosevelt, şi avea ca interpret în rolul principal pe nu mai puţin cunoscuta actriţă Katharine Hepburn. Filmul încuraja

[514] A se vedea pe larg, Mioara Anton, *op., cit*., passim
[515] Reena Mittelman, *op., cit., în loc., cit.,*

angajarea femeilor în acțiuni de sprijinire a războilui contra forlelor Axei. Mari regizori precum Frank Capra, Anatole Litvak John Huston sau Eric Knight au fost cooptați în structuri militare pentru a realiza filme de propagandă. Aşa se face că îndrăgitul erou Tarzan ajunsese să se lupte în junglă cu naziştii[516].

Radioul nu putea lipsi din mijloacele de comunicare folosite de americani în cel de-al doilea război mondial.Începînd din februarie 1942 staţiile naţionale de radio au difuzat în mod regulat emisiuni despre armata americană şi cele inamice. Comentarii şi analize despre necesitatea înrolării în armată pentru a se cîştiga lupta cu adversarii erau alte tipuri care se încadrau în comunicarea desfăşurată fără ca acestea să se încadreze neapărat în categoria propagandei sau a oricărei alte forme de manipulare. Ca mijloc de propagandă şi manipulare radioul a fost folosit pe front. Vom exemplifica cîteva din numeroasele emisiuni cu rezultate "palpabile ». În 1943 mai multe unităţi ale marinei italiene au hotîrit să se predea după ce li s-a "comunicat" prin intermediul postului de radio condiţiile în care o pot face. Din 20 mai 1944 BBC şi American Broadcasting Station in Europe au început un şir de emisiuni prin care au pregătit populaţia din zona debarcării cu ceea ce aveau de făcut pe parcursul derulării luptelor ce aveau să devină.[517].

Regimul totalitar comunist din URSS a avut o evoluţie aparte în ceea ce priveşte modul cum a folosit comunicarea şi propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial. Această caracteristică a fost dată de frecventele schimbări de atitudine pe care liderii de la Kremlinle-au făcut în legătură cu evenimente majore din viaţa internaţională. Acest lucru presupunea din perspectiva mesajului dar şi a limbajului în care se comunica tot la fel de frecvente *răsturnări de imagine*. Este suficient de menţionat momentele legate de războiul civil din Spania(1936), cînd URSS a avut a atitudine dură faţă de Germania lui Hitler. La numai trei ani cele două dictaturi încheie o alianţă(Pactul Ribbentrop-Molotov) şi propaganda trebuia să schimbe "recuzita" şi mesajul la adresa lui Hitler. La mai puţin de doi ani Germania şi-a atacat fostul aliat. Un întreg arsenal propagandistic a trebuit să fie din nou în masură să mai execute o răsturnare de imagine

[516] Călin Hentea *op., cit*., p. 82
[517] Forrest C. Pogue, *United States Army in World War II. European Theater of Operations . The Supreme Command. OFFICE OF THE CHIEF OF MILITARY HISTORY DEPARTMENT OF THE ARMY WASHINGTON, D.C., 1954,* p.158-161

în comunicarea externa a raportului aliat – adversar.[518] Evenimentele internaționale din anii 1939-1939 au fost favorabile propagandei sovietice. Moscova a efectuat, poate , cea mai mare operație de manipulare a opinie publice internaționale de pînă la cel de-al doilea război mopndial. A reuşit să "comunice " eficient cu liderii nazisti şi a obținut ceea ce şi-a dorit în promovarea politicii sale de expansiune catre vest şi a ştiut să comunice la fel de eficient şi cu liderii marilor democrații occidentale şi şi-a conservat cuceririle teritoriale pe care le negociase cu Hitler.

Comunicarea şi propaganda în mediul internațional într-o confruntare ca cea din anii 1939-1945 a constituit o preocupare şi pentru țările mici şi mijlocii antrenate în conflict. Interesant este din acest punct de vedere cazul României[519]. Ca şi în cazul marilor puteri totalitare activitatea de propagandă a fost instituționalizată încă înainte ca România să fie angajată în cel de-al doilea război mondial. Printr-o lege specială, la 3 octombrie 1939, a fost înființat Ministerul Propagandei prin reorganizarea Subsecretariatului de stat al presei şi informațiilor ce funcționa în cadrul Ministerului de externe. După întrarea statului român în vîltoarea conflagrației mondiale instituțional acest minister a suferit mai multe reorganizări în ceea ce priveşte structura de funcționare, campaniile desfăşurate, obiectivele urmărite, ca şi fondurile şi resursele alocate.

Activitatea de propagandă desfăşurată de structurile Miunisterului Propagandei sau a le altor ministere angajate în acest efort ca şi ale armatei sau ale altor structuri militare a avut ca "țintă" propria opinie publică, opinia publică internațională şi armatele adverse. Tematica şi modalitățile de exprimare au variat în funcție de scop, de resurse şi caracteristicile prezentate de țintă. Vom ilustra acest aspect cu activitatea de propagandă desfăsurată în Campania din Est.

Pe parcursul Campaniei din Est propaganda românească a folosit din plin imaginea stereotipă, psihofixațiile istorice ca şi prejudecătile pe care românii le aveau în legătură cu *rusul*. Era inamicul şi trebuia ca ostaşul român să vadă în el suma răutăților pentru a lupta cu vitejie pentru îndeplinirea misiunilor încredințate. În cuvîntarea rostită la radio de vicepreşedinle Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu ,în ziua declanşării războilui contra URSS, pentru

[518] Ibidem, p. 71

[519] A se vedea pe larg, *România 1941-1945. Războiul din Est şi propaganda* , număr special, **Dosarele istoriei** An X, nr. 12(112), 2005.

eliberarea teritoriilor cotropite de Moscova cu un an în urmă, referindu-se la adversarul cu care armata română trebuia să lupte afirma: ”...războiul acesta este, români o mare luptă a civilizației creştine în contra unei noi barbarii...Masa slavă cu amorfismul ei social degradator, bolşevismul tindea să distrugă, nu numai viața vechilor rase europene, dar să răstoarne însăşi bazele civilizației noastre străvechi, prăbuşind cupola spirituală sub care s-a înteiat aşezarea europei. Familia ,proprietatea şi bisericaau trebuit să fie arse în flăcările demiurgice ale nebuniei comuniste”[520] Mircea Tomescu creiona şi el portretul soldatului rus accetuînd latura inumană a lutătorului. Afirma că ...”atîta vreme cît poate să distrugă, să întindă curse, să omoare pe adversar, soldatul sovietic este un bun luptător, dar în clipa în care nu poate să omoare şi trebuie să moară el, în momentul în care i se cere sacrificiul vieții lui, atunci încetează de a mai fi soldat, devine laş, dezgustător de laş..”[521] După cum se poate observa trăsăturile pozitive ce carcaterizau ostaşul român—onoarea, cavalerismul, spiritul de sacrificiu, vitejia—lipseseau cu desăvîrşire la adversar/soldatul sovietic.

În presa românească inamicul/sodatul sovietic era zugrăvit ca fiind înarmat pînă ”în dinți” cu sufletul gol, şi fără sentimentul iubirii de patrie sau cultul strămoşilor. Relevante sunt din aceasdtă perspectivă aprecierile ziaristului Valeriu Mardare care scria în iulie 1941:”... nu am descoperit astăzi printre soldații ruşi decît exemplare de oameni bestializați! Nici o voioşie, nici o seninătate în ochii lor. Nici o scînteie din acea esență omenească, pe care Dumnezeu, darnic a răspîndit-o în fiecare dintre noi. Zădarnic cauți, nedumerit şi încăpățînat, să afli pe chipurile lor existența uno sentimente umane, umbra unui gînd... o îndobitoceală completă, o întunecime nesfîrşită învăluie, de regulă, făptura acestor nenorocite ființe, cu fruntea îngustă şi încrețită, cu forma capului anormală şi urechile clăpăuge..”[522]

Reporterul de război Constantin Virgil Gheorghiu punea în evidență perfidia şi răutatea înnăscută a soldatului rus accentuînd lipsa de cavalerism, modul necinstit în care lupta şi încălcarea regululilor ce caracterizau răboiul modern.”Soldaşii români ne spuneau, de pildă, că bolşevicii, pînă nu li s-au descoperit mişeliile, puneau steaguri albe, ieşeau cu batiste albe sau cu mîinile ridicate în semn de a se preda

[520] Mihai Antonescu*, Războiul sfînt. Cuvintare rostită la radio la 22 iunie 1941*, Bucuresti, 1941, p.11.
[521] Mircea Tomescu*, Soldați şi doctrine în războiul sfînt contra Rusie Sovietice*, Imprimeriile CURENTUL Bucureşti, 1942, p. 12.
[522] Valeriu Mardare*, Pe urmele bolşevicilor.Reportaje de război,* Editura Universul Bucureşti, 1941, p.47.

după care, se dădeau la o parte sau deschideau focul direct asupra soldaților care veneau deschis spre ei mpentru a-i dezarma..”[523]

Cu aceleaşi trăsături erau zugrăviți şi prizonierii de război sovietici deşi aceştia nu mai aveau statutul de luptători şi conform convențiilor internaționale, însă, scopul era ca acestea să se transfere asupra soldatului bolsevic pentru a se îngroşa tuşa negativă a imaginii adversarului. Aceştia „nu au nici un fel de credință. Nu ştiu nimic despre Dumnezeu, nu ştiu nimic despre alte popoare, nu cunosc dragostea, nici mila. Sunt nişte maşini, nişte roboți, fără nici un fel de idee, sau sentiment.”[524] Un asemenea soldat era capabil de săvîrşirea oricăriu rău. „Ororile provocate de furia bolşevică au atins culmea prin distrugerea albei catedrale, a cărei cupole de aur a rămas numai o amintire după ce ruşii au dat-o pradă flăcărilor”[525] .

Asemenea proptotipuri de soldați nu puteau fi conduşi în luptă decît de nişte comandanți la fel de brutali şi bestiali care cultivau, sistematic, subalternilor atitudini şi comportamente inumane. „Generalul,scria Constantin Virgil Gheorghiu, avea geamantanele pline cu tot ceea ce furase şi jefuise, în apartamentul în care locuia domnea o totală dezordine şi o cruntă mizerie, pe pereți se puteau observa urme ale vandalismului acestuia”[526].

Comunicarea pe care a făcut-o serviciile româneşti de propagandă cu adversarii avea evident un alt tip de mesaj şi un alt vocabular. Prin emisiuni de radio şi manifeste se căuta a se convinge sodații Armatei Roşii că războiul nu îi viza pe ei ci pe conducătorii lor comunişti. Iată cum arăta un fragment dintr-un manifest destinat lansării în liniile inamice în iunie 1941: “Conducătorii Internaționalei roşii ai *raiulu*i bolşevic te mint şi astăzi , în ceasul al 12-lea al agoniei lor. Tu, soldat sovietic, care îti dai viața şi înduri atîta suferință, fără a şti pentru ce şi pentru cine, ai dreptul şi datoria să cunoşti adevărul întreg şi calea ce se deschide înaintea ta.(…) Rusia sovietică s-a prăbuşit. Salvează-te, păstrează-ți viața, pentru familia ta, pentru viitorul liber al popoarelor din Rusia, pentru Europa liberă şi unită pe cale progresului şi a civilizației. Aruncă arma şi încetează lupta zadarnică”[527]

---

[523] Constantin Virgil Gheorghiu, *Ard malurile Nistrului*, Editura Națională GH. MECU Bucureşti, 1941, p. 41.
[524] Ibidem, p.46.
[525] „Il Matino” din 26 iulie 1941, apud, Radu M. Nelu*, Imaginea inamicului*, lucrare de diplomă, coordonator prof. Univ. C. Hlihor, Facultatea de Comunicare si Relații Publice „David Ogilvy” SNSPA, Bucureşti, 2005, p.32.
[526] Constantin Virgil Gheorghiu, op. Cit., p. 77.
[527] *România 1941-1945. Războiul din Est şi propaganda* , număr special, **Dosarele istoriei** An X, nr. 12(112), 2005, p. 49.

Imaginea *Celuilalt* în cazul unor războaie de coaliţiie, cum a fost şi cazul celui de-al doilea război mondial, nu este întotdeauna negativă. Aliatul trebuie să se încadreze în stereotipul pozitiv al imaginii şi cît mai apropiat de imaginea proprie chiar dacă în război comportamentul acestuia, uneori n-a fost mult diferit de al adversarului pe cîmpul de luptă.Pînă la 23 august 1944 soldatul german trebuia să apară în propaganda oficială în culori pozitive.Trebuiau să fie scoase în evidenţă acele aspecte care să conducă la o imagine favorabilă. Cuvintele cheie erau: educat; aparţinea unei rase superioare; instruit cu cele mai noi cunoştinţe din domeniul artei şi strategiei militare ;un luptător neîntrecut;respectă ierarhiile şi se comportă civilizat în raporturile cu străinii..[528] Lucru nu tocmai uşor de realizat de către propaganda românească oficială dacă avem în vedere faptul că nu trecuse decît 20 de ani de la prima conflagratie modiale şi în mentalul colectiv al armatei române imaginea adversarului de la Mărăşeşti, Mărăşti sau Oituz nu dispăruse ci doar se estompase. O notă a Serviciului Român Secret de Informaţii informa, la 13 februarie 1941, conducerea superioară a statului român că „armata română ar fi împărţită în două tabere, în ceea ce priveşte sentimentele faţă de trupele germane din România....o altă parte, mai puţin numeroasă ca număr, consideră trupele germane ca o armată inamică, manifestîndu-şi aceste sentimente chiar prin eludarea semnelor exterioare de politeţe faţă de ofiţerii germani. În această categorie ar fi şi garnizoana Constanţa, inluenţată în special de atitudinea generalului Macici”[529].

Aceată stare de lucruri era generală devreme ce ministrul apărării naţionale a trebuit ca printr-un ordin special să interzică „cu desăvîrşire tutror ostaşilor, de a repeta sau colporta de acum înainte glumele de prost gust brodate pe evenimente războinice ce au provocat unui aliat faze de un trecător insucces..”[530] Lucrurile nu se schimbase nici după patru ani de acţiune comună pe f rontul antisovietic. În discuţiile purtate de mareşalul Ion Antonescu, în primăvara anului 1944, la Comandamentul Grupului de armate „Ucraina de Sud” se făcea din nou precizarea că „s-a dat ordin sever

[528] Vezi pe larg, Mihail E. Ionescu, *Puterea cuvîntului.Propaganda mişcării de rezistenţă din România* (1940-1944) Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, p.94-103.
[529] Arhivele Militare Române, Fond MR-Cabinetul Ministrului, dosar 1445, f. 434, în vol. *Relaţii Militare Româno-Germane.1940-1944.Documente*, vol.II, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2005, p. 13; în continuare se va cita:Relaţii...p.
[530] Ibidem, p.14.

referitor la conduita populației române față de trupele germane"[531].

Oricît de mult ar fi dorit oficialitățiile militare româno-germane să impună în mentalul colectiv al ostaşilor români o imagine pozitivă şi oricît de multe ar fi fost măsurile administrative şi propagandistice luate de o parte şi de alta nu se putea trece peste realitatățile care țineau de reprezentările sociale şi percepțiile pe care le aveau unii despre ceilalți. Acestea sînt procese psihosociale şi nu pot fi formate sau înlocuite la ordin cum credeau, din păcate, comandanții armatei române in epocă. Din această perspectivă putem să avem şi o posibilă explicație al impactului relativ redus al propagandei progermane făcută prin presa scrisă şi radio în raport cu eforturile făcute dar şi cu aşteptările conducerii statului român. După cum se cunoaşte presa era în această perioadă sub directul control al Ministerului Propagandei Naționale. Analiza principalelor cotidiene naționale sau locale care apăreau în Romînia în perioada Campaniei din Est arată că acestea cu diferențe nesemnificative s-au întrecut în elogii la adresa germaniei şi a trupelor Wehrmacht-ului care luptau pe front[532].Ziarul" Universul" în perioada 23 iunie- 30 octombrie, de exemplu, a publicat un numar de 2693 de aricole consacrate societății românesti, din care cu referire directă la războiul antisovietic 297[533] Din acestea referiri directe la acțiunile aliatului german găsim în 21 de articole. Ziarul „Acțiunea" pentru aceeaşi perioadă a publicat 1461 de articole cu caracter general şi 234 cu referire la război.[534] Informații despre armata germană apar în 13 articole. In ambele ziare cuvintele cel mai des utilizate au conotație pozitivă şi răspundeau comandamentelor politice impuse de cenzura practicată de Ministzerul Propagandei Naționale: „apărători ai civilizației"; "cavalerism"; „disciplinat"; „Înfrățire"; „neîntrecut luptător";"brav oştean";"spirit de sacrificiu"; „salvatorii lumii",etc.

Frecvența cu care apăreu sovieticii/inamicul în presa analizată, pentru perioada menționată, n-a fost mai mare dacă avem în vedere faptul că din totalul articolelor consacrate războiului 30 au fost în întregime consacrate Armatei Roşii/ostaşului sovietic. Documentele de arhivă indică o eficiență mult mai mare a propagandei dat de numărul mic de dezertări la inamic şi de moralul excelent al armatei în campania pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. Cuvintele cheie

[531] AMR, fond Armata a 3-a, dosar 3015, f.5-7; apud, *Relații*....p. 362.
[532] Vezi şi Locotenent Dan Scutaru, *Avatarurile „camaraderiei de arme*" în „Document" , Buzletinul Arhivelor Militare Române, an VII, nr. 4(26)/2004, p.32.
[533] „Universul" nr. 166-296, 23 iunie-31 octombrie 1941.
[534] „Acțiunea" nr. 168-297, 25 iunie-30 octombrie 1941.

folosite în mesajul scris şi vorbit au găsit de data aceasta un teren „fertil” şi se „altoiau” perfect pe anipatia şi antirusismul existent în societatea românească cel puțin de la 1878 încoace.

La 23 august 1944 România a procedat la o spectaculoasă răsturnare de alianțe trecînd din tabăra Axei în Coaliția Națiunilor Unite fără nici o defecțiune majoră în rîndul armatei române[535].Acest fapt a surprins în primul rînd pe fostul aliat şi a constituit un atu în negocierile pe care guvernul le-a purtat pentru a încheia armistițiul şi a continua lupta împotriva Germaniei.

Explicațiile pentru excelenta unitate de comandă şi de coeziune morală a armatei române au fost multe şi cel mai adesea politizate[536]. Consider că analiza răsturnării imaginii inamic-aliat în mentalul colectiv al armatei produsă ca urmare a actului politic de la 23 august 1944 ne poate oferi un răspuns concludent şi mai apropiat de faptul istoric real.În după amiaza zilei de 23 august 1944 în mintea românilor de pe front dar şi „de acasă” aliatul a devenit duşman iar inamicul prieten.Această răsturnare de imagine s-a făcut uşor în mediile de informare. Ziarul „Seara” (devenit din august 1944 „Sara populară”) oferă un foarte bun exemplu În numărul din 31 august 1944 se putea citi: „Sub soarele roşu al libertății, Capitala a primit trupele sovietice, manifestînd entuziasm pentru Aliați şi ridicînd către cer pumnii răzbunători ai umilințelor de ieri”[537]. Cu numai două luni înainte acelaşi ziar scria:” Fugarii satelor destăinuiesc ostaşilor nelegiuirile comise de ruşii cotropitori”[538] .

Analiza cuvintelor cheie care zugăveau aliatul/adversarul ne arată că acestea rămîn, în esență, aceleaşi dar îşi schimbă destinatarul. Aproape toate cuvintele folosite pentzru a alcătui imaginea inamicului pe timpul Campaniei din Est sunt transferate asupra armatei germane cu un plus de vehemență[539]. Nu acelaşi lucru se petrece şi la nivelul mentalului colectiv al armatei române în această răsturnare de imagine. În privința Germaniei lucrurile au decurs oarecum fără incidente majore, schimbarea reprezentărilor s-a făcut relativ repede .Mai greu a fost cu Armata Roşie. Aliatul sovietic ne-a perceput şi după 23 august 1944 drept adversar şi a acționat în consecință,cel

[535] A se vedea bibliografia consacrată evenimentelor de la 23 august.
[536] Comuniştii atribuiau faptul propagandei comuniste şi muncii politice desfăşurate de ei în rîndurile armatei; a se vedea pe larg, Literatura memorialistică apărută după 1989 avansează ideea de unitate a armatei în jurul Tronului.
[537] Apud, Locotenent Dan Scutaru, op.cit., în loc. cit., p. 33.
[538] Ibidem.
[539] A se vedea „Scînteia” şi „România Liberă” perioada 24 august 1944-9mai 1945.

puțin pînă în primele zile ale lunii septembrie 1944 şi a continuat să captureze trupele române aflate pe direcția lor de avans şi să le interneze în lagăre de prizonieri. Presa ,mai ales cea controlată de partidul comunist vorbea de camaraderia de arme şi înfrățirea în lupta comună împotriva „ocupantului „hitlerst" însă realitatea de pe cîmpul de luptă era cu totul alta atît la nivelul comandamentelor[540] cît şi la mivelul trupei.[541] Alteritatea preponderent negativă la adresa ostaşului sovietic existentă în mentalul colectiv românesc n-a putut să fie înlocuită rapid cu una pozitivă chiar dacă pentru aceasta propaganda dusă de organele de presă ale partidului comunist şi de celălalte jurnale care făceau acelaşi lucru din ordin sau oportunism politic s-a desfăşurat în forme şi modalități care,de cele mai multe ori îmbrăca forme agresive.[542]. Schimbările importante în mental şi opinii dar mai ales în ceea ce priveşte prejudecățile nu pot interveni şi nu sînt posibile decît odată cu schimbări semnificative în sistemul de convingeri şi credințe[543]. Iată de ce cred că explicațiile care s-au dat în legătură cu factorii care au stat la baza defecțiunilor de cooperarare şi a incidentelor care au apărut între trupele române si cele sovietice pe frontul din Transilvania sau Ungaria şi Cehoslovacia nu sînt întrutotul acoperitoare ştiințific. Desigur că nu putem exclude importanța factorului politic care au generat aceste incidente şi defecțiuni însă majoritatea s-au produs ca urmare a existenței la nivelul celor doua armate a unui nucleu dur al imaginilor negative rezultat al prejudecătilor, psihofixațiilor istorice, al erorilor reciproce de percepție, dar şi a unei comunicări deficitare şi derulată într-o atmosferă de suspiciune şi neîncredere reciprocă.

INTREBĂRI DE REZOLVAT

1. Are propaganda carater democratic sau totalitar?
2. Considerați că propaganda desfăşurată de beligeranți în al doilea război mondial a jucat un rol important pentru desfăşurarea ostilităților sau pentru persuadarea opiniei publice ?
3. Cum apreciați rolul jucat de presa românească pe timpul celui de-al doilea război mondial? De informare a opiniei

[540] Alesandru Duțu, Relațiile de comandament româno-sovietice.
[541] Constantin Hlihor, *Armata Roşie în România. Adversar. Aliat. Ocupant*, Editura AISM, 1996, passim; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial. 1939-1945*. Editura All, 1999, p. 260 şi urm.
[542] „Universul" publica în ziua de 17 septembrie 1944 sub semnătura liderului comunist Lucrețiu Pătrăşcanu una rticol extrem de favorabil URSS şi mareşalului Stalin.
[543] Ion Chiciudean, Bogdan Alexandru Halic, op. cit. p. 58.

publice cu realitățile campaniei duse de armata română sau de manipulare şi vector de propagandă ? Argumentați.

4. Prin ce se diferențiază propaganda desfăşurată de forțele Coaliției Națiunilor Unite de cea dusă de forțele Axei (Germania nazistă şi Italia fascistă)

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Mioarea Anton, *Propagandă şi război. 1941-1944*, Tritonic, Bucureşti, 2007

Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX,* Comunicare. ro, Bucureşti, 2003, pp. 13-15; 72-85

Mihail E. Ionescu, *Puterea cuvîntului.Propaganda mişcării de rezistență din România* (1940-1944) Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, pp. 94-103.

România 1941-1945. *Războiul din Est şi propaganda*, număr special, Dosarele istoriei An X, nr. 12(112), 2005

Călin Hentea*, Propaganda fără frontiere*, Nemira, Bucureşti, 2002, p. 59-84

CAPITOLUL 6

COMUNICARE ŞI PROPAGANDĂ ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

După înfrîngerea Germaniei naziste şi a Japoniei militariste mediul internaţional a intrat într-o perioadă de reconstrucţie a instituţiilor internaţionale şi a instrumentelor aferente pentru a nu se mai ajunge la stări de crize politico-militare şi război dar elaborare a unui sisem de norme şi principii care să reglementeze/ghideze comportamentul actoriilor ăn relaţiile dintr ei. La această dată erau mulţi aceia, atât în est cât şi în vest, care nutreau speranţa că o pace durabilă va urma celui de-al doilea război mondial. Marii aliaţi erau înzestraţi, la terminarea confruntărilor militare, cu prognoze, programe şi strategii pentru a putea face faţă crizelor pe care le trăiseră: criza existenţială a tânărului stat socialist, criza economică mondială, ameninţarea venită din partea naţional-socialismului[544]. Erau însă insuficient pregătite pentru a afla răspunsuri la noile probleme apărute în urma înfrângerii Germaniei. Prăbuşirea Germaniei naziste şi nevoia de umplere a vidului de putere rezultat au condus la dezintegrarea parteneriatului din timpul războiului. Aliaţii au câştigat războiul dar vor pierde pacea. Obiectivele strategice ale Marilor aliaţi erau divergente şi greu de armonizat. În această situaţie miza unei comunicări reale şi eficiente între învingătorii din cea de-a doua conflagraţie mondială a fost enormă.

6.1. Războiul rece şi consecinţele sale asupra relaţiilor internaţionale

Divergenţele de interese ale marilor puteri învingătoare, care au apărut încă înainte ca cel de-al doilea război mondial să se fi încheiat, suspiciunile reciproce ale celor două superputeri –SUA şi URSS – în legătură cu acţiunile ce urmau a fi întreprinse de fiecare în sfera sa de influienţă[545], dar mai ales viziunile esenţial diferite asupra modului cum trebuia modelat mediul internaţional post război au făcut ca omenirea să intre într-o perioadă fără precedent în istoria contemporană. Istoricii şi analiştii politici au denumit-o generic *război rece.* Definiţiile şi interpretarea acestui fenomen au generat deja o impresionantă literatură de specialitate fără să se fi căzut de acord asupra esenţei acestuia a etapelor de evoluţie şi a factorilor care au condus la eliminarea sa din viaţa internaţională[546]. Termenul a fost

[544] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 103
[545] Martin Weight, *Politica de putere* Editura Arc, Bucureşti, 1998, pp. 228-229.
[546] A se vedea pe larg, Joseph S. Nye jr. *Descifrarea conflictelor internaţionale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, pp. 106-142

lansat de omul de afaceri Bernard Baruch şi popularizat de jurnalistul Walter Lippman, pentru a desemna un tip anume de confruntare care s-a purtat într cele două superputeri în toate domeniile mai puțin pe cel armelor. Confruntarea militară a fost indirectă şi s-a desfăşurat prin intermediul sateliților folosindu-se de ceea ce specialiştii aveau să denumească războiul prin procură. A fost o confruntare între două grupuri de state care aveau ideologii şi sisteme politice diferite.

Într-un grup se aflau URSS şi aliații ei, cărora li se mai spunea şi *Blocul răsăritean*. Celălalt grup cuprindea SUA şi aliații lor, numiți şi *Blocul occidental*. La nivel militar-politic a fost o confruntare între NATO (North Atlantic Treaty Organization, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord) şi Pactul de la Varşovia. La nivel economic, a fost o confruntare între capitalism şi socialism. La nivel ideologico-politic a fost o confruntare între democrațiile liberale occidentale (aşa-numita "lume liberă," "societatea deschisă") şi regimurile comuniste totalitare (aşa-numita "societatea închisă").

Din punct de vedere al mijloacelor utilizate, Războiul Rece a fost o luptă în care s-au utilizat presiunea economică, ajutorul selectiv, manevrele diplomatice, propaganda, asasinatul, operațiunile militare de intensitate mică şi descurajarea reciprocă prin amenințarea cu un iminent război pe scară mare. Percepția eronată şi interpretarea greşită a unor teme din discursul şi propaganda oficială sovietică au condus pe unii oameni politici şi analişti politici la concluzia că politica de securitate a URSS are la bază un expansionism nelimitat şi că sovieticii vor profita de avantajul strategic pe care-l aveau în raportul de putere pe continent după încheierea celui de-al doilea război mondial. Că vor exploata dificultățile social-economice din țările occidentale pentru a-şi impune supremația până la Atlantic. Averell Hariman, ministrul american la Moscova, a trimis, la 4 aprilie 1945, Departamentului de Stat, un lung raport în care – după ce constata că partidul comunist şi acoliții săi se folosesc pretutindeni de dificultățile economice întâmpinate în țările plasate sub responsabilitatea noastră pentru a face reclamă concepțiilor şi politicii Sovietelor, subliniind în acelaşi timp influența aliaților occidentali – avea să se manifeste grijă doar pentru aliații noştri occidentali şi pentru regiunile plasate sub responsabilitatea noastră[547]

La 22 februarie un tânăr diplomat din cadrul ambasadei SUA la Moscova, George F. Kenan, trimite faimoasa „Long Telegram“

[547] André Fontaine, *op.,cit*, vol II, Bucureşti, 1992, p. 91.

(Telegramă Lungă) în care a descris politica externă sovietică ca având sursele adânci în însuşi sistemul sovietic. În esență, el argumenta că politica sovietică era un amalgam de ideologie comunistă şi expansionism țarist de modă veche. La câteva zile, fostul premier britanic şi „camarad de arme“ al lui Stalin a lansat un dur rechizitoriu la adresa politicii sovietice, în cadrul unei conferințe ținute în campusul universitar din orăşelul Fulton, Missouri.

Churchill a tras semnalul de alarmă în legătură cu expansionismul sovietic, exprimându-şi convingerea „că nu există nimic care să fie atât de admirat de către ei (ruşii – n. C. H.) ca forță şi că nimic nu respectă mai puțin decât slăbiciunea militară“ şi considera că „ar trebui ca popoarele de limbă engleză să se unească de urgență pentru a înlătura orice ambiție sau aventură“[548]. Presa şi alte mijloace de informare vor începe să reacționeze în analiza relațiilor internaționale în conformitate cu „sindromul Telegramei Lungi“.Comunicarea pe care acestea o realiza cu cititorii din propria țară sau din străinătate a fost virusată de „spiritul” deja celebrei „Telegreame Lungi”. Ziarul britanic *„Times*“, de exemplu, a publicat în aprilie 1946 unele aricole arătând că Iranul, Turcia şi Manciuria „erau infectate de virusul comunist, iar Arabia Saudită, Egiptul, Afganistanul şi India erau şi ele „amenințate“ de acelaşi virus. La rîndul ei, Revista *„Life*“ publică în iunie 1946, sub semnătura lui J. F. Dulles o serie de articole în care se atrăgea atenția asupra amenințărilor pe care le ascundea „*Pax Sovietica“* şi a cerut concetățenilor săi să trimită forțe militare şi ajutoare materiale spre regiunile amenințate de URSS.

Din acest moment „dialogul“ Est-Vest va fi virusat de o parte şi de alta de expresii ideologice, idei preconcepute, suspiciuni şi erori de percepție a mesajelor. Acest fapt va conduce la declanşarea unui proces al *dublelor erori de percepție* care la rândul lui va genera *dilema de securitate* a cărei expresie materială în sistemul relațiilor internaționale va fi o aberantă cursă a înarmărilor clasice şi nucleare. Vom ilustra acest fapt cu câteva exemple într-o succesiune de momente/secvențe care poate căpăta o exprimare de tipul următor:

Momentul 1: Considerăm că URSS este în acest punct al comunicării Est—Vest *actorul emițător.* Liderii de la Kremlin, în discursul lor ca şi propaganda oficială sovietică reiau aşa cum am văzut anterior, unele din temele tradiționale privind superioritatea

[548] Ibidem, p. 27

sistemului comunist şi necesitatea obiectivă a înlăturării capitalismului ca fiind perimat în evoluția umanității etc. Concomitent, iau măsuri pentru a-şi consolida sfera de influență rezultată în urma înțelegerilor anterioare. Occidentul *percepe* acest lucru ca o depăşire a înțelegerilor şi ca o revenire la politica de expansiune promovată şi dusă în perioada interbelică.

Momentul 2: USA este *actorul receptor* al mesajului comunicat de URSS **.**Percepțiile şi interpretările date discursurilor şi propagandei comuniste devin „cadrul conceptual pentru a justifica opunerea practică la expansionismul sovietic“[549]. În plan politic, Administrația SUA lansează *doctrina Truman* (11 martie 1947) care în esență prevedea „susținerea popoarelor libere care rezistă încercărilor de aservire din partea unor minorități înarmete sau presiunilor venite din exterior“. La 22 mai 1947, preşedintele Truman a semnat legea prin care SUA deveneau lider în cruciada anticomunistă. În baza acesteia ajutoare materiale şi militare au sosit în Grecia pentru forțele regale în lupta cu gherila comunistă. În plan geopolitic şi geostrategic, a fost lansat *planul Marshall* şi strategia CONTEINMENT- ului.

Momentul 3. USA este *actorul emitător* pentru URSS. La mai puțin de trei luni de la lansarea doctrinei Truman, secretarul de stat G. Marshall, într-un discurs rostit la Harvard, a lansat un plan economic pentru a ajuta Europa să-şi redobândească sănătatea economică, scoțând-o astfel din criza de care ar fi putut să profite mişcarea comunistă în interesul Moscovei. Subsecretarul de stat în Ministerul Economiei avertiza Administrația, printr-o notă din 5 martie 1947, că „pentru Franța şi Grecia, se putea prevedea că, după căderea economică avea să urmeze preluarea puterii de către comunişti; fără un ajutor american de proporții starea se va înrăutăți atât de fără speranțe încât se va ajunge la un al treilea război mondial“[550]. Nu putem şti cu siguranță dacă Stalin sesizase ceea ce era în curs să se întâmple, sau făcea un joc viclean, însă după optsprezece luni de impas şi întâlniri tot mai tensionate şi pline de suspiciuni de o parte şi de alta, l-a invitat pe secretarul de stat G. Marshall la o întâlnire (25 aprilie 1947), în cursul căreia a subliniat că el dădea o marea importanță unui acord general cu Statele Unite. Şi întrucât interlocutorul său îşi exprima pesimismul în legătură cu perspectivele relațiilor internaționale – după eşecul foarte probabil la acea dată al

[549] Henry Kissinger, op., cit., p 409
[550] Wilfried Loth, *Istoria războiului rece*, Bucureşti, 1998, p. 135

Conferinței miniştrilor de externe ai celor Patru Mari asupra Tratatului cu Germania, desfăşurată la Moscova în perioada 10 martie – 24 aprilie 1947 – Stalin a afirmat că ar fi greşit să se interpreteze într-un mod tragic divergențele noastre actuale. Momentele de impas şi confruntările, susținea liderul sovietic, „nu erau decât împingerile şi îmbrâncelile de început ale forțelor de recunoaştere“. Stalin a spus interlocutorului său că se mai putea ajunge la un compromis în „toate chestiunile principale“ şi a insistat că „era nevoie să avem răbdare şi să nu devenim pesimişti.“[551] Acest fapt ar scoate în evidență că liderul de la Kremlin considera că şi Administrația americană promovează un standard dublu în ceea ce priveşte comunicarea în relațiile internaționale.

La întoarcerea sa de la Moscova, Marshall a declarat, într-o alocuțiune radiofonică adresată națiunii, că „devin evidente forțele dizolvante. Pacientul este tot mai slăbit, în timp ce medicii se sfătuiesc. De aceea nu cred că avem voie să aşteptăm un compromis datorat epuizării.“[552] Toate forțele Administrației Truman au ajuns la înțelegerea că noul program de întrajutorare economică trebuia lansat imediat. Calculul politic sau eroare de percepere în comunicarea la vârf între Moscova şi Washington?

La o conferință de presă, din 12 iunie 1947, Marshall a daclarat că oferta este valabilă pentru „toate țările la vest de Asia“. Sovieticii au perceput acest mesaj, prin care se invitau şi țările din sfera lor de influență, ca pe o penetrare economică a SUA în spațiul de interes propriu, recunoscut anterior prin înțelegeri bi şi multilaterale.

Momentul 4 URSS în postura de *actor receptor* acționează: Reacția Moscovei nu a întârziat să apară mai întâi pe canalele mass-media şi discursuri politice. Într-un comentariu apărut în ziarul moscovit, „Pravda“ în ziua de 16 iunie propunerea americană era calificată ca fiind în fapt „identică cu planul Truman de amestec în treburile interne ale altor state.“ Agenția TASS respingea, printr-o declarație din ziua de 29 iunie 1947, orice idee a unui plan de ansamblu, afirmând că problemele economice interne sunt de competența popoarelor suverane înseşi. Câteva zile mai târziu, ministrul de externe sovietic Molotov afirma că țările care vor accepta planul Marshall vor fi plasate sub control şi vor pierde – pentru a satisface nevoile şi dorințele unor mari puteri – independența lor

[551] Henry Kissinger, op., cit., p. 403.
[552] Constantin Hlihor*, op., cit*., p. 104.

economică şi națională.[553]

În planul acțiunii politice, în sfera de interes a URSS, reacția a fost dură şi brutală. În primul rând Moscova a cerut guvernelor est-europene, sub presiuni, să-şi retragă acordurile sau să refuze de a participa la Planul Marshall. Pe 9 iulie 1947, guvernele iugoslav şi bulgar au refuzat participarea. Ultimul, după ce radio Moscova o anunțase deja. A doua zi au făcut declarații asemănătoare Cehoslovacia şi Ungaria, Polonia şi Finlanda. Guvernul român, prin declarația ministrului afacerilor străine, Gh. Tătărescu, refuza invitația precizând că aplicarea Planului Marshall „va duce fatal la rezultate care vor însemna, pe de-o parte, o ştirbire a independenței pe care țările Europei vor şi trebuie să o păstreze cu privire la politica lor economică, iar pe de altă parte o imixtiune în afacerile interne ale acestor țări.“[554]

Moscova nu mai este acum interesată nici măcar să mai salveze aparențele în ceea ce priveşte comunicarea cu Occidentul şi măreşte presiunea asupra țărilor din sfera sa de dominație. Prin urmare, a hotărât să creeze „blocul țărilor din est“, ceea ce avea să devină foarte curând țările din „lagărul socialist“. Unul dintre cei mai apropiați lideri ai lui Stalin, la aceea dată, Andrei Jdanov a formulat o strategie de luptă împotriva imperialismului occidental care a fost impusă liderilor comunişti est-europeni reuniți, la jumătatea lunii septembrie 1947, la Szklarska Poreba, în Polonia[555].

Cu acea ocazie s-a constituit şi un centru de coordonare a activității acestor partide – *Cominform*-ul. Viziunea lui A. Jdanov a accelerat procesul de stalinizare în Europa de răsărit. De aici încolo modelul societății sovietice şi interpretarea lui a devenit singura linie directoare pentru toate „democrațiile populare“. Cum ispitele de tip „Marshall“ erau ademenitoare, Stalin a apreciat că a sosit momentul să nu mai accepte nici o inițiativă politică din partea comuniştilor locali. Partidele şi grupurile de opoziție care mai existau în aceste țări au fost eliminate cu totul, partidele social-democrate au fuzionat, după epurări masive, cu comuniştii, toate instituțiile statului au fost subordonate partidului comunist, iar conducerile acestuia au fost epurate de liderii care nu prezentau garanții totale pentru Kremlin. După modelul sovietic au fost organizate viața economică, socială şi spirituală.

Ataşamentul față de URSS, – Patria Socialismului, combaterea

[553] André Fontaine, *op., cit*., vol II, p. 100.
[554] Stelian Neagoe, *Istoria politică a României între anii 1944-1947*, Bucureşti, 1996, p. 473.
[555] Constantin Hlihor, op., cit., p. 105.

hotărâtă a oricărei manifestări antisovietice – cum se sublinia într-un document de epocă al Partidului Muncitoresc Român- este piatra de încercare, criteriul internaționalismului proletar, chezăşia principală a prosperității şi înfloririi țărilor de democrație populară, a consolidării libertății şi independenței lor naționale. Aceste acțiuni, dublate de o propagandă extrem de violentă dirijată de Cominform şi desfăşurată de toate partidele comuniste la adresa Occidentului, i-au determinat pe mulți oameni politici şi analişti din SUA şi Europa să creadă că propriile percepții privind tendințele de evoluție a politicii URSS în sistemul relațiilor internaționale au fost corecte şi coerente.

Momentul 4: Brutalitatea cu care Moscova a acționat în sfera sa de influență a determinat întărirea politicii de CONTEINMENT. Impunerea unor regiuni nedemocratice, reprimarea mişcărilor de opoziție reală, violarea drepturilor omului, a libertăților civice în multe din țările Europei Centrale şi de Est au fost percepute ca pericole de moarte pentru sistemul democrațiilor occidentale. Statele vest-europene şi apoi împreună cu SUA au reacționat în plan geostrategic şi au creat structuri militare de apărare împotriva expansionismului sovietic. Astfel, în martie 1948, mai multe țări vest-europene au format Pactul de la Bruxelles.

Au urmat negocieri cu SUA şi Canada cu scopul de a crea o Alianță unică a Atlanticului de Nord, fondată pe garanții de securitate şi angajamente mutuale între Europa şi America de Nord. Reacția Moscovei la semnarea pactului de la Washington (4 aprilie 1949) a fost, desigur, de o extremă violență verbală şi urmată de alte acțiuni concrete în sfera sa de influență.

Lumea se îndrepta către bipolarism în sistemul relațiilor internaționale: SUA, care, împinse de împrejurări, au fost determinate să-şi exercite „leader ship“-ul asupra „lumii libere“ şi şi-au asumat responsabilitățile majore în sânul Alianței Atlantice. URSS, care, înainte de crearea pactului de la Varşovia, în 1955, a semnat tratate militare cu sateliții săi şi s-a străduit, din 1949, să-i integreze economic pe aceştia puterii Sovietice prin intermediul CAER. Confruntarea indirectă în lumea extraeuropeană a celor două superputeri se va intensifica. Acordurile de la Geneva din 1954 prevedeau unificarea Vietnamului, însă ele n-au fost semnate de americani şi de vietnamezii de sud. De o parte şi de alta paralelei 17º s-a instalat o linie de separație între Vietnamul de Nord comunist, condus de Ho-Şi-Min şi cel de Sud, condus de dictatorul Ngo Dinh-

Diem. Începând cu 1956 „consilierii militari“, armamentul şi dolarii americani s-au îndreptat spre sud, iar iar spre Vietcong consilierii militari şi armamentul sovietic. Vietnamul se împarte în două state: unul socialist, în sfera de influenţă a Moscovei şi altul democrat, în sfera de influenţă a Washingtonului.

Prima fază a războiului rece s-a încheiat odată cu moartea liderului comunist Stalin. A urmat un relativ „dezgheţ“ al relaţiilor internaţionale[556]. De partea sovietică, ascensiunea unei noi echipe conducătoare dominată de Nichita Hruşciov, a coincis cu adoptarea unei linii mai suple faţă de Occident. Noul „număr“ sovietic şi-a dezvoltat propria doctrină a „coexistenţei paşnice“ în care victoria socialismului în toate ţările a rămas, pe termen lung, obiectivul suprem, dar pe termen scurt competiţia cu ţările capitaliste trebuia să se limiteze la domeniile ideologic şi economic.

Această schimbare în politica Kremlinului a fost determinată de conştientizarea consecinţelor posibile ale unui război nuclear. SUA şi URSS aveau fiecare în parte suficiente mijloace de a se distruge reciproc şi de a duce la dispariţia unei mari părţi din omenire. Hruşciov a sperat că dacă va obţine o perioadă mare de linişte va reuşi să-şi materializeze ambiţioasele proiecte economice şi sociale şi va ajunge din urmă şi apoi va depăşi „lumea capitalistă“.

De partea americană ca şi la sovietici nu a avut loc o veritabilă ruptură cu prima perioadă a războiului rece, însă se constată că Washingtonul a adoptat un „New look“ diplomatic. Acesta a constat în continuarea politicii de „containment“ şi adaptarea unei noi doctrine strategice care în esenţă prevedea că un atac comunist asupra oricărei ţări nu antrena o ripostă nucleară americană care ar putea surveni în orice punct al lagărului socialist.[557]

Ca o consecinţă a acestei relative moderaţii apărute în poziţiile celor două superputeri, climatul internaţional s-a detensionat în următorii ani şi a culminat cu intâlnirea celor Patru Mari de la Geneva în iulie 1955 unde s-a încercat reglementarea postbelică în Europa. De o parte şi de alta, în ciuda acestor uşoare semne de destindere, neîncrederea a rămas puternică. Anii 1956-1962 au alternat în perioade „de dezgheţ“ cu cele de tensiuni şi crize. Acum s-a încheiat procesul de creare a celor două blocuri politico-militare prin apariţia Tratatului de la Varşovia (mai 1955) care a regrupat în jurul URSS

[556] Ibidem
[557] Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX. Lumea între război şi pace*, vol. II, Bucureşti, 1998, p. 232.

toate „democrațiile populare“ din Europa cu excepția Iugoslaviei.

Destinderea a supraviețuit celor două mari crize din toamna anului 1956: Ungaria în „lagărul socialist“ şi Suezul în lumea capitalistă. Prima se va încheia printr-o demonstrație de forță a Moscovei care a pus capăt încercărilor conducerii comuniste de la Budapesta de a reforma sistemul politic socialist. Moscova nu putea să lase să evolueze în altă direcție lucrurile în țările din sfera ei de influență pentru că îi punea sub semnul întrebării nu numai siguranța strategică dar şi obiectivul fundamental- extinderea comunismului. Avea nevoie, în continuare de sateliți pentru că în cazul unei ofensive strategice asupra lumii capitaliste teritoriile Ungariei, Poloniei, Germaniei de Est, României, Bulgariei îi erau indispensabile[558]. Cea de-a doua criză şi-a găsit soluția într-o acțiune paralelă, dacă nu chiar concertată, a celor două mari puteri- SUA, URSS- pentru a obține retragerea fostelor puterii coloniale din Egipt. Criza Suezului a marcat ascensiunea Americii până la poziția de conducător al lumii. Ea a folosit ocazia pentru a scoate Franța şi Marea Britanie din rolurile lor istorice din Orientul Mijlociu şi de a prelua „gestiunea“ securității în această parte a lumii.

Relațiile sovieto-americane la sfârşitul anilor ’50 s-au ameliorat. Dificultăți apar în Extremul Orient unde China comunistă a bombardat insulele Quemay şi Matsu ocupate de forțele naționaliste ale generalului Tchang Kai-Chec. Uniunea Sovietică n-a dorit să piardă teren în favoarea Chinei în Asia şi a înăsprit relațiile cu aceasta. Pekinul îi reproşa lui N. Hruşciov, politica sa de coexistență paşnică. Acesta a vizitat în septembrie 1959 SUA. Întâlnirea lui Nichita Hrusciov cu preşedintele D. Eisenhower la Camp David nu s-a materializat cu tratate concrete, dar a contribuit la destinderea climatului dintre cele două Superputeri[559].

Începutul deceniului şapte a însemnat o întoarcere la războiul rece. Hrusciov, care trebuia să facă față criticilor conjugate ale liderilor chinezi pentru politica sa de destindere şi ale adversarilor politicii sale din interior dă drept pretext afacerea U2[*] şi a boicotat „Conferința la vârf“ de la Paris din iunie 1960 care trebuia să reglementeze „problema“ germană. În iunie 1961 liderul sovietic s-a întâlnit la Viena cu noul preşedinte american J. F. Kennedy şi îl

[558]1956. Explozia. Percepții române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria, Bucureşti, 1996, p. 18.
[559] Ibidem, p. 233
[*] Un avion spion „U2“ american a intrat în spațiul aerian al URSS şi a fost doborât de sovietici.

avertizează că URSS consideră semnarea unui tratat de pace cu Germania imperios necesar. Acesta dorea o reglementare a „problemei Berlinului“ care să întărească poziţiile în Europa[560]. URSS a reacţionat şi în noaptea de 12/13 august 1961 a determinat guvernul RDG să construiască un zid de-a lungul zonei de demarcaţie stabilite de către învingători la sfârşitul războiului. URSS şi-a reluat experienţele nucleare în septembrie 1961, însă criza cea mai gravă se va petrece în, „coasta“ SUA, în Cuba.

În urma venirii la putere în Cuba a forţelor revoluţionare în frunte cu Fidel Castro, relaţiile acestei ţări cu SUA s-au agravat. Administraţia SUA n-a putut să tolereze un regim ostil la graniţele sale. În aprilie 1961 forţe anticastriste sprijinite de CIA au debarcat în Cuba prin Golful Porcilor[561]. S-a mizat pe o ridicare generală a adversarilor lui Castro, care însă nu s-a produs, iar invadatorii au fost răpuşi sau făcuţi prizonieri. Acest fapt a condus la o apropiere a Cubei faţă de URSS. Pe 11 septembrie 1962 o notă a guvernului sovietic anunţa că orice atac împotriva Cubei ar provoca un conflict mondial.

La 12 octombrie 1962 avioanele americane de cercetare au descoperit pe teritoriul cubanez rampe de lansare pentru rachete care puteau să transporte încărcătură nucleară. La 22 octombrie preşedintele J.F. Kennedy s-a adresat poporului american, iar o zi mai târziu a semnat decretul cu privire la instituirea blocadei maritime în jurul Cubei. S-a instaurat starea de alertă şi au fost trimise forţe militare şi maritime în apropierea Cubei. Lumea se găsea la un pas de o catastrofă nucleară[562].

URSS a convocat Consiliul de Securitate al ONU şi s-au intensificat contactele diplomatice. Preocupat să obţină succesul fără să declanşeze războiul, Kennedy a avut grijă să îi lase lui Hrusciov posibilitatea de a da înapoi fără a-şi pierde prestanţa. Pe 28 octombrie 1962 Hrusciov a decis să ordone retragerea rachetelor din Cuba[563]. În schimb a obţinut permisiunea că americanii nu vor invada Cuba şi totodată vor ridica blocada. La 20 noiembrie 1962, SUA au ridicat blocada, iar a doua zi URSS a ordonat încetarea stării de alarmă pentru trupele sale. Unul din cele mai dramatice evenimente ale războiului rece era depăşit.

---

[560] Constantin Hlihor, op., cit., p. 105.

[561] John Prados, *Războaiele secrete ale preşedinţilor*, Editura Elit, f.a., Bucureşti, p. 204-207; Walter La Feber, *America, Russia, and the Cold War. 1945-1984*, Fifth edition, Cornell University, Alfred A. Knopf, New York, 1985, p. 217.

[562] Walter La Feber, *op., cit*., p. 224-229; Joseph S. Nye jr., *op., cit.,* pp. 132-134

[563] Ibidem, p. 228

Confruntarea URSS cu SUA în Asia n-a avut aspecte atât de dramatice ca în Cuba dar n-a fost lipsită de asperități. Administrația SUA considera că eficiența politicii de „îndiguire“ a comunismului în Asia era intim legată de controlul american în Loas şi Vietnam. Într-o declarație de presă făcută la 23 martie 1961 Kennedy avertiza „securitatea întregii Asii de Sud-Est va fi pusă în pericol dacă Laosul îşi pierde independența şi neutralitatea. Propria sa securitate înseamnă securitatea noastră, a tuturor“[564] La 11 mai 1967 Consiliul Național de Securitate a dat o directivă prin care stabilea că împiedicarea dominației comuniste asupra Vietnamului de Sud era obiectivul național al Americii.[565] Comuniştii vietnamezi controlau aproape trei sferturi din țară. După venirea la putere a generalului Dhiem americanii îşi sporesc prezența militară în zonă. În urma incidentului din august 1964 când o navă de război americană este atacată în golful Tonkin, succesorul lui Kennedy, Lyndon Jonson cere şi obține aprobarea Congresului pentru bombardarea Vietnamului de nord de către avioane B. 52.

Criza din Cuba ca şi celelalte din lumea extra europeană au demonstrat superputerilor că pacea poate fi menținută fără o confruntare directă. Urmarea a fost că ele s-au străduit să promoveze un fel de armistițiu, fără să renunțe la cursa înarmărilor nucleare. Se vor strădui să limiteze răspândirea armelor nucleare şi să reducă riscurile unui „derapaj nuclear“[566]. În acest sens ia ființă, în iunie 1963, un sistem de comunicare faimosul „telefon roşu“ care să permită liderilor de la Moscova şi de la Washington să ia legătura direct în cazul unei crize majore.

Ulterior s-au semnat şi o serie de documente care limitau folosirea energiei nucleare. Pe 5 august 1963 s-a semnat la Moscova un tratat care interzicea experiențele nucleare de alt tip decât cele subterane. Tratatul de neprofeliferare a armelor nucleare semnat la 1 iulie 1968 prevedea ca nici una din părți să nu ajute un terț stat la fabricarea bombei nucleare. Franța şi Marea Britanie care tocmai realizau primele lor bombe cu hidrogen au refuzat să se asocieze la acest tratat.

Destinderea în relațiile internaționale a fost posibilă după realizarea echilibrului militar strategic între URSS şi SUA, dar şi datorită noilor viziuni ale conducătorilor celor două superputeri. De

[564] Henry Kissinger, op., cit., p. 585
[565] Ibidem, p. 588.
[566] A se vedea, pe larg, Paul Claval, *Geopolitică şi geostrategie*, Editura Corint, București, 2002, p. 123-131.

partea sovietică Leonid Brejnev s-a preocupat mai ales de consolidarea poziţiilor URSS în sfera sa de influenţă şi în lume. Sub conducerea sa Kremlinul a dus o politică prudentă, vizând să obţină de partea adversă a avantajelor necesare şi situarea URSS-ului în postură de superputere mondială[567]. De partea cealaltă, preşedintele Richard Nixon ales preşedinte în noiembrie 1968 şi principalul său consilier Hernry Kissinger, conştienţi de „pierderile de imagine“ ale SUA în Vietnam, au adoptat o linie mai suplă în raporturile cu Moscova. Confruntărilor cu Estul le-au luat locul negocierile purtate de o asemenea manieră încât să se instaureze o „structură de pace“ în Europa asemănătoare secolului XIX. Într-un raport de politică externă al Aministraţiei americane din 1970 se poate constata o schimbare de ton : „Îi vom privi pe adversarii noştri comunişti înainte de toate ca pe naţiuni care îşi urmăresc propriile interese aşa cum percep *ei* aceste interese, la fel cum şi noi ne urmărim propriile intereseaşa cum le concepem noi.”[568]. Acest lucru a condus la o mai bună comunicare în relaţiile Est-Vest dar a schimbat şi tacticile de confruntare la nivel global care presupunea ca sovieticii să „accepte“ unele reţineri în politica externă iar americanii să promoveze politica de containment folosind tactica „linkage“-ului. Să multiplice legăturile cu URSS până când o va face solidară cu interesele taberei occidentale.

În acest mod s-a ajuns la veritabile târguieli la scară planetară: li se propune sovieticilor să li se dea satisfacţie într-o anumită problemă la care aceştia ţin, în schimbul unei compensări cu valoare corespondentă. În cele două tabere se părea că s-a ajuns la un joc care elimina „cruciada“ însă fiecare din tabere îşi urmărea obiectivul final. Acet fapt a făcut posibilă şi politica de „neutralitate“ adoptată de SUA în august 1968 faţă de invazia trupelor Tratatului de la Varşovia (mai puţin cele româneşti) în Cehoslovacia pentru a stopa politica de liberalizare a regimului comunist.

Noua politică va consolida status quo-ul în Europa. În 1969 noul cancelar german Willi Brandt a iniţiat, cu acordul Washingtonului, o politică de deschidere spre Est, care în trei ani va duce la încheierea unor acorduri de mare importanţă. În anul 1970 au fost semnate tratatele germano-rus (august) şi germano-polonez (decembrie) prin care se recunoştea inviolabilitatea frontierelor europene. Un an mai târziu a fost semnat tratatul cu privire la Berlin

[567] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 106
[568] Henry Kissinger, op., cit., 643

prin care URSS a permis tranzitarea mărfurilor şi persoanelor între zona Berlinului controlat de occidentali spre RDG. În decembrie 1972 s-a semnat un tratat de mare importanță prin care se normalizau relațiile dintre cele două state germane admise la ONU în septembrie 1973[569]. În acelaşi an s-a deschis Conferința pentru Securitate şi Cooperare în Europa, care se va încheia doi ani mai târziu prin acordurile de la Helsinki, confirmând, spre marea satisfacție a sovieticilor starea de fapt şi frontierele în Europa rezultate după cel de-al doilea război mondial.

Venirea la putere a lui R. Nixon în SUA a însemnat şi o schimbare a politicii americane în Asia de Sud-Est. Lipsa de popularitate a războiului din Vietnam a dus la un sentiment de izolare a Americii iar acesta, la rândul său, a generat în SUA un slogan de genul „Întoarce-te acasă, America". Noul preşedinte, în cursul unei călătorii în Pacific (iulie 1969), a anunțat condițiile în care ar putea înceta războiul din Vietnam. Un acord provizoriu şi precar a intervenit la începutul anului 1973 în urma unor lungi şi dificile negocieri. Încetarea focului a fost încă mult timp violată astfel că războiul a mai continuat încă doi ani, atât în Vietnam cât şi în Cambodgia şi Loos.

„Pierderile" diplomatice suferite de SUA în raport cu Moscova au fost strălucit compensate de Administrația Nixon prin stabilirea de relații directe cu China. Acest fapt a modificat contextul strategic dar nu a încetinit ofensiva globală sovietică din a doua jumătate a anilor '70.[570] Nemaifiind descurajați politic de puterea strategică americană, sovieticii şi-au amplasat trupe în Vietnam, Etiopia, Yemen, Orientul Mijlociu, Mozambic, Anglia.

Acumulările de armamente strategice au atins apogeul prin înlocuirea rachetelor cu rază medie de acțiune „SS-4 şi „SS-5" din zona europeană a URSS cu altele perfecționate „SS-20". Părea că sosise momentul pentru o cotitură istorică pentru sovietici. Situația se va schimba rapid în defavoarea sovieticilor datorită erorilor de calcul pe care le-au făcut în politica internă şi internațională.

Judecând greşit situația istorică, ei au forțat ofensiva dincolo de limitele acceptabile chiar şi pentru cei mai toleranți dintre liderii occidentali. În plan intern această înarmare a supus resursele sovietice unor solicitări atât de mari, încât slăbiciunile şi corupția inerente din sistemul sovietic, au luat forme incontrolabile. Conduita lor se poate

[569] Ibidem.
[570] Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul tranziției*, Bucureşti, 1995, p. 226

încadra perfect în conceptul de „supraîntindere imperială“ lansat de Paul Kennedy[571] (12; 227) Aceasta a însemnat şi intrarea confruntării Est-Vest în faza sa finală, consumată, în mare parte, între anii 1989-1991.

Această răsturnare spectaculoasă intervenită în relațiile internaționale a avut ca punct de plecare trei cazuri critice de supraîntindere sovietică. În primul rând invazia sovietică în Afganistan (dec. 1979) a fost hotărâtă pe baza unui calcul greşit al Moscovei în raport cu reacția SUA. Aceasta a pornit de la premiza că Washingtonul nu va reacționa, ceea ce s-a dovedit fals. Administrația Carter nu numai că i-a sprijinit imediat pe mujahedini* dar a şi pus la cale, discret, o coaliție- cuprinzând Pakistanul, China, Arabia Saudită, Egiptul şi Marea Britanie – situată de partea rezistenței afgane. Amploarea şi calitatea sprijinului american au crescut constant în timpul administrației Reagan. SUA au reuşit să înfunde URSS în ceea ce-a fost echivalentul unui alt Vietnam. Sovieticii n-au ştiut să contracareze strângerea relațiilor chino-americane şi s-au văzut confruntați şi cu amenințarea unei „contra încercuiri“.

În al doilea rând, Moscova n-a avut „soluții“ pentru contramăsurile luate de SUA şi principalii săi aliați de a instala rachete cu rază medie de acțiune în Europa capabile să anihileze rachetele „SS-20“. Uriaşul sistem defensiv pus la punct de americani la începutul anilor ’80 – inclusiv de a promova S.D.I** nu numai că i-a şocat pe sovietici dar le-a epuizat şi resursele. Încă înainte de 1985, la Kremlin s-a instalat o adevărată spaimă de un război considerându-se că nu poate fi anihilat avantajul primei lovituri pe care o avea Washingtonul datorită sistemului S.D.I.

Înțelegerea acestui fapt s-a conjugat cu cea de-a treia răsturnare, survenită în plan social şi imagologic [572]. În partea a doua a anilor ’70 preşedintele Jimmy Carter a declanşat campania sa pentru *drepturile omului*, mai întâi în țările satelite Moscovei şi apoi şi în URSS. Lupta pentru drepturile omului s-a extins în Polonia, stimulată de alegerea, la Roma, a primului papă de origine polonez. Spre sfârşitul anilor ’70 mişcarea de masă Solidaritatea a început să amenințe regimul comunist al celui mai important satelit sovietic- Polonia. Sovieticii au

[571] Ibidem p. 227

* Forțele care s-au opus invaziei sovietice.

** Sistemul de apărare Strategică cunoscut opiniei publice ca „Războiul Stelelor“ deoarece acesta se baza pe un sistem de supraveghere şi ripostă organizat în ajutorul sateliților.

[572] Pierre Milza, Serge Berstein, op., cit., p. 230.

fost pe cale de a interveni militar în Polonia în decembrie 1980 şi martie 1981, însă mesajele venite fără echivoc de la Washington care arătau că SUA nu va mai avea aceeaşi reacţie ca la invazia din Cehoslovacia i-au determinat să renunţe. Drept urmare criza poloneză s-a extins pe întreg deceniul opt şi a contaminat şi ţările comuniste din vecinătate.

Ronald Regan a considerat că drepturile omului trebuie să fie nu numai un instrument şi mijloc de stăvilire a comunismului, ci şi de înlăturare a sa, de democratizare a societăţilor supuse regimului comunist[573]. Pentru aceasta Regan a ales şi o strategie adecvată: recompensa pentru statele care promovau democraţia şi idealurile sociale specific lumii anglo-saxone şi pedepsirea celor care nu reuşeau chiar dacă acestea nu reprezentau nici o provocare sau ameninţare vizibilă la adresa Americii. Echipa lui Regan a întors pe dos propaganda sovietică: valorile democratice, nu cele cuprinse în Manifestul comunist aveau să fie curentul viitorului. Şi echipa Reagan a fost consecventă. Ea a făcut presiuni în direcţia reformei atât asupra guvernului conservator a lui A. Pinochet din Chile cât şi asupra celui autoritar a lui F. Marcos din Filipine. Primul a fost obligat să accepte alegeri libere care l-au înlocuit, cel de-al doilea a fost răsturnat cu ajutor american.[574]

Preşedintele american R. Reagan a îmbinat optim presiunile militare cu cele umanitare care au domolit ofensiva sovietică şi au provocat adâncirea crizei sistemului comunist. Cele mai multe din cuceririle sovietice ale anilor ’70 au fost anulate. În 1980 a fost pus capăt ocupării Cambodgiei de către Vietnam. Până la sfârşitul anului 1991 trupele cubaneze s-au retras din Angola. Guvernul sprijinit de comunişti în Etiopia s-a prăbuşit în 1995. În Nicaragua, sandiniştii au fost obligaţi să accepte alegeri libere, un risc pe care nici un partid comunist nu fusese vreodată dispus să şi-l asume. În 1989 au fost retrase trupele din Afganistan. Toate acestea au contribuit la declinul sistemului comunist şi la afirmarea prestigiului SUA.

Observând scăderea influenţei sovietice în Lumea a Treia, dar şi declinul ideologiei comuniste, noua echipă de la Moscova în frunte cu Mihail Gorbaciov a hotărât că este imperios necesară renovarea sistemului comunist cu ajutorul unor reforme politice şi economice. Gorbaciov a fixat acţiunii sale o dublă direcţie pe care a definit-o prin

[573] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 107.
[574] Henry Kissinger, *op., cit*., p. 699.

noțiunile *Glasnosti* şi *Perestroika*. Prima, definită prin Glasnosti, avea ca obiectiv să trezească pe sovietici din letargie printr-un limbaj şi metode ale adevărului. A doua cerea un efort de restructurare printr-un set de reforme pentru a se corela socialismul cu democrația.

Pentru a reforma sistemul comunist şi a aşeza relațiile cu țările satelite, conducerea de la Moscova avea nevoie de timp. Astfel că M. Gorbaciov şi echipa sa au primit cu bucurie ramura de măslin întinsă de R. Reagan la Conferința de la Geneva din decembrie 1985. Reformele interne, conduse haotic nu au revitalizat sistemul sovietic ci au adus la lumină slăbiciunile acestuia. Cursa înarmărilor a epuizat economia sovietică în aşa fel încât aceasta n-a mai avut resurse să se autoreformeze în sensul dorit de Gorbaciov. Disponibilitatea lui Gorbaciov de a tolera ceea ce îşi imagina că vor fi nişte schimbări în țările comuniste satelite nu a condus la apariția unor conduceri reformiste în Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia ci a unora care au prăbuşit regimul comunist.

În această situație Moscova nu a avut de ales decât între a-şi impune cu un ultim efort şi cu prețul unor masive vărsări de sânge propria imagine despre reformă sau a accepta reformele în curs. Pentru prima variantă M. Gorbaciov nu numai că era nepotrivit pentru asemenea rol dar nici nu-l putea juca fără să se discrediteze. Era confruntat tot mai mult cu alegerea între sinuciderea politică şi erodarea lentă a puterii sale politice.

Conducerea reformistă din jurul lui Gorbaciov – flatată, curtată, „chiar mituită de Occident, iar în faza finală, manipulată abil de preşedintele Bush şi cancelarul german Helmuth Kohl“[575]– a ales varianta a doua. Rezultatul a fost haosul din Europa Centrală şi de Est şi, apoi, capitularea. Gorbaciov a jucat totul pe două presupuneri: că liberalizarea avea să modernizeze Uniunea Sovietică şi că aceasta va fi atunci în stare să se mențină ca mare putere pe plan internațional. Niciuna din aceste aşteptări nu s-au realizat şi baza internă a lui Gorbaciov s-a prăbuşit la fel de repede ca şi orbita sateliților. În 1991 democrațiile au câştigat războiul rece şi confruntarea cu sistemul comunist.

6. 2 Diplomație secretă şi comunicare publică în raporturile Est – Vest

[575] Zbigniew Brzezinski, *op., cit*., p. 232

Instaurarea unui tip aparte de conflict - războiul rece în relaţiile internaţionale a avut consecinţe asupra asupra tuturor domeniilor inclusiv al comunicării dintre state. Pînă la declanşarea confruntării Est-Vest deschiderea ostilităţilor dintre state presupunea închiderea canalelor oficiale de comunicare, de data aceasta nu s-a mai întîmplat aşa. Reprezentaţele diplomatice ale celor două superputeri şi ale statelor satelite/aliate au continuat să "funcţioneze" fără, însă, să se poată şi comunica aşa cum s-a întîmplat după încheierea conflictelor anterioare. În 1952, ambasadorul SUA la Moscova, George Kenan, a comparat izolarea sa, la Ambasada SUA, cu experienţa pe care a trăit-o la Berlin cînd a fost internat ca prizonier în timpul celui de-al doilea război mondial.[576]

Din această perspectivă comunicarea internaţională indirectă, prin discursuri politice ale şefilor de stat sau înalţi funcţionari cu răspundere în politica externă, capătă o importanţă deosebită în relaţiile dintre hegemonii celor două blocuri politico-militare ca şi între sateliţii lor. Se instituie, în fapt, un tip aparte de comunicare, denumită de unii specialişti ai domeniului drept o"*diplomaţie a semafoarelor"*[577]. Aceasta presupunea transmiterea unor simboluri şi semnale care descifrate, la timp, dădea informaţia esnţială în legătură cu adevarta poziţie pe care una sau alta dintre superputeri o adoptau în legătură cu o criză politică sau militară şi care, la nivel propagandistic, era condamnată cu vehemenţă. Astfel au fost demontate crizele politice şi militare şi cele două superputeri – SUA şi URSS – şi acestea au putut să evite confruntarea directă în primii ani ai războiului rece.

O primă verificare a acestui tip de comunicare s-a făcut în timpul "crizei berlineze"(1948-1949). În momentul în care Marea Britanie, SUA şi Franţa au hotărît să creeze un guvern german separat şi o monedă pentru partea vestică de ocupaţie gestionată de ele, Uniunea Sovietică a reacţionat oprind căile terestre de acces dinspre zona de ocupaţie controlată de puterile occidentale spre Berlin. S-a creat un moment de mare tensiune internaţională care risca să ducă la o confruntare directă între foştii aliati[578]. Acest moment a fost exploatat la maxim de propaganda oficială de la Moscova încît opinia publică internaţională a crezut că lumea se află în pragul unui nou

[576] Joseph S. Nye, jr., *Descifrarea conflictelor internaţionale. Teorie şi istorie*, trad., Ion Vlădoiu, Editura Antet, 2005, p.106.
[577] Dr. Victor Duculescu, *Ipostaze ale diplomaţiei*, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p. 138.
[578] Walter La Feber, *op., cit*., p. 76

război de data asta între foştii aliaţi.

A intrat în funcţiune arta semnalelor şi comunicarea indirectă pe principiul "artei semafoarelor". Stalin a acordat, ziaristului american Smith Kingsbury, un interviu în care preciza printre altele: " în cazul în care guvernele puterilor occidentale ar fi de fost de acord cu amînarea stabilirii unui stat german separat pînă la convocarea unei sesiuni a Consiliului miniştrilor de externe ai celor trei mari puteri, URSS ar fi fost în măsură să anuleze restricţiile anunţate"[579]. Acesta a fost punctul de pornire care a dus la o comunicare reală prin intermediul funţionarilor din politica externă a celor două superputeri. Contactul iniţial a fost stabilit între Philip Jessup, locţiitorul reprezentantului american la ONU şi reprezentantul sovietic în Consiliu, Iacob Malik. Această întîlnire a avut loc ca din întîmplare, la inişiativa lui Jessup, care îl aştepta pa colegul său sovietic în rezidenţele provizorii ale statelor membre la Naţiunile Unite, din Lake Succes. După un schimb de cuvinte de circumstanţă reprezentantul SUA s-a interesat dacă lipsa unei menţiuni cu privire la problema reformei valutare în interviul lui I.V. Stalin avea o semnificatie anume. Malik i-a răspuns că omisiunea nu fusese accidentală , şi că era vorba de o problemă de mare importanţă, care ar putea fi descutată la reuniunea viitoare a miniştrilor de externe[580]. Această conferinţă a avut loc la Paris(23 mai 1949) şi a fost punctul de plecare pentru normalizarea accesului spre Berlinul de Vest.

Un alt exemplu al comunicării de tip "*arta semafoarelor*" a fost cel al negocierilor legate de încetarea conflictului din Coreea. La jumătatea anului 1952 se crease un anume echilibru de forţe pe teatrul de operaţiuni militare iar guvernul american intuia că nu mai este posibilă o soluţie militară avantajoasă. În aceste condiţii Departamentul de stat îl însărcinează pe George Kenan, bun cunoscător al realităţilor sovietice, să-l contacteze pe Iacob Malik. Cei doi diplomaţi se întîlnesc în zilele de 1 şi 5 iunie 1951. Kenan află că URSS este interesată de soluţionarea conflictului dar că nefiind parte a acestuia nu are motive de a participa, prin delegaţi anume la întîlnirile celor două părţi.

Această luare de poziţie sovietică a fost primită cu mult interes de americani , şi în consecintă comandantul forţelor americane din Coreea, generalul Ridgway, a luat iniţiativa de a face un apel, prin

[579] Dr. Victor Duculescu, *op., cit.,* p. 138.
[580] Charles E. Bohlen, *Witness to History*, 1929-1969, New York, Norton, 1973, p. 284.

radio, părţilor chineză şi nord coreană, de a se aşeza la masa negocierilor.[581] Problema coreană şi-a găsit astfel o rezolvare care a convenit atît sovieticilor cît şi americanilor în raport de interesele pe care aceste două mari puteri le aveau în zonă. Experienţa comunicării in probleme delicate ale mediului internaţional, cum a fost cea din Coreea, şi care a condus la o soluţie acceptabilă prin *arta semafoarelor* a arătat liderilor de la Kremlin şi Washington că dincolo de comunicarea prin propagandă este nevoie de o comunicare directă.

A apărut ideea conferinţelor la nivel înalt, care fusese lansată de fostul premier britanic W Churchill încă din 1953 dar în condiţiile războiului rece nu s-a putut realiza. Au fost necesare alte mesaje date şi de o pare şi de alta pentru a se ajunge la Conferinţa de la Geneva cînd liderii marilor puteri se aflau din nou în comunicare directă, aşa cum nu se mai întîmplase de la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial. Aşa cum subliniază analiştii politici şi istoricii sedinţele plenare s-au caracterizat prin comunicare cu exces de protocol şi formalism şi uneori într-o atmosferă stînjenitoare. Contactele informale prilejuite de diferite coctailuri şi dineruri care urmau sesiunilor plenare, au făcut posibil ca procesul de negocieri să continue mai liber si cu mesaj nevirusat ideologic.[582]

Cazuri asemănătoare de comunicare prin *arta semafoarelor* s-au produs între Moscova şi Washington şi cu prilejul altor două crize: criza ungară din 1956 şi criza rachetelor cubaneze din 1962. De remarcat faptul ca acest tip de comunicare nu era prezent decît intre superputeri, sateliţii Moscovei şi într-o oarecare măsură şi aliaţii SUA nu erau antrenaţi în nici un fel. Aşa au fost posibile erorile de percepţie apărute la sateliţii Moscovei în legătură cu descifrarea mesajelor din războiul imagologic pe care cele două superputeri îl purtau. Explicaţiile sînt multiple dar două ni se par relevante. În primul rînd mesajele cu care URSS şi SUA se bombardau reciproc nu erau destinate sateliţilor. Înterpretarea cuvintelor cheie cum au fost cele legate de liberalizarea regimului sovietic după dispariţia lui Stalin ca şi operatia de revigorare a "democraţiei" din Uniunea Sovietică de către noi conducători sovietici aveau alt înţeles pentru liderii de la Budapesta sau de la Belgrad. Au crezut că sînt reale şi că vor determina schimbări în fizionomia şi structurile politice şi economice ale regimurilor comuniste din ţările satelite Moscovei. Avînd această

[581] Henry Kissinger, *op., cit*., p. 443-446.
[582] Dr. Victor Duculescu, *op., cit.,* p. 141.

percepție eronată rezultată din interpretarea mesajelor din războiul imagologic purtat de Kremlin cu Casa Albă liderii comunişti maghiari chiar au trecut la adoptarea unor măsuri de reală democratizare a regimului. Din această perspectivă se poate considera că au dreptate acei analişti care consideră că "Evenimentele din 1956 nu au fost, însă, provocate de către autoritățile de la Washington, ci de către guvernul de la Moscova, unde Nikita Hruşciov îşi consolida statutul de succesor al lui Stalin"[583].

Analiza "filmului" evenimentelor derulate în URSS şi Ungaria ne confirmă ipotezele de lucru. La Congresul XX al PCUS, Hruşciov a dezvăluit, într-un raport secret, numeroase acte de corupție a fostului dictator sovietic şi a promis o relaxare a relațiilor cu acele țări socialiste care au fost ostracizate de Stalin şi liberalizare a regimului comunist. Conducerea comunistă de la Budapesta a hotărit să treacă la "liberalizarea" regimului comunist, neînțelegînd sensul semnaleleor pe care N.Hruşciov le-a transmis odată cu acel raport.[584] Revolta a fost alimentată şi de "comunicarea" pe care Administrația americană a făcut-o prin postul de radio *Europa Liberă,* cînd s-a luat hotărîrea de a transmite textul cuvîntării liderului sovietic[585]. Tineretul a ieşit în strada şi a cerut ca liderul comunist indepărtat de la putere de către fidelii lui Stalin să fie numit prim-ministru. Evenimentele au degenerat în revoltă anticomunistă. *Europa Liberă* a transmis şi a făcut publice toate evenimentele din Capitala Ungariei. Unii dintre angajații postului,dizidenți unguri au făcut aluzii la un posibil ajutor occidental în arme şi chiar trupe. Solicitarea de ajutor a venit şi din interiorul Ungariei de la insurgenți. Pentru Moscova era o problemă. A intervenit comunicarea dintre cele două superputeri prin *arta semafoarelor.* Preşedintele american a declarat în cadrul unui discurs printre altele că pentru SUA, Ungaria "era la fel de inaccesibilă ca şi Tibetul"[586]

Erorile de interpretare a evenimentelor care s-au derulat în URSS după moartea lui Stalin în aprecierile liderilor comunişti chinezi au determinat schimbări esențiale în procesul de comunicare între partidele comuniste şi guvernele din cele două țări. Discursul nu mai are acurateţe. Nu contează schimbul de idei şi opinii ce creionarea

---

583

584 Jean-Marie Le Breton , *Europa Centrală şi Orientală între 1917 şi 1990*, Editua Cavallioti, Bucureşti, 1996, pp. 166-167.

585 John Prados, *op., cit*., pp. 165-166.

586 Ibidem, p. 129.

în "mintea" cititorului a imaginii pe care doreşte să o transmită. Analizînd acest tip de comunicare Chen Jian ajunge lsa concluzia că "In its criticism of Moscow's "big-power chauvinism" and the Soviet leader Nikita Khrushchev's de-Stalinization effort, Maoist discourse was dominated by metaphors, myths, and symbols crucial to the promotion of Mao's continuous revolution, which also caused Beijing's deepening discord with Moscow. All of these developments served as the prelude to the great Sino-Soviet polemic debate in the 1960s, eventually leading to each of the Communist giants to regard the other as a "traitor" to true Marxism-Leninism."[587]

Un caz special din istoria războiului rece în care arta semnalelor a condus liderii superputerilor la o comunicare directă pentru a se evita o catastrofă nucleară a fost criza rachetelor instalate de sovietici în Cuba. Percepută ca o acțiune de netolerat pentru securitatea SUA Administrația a reacționat foarte dur la adresa Moscovei amenințînd cu represalii militare. Canalele de comunicare neoficiale paralele cu discursul public şi peste comunicarea mass media au fost cele care au stopat cursul periculos al evenimentelor[588]. Astfel au fost purtate negocieri secrete şi neoficiale, pe de o parte, între diplomatul sovietic Alexandru Fomin şi ziaristul american John Scali care lucra pentru Departamentul de stat, iar pe de alta intre ambasadorul sovietic la Washington, Anatoli Dobrinin şi fratele presedintelui american Robert Kennedy[589]. Într-o discuție pe care Dobrinin a avut-o cu R. Kennedy acesta afirma că are mandat din partea lui Hruşciov să arate în mod clar care sînt interesele sovietice în această parte de lume şi cum înțelege să le apere[590]. Lucrurile nu numai ca au evoluat spre detensionarea situației internaționale dar s-a luat hotărîrea ca între cele două capitale Moscova şi Washington să existe o "legătură"directă ceea ce in istorie a trecut drept "telefonul roşu".

Acest tip de comunicare a fost specific doar marilor puteri şi nu se regăseşte ca regulă în relațiile dintre o mare putere şi un stat satelit al URSS. De multe ori comunicarea purta amprenta presiunii pe care marea putere o exercita în țara respectivă sau reflecta nivelul de confruntare din ecuația bipolară. Într-un document al Departamentului de Stat se sublinia că: „Problemele actuale cu privire la relațiile Statelor Unite cu România nu pot fi rezolvate(...) în afara contextului

[587] Chen Jian, *Mao's Chiana and Cold War,* în http://www.ibiblio.org/uncpress/chapters/chen_maos.html
[588] Robert Krauss, Ezequiel Morsella, *Communication and Conflict*, in M. Deutsch, P. Coleman, eds., *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice* , San Francisco: Jossey Bass, 2000, pp. 131-143.
[589] *Cuban Missile Crisis and Aftermath* Foreign Relations Series Volume Summary, 1961-1963, Volume XI,http://www.state.gov/www/about_state/history/kenxi.html
[590] *Russian Documents on the Cuban Missile Crisis*, în **Cold War International History Project;** http://social.chass.ncsu.edu/slatta/hi216/sovietscuba.htm

mai larg al relațiilor noastre cu URSS, cu sfera est-europeană a dominației sovietice şi cu statele Europei de Vest"[591] „Istoria relațiilor bilaterale româno-americane, în primii ani ai Războiului rece, este şi istoria iritării cu bună ştiință a autorităților de la Bucureşti de către diplomația Washingtonului"[592].

Comunicarea dintre Bucureşti şi Washington a fost bruiată, pe de o parte, de grila ideologică de interpretare a realităților politice din mediul internațional iar pe de alta de încapacitatea de a sesiza comunicarea dintre superputeri prin coduri şi artă a semafoarelor. Din aceste motive unii reprezentanți ai diplomației române, prezenti în SUA, se plîngeau autorităților din țară că nu mai înțeleg care este adevărata linie a politicii externe americane în ceea ce priveşte relațiile cu URSS şi cu Estul. La intervale foarte scurte de timp oficiali ai Departamentului de Stat utilizau cuvinte foarte dure la adresa Uniunii Sovietice, pentru ca imediat presedintele Truman să afirme că SUA nu vor renunța la discuțiile cu URSS în scopul unei reconcilieri, în numele ideii că „aceste două mari popoare nu se poate să nu se înțeleagă pe viitor"[593].

Deorece la Bucureşti nu puteau fi descifrate mesajele comunicării de tip *arta semafoarelor* practicată de diplomația celor două superputeri comunicarea diplomatică indirectă se încadra în paradigma conflictuală. Concludent în acest sens este mesajul transmis la Washington de şeful diplomației comuniste, Ana Pauker cu prilejul rostirii unui discurs de *Ziua Femeii.* Aceasta după ce condamna politica imperialistă ale SUA afirma: „fac pregătiri de război împotriva URSS şi a țărilor de democrație populară[594]. Adjunctul ministrului de externe, Grigore Preoteasa, ataca în termeni duri Aministrația SUA afirmînd, în aceeaşi notă cu şeful său, „că împerialismul american şi englez reînvie fascismul şi militarismul german, răscoleşte poftele de cotropire numai vremelnic adormite ale burgheziei..."[595]

Analiza discursurilor oficiale ale liderilor de la Bucureşti, a scrisorilor de protest pe care guvernul român le-a adresat la unor foruri

---

[591] *Problems in the relations between United States and Romania*, in **Foreign Relations of the United States** (F.R.U.S.), 1949, vol. V, pp. 521-522.

[592] Paul-Octavian Nistor, *Politica SUA de îngrădire a pericolului comunist în zona europeană (1945-1952),* teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2005, p. 201.

[593] Arhiva M.A, E. *Fond SUA, Telegrame Washington*, 1948, telegrama din 22 martie 1948, f. 66; apud, Paul-Octavian Nistor, *op., cit.,* p. 202.

[594] „*Scînteia*" , serie III, anXIX, 8 martie, 1950.

[595] Ibidem, 10 mai 1950.

internaţionale, prin care se apară de unele comentarii negative lansate de diplomaţia americană cu privire la modul cum se respectau drepturile cetăţeneşti şi politice în România arată că mesajele erau specifice unei comunicări de criză şi conflict. Nu doar discursurile liderilor P.M.R. ci şi tonul presei române era unul excesiv de dur, care sugera un război iminent, între Est şi Vest mai ales după înfiinţarea N.A.T.O. Epitetele folosite în mesajul comunicării indirecte cu Administratia SUA aveau o încărcătură negativă considerabilă şi transmiteau cititorului o stare de alertă generală, care s-ar fi regăsit doar în cazul unor iminente pregătiri de război.[596]

Criza rachetelor cubaneze a arătat că diplomaţia semafoarelor îşi consumase resursele şi a continua un astfel de tip de comunicare devenea periculos pentru însăşi existenţa ca actor al celor două superputeri. Tehnologia şi mai ales creşterea rolului arsenalului atomic în doctrina fiecărei din părţile adverse făceau ca orice eroare de interpretare a intenţiilor în ecuaţia ofensivă/defensiă să ducă la holocaust nuclear. Apare nevoia unei comunicări directe şi oportune dintre superputeri. Aşa s-a născut celebrul "fir roşu" ce legau cele două capitale—Moscova şi Washington-ul. Acest tip de comunicare nu numai că a salvat Planeta de la distrugere dar a condus şi la detensionarea relaţiilor internaţionale. De menţionat faptul că nu a dispărut în totalitate *arta semafoarelor*. Acest dialog dintre superputeri a continuat prin unele forme specifice ale propagandei prin care îşi transmiteau reciproc creşterile/descreşterile în planul înarmării şi a puterii militare de care fiecare dispunea la un moment dat. Fiecare dintre părţi anunţau prin media de care dispuneau ce armamente au mai introdus în arsenal şi de cîte ori poate să-şi distrugă adversarul. Relevant în acest sens sînt imaginile de la paradele militare organizate de liderii de la Kremlin cu diferite prilejuri. Acest proces de comunicare a condus la ceea ce specialiştii au numiot *dilema de securitate* ce a caracterizatrelaţiile Est-Vest în timpul războiului rece[597].

Detensionarea relaţiilor Est—Vest în deceniile următoare crizei rachetelor ca şi începutul unei politici de distanşare a României faţă de Moscova au determinat schimbări importante în comunicarea Washington – Bucureşti. Discursul lui Nicolae Ceauşescu(21 august 1968) prin care a condamnat intervenţia URSS şi a altor state

[596] Paul-Octavian Nistor, *op., cit.,* p. 298.
[597] Rose McDermott şi Jonathan Cowden, *op., cit*., în *loc., cit*.

socialiste în Cehoslovacia pentru a stopa reformele din această tară a avut un ecou deosebit în lumea liberă[598]. În anul următor vizita lui Richard Nixon (august) şi a preşedintelui francez Charles de Gaulle au mărit şi mai mult aura de disident al preşedintelui român în faţă democraţiilor occidentale ceea ce a condus la o comunicare directă şi mai pragmatică între Bucureşti şi capitalele principaleleor state democratice.

Interersant este de remarcat faptul că deşi între cele două superputeri s-a inaugurat un canal de comunicare special a cărui menire era de a nu se produce erori de percepţie in ceea ce priveşte politica de securitate diplomaţia dintre Moscova şi Washington nu a cunoscut schimbări de esenţă. Complexitatea vieţii internaţionale, apariţia unor crize şi conflicte cu impact global cum au fost cele din Orientul mijlociu determină cancelariile celor două superputeri să folosească şi canale de comunicare prin *terţi* specific stării de război. Actorul A în conflict de interese şi ideologice cu actorul B au blocate canalele de comunicare prin care să ajungă la o negociere/inbformare bazată pe încredere şi deschidere reciprocă. Evenimentele internaţionale îi obligă la o asemenea comunicare dar fie din orgoliu fie sub impactul propagandei nu pot să depăşească "barierele" de comunicare. Referindu-se la un asemenea blocaj generat printre altele şi de războiul propagandistic practicat pe scară largă între Beijing şi Moscova George Macovescu relatează ceea ce i-a spus Mao:" De ce să ne unim? Se întreabă Mao. Nu se poate. Noi am fost jigniţi, etichetaţi, declaraţi dogmatici, militarişti, dictatori. Eu sunt un dictator un dogmatic!(...) Cînd a fost aici tovarăşul Bodnăraş, i-am spuzs că putem aştepta zece mii de ani pentru a ne uni. Apoi am redus o mie de ani. Ceva mai tîrziu, am mai redus o mie, dar mi-am dat seama că am redus prea mult. Nu mai reduc nimic. Opt mii de ani".[599] Aceste bariere vor fi depăşite cu ajutorul unui alt actor C care are credibilitate atît la A cît şi la B.

Diplomaţia Bucureştiului îşi va construi o imagine de "mare putere dipolmatică" asigurînd canalele de comunicare între sovietici şi chinezi, între arabi şi evrei sau între sovietici şi americani. Un asemenea tip de comunicare găsim în memoriile fostului ministru de externe George Macovescu. În jurnalul său povesteşte cum din însărcinarea lui N. Ceauşescu după ce acesta a avut o intrevedere cu

[598] Jean Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 pînă în zilele noastre*, Editura Polirom, Bucureşti, 1998, p.167.
[599] George Macovescu, *Jurnal*, vol.I(1952-1982), Domino, Bucureşti, 2006, p. 76-77

preşedintele egiptean Anwar El Sadat a plecat la Washington pentru a transmite un mesaj americanilor din partea egiptenilor.[600]

Pe măsură ce la Moscova se schimbă raportul dintre comuniştii conservatori dogmatici şi cei reformatorii şi dialogul Est-Vest intră în tiparele normalității la Bucureşti comunicarea cu marile democrații revine la caracteristica anilor de început al războiului rece. Reformele lui Gorbaciov şi adoptarea de către acesta a unui stil de comunicare direct şi sincer cu Statele Unite care a dus la rezolvarea unor probleme de maximă importanță din viața internațională care au fost ocolite decenii de-a rîndul tocmai datorită comunicării în paradigmă ideologică între cele două sisteme politice mondiale, au determinat la Bucureşti adoptarea unui tip de comunicare de criză şi conflict omnidirectional. Situație ce va continua pînă la căderea regimului de dictatură a familiei Ceauşescu.

Propaganda a fost un alt tip de comunicare care a fost utilizat de ambele blocuri politico-militare cu mai mult sau mai puțin succes. Comunicarea prin această formă urmărea redesenarea hărților mentale ale propriilor cetățeni pentru ca aceştia să „vadă" realitatea prin tiparele ideologiei. Dintre nenumăratele exemple care ar putea ilustra acest aspect ne oprim la modul cum corespondentul postului de radio Moscova, Iakov Victorov, a relatat din Washington tragica moarte a preşedintelui John Kennedy şi a modului cum presa americană a relatat pe de o parte doborîrea de către aviația israeliană a avionului KAL 007 aparținînd companiei *Arab civilian jetliner* , în februarie 1973 şi a doborîrii de către sovietici a avionului de pasageri aparținînd *Korean Air Lines* în septembrie 1983. În primul caz se constată că deşi, în esență, personalitatea preşedintelui era corect redată, faptele relatate în acord cu informațiile ce erau pe piața presei libere dar interpretarea lor era făcută prin grila ideologiei comuniste: lupta dintre forțele răului întruchipate de imperialismul american/occidental şi forțele binelui întruchipate de progresistul regim sovietic/URSS. „Să ne întrebăm - relata jurnalistul de la Radio Moscova – Cine a profitat de pe urma asasinării lui Kennedy? Răspunsul este clar. Avem de-a face cu o organizație criminală subvenționată de forțele întunecate ale reacțiunii. Campionii războiului rece acei oameni sălbatici şi chiar bolnavi care au văzut că acțiunile preşedintelui Kennedy, aprobate de

[600] Ibidem, p. 144-145

întrgul popor american, duceau la relaxarea relațiilor internaționale”[601]

În cel de-al doilea caz observăm că, deşi în esență fapele erau aceleaşi, doborîrea de către forțele militare a unor aparte de zbor aparținînd companiilor civile de transport aerian, înterpretarea fapelor este diferită datorită faptului că într-un caz Vinovatul era un stat prieten iar în celălalt adversar al S.U.A. Doborîrea avionului coreean de pasageri este văzută de presa americană şi interpretată corect, ca „ un act de barbarie singular prin barbaria sa în comportamentul statelor in mediul internațional. Întreaga poveste nu nu va fi cunoscută niciodată, dar este cît se poate de clar că sovieticii au decis în mod deliberat să doboare un avion neînarmat deoarece a intrat în spațiul lor aerian neinteresîndu-i faptul că această decizie va cost vieți nevinovate. Au murit 269 de oameni printre care şi congresmenul Larry McDonald.”[602] Doborîrea avionului arab de pasageri este presentată ca un accident tragic şi regretabil datorat lipsei de precizie a dreptului internațional în ceea ce priveşte tipul de reacție a statului cînd un avion îi survolează teritoriul fără permisiune. Media a reluat pe larg opiniile experților în drept internațional din principalele Universități americane. Profesorul Louis Sohn de la Universitate Harvard remarca în unul din cotidienele americane: „Pe de o parte o țară are dreptul să-şi protejeze interesele. Pe de altă parte scopul ar trebui să tină seama de a nu pune în pericol viața. Marea problemă este faptul. Ce a determinat pilotul să refuze a se supune avertizărilor primite ?” [603] Un alt punct de vedere reluat de media a fost a profesorului Andreas Lowenfeld. Oficialii israelieni îşi mențin punctul de vedere potrivit căruia pilotul francez al Companiei Libiene a refuzat să îndeplinească ordinul de aterizare după ce a survolat instalațiile militare israeliene dispuse de-a lungul Canalului de Suez. Aşa că avioanele de vînătoare israeliene au deschis focul asupra avionului de pasageri. Sursele egiptene afirmă că pilotul s-a rătăcit din cauza unei furtuni şi a intrat în zona interzisă. Pilotul avionului de pasageri a crezut că avioanele militare erau MIG-uri egiptene. „În asemenea situații – conchidea profesorul Lowenfeld—te ghidezi după principiul legal potrivit căruia o națiune (Israelul aici) trbuie să-şi exercite dreptul de a se proteja cu folosirea unui minim de fortă”[604]

[601]Apud, Robert English, Jonathan J. Halperin, *The Other Side. How Soviets and Americans Perceive Each Other*. From the Series **Beyond the Kremlin**. A Publication of the Committee for National Security, New Brunswick(U.S.A.) and Oxford(U.K.), 1991, p.61-62.
[602] Ibidem p. 66.
[603] Ibidem, p. 67.
[604] Ibidem.

Prima confruntare propagandistică purtată între Est şi Vest pe timpul unui conflict/crize major în relaţiile internaţionale, s-a derulat pe timpul războiului din Coreea. Statele Unite ca principal actor din lumea liberă în acest conflict a utilizat cam aceleaşi tehnici şi metode folosite şi în cel de-al doilea război mondial. Propaganda comunistă nu a fost nici modificată esenţial faţă de strategia folosită de sovietici împotriva nazismului[605]. Comunicarea se adresa opiniei publice şi viza legitimitatea şi scopul războiului. Fiecare din părţi se străduiau să convingă lumea internaşională de justeţea luptei pe care o duce şi să ponegrească partea adversă.

Conflictul din Vietnam va aduce va fi şi un salt în ceea ce priveşte comunicarea în situaţii de criză şi conflict. Războiul purtat în jungla vietnameză sau în aer cu forţe convenţionale a fost dublat de aprige confruntări psihologice între militarii aflaţi în conflict pe teatrul de operaţiuni dar şi de dueluri propagandistice rezervate politicienilor în arena internaţională. Asistăm la o separare în ceea ce priveşte comunicarea între beligeranţi prin care se urmărea înşelarea, manipularea şi dezinformarea reciprocă şi comunicarea între statul beligerant şi opinia publică internaţională care devine instrument preponderent politic[606].

Tot în această perioadă apare şi o altă formă a comunicării adoptate de sistemele militare ale beligeranţilor – relaţiile publice(PR). Deşi obiectivele stabilite de către forţele americane specializate în războiul informaţional au fost multiple şi cu programe concrete[607] se apreciază că doar actiunea intitulată *Vino acasă* a fost un succes[608]. Acesta era destinat insurgenţilor comunişti. Prin forme persuasive de comunicare acestora li se promiteau un statut onorabil şi confortabil de prizonier de război pînă la terminarea conflictului cînd putea deveni cetăţean liber al Republicii Vietnam.

Comunicarea pentru a înşela adversarul şi al dezinforma a fost folosită în Vietnam prin actiunea cu numele de cod *Humidor* .[609] Forţe speciale americane răpeau pescarii dintr-un anume sat şi îi transportau rapid pe o insulă unde li se prezenta o falsă formaţiune de rezistenţă numită *The Sacred Sword, of the Patriots League/Sabia sfîntă a Ligii Patriotice.* După un timp aceştia erau eliberaţi şi duşi acasă pentru a

[605] Călin Hentea, *op., cit*., pp. 108-110.
[606] Ibidem, p.111.
[607] Noam Chomsky,*The Vietnam War in an Age of Orwell,Race and Class*, Spring 1984, p.44.
[608] Ibidem, pp. 112-113.
[609] Herbert A. Friedman , *The Sacred Sword*, of the Patriots League, în http://www.psywarrior.com/SSPLVietnam.html

relata cele văzute autorităților şi celorlalți locuitori. Aceasta urmărea crearea de ținte false şi derută în rîndurile rezistenşei comuniste. Eficiența propagandei şi ale altor forme de comunicare specifice războiului modern de către SUA nu a fost atît de ridicată în raport cu obiectivele propuse. În primul rînd mesajul n-a avut forța persuasivă necesară „ştergerii" din mintea nord-vietnamezului a imaginii de invadator sădită de propaganda comunistă. Codurile şi simbolurile specifice culturii asiatice au fost prea puțin prezente în mesajul elaborat de „emițătorul" american pentru „receptorul" nord-vietnamez, astfel că eficiența comunicării a fost încă din start pusă sub semnul îndoielii. Propaganda de la om la om folosită de liderii comunişti a fost în multe cazuri mai eficientă deoarece era făcută în interiorul matricei culturale şi nu erau prezente barierele culturale ca în cazul americanilor.

De remarcat faptul că specialiştii militari în comunicare şi acțiuni psihologice au analizat şi cercetat atît succesele cît şi eşecurile produse de mînuirea necorespunzătoare a acestor arme, încărcate cu imagini, simboluri, cuvinte şi *care nu ucid* . Rezultatele au fost evidente în confruntarea la scară largă dintre comunism şi democrație în perioada de sfîrşit a războiului rece. Sovieticii au folosit toate formele de propagandă de la cea albă, cenuşie pînă la cea neagră. Un exemplu de acțiune de succes desfăsursată de KGB a fost cea din Indonezia din 1964 şi a avut ca obiectiv eliminarea influienței SUA din această țară. Folosindu-se de agenți ai servicilor secrete cehoslovace KGB-ul a desfăşurat, în toamna anului 1964, o acțiune de intoxicare a preşedintelui Sukarno prin care acesta a fost convins, cu documente „aparținînd" CIA, că SUA urmăreşte asasinarea sa şi invadarea țării. După ce a văzut documentele americane „strict secrete" preşedintele indonezian şi-a făcut public sentimentul antiamerican.[610]

În plan psihologic, confruntarea Est-Vest a fost decisă de modul cum competitorii au înțeles impactul pe care îl au asupra oamenilor imaginile, informația, cultura, ideologia şi muzica, tot ceea ce ține de un nou mod de viață. Câştigul/pierderea în aceste noi forme de confruntare nonclasică nu se putea evalua cu măsurile clasice, în numărul de pierderi pe câmpul de luptă, sau în distrugerile pe care le provoci adversarului, ci în influența pe care acestea o au în schimbarea

[610] *Forms of Soviet Propaganda During the Cold War*, în http://www.geocities.com/happygirl823/propforms.html

modului de a gândi al oamenilor, a modului lor de a percepe lumea în care trăiesc[611].

În această confruntare Moscova şi sateliţii ei au propagat înlăturarea exploatării de clasă, eliberarea naţională pentru ţările în curs de dezvoltare.[612] În opoziţie, SUA şi aliaţii lor au propagat ideile democraţiei pluraliste şi au recurs la forţa de atracţie a muzicii rock, a filmului *western* şi a modei blue-jeans. În această confruntare, rock-ul şi blue-jeans-ii au avut o forţă de penetrare şi de erodare a sistemului socialist mai mare decât apelurile la lupta de clasă ale Moscovei. Claude Karnoouh nu exagerează prea mult când afirmă că socialismul „*s-a prăbuşit sub presiunea imaginilor supermagazinelor şi a serialelor de televiziune americane. La urma-urmei, Lenin a fost învins de alianţa lui Mc Donald's cu Coca Cola, a lui Yves Saint Laurent cu Mercedes*". [613]

Liderii comunişti, până la Mihail Gorbaciov, formaţi în dogmele ideologiei comuniste de tip stalinist, n-au fost capabili să depăşească limbajul de lemn al unei propagande învechite de tip secol al XIX-lea şi n-au înţeles rolul informaţiei, puterea mijloacelor mass-media în modelarea conştiinţelor. Jean Heffer considedră că acest fapt ţine de esenţa regimului politic comunist de a conserva pe perioade lungi aceiaşi lideri, care avansează în vârstă şi pierd capacitatea de a înţelege evoluţia societăţii şi prin urmare de a o renova.

Nu acelaşi lucru s-a întâmplat în Occident. Iată de exemplu, la începutul preşedinţiei, R.Reagan l-a sprijinit pe F.Marcos în Filipine. Însă pe măsură ce transmisiunile TV continuau, şi americanii au văzut cum demonstranţi paşnici şi simpatici din clasa mijlocie erau atacaţi de bătăuşii lui Marcos, poziţia lui Reagan a început să se schimbe. Crainicul de televiziune de la *Washington Post* scria: „*nu dă bine să fii aliat cu piticul ăsta rău de la televizor.*[614] *Liderii comunişti din Estul Europei n-ar fi înţeles acest lucru pentru că erau convinşi de un fapt: cenzura dură şi controlul absolut al mass-media şi mai ales al televiziunii este suficient pentru a-ţi impune voinţa. Alvin Toffler este de părere că „Dacă Ceauşescu ar fi studiat rolul noului sistem mass-media global, de exemplu, în răsturnarea lui Ferdinand Marcos în Filipine, ar fi ştiut că deţinerea controlului mass-media interne nu*

[611] A se vedea, pe larg, Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relaţiilor internaţionale contemporane,* Editura Universităţii Naţionale de Apărare, Bucureşti, 2005, capitolul V.
[612] Sergiu Támas, *Geopolitica. O abordare prospectivă,* Bucureşti , 1995, p. 164.
[613] Claude Karnoouh, *op. cit.*, pp. 142-143.
[614] Alvin Toffler, *Powershshift / Puterea în mişcare*, traducere de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, 1995, p. 347.

mai e de ajuns pentru a ține poporul în ignoranță, evenimentele politice interne sunt jucate tot mai mult pe o scenă globală (...). Ceauşescu n-a reuşit să înțeleagă revoluția mondială a mijloacelor de informare, plătind cu viața, în ziua de Crăciun, 1989".[615]

Analizele de imagine în confruntarea Est-Vest din timpul războiului rece, mai ales pentru perioada sa de final[616] arată că a câştigat cel ce a dominat fluxurile comunicațiilor şi a reuşit să impună valorile, aspirațiile şi propria imagine în opinia publică. Or, după cum apreciază reputații analişti ai problemei, „*întâietatea SUA în lume în acest domeniu este indiscutabilă. Leadershipul american se afirmă şi în ceea ce priveşte stăpânirea rețelelor, fabricarea şi vânzarea de echipamente, concepția şi producția de media. Conceptul de Free flow of Information a dat mai mult ca oricând un avantaj sistemului american, fiind capabil să facă cunoscute temele sale dominante oriunde în lumea liberă*".[617]

Sovieticii n-aveau nici o şansă de a contracara *ofensiva imagologică* deoarece *traficul* lor în imperiul undelor herțiene nu era decât de 0,3% din cel al Intelsat-ului.[618] Prin urmare, filmele şi foiletoanele produse în SUA au invadat ecranele mari şi mici din lumea întreagă, difuzând modelul culturii şi civilizației americane. „*Niciodată american way of life n-a avut o forță mai mare de penetrare*"[619].

Pe de altă parte, este vorba despre lipsa de modernitate a mai tuturor produselor din fostul sistem socialist. Nimeni nu pune la îndoială performanțele produselor militare sovietice. Dar cetățeanul obişnuit intră în contact nemijlocit cu produsele *civile*. Pentru că este vorba despre o confruntare între două sisteme, considerăm că modernitatea produselor obişnuite a contat enorm în verdictul cetățeanului din *lagărul* socialist. Modernitatea automobilului occidental, a televizorului, a pantofului dacă vreți, rezumau totul şi aveau o forță de convingere, pe care nu trebuia să o mai releve nimeni. Pe fondul unui nivel de trai modest – expresia directă a ineficienței sistemului – *bombardamentul* noilor produse din Occident a putut

---

[615] *Idem*.
[616] Vezi pe larg George F. Kenan, *Memoirs, 1925-1950*, Little, Brawn, Boston, 1967, pp. 240-242; Peter G. Filene, *American Views of Soviet Russia*, Homewood, Ill, Dorsey Press, 1968, pp. 235-237; Ellen Mickiewiez, *Media and the Russian Public*, Prager, New York, 1981, pp. 136-137; Robert English, Jonathan J. Halperen, *The Other Side. How Soviets and Americans Perceive Each Other*, Transaction Books, New Brunswick (USA) and Oxford (UK), 1991, pp. 51-68.
[617] Pierre Miquel, *op. cit.*, p. 494.
[618] *Idem*, p. 495.
[619] *Ibidem*, p. 496.

avea o influență decisivă. Aşa s-a produs desprinderea lentă dar inevitabilă a cetățeanului de sistemul în care, poate cândva, crezuse. Odată ce desprinderea a avut loc, implozia şi prăbuşirea nu mai erau decât o problemă de timp…

Presa, radioul, televiziunea, muzica uşoară au avut un rol major în remodelarea convingerilor politice ale ascultătorilor din Europa Centrală şi de Sud-Est ca şi din URSS. Încă din 30 martie 1948, SUA au elaborat pentru Consiliul Național de Securitate un document – N.S.C./7 – de importanță geopolitică şi geostrategică, prin care erau formulate obiectivele şi metodele de confruntare cu lumea comunistă. Printre acestea, un loc important îl deținea *intensificarea programelor anti-comuniste la radio.*[620] Ulterior, acest document a fost completat printr-un altul, elaborat în aprilie 1950 – N.S.C./68 – care a schițat imaginea Americii în cruciada împotriva comunismului. Cei care au elaborat N.S.C./68 credeau că „*Doar prin afirmarea practică, pe plan internațional şi pe plan intern, a valorilor noastre esențiale putem să ne păstrăm integritatea, şi în acesta constă prezentarea reală a planurilor Kremlinului*“.[621] Astfel, doctrina părinților fondatori ai Americii, potrivit căreia națiunea lor era un for al libertății pentru întreaga omenire, a impregnat filosofia americană a războiului rece.Sovieticii n-au înțeles importanța crucială pe care o au mijloacele de informare în masă în redesenarea *atlasului mental* al cetățenilor şi prin urmare n-au acordat atenția cuvenită luptei pentru stăpânirea *spațiului informațional*. Presa din Uniunea Sovietică şi țările-satelit era o presă de propagandă prin excelență, extinsă la scară de imperiu sau stat, în serviciul liderilor de partid. Ea trebuia să exprime *adevărul* oficial şi grilele sale de interpretare, adică singura versiune a ceea ce este *Adevărat, Frumos, Bun*. Abia către sfârşitul războiului rece liderii de la Kremlin au înțeles acest lucru, dar era deja prea târziu. Iată ce afirma Mihail Gorbaciov la o instruire a diplomaților, în luna mai 1986: „*Lupta pentru cucerirea opiniei publice este la fel de obligatorie pentru diplomați ca şi ținuta de negociere. Au fost până acum cazuri de reacție nesănătoasă a unor ambasadori, atunci când reprezentanți ai unora dintre organizațiile noastre speciale, membri ai delegațiilor noastre erau dispuşi să participe la polemici, la dezbateri, în timp ce ambasadorii voiau să le limiteze participarea*“.[622] Gorbaciov a sesizat că „*inevitabilitatea războiului între blocuri,*

[620] *Apud* Nicolas Baciu, *L'Europe de l'Est trahié et vendue*, La Pensee universalle, Paris, 1984, pp. 319-320.
[621] *Apud* Henri Kissinger, *op. cit.*, p. 62.
[622] Mihail Gorbaciov*, Memorii*, traducere de Radu Pontbriant, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, p. 145.

victoria comunismului, democraţia populară superioară celei capitaliste“ erau clişee epuizate încă din anii ’50-’60; până şi N. Hrusciov le-a înlocuit cu ideea coexistenţei paşnice şi a încercat să modernizeze propaganda prin reactivarea societăţii civile. Societatea a început să se relaxeze şi, odată cu relaxarea din URSS, a început procesul şi în alte ţări. Trezite din amorţeala de decenii, „structurile profunde ale poporului au început să se mişte“[623] şi să ceară mai mult decât o simplă reformare a sistemului.Se poate aprecia că in timpul războiului rece comunicarea internaţională a jucat rol important în fiecare din momenetele cheie ale evolutiei raporturilor Est Vest.

PROBLEME DE STUDIAT

1. Prin ce se diferenţiază *războiul rece* de conflictele clasice ale secolului XX ?
2. A fost războiul rece un conflict inevitabil? Dacă DA ce factori credeţi că au fost hotărîtori în declanşarea lui? Dacă NU cînd şi cum putea fi evitat?
3. De ce a fost evitată, în primii ani ai războiului rece, comunicarea directă între cele două superputeri ?
4. Ce rol au jucat în disputa Est-Vest propaganda şi războiul imagologic? Cum explicaţi eşecul propagandei sistemului socialist ?

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX,* Comunicare. ro, Bucureşti, pp. 90-101.
Joseph S. Nye jr.*, Descifrarea conflictelor internaţionale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, p. 106-142
Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relaţiilor internaţionale contemporane,* Editura Universităţii Naţionale de Apărare, Bucureşti, 2005, pp. 228-245
Călin Hentea, *Propagandă fără frontiere*, Editura Nemira, Bucureşti, 2002, p. 101-126.
Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Schisma Roşie. România şi declanşarea conflictului sovieto-iugoslav(1948-1950)*, Compania, Bucureşti, 2007, p. 123-138; 208-215

[623] Vladimir Bukovski, *op. cit.*, p. 407.

CAPITOLUL 7

COMUNICAREA ÎN CRIZELE ŞI CONFLICTELE DIN MEDIUL INTERNAȚIONAL POST RĂZBOI RECE

După încheierea războiului rece mediul internațional a suferit modificări importante şi în ceea ce priveşte natura şi esența conflictelor. Specialiştii în conflicte afirmă că de fapt lumea a intrat într-o nouă era a conflictelor.[624] Războiul de anvergură a devenit mai puțin probabil după încheierea războiului rece, însă persistă conflictele regionale şi interne şi vor exista mereu presiuni din afara statelor şi instituțiilor internaționale pentru a interveni. Din 1990, mai mult de jumătate din toate conflictele armate s-au produs în țările în curs de dezvoltare, circa 40 la sută având loc doar în Africa. Mijloacele pe care țările din zonă le au pentru a ține sub control aceste conflicte sînt modeste, Soluția fiind în majoritatrea cazurilor intervenția externă .

7.1 Principalele conflicte şi crize post război rece

Prăbuşirea comunismului a antrenat un număr impresionant de conflicte de pe urma dezintegrării fostei Republici Socialiste Federative a Iugoslaviei şi a fostei URSS în lumea euroasiatică. Comunitatea internațională a făcut eforturi deosebite pentru a rezolva aceste conflicte. Soluțiile sînt viabile atît timp cît forțele de menținere a păcii se găsesc în zonă deoarece conflictele rămân în continuareîn stare latentă.

Războiul din fosta Iugoslavie constă într-o serie de conflicte care s-au desfăşurat în două etape succesive între anii 1991 şi 2001. În vara anului1991 Slovenia şi Croația se desprind din fosta republică socialistă şi îşi proclamă independența. În decembrie acelaşi an, Germania presează şi alte state din Europa să recunască Slovenia şi Croația[625]. Violențele au început în noiembrie 1991 cînd, irirtați de proclamarea independenței Croației, sîrbii au atacat oraşul Vukovar unde a avut loc primul moment dintr-o serie de violențe cae aveau să urmeze. În martie 1992, un apropiat al preşedintelui Slobodan

[624] Colin S. Gray, *How Has War Changed Since the End of the Cold War?,* în **Parameters,** US Army War College Quarterly, Spring 2005, Vol. XXXV, No. 1, p. 14-26.
[625] Walter Roberts, *The Life and Death of intergation of Yugoslavia*, în **Mediterranean Quarterly**, Vol. 3, Num. 2, Spring 1992; http://www.balkan-archive.org.yu/politics/myth/cause.html

Miloşevici, generalul Ratko Mladicic, a ordonat bombardarea oraşului Saraevo[626]. ONU trimite forţe pentru menţinerea păcii. Sarajevo este protejat de aceste forţe.Începe un război în care croaţii nu luptă pentru democraţie după cum nici statul încă socialist iugoslav nu apăra comunismul. Reacţia Belgradului şi încercarea sa de a menţine unitatea federaţiei va declanşa un lung şir de războaie în care miza a fost naţionalismul şi intoleranţa religioasă. În aprilie 1992 Bosnia Herţegovina îşi proclamă independenţa.

Încep luptele dintre sîrbi, croaţi şi musulmani[627]. Între 1992 şi 1993 sîrbii au „curăţat" valea rîului Drina lăsînd în urmă un milion de refugiaţi. Sărbilor le-au fost atribuite şi atacurile feroce asupra mai multor obiective civile din Saraevo. Nici astăzi nu se ştie cu precizie cine au fost atacatorii sau cine a ordonat bombardarea, în februarie 1992, pietei Markale unde au murit 68 de oameni.[628] Cert este că acesta este momentul în care opinia publică presează guvernele occidentale şi NATO reacţionează militar efectuînd primele bombardamente asupra unor ţinte sîrbeşti. În iulie 1995 a avut loc momentul Srebenica, unde sîrbii bosniaci ajutati de trupele federale, potrivit surselor furnizate mass media de unele ONG-uri[629] au masacrat 10 000 de civili, sub ochii neputincioşi ai soldaţilor ONU care protejau zona. Au urmat noi bombardamente NATO şi decizia internaţională de a trinite trupe de uscat în Bosnia. Astfel au prins contur negocierile pentru a se ajunge la un compromis. Sîrbii bosniaci refuză în primele faze orice tratative de pace , însă pînă la urma se ajunge la acodurile de la Dayton.

Conflictul care a marcat apogeul crizei şi dramei popoarelor din fosta Iugoslavie a fost cel din Kosovo. Acesta a fost poate şi cel mai complex deoarece s-au regăsit aic toţi factorii beligeni de la intoleranţă religioasă şi etnică la profunde contradicţii identitare. Kosovo este şi pentru sărbi şi pentru albanezi simbolul central pentru construcţia matricei identitare moderne.[630] Belgradul modifică în 1989 statutul de autonomie a provinciei iar albanezii kosovari reacţionează(1991) printr-un referendum care proclamă independenţa

[626] Dr. Oana-Cristina Popa, *Cooperare şi securitate regională. Europa de sud-est după 1989*, Editura Unirea, 2004, p. 30
[627] Gheorghe Anghel, *The War in Bosnia.1992-1995*, Military Publishing House, Bucharest, 2001, pp. 46-49
[628] Dr. Oana-Cristina Popa, *op., cit.,* p. 30.
[629] HUMAN RIGHTS WATCH Publications, *The Fall of Srebrenica and the Failure of U.N. Peacekeeping*, Vol. 7, No. 13, October 1995, în http://www.hrw.org/summaries/s.bosnia9510.html.
[630] Vezi, pe larg, Antoaneta Olteanu, *Homo Balcanicus*, Editura Paideia, Bucureşti, passim.

acesteia. [631]

În acordurile de la Dayton statutul provinciei Kosovo nu este luat în discuție şi albanezi hotărăsc să rezolve „problema" pe cale luptei armate. Începînd cu 1996 apare o formațiune paramilitară a albanezilor kosovari care va declanşa lupta armată contra autorităților de la Belgrad.Primăvara anului 1998 criza se adînceşte. Reacții dure ale autorităților sîrbeşti la atacurile guerilei albaneze. La sfărşitul lunii martie 1998 UCK obține un succes nescontat şi preia controlul militar asupra întregii provincii. Armata sîrbă trece la contra ofensivă şi la sfîrşitul lunii august cucereşte puctele controlate de UCK. Se petrec atrocități de o parte şi de alta. Anul 1998 a fost cel în care Kosovo a ținut prima pagină a ziarelor din toată lumea şi prima ştire din televiziunile de pe mapamond. Totuşi ONU consideră că principalul vinovat de acestea este guvernul de la Belgrad[632].

La jumătatea lunii octombrie NATO dă sîrbilor un ultimatul pentru a-şi retrage forțele. Negociatorul american Richard Holbrooke ajunge la un acord cu Belgradul pentru a se accepta o misiune OSCE de supraveghere a situației, însă nu acelaşi succes îl are şi planul de rezolvare a situației propus de un alt negiciator american, Christopher Hill. Miloşevici respinge planul şi situația se înrăutățeşte. În doar două luni războiul de guerilă făcuse mai mult de 10 000 de victime şi a provocat un exod de populație pe care specialiştii îl apreciază ca fiind între 150 000 şi 200 000 de persoane.[633] La sfîrşitul lunii ianuarie NATO autorizează pe secretarul sau general să recurgă la lovituri militare dacă situația o impune. Occidentalii încearcă, fără succes prin Conferința de la Rambouillet să rezolve situația[634].

Începînd din 24 martie şi pînă în 10 iunie 1999 statele membre ale NATO sînt antrenate într-o acțiune militară contra Republicii Federale a Iugoslaviei pentru a o determina pe aceasta să respecte cererile comunității internaționale pentru rezolvarea crizei din Provincia Kosovo. S-a crezut că intervenția militară va fi de scurtă durată şi prin atacuri aeriene intense S.Miloşevici se va conforma cererilor NATO[635]. Aprecierile asupra eficienței unei asemenea decizii

---

[631] Guerre au Kosovo, în http://www.lexpress.fr/info/monde/dossier/kosovo/dossier.asp

[632] Ibidem.

[633] Tierrry Tardy, *Kosovo, Timor, Cecenia: statele în fața intervenției*, în vol. *Puteri şi influiențe*. Nuar de geopolitică şi geostrategie, 2000-2001, traducere din limba franceză de Narcisa Ştefănescu, Editura Corint, Bucureşti, 2001, p. 185.

[634] Jean-Michel Demetz, *Conférence de Rambouillet, Le double échec de Madeleine*, în http://www.lexpress.fr/info/monde/dossier/kosovo/dossier.asp?id=231490

[635] Tom Gallagher, *Balcanii în noul mileniu. În umbra războiului şi a păcii*, traducere de Gabriela Ionescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005, pp. 90-91.

sînt împărţite. Unii o consideră un semisucces[636] deoarece acţiunea militară a condus la mărirea numărului de refugiaţi – aceştia ajungînd pînă la impresionanta cifră de 900 000 de albanezi şi plecarea în marea lor majoritate a sîrbilor kosovari—iar alţii, văd jumătatea plină a paharului afirmînd că numai aşa Miloşevici putea fi forţat să respecte acordurile internaţionale[637]. Tensiunile au fost tinute în carantină de trupe internaţionale de menţinere a păcii. În anul 2000 existaupeste 50 000 de persoane care activau în rîndurile diferitor misiuni militare şi de ajutor umanitar. În Kosovo s-a ajuns doar la ceea ce specialiştii au denumit metaforic *conflicte înghețate.*

După dezintegrarea URSS au apărut o serie de conflicte şi confruntări sîngeroare în majoritatea zonelor din periferia fostului imperiu unde miscările naţionaliste s-au radicalizat. Asia Centrală şi transcaucaziană au cunoscut cele mai intense şi complicate conflicte.Regiunea Asiei Centrale a fost bîntuită de crize şi conflicte cu mult timp ca Moscova să se decidă a acorda independenta statelor care o populează.

În 17 decembrie 1986, o revoltă gravă izbucneşte la Alma-Ata, capitala Uzbechistanului. Tineri înarmaţi cu bare de oţel şi pietre din pavaj s-au adunat în piaţa centrală a oraşului cerînd "Kazahstanul pentru kazahi şi numai pentru ei"[638]. Mişcarea a fost reprimată însă cîştigul a fost imens. Pe de o parte fusese înfrîntă teama faţă de temutul KGB în rîndul opiniei publice iar pe de alta sentimentul redeştepării naţionale apare la scenă deschisă.Peste foarte puţin timp în provincia Nagorno-Karabah este aprinsă scînteia care va duce la ceea ce analiştii politici ai epocii au numit " Libanizarea Caucazului"[639]. Neputinţa puterii centrale de a "gestiona " conflictul şi apoi strategia adoptată de Federaţia Rusă după dezintegrarea imperiului sovietic aceea de a sta departe de acest conflict au condus la aparitia unui şir de războaie în care se vor implica două foste republici sovietice acum în prag de emancipare naţională – Armenia şi Azerbaijanul.[640]

În primăvara anului 1993 etnicii armeni din provincia Nagorno-Karabah au declanşat o amplă ofensivă. Au reuşit să deschidă două coridoare de legătură cu Armenia şi au luat în stăpînire aproape 10%

[636] Tierrry Tardy, *op., cit., în loc., cit*.
[637] Tom Gallagher, *op., cit*., p. 95.
[638] Helene Carrere d'Encausse*, Triumful naţiunilor sau Sfîrşitul imperiului sovietic* , traducere Sofia L. Oprescu, Editura **Remember** 1993, Bucureşti, pp. 43-44.
[639] Ibidem, pp. 59 - 86.
[640] Pavel K. Baev, *op.cit*., p.3-4; Bruno Koppiters*, op.cit.,*p. 19.

din teritoriul azer.Ambele state nu au răspuns în mod ferm la angajamentele luate cu ocazia negocierilor de pace desfăşurate sub egida OSCE deoarece fiecare credea că poate tranşa victoria de partea sa. In mai 1994 se ajunge la o încetare a focului prin semnarea aşa-zisului Protocol de la Bishkek, însă, fără o rezolvare a conflictului acesta , ca şi altele din zonă, fiind doar "înghețat"[641].

Factorii care au generat criza şi care totodată o alimentează nu sînt nici de natură economică,zona nu posedă resurse naturale semnificative, nici de natură politică deoarece aşezarea geografică nu permit organizarea unui stat viabil, țin mai mult de mentalități şi psihofixații istorice, prejudecăti şi stereotipuri negative în ceea ce priveşte "imaginea Celuilalt" Perpetuarea unei asemenea stări de lucruri fac posibil şi perpetuarea unui deficit de securitate atît pentru armeni cît şi pentru azeri.

Un alt conflict care a generat instabilitate şi crize în Asia Centrală a fost cel din Abkhazia[642]. Regiunea ce se întinde de la țărmurile Mării Negre pînă în munții Caucaz era cunoscută, în Occident, pe timpul URSS drept "Soviet Riviera"[643], renumită pentru plajele sale, climatul şi frumusețea peisajelor montane.După ce Georgia şi-a proclamat independența, în anul 1991, în Abkhazia ia naştere o mişcare secesionistă care se va transforma într-un singeros război (1992-1993). După mai multe ciocniri, în septembrie 1993, trupele georgiene au suferit o umilitoare înfrîngere în fața "unei curioase coalitii formate din abkhazi, nord caucazieni (în special ceceni), şi trupe neregulate ruseşti"[644]

Acest succes a fîcut posibilă existența unei entități cu toate atributele unui stat însă fără să capete recunoaştere internațională. Are în raport cu Georgia acelaşi statut pe care o are Transnistria în cadrul Republicii Moldova. Ca şi în cazul conflictului din Nagorno-Karabakh disputa dintre abkhazi şi georgieni vine din timpurile expansiunii țariste în regiune şi este alimentată de matrici identitare diferite. Limba abkhazilor face parte din grupul lingvistic caracteristic pentru

---

[641] Vezi, Fiona Hill, *The Caucasus and Central Asia , în* **Policy Brief** , no 80 , May 2001, p. 3; Philip Gamaghelyan, *Nagorno-Karabakh conflict: Intractable? În* **Peace &Conflict Monitor,** http://www.monitor.upeace.org/innerpg.cfm?id_article=285;

[642] Vezi pe larg, Edward W. Walker, *Dissolution: Sovereignty and the Breakup of the Soviet Union* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003), 11-12. Bruno Coppieters, "The Roots of the Conflict", in Jonathan Cohen (ed.), *A Question of sovereignty: The Georgia-Abkhazia peace process,* (London: Conciliation Resources), 1999. http://www.c-r.org/accord/geor-ab/accord7/roots.shtml (Web site last accessed 12 May 2005) Liana Kvarchelia, "Georgia-Abkhazia Conflict: View from Abkhazia" in *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization,* Vol. 6, No. 1 (Winter 1998), 18.

[643] Bruno Coppieters*, op. Cit*., în *loc. cit.,*

[644] Edward W. Walker, *No Peace, No War in the Caucasus*... în *loc. cit*., p. 10

nord-vestul Caucaziului fără legături genetice cu cele din sudul munților Caucaz[645]. Au tradiții culturale şi spirituale diferite cu toate că majoritatea populației este creştină ca şi în Georgia. Deşi în timpul conflictului unii analişti au prezentat disputa ca fiind între creştinii ortodoxi şi secesioniştii islamici religia n-a jucat un rol major în confruntare. Dealtfel 80% dintre abkhazi sint creştini şi doar 10% musulmani.[646]

Ca şi în cazul provinciei Kosovo factorul istoric este cel care a alimentat criza . Georgienii consideră ca abkhazii s-au aşezat pe teritoriile pe care se găsesc astăzi venind, din nordul Caucaziului, pe timpul stăpînirii otomane.Abkhazii, la rîndul lor, consideră că au ca suport al independenței "douăsprezece secole de istorie"[647]. Cert este că Stalin este cel care a creat o unune georgiano-abkhază în anul 1921 pe care ulterior a inclus-o în Federația Republicilor Transcaucaziene.Pentru a putea controla aceste popoare Stalin a încurajat un proces de "georgenizare" a abkhazilor în perioada 1937-1953 Statistica demografică arată pentru această perioadă o descreştere a populației abkhaze de la 48,1% în 1923 la 15,1% în 1959 şi o creştere corespunzătoare a celei georgiene ,respectiv de la 18,4% la 39,1% . Sitatia în 1989 era aceeaşi- georgienii 45,7% iar abkhazii doar18,4%[648].Acest fenomen a rămas în conştiința populatiei abkhaze şi a costituit un factor de alimentare a crizei interetnice care a produs mari suferințe ca urmare a purificărilor etnice care s-au produs de o parte şi de alta.Georgia apreciază ca mai mult de 250 000 de georgieni au fost expulzati din Abkhazia şi consideră pe liderii de la Sokhoumi nişte "unelte" ale Moscovei. La rindul lor separatiştii acuză pe georgieni de comiterea unor atrocități pe timpul campaniei de "restabilire a ordinii". Sînt doar cîteva din motivele pentru care criza este greu de depăşit şi eliminat deficitul de securitate din zonă.

La doar cîteva luni după ce şi-a obținut independența, in septembrie 1991, Tadjikistanul a fost şi el cuprins de flăcările războiului civil pe fondul disputei între funamentaliştii islamici şi adepții organizării statului pe baze "seculare"[649]. Țara a fost divizată

---

[645] Liana Kvarchelia, "*Georgia-Abkhazia Conflict: View from Abkhazia*" in *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization,* Vol. 6, No. 1 (Winter 1998), p. 18.
[646]Ibidem.
[647] David Schaich, *Abkhazia: Nationalism, Conflict and History în http://daschaich.homelinux.net/writings/academic/abkhazia.html#sdfootnote4sym.*
[648] Ibidem.
[649] Shirin Akiner, *op. Cit*., p. 11;.Shirin Akiner & Catherine Barnes*, The Tajik Civil War. Causes and Dynamics*, Published by The Royal Institute of International Affaires, London, Spring, 2001, în http://www.c-r.org/accord/tajik/accord10/civil.shtml.

în două tabere.Gruparea alcătuită din fundamentaliştii islamici **United Tajik Oposition** a contestat legitimitatea guvernului de la Duşanbe. În confruntările care au urmat se apreciază că şi-au pierdut viata, din mai pînă în decembrie 1992, între 20 000 şi 60 000 de oameni[650] iar alte citeva zeci de mii părăsesc țara trecînd în nordul Afganistanului. Deşi au avut loc mai multe confruntări nici una din părți n-a reuşit să se impună. Astfel că în anul 1994 părțile aflate în dispută acceptă să se aşeze la masa negocirilor avînd ca mediatori Rusia, Iranul şi ONU. După trei ani de intense negocieri şi opt runde de convorbiri intertajice s-a semnat, la Moscova, în 27 iunie 1997, **Acordul National** prin care părțile şi-au împărțit procentele în ceea ce priveste conducerea tării la nivel central şi local. S-a pus capăt unei confruntări care a fost alimentată din exerior de actori cu interese geopolitice în zonă.

Deficitul de securitate în Asia Centrală este alimentat şi de natura relațiilor dintre statele care compun zona dar mai ales de pătrunderea masivă în zonă a elementelor fundamentalist islamiste şi ale organizațiilor teroriste. Multe din țările din zonă sunt incapabile să asigure securitate frontierelor .Defileul Pankisi din Georgia a devenit , după intervenția SUA în Afganistan , o bază majoră a talibanilor înlăturați de la putere şi a organizației teroriste Al-Queda[651] Servicile americane de informații au făcut public faptul ca, în septembrie 2004, omul numărul doi în conducerea Al-Queda a vizitat defileul pentru a inspecta baza , a verifica activitățile de instruire şi a da dispoziții liderilor islamişti[652].

Cît priveşte relațiile dintre statele din zonă , în ciuda unor speculații şi chiar a unor încercări de a se constitui o „Uniune Economică" a Asiei Centrale[653], acestea nu sînt tocmai cordiale. Stalin în repetate rînduri a redesenat frontierele acestor state pentru a se asigura că în cazul obținerii independenței acestea să aibă motive de ostilitate una față de alta şi astfel puterea imperială să poată să-şi impună controlul în regiune. La acestea se mai adaugă şi politica de deznationalizare promovată de regimul sovietic şi actiunea de creare aşa-zisului popor sovietic. Consecințele unei asemenea politici pentru identitatea natională a acestor popoare au fost dezastruase. Fiecare etnie a trebuit să se închidă într-un cadru teritorial şi lingvistic rigid.

---

[650] Shirin Akiner & Catherine Barnes*, op. Cit.,* în *loc. Cit.,*

[651] *Pankisi Gorge as Militant Haven*, în **Srafor Free Public Policy Intelligence Report**, March, 31, 2005.

[652] Ibidem.

[653] A se vedea propunerea preşedintelui Nursultan Nazarbaev al Kazahstanului din 22 februarie 2005 ca cele cinci state din zonă să formeze „o uniune a Asiei Centrale pe modelul UE"; Ibidem, February 24, 2005.

„Celălalt", „Străinul" era adesea „perceput ca o primejdie difuză, reprezentînd un soi de *coloană a cincea* moscovită, însărcinată să ducă la bun sfîrşit rusificarea şi să apere interesele Centrului"[654].

Această neîncredere reciprocă a făcut ca sentimentul insecurității să domine relațiile dintre statele din Asia Centrală şi dintre ele şi vecini[655].Din această perspectivă nu mai surprinde faptul că Armenia percepe riscul şi amenințarea la adresa securității sale ca venind dinspre Turcia şi Azerbaidjean şi are tendința de a suplini această vulnerabilitate printr-o apropiere de Moscova. Azerbaijeanul, la rîndul său , percepe Armenia şi Iranul ca amenințări la adresa securității si vede eliminarea acestui deficit prin apropierea de Occident prin intermediul Turciei. [656]

Desigur, cel mai violent conflict din Europa de azi se desfăşoară pe teritoriul rusesc, în *Cecenia.* Fanaticii islamici care au marcat cel de-al doilea război din Cecenia cu atacurile lor teroriste înfiorătoare asupra Rusiei se includ pe sine înşişi în aceeaşi categorie din care fac parte sinucigaşii cu bombe palestinieni şi Al Qaida. Dar există, de asemenea, foarte multe rapoarte efectuate de ONG-urile consacrate, respectabile care reflectă atrocitățile comise de forțele ruse în Cecenia şi pe care opinia publică europeană, de rând cu statele membre ale Consiliului Europei, nu pot şi nu trebuie să le ignoreze. Există semnale că unii lideri din Cecenia, şi probabil cei mai importanți dintre ei, nu mai insistă asupra independenței absolute. Dacă aceste modificări de atitudine cecenă nu s-ar fi produs, probabil că nu ar fi existat speranțe pentru soluționare. Totuşi, din momentul în care poziția cecenă se schimbă în această problemă crucială, putem crede că există anumite posibilități. De exemplu, în conformitate cu o propunere făcută recent de Ruslan Hasbulatov, Ceceniei ar trebui să-i fie oferit un statut special, garantat la nivel internațional. Regiunea ar urma să fie demilitarizata, iar frontierele sale externe ar urma să fie patrulate de către grănicerii ruşi şi ceceni, în comun. Cecenia ar rămâne în acest caz o parte din „spațiul legislativ" rusesc, dar nu şi o regiune rusească, etc. *Problema critică pentru Rusia şi Cecenia este de a închide acest dosar tragic, dat fiind că există soluții constituționale pentru o qvasi-independentă cecenă, iar comunitatea*

[654] Charles Urjewicz, *Transcaucazia: țară, teritoriu şi identitate națională în vol* Serge Cordellier, Elisabeth Poisson (eds*), Natiuni şi naționalisme*, traducere Brînduşa Prelipceanu, Editura Corint, Bucureşti, 2002, p.108-109.
[655] Svante Cornell, *NATO'S role in South Caucasus.Regional Security, în* **Turkish Policy Quarterly** volume 3, no 2, Summer, 2004, p.126. http://www.turkishpolicy.com/default.asp?show=sum_2004.
[656] Ibidem, p.127.

internaţionala ar putea la o anumită etapă să ajute în procesul de implementare.

O altă criză care a atras atenţia opiniei publice internaţionale şi a necesitat o interventie internaţională pentru a fi rezolvată este cea din Haiti din 1994. În decembrie 1990 au loc alegeri libere şi democratice după mai multi ani în care ţara a fost măcinată de convulsii şi lupte intrerne între diferite facţiuni politice. Alegerile au fost căştigate de un pastor populist Jean-Bertrand Aristide, însă la scurt timp este răsturnat de la putere printr-o lovitură militară[657]. Trebuia găsită o soluţie. Soluţionarea pe calea intervenţiei militare a crizei haitiene, pentru care opta administraţia Clinton, nu se bucura însă de entuziasmul sau măcar de sprijinul unei minime majorităţi din cadrul Congresului şi din opinia publică americană, fără de care o astfel de acţiune nu putea fi iniţiată. După intervenţia americană preşedintele ales al Republicii Haiti s-a intors acţiune salutată şi de ONU prin Rezoluţia 948 din 15 octombrie 1994. Astfel că a fost pregătită poate una dintre cele mai reuşite operaţiuni de război informaţional care s-a încheiat cu succes

Din 1989, mai mult de 60 de conflicte au avut loc în Africa neagră din care au rezultat mii de morţi şi aproape 17 000 000 de refugiaţi. Se estimează că în această parte a lumii nu mai puţin de 11 ţări au fost scena unor sîngeroase conflicte: Sudan, Ethiopia, Uganda, Mozambique, Angola, Liberia, Sierra Leone, Burundi, Rwanda, Republica Democratică Congo şi Congo-Brazzaville. Se apreciază că în anul 2000 aproximativ 20% din totalul populaţiei continentului african aparţinînd a 14 ţări erau in stare de conflict sau război[658].

Unul dintre cele mai complicate conflicte s-a produs în Etiopia după prăbuşirea URSS.Dictatorul Lt. col. Mengistu Haile Mariam nu mai avea sprijin pentru regimul său,care funcţiona neintrerupt din 1977, şi a fugit sub presiunea maselor nemultumite[659]. Guvernul a fost preluat Frontul Democratic Revoluţionar al Poporului Etiopian în primăvara anului 1991. O gherilă organizată în Eritreea (Frontul de Eliberare a Poporului Eritreean) nu recunoaşte noul guvern. Se cade de acord pentru desfăşurarea unui plebiscit în Eritreea. Alegerile din mai 1993 au consfinţit independenţa politică a provinciei. Negocierile asupra traseului noii frontiere au eşuat şi se ajunge la un conflict

[657] Haïti en crise – Chronologie, în http://www.ledevoir.com/2004/03/01/48684.html.
[658] Philippe Chapleau, *La pérennité des conflits en Afrique du Sud et Australe*, în http://www.conflits.org/document76.html
[659] *Eritrea. Birth of a Nation,* în http://www.dehai.org/conflict/home.htm?history.htm

deschis între cele doă părți[660] care va atinge apogeul în perioada iunie 1998-februarie 1999. Un acord de încetare a ostilităților a intervenit la jumătatea lunii iunie, 2000 .

Războiul din Irak care a avut loc în perioda august 1990 – martie 1991. Conflictul fost, probabil, ultimul conflict classic al secolului XX, şi a avut ca oponenți, pe de o parte o coaliție multinațională (cu SUA şi Marea Britanie ca actori principali) şi de cealaltă parte un important stat arab – Irakul[661].

Succinct, motivul declanşării conflictului l-a constituit invadarea de către Irak a unui mic stat vecin - Kuweitul. Acest stat dispunea însă, nu numai de importante rezerve de petrol dar şi de acces la Golful Persic ceea ce pentru Irak însemna un pas înainte în competiția pentru supremație inter-arabă. În urma războiului cu Iranul acesta a acumulat mari datorii externe şi spera ca prin exploatarea petrolului kuweitian să mai scadă din această datorie care atinsese nivelul de peste 80 miliarde de dolari . Dealtfel, liderul irakian Saddam Hussein viza prin anexarea Kuweitului, chiar câştigarea unui statut de mare putere mondială. El încerca să profite, în noul context geopolitic provocat de destrămarea accentuată a Uniunii Sovietice, de vidul de putere creat de sfârşitul Războiului Rece.

Pe de altă parte din punct de vedere politic, Saddam era îngrijorat de securitatea Iraqului. Avea falsa imagine că toată lumea occidentală era hotărîtă să-i submineze regimul[662] însă în fapt el este cel care a încălcat suveranitatea unui alt stat independent, Kuweitul. Pentru început, Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite condamnă invazia irakiană prin Rezoluția 660 şi cere retragerea „imediată şi necondiționată" a trupelor irakiene din Kuweit[663]. Întrunirea care s-a consfințit cu adoptarea acestei rezoluții s-a declanşat la notificările făcute de reprezentanții permanenți la ONU ai Kuweitului şi Statelor Unite ale Americii.

Datorită dimensiunilor reduse şi numărului mic al populației Kuweitul nu putea emite pretențiile unei puteri capabile a se opune Irakului. Însă puterea financiară şi bogatele resurse stârneau mari interese astfel încât marile puteri ce jucau rolul de paznici ai păcii mondiale nu puteau sta deoparte. Pe de altă parte exista temerea unor

---

[660] Alemseged Tesfai, *The Cause of the Eritrean-Ethiopian Border Conflict*, în http://www.dehai.org/conflict/home.htm?analysis.htm

[661] Corneliu Pivariu, *SUA-Irak, forța democrației vs dictatura foeței*, Editura Bren, Bucureşti, 2004, p. 22.

[662] Joseph S. Nye Jr., *Descifrarea conflictelor internaționale.Teorie şi istorie*, trad., Ion Vlădoiu, Antet, 2005, p.169

[663] Pierre Salinger, Eric Laurent, *Război în Golf. Dosarul secret*, Editura Tinerama , Bucuewşti, 1991, p. 78.

state arabe față de puterea liderului irakian care își vedeau astfel amenințate propriile regimuri fapt ce le-a determinat să participe la constituirea coaliției multinaționale. De asemenea aceste state nu doreau ca Irakul să-şi dubleze rezervele de petrol prin anexarea Kuweitului riscând, din partea regimului de la Bagdad o dictatură a prețului pe piața petrolului.

După Rezoluția 660 prin care se cerea retragerea imediată a trupelor irakiene din Kuweit, Consiliul de Securitate al ONU emite la 6 august 1990 o altă rezoluție ce impune un embargou drastic Irakului pe plan economic, comercial, financiar şi militar. O zi mai târziu, SUA dislocă trupe în Arabia Saudită cu scopul declarat de a proteja câmpurile petroliere din zonă împotriva unui eventual atac irakian sub operațiunea denumită „Scutul Deşertului”[664]. Irakul proclamă anexarea Kuweitului pe 8 august iar, o zi mai târziu, ONU declară nul acest act. Liga arabă condamnă la rându-i această agresiune. Sub tutela ONU se constituie Coaliția Multinațională iar Consiliul de Securitate adoptă rezoluția 678 (29 noiembrie 1990) cu caracter ultimativ prin care se solicita Irakului retragerea trupelor din Kuweit până la 15 ianuarie 1991.

Nerespectarea acestei rezoluții transformă „Scutul Deşertului” într-o operațiune ofensivă denumită „Furtună în Deşert” prin care forța multinațională declanşează atacurile pe 16 ianuarie 1991. Atacurile îmbracă forma raidurilor aeriene care vor continua până la 16 februarie. Tactica aliaților a mers pe principiul (promovat de specialişti ai artei militare) distrugerii a 50% din capacitatea de atac a adversarului cu ajutorul raidurilor aeriene. Au fost atacate aeroporturi, stații radar, linii de apărare dar şi obiective militare din Bagdad sau alte orașe[665]. Desigur că, în aceste condiții, nu puteau lipsi şi „daunele colaterale” despre care s-a vorbit mai puțin. Riposta iraqiană a fost foarte slabă la aceste atacuri masive. Au atacat cu rachete „Scud” obiective militare de pe teritoriul kuweitului Arabiei Saudite dar şi din Israel.

După ce a fost redusă considerabil forța de ripostă a trupelor iraqiene Coalitia multinațională a hotărît să declanşeze atacul la sol.Ofensiva a fost declanşată p e 24 februarie 1991. În operații au fost angajate peste 750 000 de militari, 4000 de tancuri, 5000 de blindate, 1700 de elicoptere şi 2000 de avioane de luptă. De partea celălaltă,

[664] Ibidem, p. 79

[665] Institutul de istorie şi teorie militară, *Războiul din Golf. Studiu politico-militar*, Editura Militară, Bucureşti, 1991, p. 110-115.

Iraqul a aruncat în luptă aproximativ 500 000 de militari, 3000 de tancuri, 2000 de transportoare blindate şi 2300 de piese de artilerie.[666]Forţele Coaliţiei au fost ajutate şi de navele de război din Golful Persic. Disproporţia de forţe şi decalajul de tehnologie au făcut ca ofensiva să se desfăşoare în ritm alert şi cu succes pentru Coalitia antiiraqiană. Pe data de 28 februarie Saddam Husein anunţă că acceptă rezoluţiile ONU în ceea ce priveşte restabilirea independenţei Kuweitului. Iraqul a pierdut peste 250 000 de militari morţi sau răniţi şi aproape jumătate din tehnica de luptă. Urmare a situaţiei dezastruase în perioada următoare regimul lui Saddam husein se va confrunta cu revolte din partea populaţiei şiite şi kurde, pe care le va înăbuşi în sînge. A urmat o perioadă de 10 ani în care pe de o parte SUA şi aliaţii săi au acţionat pentru a forţa regimul de dictatură să respecte hotăririle ONU iar Saddam să găsească „porţiţe" de ocolire a acestora pentru a se înarma şi pregăti de o nouă confruntare.

7.2. Comunicare şi manipulare în crizele şi conflictele post Război Rece

Comunicarea în conflictele postrăzboi rece s-a desfăşurat pe cel puşin trei paliere. La nivelul primului palier s-a desfăşurat un intens dialog între actorii mediului internaţional (state, organiuaţii internaţionale regionale, globale etc., organizaţii nonguvernamentale internaţionale,etc.,) interesaţi in a stopa cît mai rapid aceste conflicte şi părţile aflate în conflict. La cel de-al doilea palier s-a desfăşurat un dialog-competiţie prin intermediul mass media, intre actorii aflaţi in conflict/război pe de o parte şi opinia publică internaţională pe de alta. Fiecare din părti dorea să confingă opinia publică internaţională de justeţea cauzei pentru care luptă. În sfîrşit un alt nivel al comunicării s-a materializat, pe timpul desfăşurării conflictului între părţile beligerante. Acest tip de comunicare se poate încadra în ceea ce specialiştii numesc război informaţional[667].

Din punct de vedere al canalelor de comunicare folosite în

[666] Ibidem, p. 129.

[667] A se vedea pe larg Călin Hentea, *op. cit*., passim; Loup Francart, *La guerre du sens. Pourquoi et comment agir dans les champs psychologiques,* Economica, Paris, 2000; Philip M Taylor, *Munitions of Mind. A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*, Manchester University Press, 1995; Sheldon Rampton, John Stauber, *Une arme de persusion massive. De la propagande dans la guerre de Bush en Irak,* Traduit de l'anglais par Jean-Yves Loes, Le Pre aux Clercs, 2004; Cristina Archetti, *What Shapes the News. The Elite Press and the Framing of 9/11 in the US, France, Italy, and Pakistan,* Submitted in accordance with the requirements for the degree of PhD, The University of Leeds Institute of Communications Studies (ICS) June, 2007, în http//www.

primul palier al acestor crize se poate constata că predomină cele clasice, de la diplomația clasică la *public diplomacy* , dar şi cele care se regăsesc în cele mai moderne mijloace de comunicare în masă. Formele concrete în care acestea s-au materializat au îmbrăcat la rîndul lor o gamă diversificată de manifestare. A fost uzitată atît persusiunea cît şi constrîngerea diplomatică, amenințarea cu folosirea forței cît şi promisiunea de a se indeplini unul sau altul din scopurile politice urmărite dacă se renunță la forță.

Ca structură mesajul a fost complex şi a vizat, practic, problemele cele mai presante care au stat şi pe agenda marilor actori ai scenei internaționale: suveranitatea şi dreptul de autodeterminare al populațiilor de altă etnie decît majoritatea care alcătuieşte, astăzi, statul; intervenția şi dreptul statelor la autoapărare; drepturile omului şi neamestecul în treburile interne ale altor state.[668]

O problemă importantă care trebuie avută în vedere în analiza mesajului care a circulat pe acest palier este cea a valorilor politice, morale ,etice sau chiar religioase pe care acesta le încorporează şi modul cum acestea sînt decodate de actorul receptor. Este foarte important să se țină seama de ele deoarece se consideră că „valorile sînt în acelaşi timp instrument dar şi obiect al comunicării”[669]. Acest lucru este cu atît mai important cu cît organizații şi organisme internaționale sau alti mari actori ai scenei internaționale cu un „set” propriu de valori intervin într-un spațiu de criză care are un „set” de valori fundamental diferit în raport cu actorul care intervine. Cazul intervenției în Afganistan, Iraq sau alte state din Asia Centrală este relevant[670].

Din acest punct de vedere acțiunile în planul comunicării şi al gestionării crizei de către un stat democratic trebuie să fie raportate la principii şi valori cu recunoaştere cît mai largă în spectrul internațional, cum ar fi: principiul libertății de gîndire şi expresie; principiul respectării adevărului; principiul credibilității acțiunii pentru ambele părți aflate în conflict; principiul echidistanței față de scopurile promovate de părțile aflate în conflict şi al adaptării la situația din teren[671]. În acest fel vor putea fi evitate o serie de factori care pot briua o bună comunicare. Nu lipsite de importanță în aceste împrejurări sînt prejudecățile şi stereotipurile care subzistă în mentalul

[668] Joseph S. Nye jr., *op., cit*., p. 146-155.
[669] Loup Francart, *op., cit*., p. 45; Cristina Archetti, *op., cit*., în *loc., cit*.
[670] Andre Glucksmann, *Ouest contre Ouest*, Plon, 2003, p. 69-72
[671] Ibidem, p. 67-68

colectiv al popoarelor.[672] Chiar şi o sumară analiză a sterotipurilor pe care lumea musulmană le are faţă de cea occidentală ne poate oferi indicii preţioase asupra unor atitudini şi chiar comportamente de neînţeles ale acestora faţă de trupele americane şi britanice. Cînd acestea sînt cunoscute şi luate în calcul atunci cînd se „construieşte" mesajul destinat actorilor aflaţi în dispută şansele unei acţiuni reuşite sînt infinit mai mari decît dacă acest lucru se ignoră. Nu în ultimul rînd trebuiesc luaţi în calcul şi factorii care ţin de modul cum un actor sau altul îşi promovează, apără sau impune interesul naţional în politica internaţională. Acest fapt ne indică nu numai tipul de comportament pe care acel actor îl va adopta în relaţiile internaţionale ci şi modul cum acesta îşi va construi discursul/comunicarea prin care îşi va legitima comportamentul. Nu întîmplător la nivelul instituţiilor politice şi militare au fost infiinţate structuri de PR, PSYOPS, info-guerre etc. În februarie 2002 Pentagonul avea să reia colaborarea cu firma de relaţii publice condusă de John W. Rendon[673] . cu ajutorl acesteia a fost înffinţatî o structură de comunicare—Office of Strategic Influience—care trebuia să ofere informaţii „credibile" jurnaliştilor din lumea întragă în ceea ce priveşte justeţea acţiunilor militare ce urmau să survină. Pentru a pregăti opinia publică americană şi internaţională cu ceea ce avea să se întîmple **Washington Post** anunţa, la 30 iulie 2002, că Administraţia Bush a infiinţat o structură de comunicare—Office of global Communication(OGC)—cu misiunea de a „coordona mesajele de politică externă a Administraţiei Bush şi de a superviza imaginea Americii în străinătate"[674]

Războiul din Irak nu a fost un caz special în ceea ce priveşte pregătirea opiniei publice mondiale şi a liderilor din alte state. Ni se par relevante, din acest punct de vedere, şi acţiunea desfăşurată de SUA în Haiti pe de o parte şi în Somalia pe de altă. Criza din mica ţară caraibiană rămâne un model de referinţă pentru demonstrarea performanţelor de care sunt capabile armele războiului informaţional. Statele Unite, printr-o concentrare masivă şi inteligentă a marelui lor potenţial mediatic, diplomatic, psihologic, imagologic şi de relaţii publice şi-au atins astfel obiectivele politice dictate de interesele lor

[672] Allison Yoneyama, *Supporting and Distorting Prejudice. A study of prejudice in Blizzard Entertainment's World of Warcraft,* în http://www.cs.hmc.edu/courses/2005/spring/ie179/studentPapers/yoneyama.doc

[673] Rendon a mai colaborat cu Pentagonul în timpul războiului din Afganistan cînd pentru suma de 397 000 de dolari a pregătit din punct de vedere propagandistic intervenţia contra talibanilor.

[674] Sheldon Rampton, John Stauber, *op., cit*., p. 50-51

naționale, evitând o confruntare armată cu deznodământ previzibil.

Prin efortul concertat al agențiilor de informații şi al vastelor capabilități diplomatice ale Statelor Unite ale Americii acest impas a fost depăşit cu succes. Mass-media nord-americane si occidentale au început să fie asaltate cu materiale documentare şi diverse alte informații şi materiale de presă, în care liderii haitieni erau prezentați într-o lumină defavorabilă şi bineînțeles într-un contrast evident cu preocupările predominant umanitare ale administrației. Mass-media se întreceau în transmiterea de relatări privind escaladarea violențelor împotriva drepturilor omului şi deplorabilele suferințe ale unui popor căruia îi fusese refuzat dreptul la democrație. Toate acestea constituiau argumente pentru necesitatea şi inevitabilitatea unei intervenții militare în Haiti.

Toate pregătirile militare ale invaziei s-au desfăşurat fără ştirea presei, administrația americană intenționând instituirea unui embargou mediatic în primele şase sau opt ore după invazie. Doar datorită faptului că rețelele de televiziune americane aveau numeroşi reprezentanți în teren, s-a acceptat în final transmiterea de imagini şi informații doar la o ora după începerea operațiilor militare. Operațiunile psihologice şi de influențare a haitienilor, indiferent de tabăra politică în care se situau, campanile mediatice, de relații publice şi diplomatice americane au fost amplificate în a doua decadă a lunii septembrie 1994 prin numeroase avertismente cu caracter ultimativ adresate liderilor militari haitieni cu privire la cei peste 20000 de militari gata de invazie.

În ceea ce priveşte comunicarea dintre părțile aflate în conflict şi marii actori ai scenei internaționale, cum a fost, în cazul războiului din Kosovo şi în cele două conflagrații din Irak (1991 şi 2003) constatăm că tema a fost, în principal, legată de respectarea drepturilor omului, şi de aplicarea principiilor de drept internațional. După încheierea războiului rece problema intervenței a revenit în discursul public. A fost considerată o cale de a se pune capăt unor crize politice care puteau pune în pericol securitatea unor regiuni sau chiar la nivel global. De pildaă, în 1990, preşedintele George Bush. Sr, a apelat poporul iraqian pentru a-l răsturna de la putere pe Saddam Husein, iar, în 1999, Saddam a chemat populatia unor țări arabe să-i îndepărteze pe liderii lor.[675] Astfel de modalități de comunicare sînt menite a influiența comportamentul opiniei publice dintr-o țară şi a o

[675] Joseph S. Nye jr., *op., cit*., p. 147.

transforma astfel într-o formă de presiune asupra guvernului.

O altă problemă care a fost cu predilecție tema comunicării dintre actorii mediului internațional contemporan şi entități aflate în conflict în regiunea Balcanilor, în spațiul fostei URSS sau în alte părți ale lumii, a fost legată de autodeterminarea şi sprijinirea mişcărilor secesioniste. În aceste regiuni ale lumii diferite grupuri etnice au cerut dreptul la autodeterminare. În unele cazuri problema s-a rezolvat însă în altele s-a ajuns la crize şi conflicte cu sute de mii de morți şi milioane de refugiați. După 1992 musulmanii din Bosnia – Herțegovina au fost supuşi unei campanii de epurare etnică de către forțele sărbeşti şi croate. Comunicarea a fost îngreunată de percepțiile diferite pe care le aveau ONU, NATO, şi UE asupra vinovațiilor dar şi asupra modului de soluționare. Populația albaneză din provincia Kosovo reclamă acelaşi drept la autodeterminare care a funcționat în cazul altor populatii din spațiul fostei Iugoslavii. Kurzii din Turcia, Iran şi Iraq au aceleaşi aspirații, şi exemplele ar putea continua. Cum să găseşti mesajul care să fie valabil pentru o comunicare eficientă cu toți actorii care doresc desprinderea de statul pe care nu-l mai consideră legitm să îi apere interesele ? Specialiştii şi marii teoreticieni ai relațiilor internaționale consideră că principiul autodeterminării este din punct de vedere moral ambiguu[676] şi din această perspectivă dialogul este şi mai dificil. În acest proces întervin şi erorile de percepție în a judeca aceleaşi evenimente care apar datorită faptului că mediul comunicational internațional este intertextualizat. Referindu-se la acest aspect Philippe Breton şi Serge Proulx afirmă că "procesul de receptare a unei informații nu se desfăşoară ca într-un vas închis, mesajele se înscriu, în fapt, într-o serie de contexte unde circulă în acelaşi timp o multitudine de alte mesaje implicite sau explicite provenind de la persoanele care ne înconjoară sau de la alte instituții media."[677] Practic oamenii ar avea posibilitatea să discearnă şi să emită judecăți de valoare cît mai apropiate de realitatea din "teren". Crizele şi conflictele care au fost mediatizate şi pe care opinia publică le-a "consumat" mediatic ne arată că un "bombardament mediatic" bine pus la punct şi profesional făcut determină reacții şi comportamente dinainte proiectate în laboratoarele războiului informațional.

[676] Ibidem, p. 151-152

[677] Apud, Anne-Emmanuelle Lesna, *La polemique de l'uranium appauvri. Nouveaux risques, perceptions et mediation,* Quatrieme semestre 2004, ce document constitue le rapport final de l'etude commandite a` l'Universite du Paris I, Pantheone-Sorbonne , CCEP 105 soc/2002, Marche DEF/C2SD 2002 no. 55, p.

Experiența Haiti, pare să confirme aceste aserțiuni. Păstrându-şi aparent nota de independență şi neutralitate, mass-media americane au făcut jocul admnistrației de la Washington, lăsându-se orientate de aceasta mai ales pentru obținerea sprijinului opiniei publice americane, fără de care o operație militară nu putea fi declanşată.[678] Judecînd în acest mod faptele ni se par nejustificate şi dure aprecierile lui Andre Glucksmann la adresa lui Jurgen Habermas care a dezavuat intervenția anglo-americană din Irak dar a fost de acord cu cea a NATO împotriva Serbiei.[679]

Tipul predominant de comunicare care s-a derulat pe timpul crizelor şi conflictelor post război rece a fost a fost una pe care am putea să o definim *perversă* . A fost folosită de toate părțile aflate în conflict, fără excepție, deşi fiecare acuza că asemenea comuniucare o foloseşte doar...adversarul. Aceasta include persuadarea, influențarea, manipularea, îndoctrinarea etc., şi urmăreşte crearea unor atitudini, reacții, convingeri, comportamente atipice, care să permită comunicatorilor interesați atingerea unor țeluri, uneori nici acelea declarate.[680] Propaganda, zvonistica dezinformarea, intoxicarea sunt aceste ipostaze "perverse", metode anti-comunicaționale care impun o filozofie speculativă, o strategie cu paşi tactici ai înşelării, demoralizării, înfricosării, agresiuni informaționale exarcebate şi sofisticate, întețite şi profesionalizate atît în fazele premergătoare crizei cît şi în cele din timpul şi post conflict. Suportul comun al oricăror evoluții comunicaționale "perverse" îl reprezintă minciuna, falsul, misitificarea fabulația, fantezia, amestecul de real şi fantastic.[681]

Coautorul uneia din cele mai mari minciuni media din anii '90, Bernard Kouchner a recunoscut, instructiv pentru viitor, ca trucurile pentru manipularea opiniei publice în caz de război sunt mereu aceleasi. Acesta mărturiseşte că în vara lui '92, fiind cu organizația sa "Médecins du monde" în Bosnia a realizat un material de presă pe care l-a difuzat in presa pariziană si afişat pe zidurile principalelor clădiri din Paris. Acesta avea caracteristicile unui material publicitar şocant si costisitor. O fotografie-montaj ce prezenta "prizonieri" într-o tabară sîrba din Bosnia aflați într-un spațiu îngrădit cu sîrmă

[678] Peter Young şi Peter Jesser, *The Media and the Military from Crimean War to Desert Strike*, Macmillan, London, 1997, p. 132.
[679] Andre Glucksmann, *op., cit*., p. 60-61
[680] Nicolae Rotaru, *op., cit.,* p. 255.
[681] Loup Francart, *op., cit*., pp. 152-223.

ghimpată[682]. Kouchner a recunoscut că a alăturat imaginea unui turn de supraveghere de la Auschwitz. Textul său acuza sarbii de "executii in masă". Informație sau intoxicare? Inoxicare, recunoaste Kouchner, 12 ani mai tarziu, în recenta sa carte, "*Razboinicii pacii"*. În aceast volum el relateaza o intrevedere cu Izetbegovic (conducatorul nationalist musulman care era la putere in vremea respectiva la Sarajevo) aflat pe patul de moarte şi în care acesta recunoaşte că nu se făceau exterminări sistematice dar că a afirmat acest lucru pentru a determina o reacție mai rapidă sin partea occidentalilor. Acesta recunoaşte că de fapt această minciună a determinat bascularea efectivă a balantei opiniei publice internaționale spre sustinerea bombardamentelor. Toata presa occidentala a difuzat-o masiv. Însă recenta dezmintire a fost trecută sub tacere. Publicul nu trebuia să afle ca a fost pacalit.[683]

Asemenea construcții mediatice „comunicate" opiniei publice din statele angajate în conflict sau din țările neutre au existat cu zecile şi în războiul din Irak începînd cu deja arhicunoscuta afacere a bebeluşilor omorîți de trupele irakiene care au invadat Kuweitul în vara anului 1990, construită de firma de relații publice **Hill and Knowlton** şi cea nu mai puțin cunoscuta construcție mediatică referitoare la arsenalul nuclear al lui sadam Hussein.[684]

Propaganda în război are alte reguli care transced pe cele ale jurnalistului angajat în transmiterea de informații. Jurnalistul în asemenea situații devine „un soldat" al țării sale. Acest lucru este reconfirmat de unul din gazetarii implicați în transmiterea reportajelor de război de pe teatrele de acțiuni militare de la începutul secolului XXI „atunci cand guvernele noastre incearca sa ne antreneze printr-o propaganda de razboi "baieti buni contra baieti rai", este important sa descoperim interesele lor ascunse. Si actiunile lor de trucare a informatiilor. De exemplu, in legatura cu taberele de prizonieri din Bosnia, ONU numarase 6 croate, 2 sarbesti si una musulmana. Si erau mai degraba campuri de regrupare in vederea schimburilor (de prizonieri?) si nu de tabere de exterminare. Dar nationalistii croati si musulmani erau aliatii "nostri", sau mai degraba agentii "nostri", Kouchner, Bernard-Henri Lévy si alti invitati media permanenti, i-au albit in mod interesat. Presa ar fi trebuit în aceste cazuri să relateze

[682] Michel Collon, *Oui, Kouchner mentait*..., în **Le Grande Soir.Info**, 13 februarie 2006, http://www.legrandsoir.info/article.php3?id_article=2154.
[683] Ibidem
[684] Sheldon Rampton, John Stauber, *op., cit*., p. 84-90

lucrurile aşa cum erau ele indifewrent de tabaăa în care erau săvîrşite[685].

O simplă analiză comparativă a metalimbajului folosit în timpul operaţiunii "Forţa Aliată" demonstrează că ambele tabere s-au folosit, în egală măsură, de instrumentele propagandei pentru a-şi atinge obiectivele. Iugoslavia se prezenta drept o victimă a imperialismului american şi a aliaţilor lor obiedienţi care încalcă în mod grosolan drepturile naţiunilor la suveranitate şi la autodeterminare politică. NATO vedea, la rîndul ei, Iugoslavia ultimul bastion al comunismului şi al intoleranţei etnice şi religioase. Înteresant că ambele tabere au apelat la o imagine puternic negativată în conştiinţa europeană – Adolf Hitler. Presedintele american Bill Clinton era, în viziunea propagandistilor de la Belgrad, un Adolf Hitler pervers sexual şi măcinat de complexe de inferioritate. De partea celălaltă S. Miloşevici era tot …Adolf Hitler dar psihopat , lipsit de scrupule , oligarh financiar şi criminal de război.[686]

Presa prelua selectiv şi transmitea imagini şi fapte care doar păreau a fi o relatare neutră. Iată un exemplu de relatare în presa occidentală a unor fapte inumane, făcută de un reporter al ziarului **The Guardian**. Acesta construieşte reportajul pe baza interviului luat unor refugiaţi din Kosovo şi a informaşiilor preluate de la **Human Wrights Watch. "** În istorie, afirmă acesta, violul a fost mai mereu prezent ca act antisocial dar creşte ca intensitate pe timpul războaielor. A fost un aspect ce a insoţit conflictele din perioada romană pînă la crizele din Balcani. Marea diferenţă în Balcani, după organizatia Human Rights, este trupele şi forţele paramilitare sîrbeşti au folosit violul ca un instrument politic….Violul a fost prezent de o parte şi de alta , însă numai sîrbii l-au folosit ca pe o strategie"[687] Interesant este faptul că jurnalistul asociază aceste fapte abominabile săvîrşite de militarii sîrbi cu cele pe care le făceau militarii nazişti, tot în Balcani în perioada ocupaţiei germane sau militarii sovietici, anii celui de-al doilea război mondial. Acesta îşi încheie articolul afirmînd că potrivit estimărilor ONU militarii sîrbi au violat aproximativ 20. 000 de femei în teritoriile Bosniace în care ei au acţionat.[688]

La rîndul lor sîrbii au "aruncat" pe piaţa ştirilor informaţii care

[685] Michel Collon, *op., cit*., în *loc., cit*.
[686] Călin Hentea, *op., cit*., pp. 152-153.
[687] Martin Kettle, *Yugoslav Forces use ancient ways to break civilian spirits*, în **The Guardian**, Wednesday April 14 1999
[688] Ibidem.

puteau trezi interersul unor medii de informare în goană de senzaţional. Au difuzat o ştire potrivit căreia luptătorii aparţinînd forţelor paramilitare albaneze din Kosovo au fost antrenaţi de terorişti trimişi de…Bin Laden. Informaţia era "furnizată" de un "locuitor" al satului Roptova din sud-estul provinciei.[689]

Modelul de comunicare adoptat de Alianţă în conflictul din Kosovo a fost puternic dominat de cel anglo-american, bazat pe tehnicile marketing-ului politic şi concentrat în special asupra audienţei telespectatorilor[690]. Televiziunea a reprezentat vectorul preferat pentru diseminarea mesajelor propagandistice ale NATO, ea oferind posibilităţi aproape nelimitate de influenţare a milioanelor de telespectatori printr-o combinare bine dozată a comentariului cu imaginea. De altfel, planificarea conferinţelor de presă de la Cartierul General al NATO a fost concepută în acord cu exigenţele orare şi specificul transmisiunilor în direct ale CNN-ului şi Sky News-ului. Regula de aur aplicată conferinţelor de presă NATO a fost aceea a "unui mesaj în fiecare zi", preluată din practica administraţiei americane din timpul lui Ronald Reagan.

În toate conferinţele de presă şi luările de poziţie au fost repetate cu insistenţă fraze cu conţinut-cheie privind imperativele propagandistice ale aliaţilor, de genul: Toate ţintele sunt obiective militare, Pagubele colaterale sunt reduse la minim, Unitatea aliaţilor este la fel de solidă precum o stâncă, toate construite pe baza clişeului general: Alianţa cea bună, Serbia cea rea. Totodată, s-a amplificat accentul pus pe suportul vizual (foto şi video) al conferinţelor de presă, care au început să furnizeze mass-media imagini luate din avion în timpul bombardamentelor, hărţi cu obiective atinse pentru a demonstra cât mai convingător acurateţea loviturilor aeriene ale NATO în Iugoslavia.

Toate acestea aveau ca scop să convingă opinia publică internaţională nu numai de necesitatea de a se interveni militar pentru rezolvarea crizei dar şi pentru legitimitatea acţiunilor. Acelaşi lucru l-au urmărit şi sîrbii. Efortul lor era îndreptat în condamnarea acţiunilor militare ale NATO pe care le calificau drept agresiuni şi înălcări ale dreptului internaţional. Succesul celor două părţi aflate în conflict a fost reclamat şi de o parte şi de alta. Sîrbii şi preşedintele S. Miloşevici trebuiau să mascheze, în faţa propriei opinii publice eşecul.

---

689 *Kosovo: Bin Laden Propaganda War*, în http://www.iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=155879&apc_state=henibcr2001

690 Călin Hentea, *op., cit*., p. 152.

Serbia a fost nu numai învinsă militar dar şi împinsă într-o "splendidă izolare" internațională.

Dacă jurnaliştilor le-au fost impuse restricții severe de comunicare şi de acces în locurile fierbinți ale războiului şi dacă mass-media au relatat mai mult sau mai puțin trunchiat sau deformat, desfăşurarea evenimentelor, în schimb, față de precedentele conflicte, cetățeanul de rând sârb, albanez sau occidental a putut lua legătura direct cu semenul său occidental dincolo de orice graniță sau cenzură prin intermediul INTERNET-ului, sârbii dovedindu-se deosebit de abili în a da puternice atacuri informatice asupra aliaților, lovindu-i exact în zona în care credeau că dețin superioritatea absolută[691].

Pe măsură ce bombardamentele aliate continuau fără a se simți o cedare sau o slăbiciune din partea iugoslavă, evenimentele au impus două curente noi în ceea ce priveşte principalele subiecte ale presei occidentale. A intervenit în primul rând suprasaturarea presei occidentale cu drama refugiaților kosovari şi, într-un ritm amețitor, primele incidente şi eşecuri ale campaniei aeriene a NATO cum ar fi[692]: doborârea unui aparat "invizibil" F-117, lovirea unor trenuri de pasageri sau a unor convoaie cu refugiați civili, dar şi controversata bombardare a ambasadei chineze din Belgrad, cu consecințele sale politico-diplomatice.

Pentru autoritățile de la Belgrad, toate aceste rateuri ale NATO au însemnat tot atâtea oportunități propagandistice exploatabile prin presă de către sârbi. Au fost organizate imediat deplasări ale corespondenților de presă străini de la Belgrad la locul faptelor, astfel încât lumea întreagă să vadă toată grozavia loviturilor aeriene ale NATO. Datele statistice au reprezentat soluția salvatoare aplicată de NATO la aceste "daune colaterale" sau "consecințe nefericite ale războiului"- a căror frecvență începuse să fie monitorizată riguros de presă şi care puneau sub semnul întrebării credibilitatea eficacității şi performanțele militare aliate. Aceste date simple arătau că cele doar 10 rateuri înregistrate, raportate la peste 15000 de lovituri, dovedeau că bombardamentele NATO asupra Iugoslaviei au fost cele mai precise din istoria omenirii[693].

O dată cu aceste incidente, au început să apară şi primele comentarii critice privind eficiența soluției militare a NATO de rezolvare a crizei din Kosovo. Comunicatele NATO au început să fie

[691] Ibidem, p. 162
[692] Ibidem.
[693] Ibidem.

acuzate de cinism. În editorialele ziarelor au apărut întrebări legate de costurile acestei operaţiuni militare, evaluate la peste 40 de milioane de lire sterline pe zilnic, de eficienţa bombardamentelor, care, pe masură ce se intensificau, aveau drept rezultat creşterea ameţitoare a numărului de refugiaţi şi anularea oricărei opoziţii interne împotriva lui Miloşevici, concomitent cu creşterea suportului popular pentru liderul de la Belgrad.[45]

Aşa cum televiziunea sârbă RTS a deţinut monopolul asupra imaginilor foto şi video privind ce se întâmpla pe teritoriul Iugoslaviei, tot aşa conferinţele de presă de la cartierul general al NATO din Bruxelles au fost ilustrate exclusiv cu imagini foto sau video provenind de la avioanele de luptă sau sateliţii Alianţei. Anumite clişee propagandistice, dezvoltate în registre diferite, au fost exploatate cu aceeaşi obstinaţie de către ambele tabere: Belgradul a apăsat constant pe pedala dramei victimelor inocente ale bombardamentelor aliate, iar NATO a marşat pe tragedia refugiaţilor kosovari şi pe performanţele tehnologiei lor militare. Cu toate acestea, credibilitatea surselor occidentale de informare a fost mult mai mare decât a celor sârbe, datorită tradiţiilor liberal-democratice occidentale care au permis publicarea a suficient de multe poziţii critice în comparaţie cu cenzura şi subordonarea instituţionalizată a tuturor canalelor şi surselor de informare din Iugoslavia de către un regim recunoscut drept dictatorial.

Chiar dacă mai tărziu o parte a personalului aparţinînd unor organizaţii internaţionale au realizat faptul că multe din informaţiile care erau aruncate în mass media occidentale erau pure acţiuni de război mediatic şi au revenit cu opinii in presă rezultatul pentru opinia publică şi pentru soarta conflictului din Kosovo nu se mai contabilizează. Relevant din acest punct de vedere este mărturia făcută de generalul de brigadă suedez Bo Pellnäs, fost observator OSCE în Kosovo în perioada războiului din 1999, în ziarul Dagens Nyheter[694].

Dacă în plan militar lucrurile au stat destul de clar în privinţa învingătorului, o primă evaluare a războiului informaţional purtat în perioada martie – iunie 1999 indică un scor de egalitate, nici una din taberele implicate nereuşind să-şi impună supremaţia punctelor ei de vedere asupra celeilalte, ceea ce a avut totuşi semnificaţii şi consecinţe diferite: pentru NATO se consideră că a fost o înfrângere

[694] Bo Pellnäs, *Propaganda, 'Preventive War' and The Weathervane of Foreign Policy* în http://www.nnn.se/n-model/foreign/kosovo.htm

informaţională faptul că nu a reuşit să obţină o victorie de prestigiu de genul celei obţinută de americani în Golful Persic; pentru Iugoslavia faptul că nu a fost copleşită de propaganda adversă, precum în războaiele din perioada 1991-1995, reuşind să-şi facă auzită vocea în lume cu destulă pertinenţă, a însemnat fără îndoială o victorie.

Într-un contrast total cu rolul major pe care l-a avut mass-media internaţionale şi locale în acţiunile de propagandă ale ambelor părţi aflate în conflict, merită amintită gluma lui Richard Tait, editor – şef al canalului britanic particular de televiziune ITN, rostită în urma crizei din Kosovo: "Mediatizarea unui război este o treabă prea serioasă pentru a fi lăsată pe mâna propagandiştilor".

Războiul mediatic şi propagandistic din Kosovo ar putea fi momentul de cotitură pentru un început sau un sfârşit: începutul unei noi prese naţionale şi internaţionale, cu adevărat libere şi independente, reflectând cu onestitate conştiinţa publică sau renunţarea la pretenţiile de obiectivitate şi de probitate jurnalistică, pentru satisfacerea liderilor politici şi militari ai momentului.

Analiza primului război din Iraq evidenţiază că, din punct de vedere al comunicării, au existat şi s-au manifestat toate cele trei nivele amintite anterior: comunicarea directă dintre protagoniştii conflictului prin canalele clasice ale diplomaţiei sau indirectă prin mass media; comunicarea actoriilor aflaţi în conflict cu opinia publică internaţională şi diferite organizaţii şi organisme internaţionale în care ONU a deţinut prim planul; şi comunicarea specifică acţiunilor de luptă care a fost prezentă pe teatrele de operaţiuni militare sub formă de propagandă, intoxicare şi dezinformare, manipulare,etc.

La numai două ore dela declanşarea operaţiei "Furtună în deşert" preşedintele american George Bush sr. a declarat că " Eliberarea Kuweit-ului a început (…) că etapa în care lumea se ruga pentru pace iar Saddam se pregătea de război a trecut (…) îi vom da un picior în spate lui Saddam Husein"[695]. La rîndul său dictatorul iraqian a declarat printre altele că "Satana Bush şi cuibul de viespi al criminalilor de la Tel Aviv, sprijiniţi de trădătorii locurilor sfinte, ai naţiunii arabe şi ai naţiunii islamice, precum regele Fahd al Arabiei Saudite, vor fi spulberaţi"[696]. În acest tip de comunicare intră şi reacţiile pe care le-au avut statele şi organizaţiile internaţionale în legătură cu desfăşurarea ostilităţilor. Funcţie de natura mesajului

[695] Institutul de istorie şi teorie militară, *Războiul din Golf. Studiu politico-militar*,..p. 53-54.
[696] Ibidem p, 54

transmis acestea pot fi împărțite în trei categorii: țări şi organizații care au aprobat şi sprijinit acțiunea militară declanşată de Coalitia multinațională; altele care au exprimat stări de îngrijorare şi au chemat părțile la dialog şi cumpătare şi o parte care au dezaprobat acțiunea şi au condamnat SUA.

După cum se observă comunicarea directă în acest moment este realizată doar prin mass media şi are ca scop şi de o parte şi de alta justificarea propriilor acțiuni, fiecare din cele două părți caută să convingă opinia publică d "dreptatea " sa. Prin efortul unor terțe state a început un dialog indirect pentru a se găsi o soluție de rezolvare diplomatică. Edificator în acest sens sînt eforturile diplomațice ale unor cancelarii care au propus beligeranților planuri de pace. Înainte de declanşarea fazei terestre a operațiunilor militare URSS a propus un asemenea plan pe baza rezoluțiilor ONU. Planul a fost respins atît de irakieni care au declara că "forțele antiiraqiene sînt incapabile să-şi atingă scopul" cît şi de SUA care au afirmat că acesta "nu schimbă cu nimic" atitudinea coaliției[697]

Această comunicare se încadrează în ceea ce specialiştii apreciază a fi efortul făcut pentru construirii imaginii pozitive în "ochii" opiniei publice şi defăimarea adversarului în scopul conturării unei imagini negative prin strategii mediatice. Acest lucru a fost valabil în ambele tabere. Democrațiile occidentale în raport cu regimul de dictatură a lui Saddam aveau însă o problemă în plus. Recunoscută fiind forța opiniei publice în sistemele democratice presa avea de convins atât propriul public cât şi comunitatea internațională. În acest punct trebuie să admitem că mass-media şi puterea politică, chiar dacă aveau interese diferite, trebuiau să urmărească acelaşi scop – legitimarea, de către opinia publică, a intervenției militare.

Fie că este vorba de manipulare sau propagandă schimbarea atitudinilor sau convingerilor individuale are la bază percepția despre o persoană, grup, loc sau eveniment structurate într-o imagine. Aceasta se formează în timp fie direct (prin conviețuire în acelaşi spațiu, prin relații economice, politice, militare etc.), fie indirect prin percepții mediate[698]. Micile eşecuri ale strategiilor mediatice, produse în ambele tabere, pot fi asociate aserțiunii „cu cât o persoană sau un grup care îşi formează o imagine despre o țară sau un popor se află

[697] Ibidem, p. 58

[698] IonChiciudean, Bogdan-Alexandru Halic, *Noțiuni de imagologie istorică şi comunicare interetnică.* Curs universitar, Şcoala Națională de Ştiințe Politice şi Administrative. Bucureşti, 2001, p. 10.

mai departe de acestea cu atât viziunea lui va fi mai difuză şi mai confuză" [699].

Irakul şi-a clădit imaginea pe principiile propagandei organizate şi desfăşurate de regimurile de dictatură şi totalitare şi în conformitate cu ideologia puternicului partid Baas aflat la putere încă din 1968. Un loc important l-a ocupat şi aşa zisa charismă a liderului Saddam Hussein, metodă promovată, dealtfel, de toate regimurile de dictatură. Prin sistemul impus şi prin oameni credincioşi instalați în aparatul de stat, dictatorul irakian a exercitat un control total asupra societății deci şi controlul exclusiv al tuturor mijloacelor de comunicare în masă. Acestea au fost principalele atuuri ale regimului în manipularea/controlul societății pentru a o îndocrina conform ideologiei de partid. Saddam a devinit astfel "el-Rais el-monadel" (preşedintele luptător) supranume ce se potrivea şi cu temperamentul său. Recursul la istorie şi identificarea cu simbolurile naționale istorice a fost o altă caracteristică adoptată de dictatori şi liderul irakian n-a evitat să o folosească. Din discursul liderului de la Bagdad nu lipseau formulări ca "restaurarea măreției trecute a Abbasizilor"[700]. Ca orice sistem totalitar regimul de la Bagdad nu îşi face prea multe probleme legate de propria imagine sau reacția publicului irakian pe care îl controlează prin alte mijloace. Lipsa de transparență a sistemului nu îl scuteşte de "scăparea" în exterior a unor astfel de ştiri defavorabile însă intransigentul dictator le justifică prin catalogare ca "acte de trădare" sau le "gestionează" abil prin nerecunoaştere sau tăcere[701].

În plan intern sistemul propagandistic bine controlat funcționa în virtutea inerției, Saddam autorizându-şi intervenția prin pretinsa "corupție a regimului kuweitian" şi justețea "istorică" a anexării acestui stat. Pe de altă parte trebuie menționat că sistemul închis al mass-media irakiene nu permitea pătrunderea ştirilor din exterior. O altă cauză o constituie faptul că ştirile provenite din surse nearabe nu beneficiau de o prea mare credibilitate în societatea iraqiană. Regimul de la Bagdad realizează că ştirile promovate prin mass-media interne nu au "succes" în rândul publicului internațional. Ca urmare Saddam inițiază o campanie mediatică ce se bazează pe prezența televiziunilor

[699] Ibidem.
[700] Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*,…p. 184
[701] Ibidem, p. 145

occidentale în Bagdad[702]. Prin diseminarea mesajelor irakiene Saddam a urmărit, în special, descurajarea publicului american. La adresa SUA şi statelor vest-europene Bagdadul a lansat ameninţări cu "mama tuturor bătăliilor" ce ar fi umplut căminele americane de sicrie înfăşurate în drapelul SUA. Liderul de la Washington era "diavolul de la Casa Albă" iar statele vecine ce ajutau Coaliţia erau "lachei aserviţi americanilor"[703].

Presa irakiană i-a diabolizat în masă pe americani pe criterii ideologice şi istorice, caracterizându-i neoimperialişti care vor să conducă lumea şi "lachei ai evreilor". Tot în încercarea de a descuraja publicul occidental Saddam a declanşat acţiuni de terorism ecologic prin deversarea unor importante cantităţi de ţiţei în apele Golfului Persic sau prin incendierea sondelor de petrol kuweitiene. Multe dintre aceste strategii s-au întors împotriva sa, Hussein fiind caricaturizat şi blamat pentru astfel de acţiuni .[704]

O altă strategie a constituit-o folosirea ca ostatici a cetăţenilor străini surprinşi în Kuweit pe care îi eliberează în timp până în decembrie 1990. Cunoscut în acest sens a rămas materialul difuzat de CNN în care liderul de la Bagadad, aflându-se în mijlocul unor ostatici occidentali, se joacă cu un copil de cinci ani, episodul provocând o vie emoţie. Mai mult, ca răspuns la declaraţia unei doamne că "nu este deloc galant din partea lui să se ascundă în spatele unor femei şi copii" Saddam nu se sfieşte să dispună eliberarea acestora[705]. Evenimentul arată că liderul de la Bagdad era preocupat de susţinerea unei imagini pozitive chiar dacă declanşarea crizei îl găsise în postura de personaj negativ pentru opinia publică internaţională.

Un alt set de mesaje ale Bagdadului a fost difuzat atât prin presa internaţională cât şi prin cea internă şi se adresa, de această dată, lumii arabe. Mesajele se refereau la declanşarea jihadului (războiul sfânt împotriva Israelului) sau la corupţia regimului izgonit din Kuweit. A fost invocat şi „pământul sfânt" de la Mecca, acesta fiind considerat de irakieni în pericol de a fi pângărit de femeile şi evreii din trupele americane[706].

Pe timpul desfăşurării conflictului strategiile mediatice irakiene

---

[702] Philip M. Taylor, *Munition of the Mind. A History of Propaganda from the Ancient World, to the Present Era*, Manchester University Press, 1995, p. 304
[703] Călin Hentea, *op., cit.,* p. 136
[704] John R. MacArthur, *Second Front: Censorship and Propaganda in the Gulf War* ,Berkeley, CA: University of CA Press, 1992 p. 60.
[705] Călin Hentea, *op., cit*., p. 143.
[706] John R. MacArthur, *op., cit*., p. 63.

au avut o mai mică intensitate şi fără prea mare impact asupra adversarului. Saddam a încearcat să minimalizeze efectele bombardamentelor sau numărul victimelor şi sensibilizarea comunităţii internaţionale. A recurs la o stratagemă care a avut efecte inverse, prin prezentarea victimelor civile ale bombardamentelor efectuate de aviaţia Coaliţiei sau prezentarea unor militari ai acesteeia capturaţi. Concomitent prin bombardarea constantă a Israelului irakienii sperau într-o reacţie a acestui stat şi extinderea conflictului în zonă[707]. Regimul de la Bagdad a eşuat şi în ceea ce priveşte sensibilizarea publicului occidental, şi în special a celui american, cu scopul de a determina din partea acestuia un dezacord faţă de implicarea armată sau în extinderea conflictului printr-o eventuală ripostă a Israelului ce ar fi dus la o fărâmiţare a coaliţiei multinaţionale.

Propaganda irakiană, la fel ca şi armata, nu a putut face faţă războiului imagologic care s-a abătut asupra sa. Un alt motiv pentru care mass-media irakiene nu au reuşit să facă faţă războiului mediatic a fost şi secretomania caracteristică sistemului. Presa nu a putut trece peste acest obstacol în tentativa de a aduce dovezi credibile în susţinerea tezelor promovate. Secvenţele cu victimele civile şi militari ai coaliţiei capturaţi au înfuriat comunitatea internaţională. La fel s-a întâmplat şi în cazul ameninţărilor cu arma chimică lansate în special la adresa Israelului când psihoza creată în rândul populaţiei a fost foarte bine controlată.

Recunoscut ca un abil lider în materie de propagandă, imagine şi relaţii publice Saddam a fost considerat unul dintre cei mai charismatici lideri ai lumii arabe. Propaganda supervizată de acesta a urmărit la început justificarea intervenţiei în Kuweit, crearea unei imagini de victimă a populaţiei irakiene urmare a embargoului economic impus de Naţiunile Unite apoi s-a orientat către specularea „sindromului vietnamez", mobilizarea lumii arabe într-un război sfânt – jihadul precum şi către inducerea ideii că SUA luptau de fapt pentru petrolul din zonă[708].

Bazată pe discursuri de tip totalitar ce îşi aveau originile în ideologia stalinistă, propaganda irakiană a exacerbat forţa de ripostă a propriei armate dotată cu tehnică modernă de provenienţă occidentală. Saddam a profitat aici şi de greşeala mass-media occidentale care au

[707] Călin Hentea, *op., cit*., p.144
[708] Călin Hentea, *op., cit*., p. 134.

promovat această imagine. Ştiri în mass-media din toată lumea informau că Irakul dispune de o armată foarte bine echipată ce numără aproximativ un milion de oameni. Acest fapt a sporit temerea publicului, la nivel mondial, că va fi un război cumplit, de lungă durată – mesaj ce era favorabil Irakului[709]. În reliatate campaniile mediatice şi în special propaganda adversă a condus la predarea fără luptă a unui mare număr de soldaţi irakieni împreună cu tehnica deţinută.

Deşi strategiile mediatice au avut un rol important este greu de crezut că prima utilizare de o asemenea anvergură ar fi putut cauza un efect atât de mare încât soldaţii irakieni să se predea fără luptă. O explicaţie a oferit-o un fost militar irakian care în documentarul „Irakul condus de Saddam" [710]declara că militarii irakieni „nu îl mai iubeau pe Saddam" şi că apăruse o uzură morală datorată îndelungatului război cu Iranul. Aceeaşi declaraţie susţinea că în alte condiţii, coaliţia multinaţională nu ar fi avansat nici zece metri pe teritoriul Irakian în perioada ofensivei terestre.

Propaganda Bagdadului a făcut şi unele greşeli. Astfel datorită necunoaşterii mentalităţilor occidentale s-au strecurat ştiri ce au produs ilaritate. Una dintre ele se referea la faptul că soţiile militarilor americani dislocaţi în Golf ar fi seduse de actori celebri printre care şi Bart Simpson – un cunoscut personaj de desene animate[711]. Pe planul războiului psihologic Saddam a încercat să dezbine ţările vecine participante la coaliţie prin atacuri cu rachete.

Ca răspuns coaliţia a apelat la un sistem antirachetă şi la o temperare a stării de tensiune existente în special în Israel a cărui ripostă ar fi însemnat anularea fragilei legitimităţi acordate coaliţiei de către statele arabe. O altă iniţiativă abilă şi curajoasă a lui Saddam Hussein în plan mediatic a constituit-o permisiunea acordată jurnaliştilor străini de a rămâne în Bagdad. Deşi în general aliaţii au putut contrabalansa ştirile acestor surse au existat momente favorabile Irakului cum ar fi cele referitoare la victimele şi suferinţele irakienilor produse de bombardamente şi embargou sau cazul unor „daune colaterale" produse prin bombardarea unor obiective civile.

Strategiile irakiene au fost însă sortite eşecului datorită complexei campanii mediatice lansate în special de SUA. Strategiile mediatice ale democraţiilor occidentale au cuprins două componente.

[709] Ibidem, p. 135.
[710] TVR1 în 29.11.2005.
[711] Călin Hentea, *op., cit*., p. 138.

Pe de o parte componenta internă adresată publicului propriu şi pe de altă parte una dedicată câştigării susţinerii internaţionale sau, în cel mai rău caz, a neutralităţii unor state[712].

Asumându-şi rolul incontestabil de lider mondial SUA au fost catalizatorul coaliţiei multinaţionale şi iniţiatorii rezoluţiilor anti-irakiene în cadrul Consiliului de Securitate al ONU. Americanii şi-au asumat acest rol nu numai în plan militar dar şi în cel mediatic. Înainte însă de a înfrunta armata irakiană Administraţia SUA avea mai întâi nevoie de o opinie publică favorabilă care să-i gireze viitoarea intervenţie militară în Golf. Pentru a realiza acest deziderat puterea politică avea nevoie de sprijinul mass-media. Dealtfel "alianţa" politico-militară era conştientă că doar prin intermediul mass-media putea să-şi atingă trei scopuri importante[713]:

- crearea unei opinii publice favorabile în rândul americanilor care să-i gireze intervenţia militară în Irak;
- crearea unei opinii publice favorabile la nivel internaţional care să determine aprobarea acţiunilor SUA şi participarea cât mai multor state la coaliţia multinaţională;
- folosirea mass-media ca armă în războiul mediatic cu Irakul.

Circumscris acestor scopuri am putea menţiona folosirea mass-media ca vector de propagandă pentru atingerea unor scopuri de politică externă, descurajarea şi dezinformarea adversarului şi întărirea moralului publicului propriu.

Pe plan intern SUA avea de luptat împotriva sindromului vietnamez, cunoscută fiind scindarea care a avut loc la nivelul societăţii americane pe timpul conflictului din Vietnam când populaţia cerea aducerea tinerilor americani acasă şi încheierea conflictului.

Strategia mediatică a SUA consta în a-şi impune o imagine de pacificator, ceea ce i-a şi reuşit într-o mare măsură[714]. Un sondaj de opinie efectuat de Gallup, în martie 2003, arăta că 62% din populaţia americană susţinea intervenţia militară pentru înlăturarea regimului de dictatură a lui Saddam Husein[715]. În acest scop imediat după declanşarea Crizei din Golf, SUA au răspuns solicitării Arabiei Saudite de a-şi trimite trupe pe teritoriul acestui stat cu scopul de a o apăra în cazul unei eventuale agresiuni irakiene – operaţiune denumită

[712] Brian McWilliams, *Iraq's Crash Course in Cyberwar;* http://www.wired.com/news/conflict/0,2100,58901,00.html
[713] Călin Hentea, *op., cit*., p. 138.
[714] Sheldon Rampton, John Stauber, *op., cit*., p.59-77
[715] Wikipedia, *American popular opinion on invasion of Iraq, în http://en.wikipedia.org/wiki/American_popular_opinion_of_war_on_Iraq#March_2003*

“Scutul deşertului”. Tot pentru atingerea acestui scop SUA nu au acționat singure aşteptând formarea unei coaliții multinaționale şi aprobarea ONU pentru intervenția militară.

La consolidarea acestei imagini a contribuit şi perioada lungă de timp scursă de la declanşarea crizei până la conflictul propriu-zis. În tot acest timp au cerut Irakului respectarea rezoluțiilor care cereau retragerea imediată şi necondiționată de pe teritoriul Kuweitului şi au susținut – cel puțin la nivel declarativ - încercările diverselor state sau organizații de a soluționa conflictul pe cale paşnică. În mass-media sunt lansate teorii conform cărora Irakul va acapara un procent dominant din rezervele mondiale de petrol şi că va controla accesul la mare, amenințarea directă a Israelului şi hegemonia în zona Golfului rămânând doar o chestiune de timp pe care Bagdadul nu va ezita să le pună în aplicare. Teoriile erau contrazise de rapoartele serviciilor secrete americane ce semnalau pozițiile defensive ale armatei irakiene în Kuweit[716]. Aceste teorii erau totuşi utile strategiilor mediatice. Eforturile diplomatice ale SUA şi roadele strategiei mediatice din presa internațională alimentată continuu cu valuri de informații, comentarii şi reportaje, au dus la adoptarea rezoluției prin care se autoriza intervenția militară la 29 noiembrie 1990.

Cu toate aceste eforturi obținerea voturilor în Consiliul de Securitate cât şi participarea unor state arabe la coaliție nu au fost lipsite de costuri materiale. Egiptului i se şterge o datorie de şapte miliarde dolari, alte şase miliarde fiind şterse pentru țări din Golf, Siria beneficiază de trei miliarde, URSS primeşte un ajutor de un miliard din partea Arabiei Saudite şi beneficiază de credite garantate de SUA, Turcia primea ajutor militar anual de 500 milioane de dolari în timp ce Yemenului, pentru că a votat „greşit”, i s-a tăiat ajutorul de 70 milioane dolari anual[717].

Un alt punct al strategiei mediatice urmărea inducerea unei imagini negative pentru Irak. Clasica antiteză bun-rău trebuia din punctul de vedere al SUA să opună „pacificatoarei coaliții” un invadator tiranic în persoana liderului regimului de la Bagdad. O altă piatră de încercare a constituit-o necesitatea realizării unei răsturnări imagologice în cazul imaginii lui Saddam Hussein care până la declanşarea crizei fusese unul din regimurile agreate de Casa Albă, inclusiv pe perioada războiului cu Iranul. Însă americanii aveau

[716] Călin Hentea, *op., cit*., p. 144.
[717] Ibidem, p. 145.

experiența cazului Panama când generalul Noriega a fost debarcat, după o abilă campanie de presă, în urma operațiunii denumită „Just Cause”[718].

Noua manieră de prezentare a lui Saddam în presa occidentală, caricaturizarea sa, ori fotografiile bine alese au făcut curând din liderul irakian un dictator sângeros care impunea un regim dominat de crime şi teroare ce persecuta minoritatea kurdă şi care sacrificase sute de mii de oameni în războiul contra Iranului[719]. Nerespectarea drepturilor elementare ale omului dar şi încălcarea regulilor internaționale de neagresiune prevăzute în principiile Cartei Națiunilor Unite au completat demonizarea lui Saddam Hussein în viziunea presei occidentale. Atenția mass-media a fost orientată spre imaginea dictatorului irakian deoarece la adresa națiunii nu exista motivația unei amenințări directe, justificarea morală fiind eliberarea unei țări paşnice şi respectarea convențiilor internaționale. O strategie mediatică îndreptată spre poporul irakian nu ar fi putut avea sorți de izbândă.

La această intensă campanie mediatică un rol importnat l-au avut saudiții care au angajat pentru o campanie de presă firma Hill&Knowlton contra sumei de 12 milioane de dolari[720]. Pe lângă inundarea presei din toată lumea cu relatări, dovezi şi mărturii despre atrocitățile săvârşite de irakieni, importanta firmă a rămas celebră pentru un caz dovedit de manipulare a presei. Au mediatizat relatarea unui „martor ocular” ce descria ororile invaziei irakiene cu detalii care să oripileze publicul. După ce strategia şi-a atins scopul mistificarea a ieşit la iveală[721]. Nu au fost uitate nici incendierea câmpurilor de petrol din Kuweit şi deversarea unor importante cantități de petrol în apele Golfului. Acuzațiile de terorism ecologic s-au răsfrânt şi în aceste cazuri tot asupra lui Saddam Hussein.

Experiențele anterioare denotau faptul că nici relațiile dintre sfera politico-militară şi tabăra mass-media nu erau uşor de negociat. După conflictul din Vietnam, când presa a manifestat o opoziție fățişă față de încăpățânarea sferei politico-militare de a continua acel conflict, au urmat crizele din Grenada şi Panama. Acestea au fost mult mai scurte ca durată şi s-au încheiat cu succes însă au constituit un

[718] Sheldon Rampton, John Stauber, *op., cit*., p.138-140
[719] *Saddam planned resistance – guard,* în http://www.cnn.com/2003/WORLD/meast/07/26/sprj.irq.uday.bodyguard/index.html.
[720] Vezi şi Stan Goff, *FTW Military and Veteran's Affairs Editor*, *Time Line: Path to Pandemonium,* în http://www.uslaboragainstwar.org/article.php?id=4316&printsafe=1
[721] Călin Hentea, *op., cit*., p. 145.

subiect închis presei fapt ce a acutizat ostilitatea între armată şi puterea politică, pe de o parte şi mass-media de cealaltă parte. Nici mass-media din Marea Britanie nu a fost ferită de aceste neplăceri pe timpul intervenţiei Armatei Regale în Insulele Falkland.

În altă ordine de idei, evoluţia tehnologică şi a telecomunicaţiilor oferea presei un atuu pe care nu îl mai avusese la îndemână – independenţa. Astfel mass-media considera că, în condiţiile în care nu mai depindea de canalele de comunicare militare, va fi prezentă în sfera publică cu ştiri proaspete şi că nu va mai fi nevoită să facă „micile concesii" inerente vechilor relaţii armată-presă[722]. Odată cu evoluţia tehnologică au crescut şi exigenţele publicului impunându-se astfel noi standarde privind obiectivitatea, cantitatea şi mai ales calitatea ştirilor. Pentru un conflict de asemenea amploare cum se preconiza Războiul din Golf mass-media nu concepeau să fie excluse din miezul evenimentelor pentru a putea oferi publicului o imagine cât mai reală a cursului evenimentelor. Preţul plătit pentru aceasta a fost acceptarea a ceea ce specialiştii au denumit eufemistic, statutul de jurnalist „încorporat"[723]

Privind retrospectiv sfera politico-militară conştientiza, la rându-i, necesitatea schimbării strategiei în relaţia cu mass-media, mai ales în contextul când îşi propune şi utilizarea acesteia pentru atingerea unor puncte ale propriei strategii mediatice sau folosirea mass-media ca armă. Nici amploarea crizei sau durata nu mai erau la fel cu cele ale crizelor precedente apărând astfel condiţiile pentru o nouă abordare.

Puterea şi armata trebuiau să convingă nu doar publicul american de necesitatea unei intervenţii ci şi senatul al cărui acord, la limită, îl obţine în cele din urmă. Pentru a-şi atinge scopul puterea trebuia să-şi atragă şi presa de partea sa. Au fost construite numeroase terorii şi scenarii cum ar fi cel conform căruia următoarea ţintă a Irakului urma să fie Arabia Saudită[724]. Acestea îndreptăţeau liderii politici ai marilor puteri să afirme că era necesar să-şi apere „prietenii" iar Saddam era comparat cu Hitler datorită atrocităţilor comise. George Bush şi premierul britanic Margaret Tatcher s-au întrecut în declaraţii defăimătoare la adresa Irakului şi a liderului de la Bagdad.

[722] Ibidem, p. 146; a se vedea şi Terence Smith, *discusses public opinion on the Iraq war* with Andrew Kohut of the **Pew Research Center for the People and the Press în** http://www.pbs.org/newshour/bb/middle_east/jan-june03/opinion_3-30.html
[723] Sheldon Rampton, John Stauber, *op., cit*., p.194-213
[724] Călin Hentea, *Arme care nu ucid,* p. 172-173.

În documentarul „Irakul condus de Saddam”, amintit anterior, G. Bush declara că este necesar ca SUA să îşi apere prietenii în zonă şi că „acesta este un război defensiv”. De asemenea acesta declara că din informațiile primite de la un oficial kuweitian Saddam a făcut victime în rândul copiilor la invazia micului stat. Celebrul caz de manipulare cu declarația fiicei ambasadorului Kuweitului pe lângă Națiunile Unite se desfăşoară chiar în senatul american în cadrul audierii unor martori pentru a se decide poziția americană față de Criza din Golf. Astfel senatul şi publicul american au aprobat intervenția militară în irak mai degrabă în urma unor abile manipulări decât în baza analizării atente a intereselor SUA în zonă.

Nici tabăra occidentală nu a fost ferită de greşeli în războiul mediatic. Astfel chiar G. Bush îl compară pe Saddam cu Hitler. Ceea ce pentru publicul occidental crea premisele formării unei imagini negative în lumea arabă nu avea efectul scontat, antisemitismul lui Hitler potrivindu-se lui Hussein care era cunoscut şi simpatizat pentru ostilitatea sa față de Israel. De asemenea, aşa cum arată C. Hentea, în cadrul războiului psihologic s-au folosit fluturaşi pentru a determina predarea militarilor irakieni însă aceştia erau de culoare roşie care pentru arabi reprezintă un semnal de amenințare; o altă greşeală era folosirea, în transmiterea mesajelor, unor bărbați bărbieriți care în acea zonă nu prezintă încredere[725] .

Un mare merit al occidentalilor este acela că au reuşit în mare măsură să contracareze propaganda regimului de la Bagdad. Acest lucru a devenit posibil cu ajutorul unor realiste strategii mediatice şi de imagine dar este important şi aportul acțiunilor militare „curate” desfăşurate în teren ce nu s-au soldat cu „pagube colaterale” însemnate şi nici cu pierderi prea mari de vieți omeneşti.

PROBLEME DE REZOLVAT

1. Prin ce elemente şi trăsături de conținut se pot diferenția conflictele interetnice de cele interreligioase ?
2. Care au fost cauzele obiective şi subiective care au generat conflictele din spațiul fost iugoslav şi din cel fost sovietic ?
3. Ce rol joacă în aceste conflicte comunicarea şi cum poate ea contribui la gestionarea crizelor post război rece ?
4. Cum caracterizați conflictele postrăzboi rece din America

[725] Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*, p. 142.

Centrală, şi din Africa? Cum poate fi comunicarea un vector de aplanare a crizelor în aceste conflicte?

5. Identificați rolul jucat de comunicarea în mediul internațional pe timpul primului război din Golf

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Călin Hentea, *Arme care nu ucid*, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, pp. 126-154.

Călin Hentea*, Propaganda fără frontiere,* Editura Nemira, Bucureşti, 2002, pp. 132-143.

Joseph S. Nye jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, p. 159-174 .

Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane,* Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", Bucureşti, 2005, pp. 285-289.

CAPITOLUL 8

RĂZBOI ASIMETRIC ŞI COMUNICARE GLOBALĂ

După încheierea războiului rece s-a constatat nu numai multiplicarea conflictelor la scară regională ci şi diversificarea lor ca urmare a apariției noi forme de manifestare dar şi prin implicarea a altor tipuri de actori decît cel consacrat – statul. A apărut şi s-a dezvoltat un fenomen care nu este nou în fenomenologia conflictelor *asimetria,* dar care a căpătat valențe noi datorită creşterii interdependențelor economice, a globalizării şi a accentuării proceselor de inegalitate în dezvoltarea economică dintre diferite zone ale lumii[726]. Aceste fenomene şi procese au antrenat la rîndul lor reacții diferite în rîndul actorilor mediului internațional. Unii dintre acestia s-au adaptat şi au căutat să exploateze avantajele globalizării înlăturînd în mare măsură efectele negative ale acestui proces, alți actori n-au reuşit să țină pasul cu schimbările produse şi s-au opus pentru a nu contabiliza doar consecințele negative ale interdependenței economice şi globalizării.

Reacțiile de respingere a acestor fenomene şi procese au contribuit la stimularea fundamentalismelor de tot felul de la cel religios pînă la cel de ordin ideologic sau cultural şi au multiplicat şansele conflictele la scară globală. Jacques Baud consideră ca un conflict asimetric este caracterizat prin confruntarea dintre actori cu sisteme politice, economice şi culturale diferite[727]. În plan operațional autorul francez consideră că acest tip de conflict se deosebeşte de cele clasice şi prin caracteristicile spațiului de luptă şi prin actorii implicați. Trafitional în conflictele internaționale erau angajate statele astăzi asistăm la apariția în cîmpul confruntării organizații şi grupări cu caracter transnațional cum este obscura Al Qaeda.

Asimetria conflictului internațional nu este, prin urmare, o

[726] Joseph S. Nye, jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, p. 180-181

[727] Jacques Baud, *La Guerre asymétrique ou la défaite du vainqueur*, Editions du Rocher, Paris, 2003, p. 11.

disproporţie de forţe şi mijloace militare.[728] Acest tip de conflict se particularizează şi prin natura scopurilor urmărite. Obiectivele strategice urmărite sînt adesea "de ordin imaterial cu accent pe legitimitate"[729]. Protagoniştii unui asemenea tip de conflict "caută cel mai adesea să ănfluienţeze şi să convingă decît să cucerească"[730]. Unul dintre aceste conflicte asimetrice care a marcat profund societatea contemporană este şi terorismul.

8.1. Terorismul internaţional formă de manifestare conflictului asimetric

Terorismul nu este un fenomen nou în politica mondială[731]. Este o metodă violentă şi ilegală de luptă, practicată de grupuri şi entităţi poltice, care nu respectă regulile instituite de morala şi etica democraţiei, recunoscute şi acceptate de comunitatea internaţională. Definiţiile date terorismului acoperă o plajă extrem de largă funcţie de filozofia sau morala pe care o comunitate/individ o acceptă şi nu în ultimă instanţă de valorile politice şi idealurile sociale pe care le promovează. Nu este aşadar deloc surprinzător faptul că reprezentările pe care le au oamenii, aparţnînd unor arii de civilizaţie diferită sau care îmbrăţişează ideologii opuse, să nu fie aceleaşi.

Rădăcinile terorismului se găsesc în cele mai îndepărtate epoci ale istoriei.[732] El a fost uzitat de către Sicari şi Zeloţi încă din timpul ocupării Palestinei de către Roma. În sec. X şi XII terorismul a fost ales ca armă de către secta radicală islamică Assassinas în campania ei împotriva autorităţii lui Muslim.

Dacă ne referim la continentul european, se poate spune că Evul mediu a fost, însă, perioada care a marcat escaladarea practicării, în mod organizat, a terorii, ca un instrument de realizare a unor astfel de obiective. Este binecunoscut faptul că, în acea perioadă, diferite grupări organizate practicau la scară largă, în unele state europene, ameninţarea şi jaful pe căile maritime sau terestre de transport. Brigandajul maritim sau pirateria a fost doar una dintre aceste forme de practicare a terorii.

---

[728] Ibidem, p. 85.
[729] Ibidem, p. 101.
[730] Ibidem, p. 107
[731] Joseph S. Nye, jr., op., cit., p. 211. Jacques Fontanel, *Le prix de terrorisme*, în **Ares** no.49, volume XIX-fascicule 3, mai 2002, p. 51
[732] Col.dr. Niţă Dan-Laurenţiu, *Terorismul kamikaze*, Editura Antet XX Press, f.a., pp. 4-20;

Mergând pe firul istoriei, se poate constata, că în secolele XVII şi XVIII, unele dintre statele beligerante obişnuiau să apeleze la corsari pentru a-şi soluționa, într-un mod mai puțin convențional unele probleme ținând de ducerea luptei cu inamicul pe mare. Se poate spune astfel că, în practicile ținând de folosirea corsarilor în scopul menționat îşi are originea chiar una dintre componentele terorismului internațional de azi, şi anume terorismul organizat şi sponsorizat de către unele state la adresa altora[733].

În evoluția sa, ca modalitate extremă de atingere, prin violență, a unor obiective, în secolele XVIII şi XIX, terorismul avea să consemneze cuprinderea, treptată, în sfera sa de acțiune, a domeniilor politic şi religios. Sfârşitul secolului XIX, avea să aducă în scena confruntării noi forme de manifestare a terorismului care se va manifesta sub diferite forme. Menționăm cu titlu de exemplificare cîteva dintre aceste manifestări, şi anume[734]:

♦ cea a revoluționarilor ruşi, care se luptau cu un guvern autocritic, desfăşurată în "valuri":

- -Narodnaia Volia – 1878-1881;
- -atentatele comandate de Partidul Social Revoluționar 1902-1911;
- -atentatele de după lovitura de stat bolşevică din 1917.

♦ a grupărilor ultra-naționaliste irlandeze, macedonene, sârbe şi armene, care au folosit teroarea în lupta lor pentru autonomie sau pentru independență națională

♦ propaganda anarhistă din anii 1980 din Franța, Italia, Spania şi SUA.

Începutul secolului XX, marcat de escaladarea aşa-numitei "propagande prin fapte"[735] a anarhiştilor (ale căror acțiuni erau însoțite, cu predilecție, de folosirea explozivilor ca instrument de inducere a terorii), avea să aducă noi aspecte de manifestare a terorismului, prin relevarea unei anume complementarități, valabilă şi azi, între terorism şi anarhism, acesta din urmă evoluând, la rândului lui, către internaționalizare. La 29 iulie 1900 regele Italiei, Umberto I, a fost asasinat la Monza de Gaetano Bresci, care s-a sinucis în

[733] General bg. (r) dr. Gheorghe Văduva, (coord.), *Terorismul.Dimensiune geopolitică şi geostrtegică .Războiul terorist. Războiul împotriva terorismului,* Centrul de Studii Strategice de Securitate, Universitatea Națională de Apărare "Carol I", Bucureşti, 2002, p.20-21

[734] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niță, *Sfirşitul terorismului?* Editura Antet, f. a., p. 40-43.

[735] Bruce Hoffman. *Defining Terrorism* , în vol. *Inside Terrorism* ,Columbia University Press, http://www.nytimes.com/books/first/h/hoffman-terrorism.html.

închisoare un an mai târziu. La 6 septembrie 1901, la Detroit, Lean Czolgosz îl ranea mortal pe cel de-al 25-lea presedinte al S.U.A., William McKinley, iar la 10 iunie 1903, organizatia terorista "Mâna neagra" îl asasina pe regele Serbiei, Alexandru Obrenovici.[736]

Procesul de internaționalizare a fenomenului terorist ca şi a consecințelor acestuia avea să cunoască, în acelaşi secol, unele momente reper, cum ar fi asasinarea, la Sarajevo, în anul 1914, a arhiducelui austriac şi seria de asasinate din anii `30, culminând cu uciderea, la Marsilia, a regelui Iugoslaviei şi a ministrului de externe al Franței[737].

Amploarea şi dimensiunea internațională a asasinatelor de la Marsilia, au fost de fapt, cele care au generat şi o primă reacție a Ligii Națiunilor, concretizată în elaborarea, în 1937, a două convenții internaționale, una privind prevenirea şi pedepsirea terorismului, iar cealaltă privind crearea unui *Tribunal Internațional* pentru judecarea unor astfel de acte criminale.

La începutul primului război mondial terorismul era considerat ca un fenomen de extremă stângă, chiar dacă multe atentate erau făcute de persoane care nu aveau tangență cu politica.

După 1918, acțiunile teroriste au fost în principal sponsorizate de extrema dreaptă şi grupurile separatiste. Asemenea acțiuni au fost puține, dar spectaculoase: asasinarea lui Karl Liebkncht şi a Roxei Luxemburg (ambii comunişti germani), în 1919 şi a unui comandant britanic în Egipt, în 1924, au reprezentat elemente de referință în această perioadă. Terorismul individual a jucat un rol minor în rezistența europeană din timpul celui de-al doilea război mondial.

După 1940 şi în perioada anilor 1950 terorismul s-a regăsit, din păcate, ca o armă eficace pentru eforturile mişcărilor anticoloniale. Cîteva exmple sînt concludente în acest sens. Forme ale terorismului au fost folosite de către israelieni în timpul Mandatului Britanic în Palestina, de către EOKA (Organizația Etnică a Luptătorilor Ciprioți) împotriva administrației britanice din Cipru, de către FLOYS (Frontul de Eliberare a Yemenului de Sud) în Aden şi de către FLN (Frontul de Eliberare) împotriva francezilor în Algeria[738].

Multe din aceste acțiuni au eşuat în fața autorităților însă, nu trebuie negat faptul că, utilizarea terorismului a condus la iluzia că se

---

[736] Victor Ionescu, *Veacul terorismului*, în **Magazin Istoric**, nr. 1, 2000; http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2000/current1.htm

[737] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niță, *op., cit*., p. 43.

[738] Ibidem, p. 45-46

pot înregistra succese strategice în confruntările asimetrice inspirând mai multe grupuri teroriste la acțiuni de acest fel[739]. În fiecare caz autoritățile coloniale au fost lipsite de un suport substanțial pentru menținerea legilor impuse de ele, atât în teritoriile coloniale, cât şi în rândul populației.

După pierderi de vieți omeneşti, distrugeri şi prăbuşirea economiei cauzate de cel de-al doilea război mondial, nici politicienii, nici opinia publică din Anglia şi Franța nu mai acceptau fricțiuni şi nesiguranță. În perioada de după cel de-al doilea război mondial, termenii de terorism şi banditism au fost asociați îndeosebi acestor conflicte de sorginte colonială, care au marcat mai cu seamă Africa şi Orientul Mijlociu.

Cei mai mulți analişti consideră respectiva perioadă ca marcând, de fapt, începutul asimilării actului terorist cu folosirea violenței şi terorii la adresa unor persoane, grupuri de persoane sau a unor întregi populații necombatante[740]. De asemenea, se apreciază că în această perioadă poate fi identificată, în cea mai mare măsură, însăşi originea terorismului internațional, aşa cum acesta este perceput azi.

De reținut este faptul că până la perioada istorică de care vorbim, terorismul era practicat exclusiv prin folosirea terorii sub forma violenței fizice, susținută, de la caz la caz, de forța armelor convenționale (îndeosebi sub forma explozivilor). Este ceea ce unii specialişti consideră azi, a fi terorismul clasic. Forța terorismului de astăzi remarcă Jacques Baud constă în utilizarea cu maiestrie a forței mediatice.[741]

După anii ’70, terorismul avea să cunoască o evoluție spectaculoasă, mai ales sub aspectul formelor sale de manifestare, fapt ce a făcut ca fenomenul să devină una dintre cele mai serioase amenințări la adresa securității pe plan local, regional şi internațional. Această evoluție a fenomenului terorist avea să fie stimulată şi catalizată de explozia fără precedent a cuceririlor ştiințifice din secolul recent încheiat, apoi, de evoluția spre globalizare la nivel planetar. Cele cîteva exemple ar putea ilustra aria de manifestare a acestui flagel după această dată. La 2 aprilie 1968 s-au produs doua incendii în magaziile Schneider und Kaufhof. Printr-un telefon la agentia DPA, membrii gruparii au informat ca este vorba despre o actiune politica.

[739] Victor Ionescu, *op., cit., în loc., cit.*
[740] Olavo de Carvalho, *L'arme de la 'guerre assymétrique'*, în http://www.olavodecarvalho.org/traducoes/assymetrique.htm
[741] Jacques Baud, *op., cit.,* p. 87.

Delictul minor a fost transformat în proces politic si inculpatii - prinsi a doua zi dupa atentat si deveniti eroi - au fost condamnati doar la trei ani de detentie[742].

În 1970 a intrat în scena si Ulrike Meinhoff, redactor-sef al unei reviste de pornografie politica. Actiunile grupului Baader-Meinhoff apartineau terorismului difuz, menit mai degraba sa creeze panica, decât sa loveasca direct în reprezentantii statului. Andreas Baader, arestat în 1970, în timp ce prelua niste lazi cu arme, a fost vizitat la închisoarea Tegel în mai 1970 de Ulrike Meinhoff, care l-a ajutat sa evadeze.

Banda Baader-Meinhoff a organizat apoi atentate cu bombe, atacuri la banci si furturi de masini. Politia germana a reusit sa-i aresteze pe Baader si pe prietena sa, Ensslin, în 1972. Ulrike Meinhoff, arestata si ea câtiva ani mai târziu, s-a spânzurat în închisoare (1976). Ulterior, s-au sinucis si Gudrun Ensslin si Andreas Baader (1977)[743].

Un alt atac terorist s-a produs la 2 august 1980, la Bologna. La ora 22.25 o bomba instalata în incinta gării centrale a explodat, provocînd moartea a 80 de oameni si rănirea altor 200. Zidurile si grinzile plafonului au fost distruse. Considerat cel mai mare atentat din istorie, cel de la Bologna a fost comis de "Celulele armate revolutionare", o grupare neo-fascista ce avea relatii cu banda Baader-Meinhoff.

Atentatul care a ținut o perioadă importantă prima pagina a jurnalelor din toată lumea s-a comis la Roma. Intr-o zi de miercuri, 13 mai 1981, în piata San Piedro 30 000-40 000 de credinciosi din toata lumea asteapta aparitia Papei Ioan Paul II, al 264-lea vicar al lui Dumnezeu pe pamânt.

Dintr-o limuzina alba primul papa polonez din istorie da generos binecuvântarea multimii aflate în piață. In acea zi Sanctitatea Sa a interzis trăgătorilor de elita din brigada antitero a generalului Della Chiesa să se urce pe colonada lui Bernini pentru a supraveghea mulţimea. La ora 17.15 masina Papei se opreşte pentru o binecuvântare mai amplă. Doua minute mai târziu, răsunau patru împuşcături. Tânarul atentator se numea Mehmet Ali Agca, era turc si avea 23 de ani. Membru al gruparii teroriste "*Lupii cenusii*", s-a stabilit la un moment dat în Germania, unde a avut o iubita, Cristina

[742] Victor Ionescu, op., cit., în loc., cit.
[743] Ibidem.

Klein, colaboratoare a grupului Baader-Meinhoff. Pentru atentatul împotriva Papei, Ali Agca a fost condamnat la închisoare pe viată.

Analistul politic şi reputatul jurnalist Victor Ionescu apreciază că America latina, unde guerilele revolutionare, rurale sau urbane, se manifesta violent înca din anii '60, este un gigant adormit în materie de terorism[744]. Aici s-au consumat sângeroasele bătălii ale cartelurilor columbiene: la Bogota, Cali si Medellin. Tot în Columbia, la Medellin, rebelii din Fortele Armate Revolutionare au detonat o bomba în timpul unui concert rock (iunie 1995). Au murit 28 de oameni si au fost raniti 200. In Peru gruparile teroriste maoiste *"Calea luminoasa"* (Sendero Luminoso) au organizat sute de atentate cu bombe. Orasele braziliene Sao Paulo si Rio de Janeiro au cele mai mari rate ale criminalitatii din lume: 10 000 si, respectiv, 14 000 de victime anual. La 1 mai 1998, Departamentul de Stat al S.U.A. a dat publicitatii raportul anual privind terorismul ca problema globala. El constata ca în 1997 33% dintre actiunile teroriste comise pe glob au avut loc în Columbia. Dar din 304 acte de terorism international, 33% au tintit Statele Unite, unde au pierit 221 de oameni (fata de 314 în 1996)[745].

Acțiuni teroriste s-au înregistrat şi în regiuni ale Africii. Intre Nairobi - capitala Kenyei - si Dar Es Salaam - capitala Tanzaniei - sunt 1 000 km. In ziua de 7 august 1998, la ora 10.30 fix, ambasadele americane din cele doua orase au fost grav avariate de atentate cu bombe. La Nairobi un imobil a zburat pur si simplu în aer, iar alte doua au fost practic distruse. Ținta atentatelor - interesele Statelor Unite. Victime au fost în primul rând kenyeni si tanzanieni nevinovați. Din 260 de morti, doar 12 erau americani. Numarul raniților a depasit 5 000. Fostul secretar de stat în Administrația Bill Clinton relata oroarea produsă de aceste atentate:"De la distanță, imaginile televizate de la locul atentatului din Nairobi mă umpluseră de mînie şi tristețe. De aproape, realitatea era mult mai dură—o versiune în miniatură a ceea ce avea să devină mai tîrziu *Ground Zero*. Cînd am ajuns acolo, scheletul ambasadei era încă în picioare, dar interiorul fusese distrus de fragmentele de geam, de pereții despărțitori care expodaseră şi de echipamentul de birou. Expozia transformaseră aceste obiecte în instrumente ale morții. Majoritatea deceselor surveniseră ca urmare a

[744] Ibidem.
[745] Ibidem.

prăbuşirii clădirii învecinate, care fusese redusă la o grămadă de sticlă, cărămizi şi beton"[746]

America a trimis în cele doua capitale africane o adevarată armată de salvatori, legişti si agenţi FBI şi a declarat, a câta oară, război pe viată si pe moarte teroristilor. In ajutorul echipelor locale au venit specialisti israelieni si francezi. Lovitura a fost dura, cu atât mai mult cu cât era prima pe care Statele Unite o primeau în Africa, un continent de curând redescoperit de presedintele Bill Clinton, se pare însă, ignorat în continuare de serviciile secrete si de securitate americane.

Zile întregi, echipele de salvare au cautat supravietuitori. Au fost si minuni, dar incomparabil mai multe cadavre. Si-a asumat atentatele o organizatie pâna atunci necunoscuta: "Armata de eliberare a locurilor sfinte musulmane"[747]. Ea sustine ca atacurile vor continua, cu scopul de a obtine plecarea americanilor din tarile musulmane. In comunicat au aparut doua nume: cel al seicului Omar Abdel Rahmane, liderul spiritual al integristilor egipteni, aflat în închisoare în Statele Unite, si cel al unui alt seic, Ossama bin Laden. La auzul acestui nume, serviciile secrete americane au tresarit. Mossadul a confirmat. Bin Laden, aflat demult în vizorul lor, era atât creierul cât si finantatorul acestor două atentate.America a ripostat atacînd bazele de antrenament ale teroriştilor din Afganistan, însă, fără să poată fi ucis şi creierul operaţiunii Bin Laden[748]

După aceastăă operaţiune executată de SUA în Pakistan, la o reuniune a *Frontului islamic international* - o coalitie alcatuită din opt grupări fundamentaliste înarmate - Bin Laden a lansat un mesaj fară echivoc Americii pe care a denumit-o Marele Satan: "Vom lovi peste tot în lume interesele americane, pentru a forta Statele Unite sa se retraga din Golf si sa ridice embargoul împotriva Irakului. Vom lovi fara mila, civili si militari"[749].

Într-adevăr grupările teroriste au inceput un adevărat război asimetric împotriva SUA şi a altor state occidentale.Majoritatea analiştilor consideră că momentul 11 septembrie 2001 reprezintă un punct de cotitură din acestă perspectivă. În aceast moment, pe lângă faptul că a adus în atenţia tuturor această nouă formă de luptă, s-au

[746] Madeleine Albright împreună cu Bill Woodward, *Doamna secretar de stat*, traducere din limba engleză şi note de Alin-Victor Matei, Editura RAO, Bucureşti, 2005, p. 484
[747] Victor Ionescu, *op., cit., în loc., cit.*
[748] Madeleine Albright împreună cu Bill Woodward, *op., cit*., p. 485.
[749] Apud Victor Ionescu, *op., cit., în loc., cit.*

creat percepţii şi ideologii noi în ceea ce priveşte posibilitatea de a obţine victoria prin folosirea războiului asimetric şi a mutat în alt plan sistemele de acţiune insurgentă.

Terorismul tradiţional a evoluat atât calitativ, cât şi cantitativ, în neo-terorism cu formele sale cele mai periculoase de manifestare, super-terorismul şi mega-terorismul. Filmul actiunii executate de Al Qaeda asupra SUA scoate în evidenţă aceste particularităţi. 11 septembrie 2001, ora 8:45, un avion de pasageri al Companiei American Airlines, zborul 011 a lovit „geamănul nordic" al World Trade Center, înalt de peste 400 de metri, provocând o explozie şi o gaură imensă în clădire. Peste alte 18 minute, la ora 09:03, avionul United Airlines 175 loveşte cel de –al doilea turn. Ambii „gemeni" se prăbuşesc în flăcări la câteva zeci de minute mai târziu, ucigând probabil 5000 de persoane[750].

La ora 09:43, un Boeing 737 al Companiei United Airlines, zborul 737, loveşte Pentagonul, provocând prăbuşirea unei laturi a clădirii şi omorând câteva sute de oameni. La ora 10:10, un alt Boeing 737 al aceleiaşi companii, zborul 093, se prăbuşeşte în Pennsylvania, probabil doborât de aviaţia de vânătoare S.U.A., deşi avionul era plin cu peste 100 de pasageri americani. Aparatul fusese şi el deturnat şi urma să se îndrepte spre reşedinţa prezidenţială de la Camp David, aflată la circa 140 km distanţă. Toate aceste avioane au fost deturnate aproape concomitent în vederea transformării lor în „bombe zburătoare"[751].

După cele întâmplate la New York şi Washington D.C., chiar şi analiştii cei mai rezervaţi şi conservatori au trebuit să admită că, începând cu mileniul al III-lea, terorismul a suferit o mutaţie majoră, „noul terorism" sau „super-terorismul" s-a impus faţă de formele clasice de terorism. Teroriştii „clasici" din generaţia '70 – '80 nu mai există. Luptătorii de gherilă urbană au dispărut şi ei, teroriştii internaţionali, sponsorizaţi din motive ideologice, sunt fie capturaţi, fie nu mai reprezintă un real pericol sau interes. Atentatele actuale, îndreptate împotriva unor ţinte primare alese cu grijă, în concordanţă cu „mesajul" care urmează să fie transmis, căpătând astfel o uriaşă încărcătură imagologică. Mulţi cercetători ai fenomenului înclină să

[750] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niţă, *op., cit*., p. 131; Virginia Mircea, *Islamul producător de idei la izvor de terorism,* în **Cadran Politic.ro**, file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/C%20HLIHOR/Desktop/Islamul%20-%20de%20la%20producator%20de%20idei%20la%20izvor%20de%20terorism.htm

[751] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niţă, *op., cit*., p. 131.

creadă că, în fapt, avem de-a face cu cel de-al patrulea război mondial.[752]

Impactul media după 11 septembrie 2001 şi chiar în timpul atentatelor produse la acea dată, a fost de o amploare necunoscută şi nebănuită până la acea vreme. Dacă ar fi să luăm în considerare numai transmisiile live făcute de CNN, care are o arie de răspândire globală, putem să deducem că percepţia şi modul de concepere a terorismului urma să fie schimbat[753]. În primele zile după atacul de la 11 septembrie se vehicula în rândul specialiştilor că cel mai puternic om din lume era Colin Powell, prin capacitatea sa impresionantă de a menţine spiritele încordate la un nivel rezonabil pentru a nu produce regretabile repercusiuni.

Din perspectivă imagologică, criteriile cele mai importante care îl identifică, individualizează, departajează şi diversifică pe celălalt în multiple ipostaze sunt, în primul rând, criteriile religioase, politice, ideologice, economice şi culturale. Aceste criterii constituie, în acelaşi timp, principalele elemente care stau la baza definirii celuilalt şi a evidenţierii diferenţelor, compatibilităţilor, şi incompatibilităţilor faţă de „noi". Perceperea şi departajarea celuilalt pe criterii religioase, politice, economice şi ideologice introduce în procesul de cunoaştere a acestuia modalităţi bipolare de evaluare (bine – rău, prieten – duşman, creştin – păgân, civilizat – barbar, puternic – slab, dezvoltat – nedezvoltat, moral – imoral etc.), coagulând percepţiile celuilalt în sisteme mai mult sau mai puţin coerente, raportate în mod direct la sisteme de interese fundamentale ale societăţii în care trăim[754].

Terorismul, privit ca o formă de război prin dimensiunea sa simbolică, informaţională şi psihologică, influenţează credinţele, atitudinile, mentalităţile, convingerile, curentele de opinie, cercurile diplomatice şi centrele de decizie politică, determinând imaginile dorite despre celălalt în funcţie de interese conjuncturale sau fundamental structurate pe perioade mai lungi. În acelaşi timp, presiunea şi impactul media erau în plin avânt şi deosebit de importante din punctul de vedere al cursului pe care urmau să îl prindă. Curentul de întoarcere la „adevăratele valori americane" şi

[752] Nella Giantempo, *NON à la guerre Terrorisme: Quelques notes*, **în** http://www.gssa.ch/journal/display.php3?id=303; Pascal Boniface, *La guerre contre le terrorisme* în http://www.iris-france.org/pagefr.php3?fichier=fr/Archives/Citations/2005-04-07

[753] Isabelle Garcin—Marrou, *Media vs. Terorism*, traducere Virginia Pricopie şi Dragos Malihin, Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, p.81

[754] Loup Francart, *La guerre du sens.Pourquoi et comment agir dans les champs psychologiques,* Economica, Paris, 2002, p. 255-267.

încercarea de a menține în frâu marea masă a populației ca să nu se ajungă la incidente majore împotriva musulmanilor ce aveau drept de reşedință permanentă în S.U.A. a reprezentat o miză mare şi o responsabilitate şi mai mare. Impactul media a fost atât de puternic încât a fost ştirea de bază în presa video, audio, cât şi în cea scrisă în câteva săptămâni. Fostul ministru de externe german Joschka Fischer referindu-se la posibilele consecințe ale terorismului în anii următori sublinia faptul ca "acest tip asimetric de conflict nu este suficient de puternic ca să-şi atingă scopurile politice acelea de a destabiliza Orientul Apropiat şi Mijlociu. Va încerca prin urmare să producă în Occident şi în primul rînd în Statele Unite un conflict cultural – creştinism contra islam – care să producă reacții disproporționate şi acțiuni pripite iar în Orient un sentiment de ură față de Occident."[755]

Atitudinea generală a S.U.A. s-a schimbat şi a afectat întreg sistemul de relații internaționale. Aproape că nu mai există astăzi conflicte de tipul *stat contra stat*, ci *state contra unui duşman comun*, cu mai multe fețe, invizibil şi mutabil, care se numeşte terorism[756]. Lupta s-a mutat pe toate fronturile umane cunoscute până acum şi are echivalențe pentru fiecare domeniu, tehnologic, biologic, chimic, psihologic şi politic. Imediat după evenimentele tragice de la 11 septembrie, departamentele şi agențiile din cadrul guvernului federal au adoptat paşi care să întărească siguranța şi securitatea poporului american. La nivel federal, o sumă de 10,6 miliarde de dolari din bugetul suplimentar de urgență pentru anul fiscal 2002, a fost destinată securității interne şi aproape 40 de miliarde de dolari din bugetul preşedintelui pentru anul fiscal 2003 vor fi solicitate în acest scop.

Ca un prim pas imediat a fost lansată operațiunea "Noble Eagle"[757]. "Noble Eagle" a adunat întreaga gamă de activități militare cu scopul sprijinirii apărării patriei, precum şi de misiuni de protecție civilă în Statele Unite. Activitățile de bază au cuprins zboruri ale patrulelor aeriene de luptă deasupra principalelor zone metropolitane şi infrastructurii de bază; prevederi privind creşterea gradului de securitate a persoanei în aeroporturi, porturi maritime şi alte locuri cu

[755] Joschka Fischer, *Discours prononcé à l'occasion de la 40ème Conférence de Munich sur la politique de sécurité*, le 7 février 2004 în http://www.auswaertiges-amt.de/www/fr/infoservice/presse/presse_archiv?archiv_id=5339

[756] Roger Amgot Wiesenbach, *Le terrorisme nous invite à un nouveau paradigme*, în http://www.admiroutes.asso.fr/action/theme/democratie/paradigme.htm

[757] Christopher C. Kelly, *Operation Noble Eagle:AFIP Responds to September 11th Pentagon Attack*, în http://www.afip.org/Departments/legalmed/legmed2002/kelly.htm.

infrastructuri critice; intensificarea eforturilor de patrulare de-a lungul coastelor în peste 120 de zone de securitate; sporirea temporară a gradului de securitate pentru alte agenţii federale; şi folosirea echipelor NBC de protecţie civilă pentru sprijinirea echipelor de urgenţe la nivelul statului şi la nivel local. în acelaşi timp cu "Noble Eagle", a fost iniţiată planificarea operaţiei "Enduring Freedom" - efortul nostru de coaliţie din Afganistan pentru distrugerea al Qaeda şi înlăturarea regimului taliban care a sprijinit-o. Operaţiunea "Enduring Freedom" a fost lansată la 7 octombrie, şi astfel, 20 de naţiuni au desfăşurat peste 16.000 de militari în zona de responsabilitate a Comandamentului Central.

Unele dintre cele mai semnificative acţiuni s-au concentrat pe asigurarea unităţii eforturilor şi au avut loc în cadrul Biroului Executiv al preşedintelui. La 8 octombrie 2001, preşedintele SUA a anunţat formarea unui Consiliu pentru Securitate Internă şi a unui Birou pentru Securitatea Internă. Aceste structuri sunt, în esenţă, echivalentul în plan intern al Consiliului de Securitate Naţională şi al Staff-ului Consiliului de Securitate Naţională şi au umplut un gol care fusese identificat de o serie de studii si comisii anterioare.

Alte acţiuni semnificative la nivel federal cuprind crearea Administraţiei Securităţii Transporturilor în cadrul Departamentului Transporturilor în vederea asigurării unui efort integrat pentru întărirea securităţii întregului sistem de transport naţional - aerian, terestru şi maritim. Legătura dintre munca de informaţii şi aplicarea legii a fost întărită, parţial graţie legislaţiei care a permis acest lucru, dar într-un mod şi mai relevant, datorită eforturilor concertate din partea tuturor celor implicaţi în schimbarea culturilor organizaţionale care impuseseră bariere considerate acum ca dăunătoare bunului public. Preşedintele, de exemplu, primeşte acum o informare zilnică din partea directorului Agenţiei Centrale de Informaţii şi din partea directorului FBI - acţiune simbolică pentru nevoia urgentă de distribuire mai bună a informaţiilor, în mod şi mai practic, au fost create 93 de Forţe Antiterorism, câte una în fiecare district al procurorilor SUA, pentru a integra comunicaţiile şi activităţile de aplicare a legii la nivel local, statal şi federal.

Au fost luate măsuri, unilateral şi multilateral, pentru întărirea controlului frontierelor noastre iar Departamentul Trezoreriei cooperează cu aproximativ 161 de ţări pentru a identifica şi bloca bunuri ale teroriştilor. In final, preşedintele a iniţiat măsuri pentru a da

posibilitatea poporului american să participe direct la eforturile de realizare a securității interne în cadrul comunităților sale. In total, s-au realizat multe în aceste zece luni, dar rămân de făcut mult mai multe.

Preşedintele a aprobat recent modificările la Planul de Comandă Unificată care va reali-nia şi eficientiza structura armatei americane pentru a face față mai bine amenințărilor secolului XXI - cea mai semnificativă parte a reformei armatei noastre de la prima elaborare după cel de-al doilea război mondial. El conține multe aspecte de început istorice, dintre care, cele mai notabile sunt alocarea părții continentale a SUA unui Comandament militar. Comandamentul de Nord al SUA USNORTHCOM îşi asumă responsabilitatea efectivă, de la 1 octombrie 2002, pentru apărarea terestră, maritimă şi aerospațială a teritoriului şi poporului Statelor Unite împotriva amenințărilor externe. Sub conducerea preşedintelui, acesta va fi, de asemenea, responsabil de coordonarea asigurării forțelor armatei pentru sprijinirea autorităților civile în conformitate cu legile SUA. Totodată, acestuia îi revine responsabilitatea față de anumite aspecte ale cooperării şi coordonării în domeniul securității cu vecinii noştri imediați, Canada şi Mexic[758].

După aceste evenimente care au marcat istoria SUA postrăzboi rece a venit rîndul ca şi Europa să se confrunte cu acest flagel. Balcanii se află, la ora actuală, în fața uneia dintre cele mai serioase amenințări - terorismul. Ţintele acestuia rămân neschimbate: guverne, diplomați şi lumea afacerilor, oameni nevinovați. Tacticile se schimbă continuu: asasinate, atacuri cu bombă, atacuri armate, răpiri, deturnări, violență pe scară largă implicând forțe combatante[759].

Actele teroriste comise de către extremiştii islamici şi campania ulterioară de eradicare a rețelei mondiale "Al-Quaeda" în Balcani au readus în prim plan ideea ciocnirii dintre civilizații, în acelaşi timp, câțiva dintre asociații lui Bin Laden din Balcani începând să se asocieze cu membri ai forțelor insurgente albaneze din Kosovo (70% din albanezi sunt musulmani), ar putea, eventual, declanşa lovituri nemiloase împotriva populației nevinovate şi a unor ținte[760]. Într-adevăr, chiar şi după ce Miloşevici a capitulat şi a fost îndepărtat de la putere de către concetățenii săi în 2000, aripa militantă a forțelor

[758] Ibidem
[759] A se vedea, Tom Gallagher, *Balcanii în umbra noului mileniu.În umbra războiului şi a păcii*, Traducere din engleză de Gabriela Ionescu, prefață de Victor Neumann, Humanitas, Bucureşti, 2005, p. 143-145.
[760] Bin Laden's Balkan Connections, **The Centre for Peace in the Balkans**, http://www.balkanpeace.org/our/our09.shtml

insurgente albaneze şi a celor câțiva asociați ai lor a continuat să promoveze o agendă care amenință să destabilizeze sudul Serbiei şi Macedonia. Abia în 2001, când oficialii NATO şi UE au realizat că acțiunile lor veneau în contradicție cu obiectivele insurgenților albanezi, aceştia din urmă au fost supuşi presiunilor pentru a accepta fragilul acord de pace ce punea capăt temporar ostilităților în Macedonia[761].

Ideea Albaniei mari, sau de curând, a Marelui Kosovo, reprezintă unul dintre ultimele proiecte de constituire a unor *mari* state în Balcani. Activitatea aşa numitei UCPMB (Armata de eliberare din Preşevo, Medvedia şi Buianovați) pe teritoriul Republicii Federale Iugoslavia; a Armatei de Eliberare Națională (NLA) pe teritoriul Macedoniei şi UCC (Armata de Eliberare a Cemeriei) pe teritoriul Greciei, promovează terorismul ca mod şi metodă de atingere a scopurilor urmărite[762].

Structura paramilitară a aşa-numitei NLA, statul său major din regiunea Prizren, sunt conduse de către foşti membri ai Corpului de Protecție din Kosovo care planifică şi coordonează activitățile grupurilor armate teroriste ce operează în Macedonia. Asistenta logistică permanentă, voluntarii, alimentele şi medicamentele provin din țările Europei occidentale şi sunt rezultatul auto-finanțării, extorcării de bani de la populația locală, ca şi de la oamenii de afaceri din Kosovo şi Republica Macedonia, precum şi de la diaspora albaneză şi din profiturile rezultate din activități criminale şi din donații făcute de mafia albaneză din Europa occidentală.

Membrii comunităților albaneze din Germania, Belgia, Suedia şi alte state, în special cea din Elveția, țară care este considerată centrul imigrației albaneze, plătesc 3-5% din salariul lunar (taxe albe). Aceşti bani sunt vărsați în conturi înregistrate fictiv ca aparținând unor asociații culturale şi artistice şi unor organizații non-guvernamentale ale albanezilor din Europa de Vest. Banii provin şi de la clanurile albaneze ce alimentează aceste conturi cu profituri obținute în urma prostituției. Surse oficiale ale serviciilor de informații vest-europene estimează la aproximativ 3 milioane de lire sterline valoarea armelor cumpărate de către criminalii albanezi.

Rețele albaneze şi kosovare şi diferite asociații, inclusiv cele aparținând NLA, controlează 80% din piața de heroină europeană. în

[761] Tom Gallagher, *op., cit*., p. 146
[762] Ibidem

ultimele rapoarte asupra traficului de droguri internaţional, Macedonia este identificată ca o parte a rutei balcanice, cunoscuta rută de-a lungul căreia bandele crimei organizate transportă heroină şi alte droguri din Turcia în Italia. Macedonia este parte şi a unei alte rute pe care drogurile circulă, prin Kosovo, către Europa de Vest.

Departamentul de stat american felicită guvernul macedonean pentru cooperarea sa la efortul de combatere a traficului de droguri. Interesele mafiei albaneze se lovesc de forţele de securitate macedonene. Orice organizaţie criminală are nevoie de două lucruri: un teritoriu sigur acasă şi o diaspora.

Acţiunile teroriste ale aşa-numitei NLA au implicat Republica Macedonia într-un conflict militar ce a condus la multe suferinţe umane şi victime: 90 de membri ai forţelor de securitate au fost ucişi, 270 au fost răniţi uşor ori grav, 10 civili au fost ucişi, mai mult de 100 răniţi, 6 membri ai forţelor de securitate şi 36 de civili au fost răpiţi, mai mult de 100 000 de cetăţeni au fost siliţi sa-şi părăsească locuinţele; o adevărată operaţie de purificare etnică a populaţiei macedonene a fost desfăşurată în localităţile Sar Pianina şi Tetovo, în regiunile Skopje şi Kumanovo; case, biserici, facilităţi culturale şi religioase şi obiecte aparţinând patrimoniului istoric al Macedoniei au fost distruse şi jefuite. Din cauza terorii NLA, mai mult de 70 000 de macedoneni din Tetovo şi împrejurimi şi-au părăsit locuinţele[763].

În luna martie 2004 Spania a fost ţinta unui puternic atac terorist. În dimineaţa zilei de 11 martie 10 rucsacuri încărcate cu explozibil au explodat în patru trenuri în Madrid în timp ce pasagerii intrau/ieşeau din patru staţii diferite. Atacul a produs cel puţin 199 de morţi şi 1467 de răniţi. Printre victime s-au aflat şi cetăţeni aparţinînd altor state inclusiv 15 persoane din România.[764] Analistul militar israelian Zeev Schiff sustine ca, indiferent daca atentatele de la Madrid au fost comise de ETA, de Al-Qaida, sau de cele doua grupari in colaborare, este clar ca au incercat sa imite stilul miscarilor teroriste islamiste. El considera ca modul de operare este similar actiunilor comise de organizatiile mentionate: amplasarea unei bombe intr-un loc aglomerat sau chiar in mai multe locuri si incercarea de a ataca echipele de interventie.

Guvernul spaniol a atras atentia asupra faptului ca organizatia separatista ETA nu comitea atacuri impotriva populatiei civile, pana in

[763] Ibidem.
[764] „Curierul Naţional”, 13 martie 2004

prezent, ci viza oficiali guvernamentali sau membri ai serviciilor de securitate. Analistul israelian afirma ca este posibil ca ETA sa-si fi schimbat strategia, incepand sa imite organizatiile teroriste islamiste, lucru care s-a intamplat si in Irak in ultimul timp: "Miscarile de gherila fac tot posibilul sa comita atacuri in locuri aglomerate, pentru a teroriza populatia si a arata ca noul guvern si fortele americane nu sunt in stare sa protejeze civilii". In opinia lui Schiff, metoda era folosita impotriva Israelului cu mult inainte de atentatele de la 11 septembrie 2001. "Din Israel si Statele Unite, tactica a inceput sa fie aplicata la granitele Europei, initial in state ca Tunisia, Maroc sau Kenya, iar ulterior in Turcia si iata ca si la Madrid. Si este evident ca teroristii nu se vor opri la Spania. Cine poate sti unde se va extinde pe viitor acest flagel?", se intreaba Zeev Schiff[765].

Un şoc asemănător l-a suferit şi Marea Britanie care a fost atacată de celule teroriste în 7 iulie în plin centrul Capitalei, Londra. Atacurile s-au soldat cu 56 de morți şi 700 de răniți. Atacul a fost revendicat de o grupare a organizației teroriste Al Qaeda care activează în Europa[766]. Atentatele de la Londra au fost pregatite si anuntate, potrivit unei surse spaniole, de mult de catre reteaua terorista Al-Qaeda. Potrivit presei spaniole, o grupare afiliata retelei Al-Qaeda a anuntat inca de la data de 29 mai faptul ca pregateste o serie de atacuri devastatoare asupra cetatenilor tarilor occidentale.

Cotidianul El Mundo preciza că reteaua Al-Qaeda a ordonat atacarea Europei intr-un mesaj difuzat la 29 mai pe Internet. Serviciile secrete spaniole au predat mesajul in limba araba, semnat de catre "Brigazile Abu Hafs al-Masri – Divizia din Europa", omologilor lor britanici, implicati in ancheta atentatelor in serie din Capitala Marii Britaniiîn iulie 2005. Gruparea "Brigazile Abu Hafs al-Masri – Divizia Europa" este autoarea celei de-a doua revendicari a atentatelor din Londra si si-a mai asumat responsabilitatea si pentru atacurile de la Madrid si Istanbul[767].

În zilele următoare atacului efectuat de terorişti în Capitala Marii Britanie, Administrația Bush a dat publicității noi statistici referitoare la terorismul mondial, care arata că în 2004 au existat aproape 3.200 de incidente teroriste în întreaga lume.[768]. Atacurile s-au soldat cu moartea, rănirea sau răpirea a aproape 28.500 de

[765] Ibidem.
[766] "Jurnalul Național" 25 februarie 2005.
[767] Ibidem.
[768] "Gîndul" , 7 iulie 2005.

persoane. Irakul a suferit de pe urma a 875 de atacuri, India a înregistrat aproximativ 360 de atacuri, iar Nepalul - 320 de incidente. Conform sursei americane, doar 19 la sută dintre incidentele teroriste din 2004 au fost atribuite extremiştilor islamici. Din restul, 25 de procente au fost atacuri politice, în timp ce motivele pentru 56 la sută dintre ele au rămas necunoscute. În condiţiile în care preşedintele american, George W. Bush, afirmă că cea mai mare ameninţare care planează asupra Statelor Unite este reprezentată de terorism, datelepublicate au relevat faptul că America de Nord şi zona Caraibelor sunt regiuni relativ sigure, pentru că au înregistrat doar 10 incidente teroriste în 2004.[769]

De ce a crescut frecvenţa atacurilor teroriste? Cunoscutul analist Francis Fukuyama, profesor la Johns Hopkins University School of Advanced International Studies si autor al recentului volum *America la rascruce: democratie, putere si mostenirea neoconservatoare* consideră că pe lîngă cauzele de ordin economic şi frustrări specifice unei lumi cu profunde disfuncionalităţi cum este cea musulmană, asistăm la naşterea unei societăţi lipsite de valori comune în postmodernitate[770]. "Cu alte cuvinte, preciza renumitul politolog, criza relativismului a facut imposibila pentru oamenii moderni afirmarea valorilor pozitive pe care le sustin si, implicit, a tipurilor de credinte comune pe care le pretind ca pe o conditie de acordare a cetateniei. Societatile postmoderne, mai ales cele din Europa, considera ca au depasit vechile identitati definite de religie si natiune si au atins un nivel superior. Dar, pe lânga sarbatorirea diversitatii nesfârsite si a tolerantei, oamenilor postmoderni le este greu să se puna de acord asupra esentei vietii bune la care aspira cu totii. Imigratia forteaza acut discutia pe tema *"cine suntem?",* lansata de Samuel Huntington. Este mai usor sa ne punem de acord ca fotbalul sau băutul berii sunt elemente ale unei culturi comune, dar este mult mai dificil sa spunem care sunt aspectele importante ale istoriei si trecutului national. Daca o societate postmoderna se decide sa treaca la o discutie mai serioasa asupra identitatii, ea trebuie sa evidentieze acele virtuti pozitive care definesc ceea ce inseamna sa fii membru al unei comunitati mari. Daca nu, va fi coplesita de-a dreptul de persoane care sunt mult mai sigure pe identitatea lor"[771].

---

[769] Ibidem.
[770] Francis Fukuyama, *Identitate, imigratie si viitorul democratiei liberale* , în **"22",** anul XV, nr. 832, 15-21 februarie 2006.
[771] Ibidem.

8.2 Comunicarea şi provocările asimetrice

Comunicarea în conflictele asimetrice prezintă câteva particularităţi rezultate din însăşi specificitatea acestui tip de confruntare. În primul rînd nu se realizează direct. Fiecare dintre părţile aflate în conflict caută să se adreseze unei a treia parte care este opinia publică. Kenneth Roth, directeur executiv a organizaţiei *Human Rights Watch* afirma că "teroriştii gîndesc că pot să convingă opinia publică asupra justeţei cauzei lor . Lupta contra terorismului nu trebuie să cedeze acestei logici. Nici o cauză nu poate să justifice încălcarea drepturilor omului."[772]

Sistemul comunicaţional şi de imagine al forţelor teroriste este bazat pe manipularea psihică. Un întreg arsenal propagandistic este folosit pentru a fi consideraţi apărători interesului celor mulţi şi defavorizaţi. Pentru aceasta se fac victime din rîndul personalităţilor nepopulare punîndu-le în seamă şi alte vinovăţii grave. Mesajul cel mai important pe care vor să-l transmită liderii organizaţiilor teroriste este acela că societatea e neputincioasă, ordinea de drept e strîmbă şi, astfel, să-şi *legitimizeze* procedurile.

Unul dintre cei mai cunoscuţi specialişti în probleme de terorism Brian Jenkins afirma că "teroriştii îşi doresc o mulţime de oameni *privind* şi o mulţime de oameni morţi."[773] De aceea, atacurile sunt urmate de ameninţări prin mass media.[774] O imagine şi o politică de imagine au impus şi au prezentat publicului larg CNN-ul şi BBC-ul, concerne de televiziune vestice care nu se dezic de la un anumit tipar prestabilit şi care apără corect valorile vestice din acestă perspectivă şansele organizaţilor teroriste sînt minime.

Interesant de văzut că Bin Laden, format în şcolile vestice, a înţeles perfect sistemul american şi s-a conformat mijloacelor cu care acesta lucrează. Armele sale de răspuns mediatic sunt opusul celor americane, nu numai prin mentalitate, arie geografică şi civilizaţie, cât şi prin libertatea de acţiune şi felul în care înţelege să se exprime. Dacă televiziunile vestice urmăresc cât mai multe perspective ale problemei în mod deschis, Bin Laden a ales să transmită câte un mesaj periodic, de obicei după acţiunile întreprinse de gruparea pe care o conduce, prin intermediul televiziunii Al-Jazeera. Aceasta este una

---

[772] Le raport de HumanRight Watch, *La campagne contre la terreur masque des atteintes aux droits humains , în "***Cultures and Conflicts",** http://www.conflits.org/document1419.html.
[773] Apud, Jacques Fontanel, *op., cit., în loc., cit.,* p. 53.
[774] Nicolae Rotaru, *op., cit*., p. 286.

dintre cele mai pregnante voci ale lumii musulmane, un cerc închis care nu urmăreşte aceleaşi principii ca televiziunile vestice. Aşadar, polii mediatici s-au stabilit în conformitate cu vocile şi imaginile cărora le mijlocesc accesul. Un mesaj transmis pe casetă fără a oferi posibilitatea de a răspunde, mesaj care este transmis numai după voia emitentului, este un mesaj închis, care, pe deasupra, acuză şi ameninţă[775].

Atacurile teroriste asupra societăţilor occidentale au generat, în schimb, un intens proces de comunicare între guvernele şi diplomaţiile acestor ţări pentru a-şi uni forţele şi a găsi mijloacele cele mai potrivite de ripostă. Ambasadele şi misiunile statelor angajate în lupta contra terorismului au în permanenţă un dialog de informare şi coordonare a eforturilor de cooperare cu guvernele ţărilor gazdă în această confruntare."Diplomaţia, aprecia ambasadorul J. Cofer Black în faţa Comitetului de relaţii internaţionale a Senatului, în martie 2003, este instrumentul prin care se construieşte binele general şi se întăreşte cooperarea internaţională. Prin schimburile diplomatice noi promovăm cooperarea în lupta contra terorismului cu statele prietene. În acest mod putem să destructurăm reţele teroriste sau să le tăiem sursele de finanţare"[776]. Potrivit oficialului american diplomaţia Statelor Unite desfăşoară un amplu program de coordonare a luptei contra terorismului care cuprinde nu mai putin de 56 de state de pe meridianele globului.

Senatorul Richard G. Lugar referindu-se la împortanţa misiunilor diplomaţice ale SUA în combaterea terorismului aprecia că activitatea acestora trebuie să aibă aceaşi greutate şi să i se acorde aceaeaşi importanţă ca şi factorului militar angajat în această luptă cu caracter global[777]. Distrugerea organizaţilor şi celulelor teroriste este doar o fază şi ea trebuie urmată de activitatea depusă de diplomaţi pentru a ajuta la refacerea economică a regiunilor bîntuite de extremisme şi terorism şi la mărirea gradului de încredere în valorile economiei de piată şi ale democraţiei.

Preşedintele Comitetului de politică externă din Senatul SUA Richard G. Lugar, aprecia că SUA nu pot cîstiga singure războiul contra terorismului[778]. Din această perspectivă rolul diplomaţiei şi a

---

[775] Ibidem, p. 287

[776] Ambasador J. Cofer Black**,** *Testimony Before the Senate Foreign Relations Committee*, Washington, DC, March 18, 2003, în http://www.state.gov/s/ct/rls/rm/2003/18795.htm.

[777] Sen. Richard G. Lugar*, Strengthen Diplomacy for the War on Terror*, în http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2003_07-09/lugar_strength/lugar_strength.html#Anchor_top

[778] Ibidem.

comunicării în mediul internațional vor creşte cu siguranță. Succesul obținut de diplomația SUA în lupta contra terorismului cînd după atentate mai mult de 100 de state au fost de acord cu survolul în spațiul lor aerian pentru aviația de luptă americană angajată în operaşiuni militare este o dovadă a creşterii rolului comunicării şi dialogului.[779] Acest lucru este cu atît mai necesar să se întîmple cu cît actorii/statele implicate în lupta globală împotriva terorismului şi a statelor care sponsorizează acest flagel nu au aceleaşi percepții asupra fenomenului şi nu văd rezolvarea prin aceleaşi căi şi metode. Relevant este din acest punct de vedere poziția unor state vest-europene(Franța şi Germania) şi a Federației Ruse în legătură cu delanşarea războiului contra lui Saddam Husein în martie 2003. Între aceste țări partenere în lupta contra terorismului a fost un adevărat „război al cuvintelor" în Consiliul de Securitate al ONU şi în presa de pe cele două maluri ale Atlanticului.[780] Între Washington şi Paris în perioada premergătoare şi în prima parte a războiului fost o comunicare care, în multe privințe, s-a asemănat cu limbajul folosit în timpul războiului rece. Celebrul editorialist al cotidiasnului *New York Times*, Thomas Friedman, nu ezita, în septembrie 2003, să declare, într-o cronică sugestiv intitulată „Franța şi Statele Unite sînt în război", aceasta acționează pe toate căile ca America să eşuieze în Iraq[781]. Directorul Institutului Francez de Relații Internaționale, Thierry de Montbrial răspundea ziaristului american cîteva zile mai tîrziu afirmînd ca „spusele lui Thomas Friedman nu sînt o judecată analitică ci una extrem de emoțională"[782]. Deblocarea dialogului şi refacerea parteneriatului euroatlantic în lupta contra terorismului s-au produs prin dialog şi comunicare pe canale diplomatice înclusiv prin întîlniri la nivel înalt. Europenii s-au obişnuit cu ideea că Administrația SUA şi-a modificat prioritățile strategice în materie de securitate. Pentru Washington pe primul loc se situiază lupta contra terorismului şi eliminarea armelor de nimicire în masă, securitatea spațiului european şi participarea forțelor SUA la procesul de mentinere a păcii în Balcani, de exemplu, au devenit probleme secundare.[783]

Lupta contra terorismului şi comunicarea diplomatică pentru

[779] Jacques Fontanel, *op., cit., în loc., cit.,* p. 60.
[780] Gildas Le Voguer, *La crise irakienne et la relation franco-americaine,* în http://www.paradigme.com/sources/SOURCES-PDF/Sources17-4-4.pdf
[781] Ibidem.
[782] Ibidem.
[783] Marie-France Chouinard, *Le Royaume-Uni entre Les Etats Unis et l'Europe: y a-t-il un futur pour la relation speciale ?* în http://www.iqhei.ulaval.ca/Pdf/MRIEssaiMarieFranceChouinard.pdf

realizarea unei largi coaliţii antiteroriste au determinat schimbări de esenţă în relaţiile dintre diferite state care tradiţional se situau pe poziţii diferite în această problemă pe timpul războiului rece şi chiar după încheierea acestuia dacă avem în vedere poziţia Federaţiei Ruse faţă de intervenţia Coalitiei internaţionale în Kosovo. Relevant din acest punct de vedere sînt relaţiile dintre Moscova şi Washington. După 11 septembrie 2001 Kremlinul şi-a schimbat fundamental poziţia faţă de comunitatea euro-atlantică în general şi fată de SUA în particular. Pentru preşedintele Vladimir Putin lupta contra terorismului internaţional a devenit o prioritate suficientă pentru a justifica o coaliţie ruso-americană nouă şi pragmatică în acelaşi timp pentru acest scop.[784] Preşedintele rus avea să declare după comiterea atentatelor teroriste asupra „Gemenilor" că „de acum încolo nimic nu va mai fi ca înainte"[785] şi a decis să coopereze cu statele angajate în lupta contra terorismului.

În urma dialogului Moscova a permis survolul avioanelor americane de luptă angajate în operaţiuni militare în Afganistan iar ulterior a fost de acord ca trupele americane să folosească bazele militare fost sovietice pentru operaţiuni terestre contra regimului taliban din Afganistan şi a organizaţiei Al Qaeda. Această schimbare de strategie din partea Moscovei a condus la o intensificare a luptei pe care Federaţia Rusă o duce cu elementele extremiste şi teroriste din Cecenia şi alte regiuni ale Caucazului sau Asia Centrală. Criza ostaticilor de la Moscova din octombrie 2003 considerat un 11 septembrie rusesc[786] dar şi cea din Beslan au strins şi mi mult relaţiile şi nevoia de cooperare dintre America şi Rusia.

Totuşi analiza relaţiilor ruso-americane în ceea ce priveşte lupta contra terorismului ne indică şi o altă faţetă a rolului pe care l-a jucat comunicarea diplomatică dintre cele două state. Aderarea Moscovei la lupta internaţională antiteroristă a permis „albirea" atrocităţilor pe care autorităţile centrale le-a săvîrşit în Cecenia. Andre Glucksmann se întreabă, retoric, cum este posibil ca pentru aceleaşi fapte să cîntărim cu două unităţi de măsură diferite?[787]

Lupta contra terorismului a produs schimbări şi în ceea ce priveste comunicarea dintre Beijing şi Washington.[788] Intersele SUA

[784] Nicole Gnesotto, *Preface,* in Dov Lynch, *La Russie face a l'Europe*, traduit de l'anglais, **Chaiers de Chaillot,** no. 60, mai 2003, p. 5.
[785] Dov Lynch, *La Russie face a l'Europe*, traduit de l'anglais, **Chaiers de Chaillot,** no. 60, mai 2003, p. 9.
[786] Ibidem, p. 49.
[787] Andre Glucksmann, op., cit., p. 81
[788] Ibidem

în Asia de sud-est au suferit unele modificări mai laes în ceea ce priveşte atitudinea Administraţiei americane faţă de problema Taiwanului. Modificări de atitudine şi interes de a dezvolta dialogul în lupta contra terorismului s-au evidenţiat şi din partea diplomaţiei chineze. Bejing-ul se confruntă cu acţiuni destabilizatoare şi extremiste din partea minorităţii uigure care trăieşte în apropierea granitei cu Afganistanul.[789] Sprijinul indirect pe care diplomaţia chineză l-a acordat luptei contra terorismului în Afganistan a însemnat implicit şi o îndulcire a criticilor din partea Statelor Unite privind respectarea drepturilor omului în China.

Dialogul dintre diplomaţia americană şi cea a Uniunii Europeene pe marginea luptei contra terorismului, după 11 septembrie 2001, a fost mai degrabă unul purtat între Washington şi fiecare ţară europeană în parte.[790] Comunicarea a vizat şi livrarea către FBI ,CIA sau altor servicii de informaţii date şi informaţii obţinute de servicile specializate europene privind organizaţiile teroriste şi activitatea acestora. Exemplu edificator este furnizarea de informaţii de către serviciile franceze celor americane privin activitatea unui rezident francez membru al organizaţiei Al-Qaeda – Zacarias Mousaoui care a putut astfel să fie arestat şi judecat pentru activităţi teroriste. [791]

Atacurile din 11 martie 2004, care au provocat moartea a peste 190 de persoane, au determinat cele 25 de state actuale şi viitoare membre ale UE să-şi schimbe atitudinea şi să depună eforturi în vederea consolidării apărării împotriva reţelei teroriste al-Qaeda şi a altor mişcări extremiste islamice considerate active în cadrul marilor comunităţi musulmane din Europa.

De asemenea, în perioada următoare atentatelor de la Madrid, s-au desfăşurat o serie de reuniuni la nivel de miniştri de externe, interne şi de justiţie ai statelor membre UE, în cadrul cărora au fost luate angajamente privind sporirea cooperării la nivelul serviciilor de securitate şi structurilor de poliţie şi schimbul de informaţii referitoare la organizaţiile extremiste care operează în Europa.

În cursul primei zi a reuniunii şefilor de stat şi de guvern din ţările membre UE, desfăşurată la Bruxelles (25.03.2004), a fost adoptat un plan de luptă antiteroristă, elaborat de miniştrii de interne

[789] Francois Godement, *Apres le 11 septembre: la riposte et sa cible*, în **Politique Etrangere,** no. 4/2001, p. 804
[790] Frédéric Charillon, *La politique étrangère de l'Union Européenne à l'épreuve des normes américaines,* în **Cultures and Conflicts** ; http://www.conflits.org/document740.html.
[791] Therese Delpech, *Le terrorisme international et l'Europe*, **Cahiers de Chaillot**, no. 56, Decembre 2002, p. 12.

din statele membre ale Uniunii[792]. Principala noutate este reprezentată de numirea unui coordonator al luptei antiteroriste la nivel comunitar, în special în cadrul unei viitoare structuri de informații concentrată pe schimbul de date în acest domeniu.

Liderii UE au decis totodată includerea în cadrul proiectului de Constituție europeană a unei "clauze de solidaritate" care prevede acordarea de sprijin reciproc, inclusiv de natură militară, în cazul unui atac terorist.

Deşi în "Declarația de luptă împotriva terorismului" liderii UE au încercat să evite limbajul belicos adoptat în această privință de SUA, mesajul pe care au dorit să-l transmită aceştia a fost unul de fermitate absolută[793]

Fără să pretindă că poate rivaliza cu sistemul de combatere a terorismului instituit de SUA după atentatele din 11 septembrie 2001, Uniunea se înscrie totuşi într-o anumită tendință de "copiere" a metodelor americane. Nu trebuie ignorat faptul că noua clauză de securitate, deşi are mai degrabă un caracter simbolic, este similară cu Articolul 5 din Tratatul nord-atlantic.

Crearea funcției de coordonator al luptei antiteroriste reprezintă într-o oarecare măsură o "copie" a postului de secretar al Departamentului pentru Securitate Internă din SUA. În fapt, chiar şi înainte de atentatele de la Madrid, Javier Solana avea în vedere numirea într-o asemenea funcție a unui înalt funcționar, optând în cele din urmă pentru un diplomat şi fost secretar de stat la Ministerul de Interne al Olandei, Gijs de Vries.

În pofida sprijinului acordat de o parte din statele UE, proiectul creării unei "CIA europene", nu a fost agreat de liderii Uniunii în ansamblu, aceştia preferând să promoveze dezvoltarea unui sistem de schimb permanent de informații, în cadrul unei celule care există deja la Bruxelles, şi care va avea atribuții sporite. Solana va prezenta liderilor europeni în cadrul reuniunii Consiliului European din iunie 2004 un raport privind oportunitatea de a obliga statele membre UE să creeze un sistem integrat de informații la nivel comunitar, o formulă care este privită cu reticență de către serviciile de informațiile naționale[794].

---

[792] Joachim Schild, *La France L'Allegmanie et la constitution europeenne:un bilan mitige un lidership conteste,* în http://www.politik.uni-trier.de/mitarbeiter/schild/pubs/constitution.pdf
[793] Ibidem.
[794] Ibidem.

În fapt, ţările care deţin informaţii relevante preferă să colaboreze la nivel bilateral sau în cadrul grupului "G-5", din care fac parte Franţa, Germania, Marea Britanie, Spania şi Italia.

Mai degrabă decât să creeze o structură nouă, cu caracter suprastatal, europenii preferă să pună accentul pe întărirea structurilor deja existente, în principal *Europol* şi *Eurojust*, două structuri create la Haga după 11.09.2001[795], dar care nu au fost utilizate într-o măsură semnificativă în lupta împotriva terorismului. Dat fiind faptul că Europolul grupează reprezentanţii structurilor de poliţie din întreaga Europă, acesta nu va avea un rol determinant în probleme legate de informaţii.

În contextul criticilor emise de Comisia Europeană referitoare la "întârzierile" şi "carenţele majore" de care se fac responsabile ţările membre, liderii UE au promis să accelereze implementarea legislaţiei comunitare în domeniul combaterii terorismului, mai ales în ceea ce priveşte *mandatul de arestare european.* De Vries va avea printre responsabilităţi şi pe aceea de a monitoriza modul în care aceste promisiuni sunt respectate. În plus, şefii de stat şi de guvern din statele membre UE s-au angajat ca, înainte de sfârşitul anului 2005, să introducă, în paşapoarte şi vize, datele biometrice (amprente digitale, iris). Prin această măsură europenii au adoptat, ca şi în cazul măsurilor de siguranţă aeriană, un plan de acţiune similar cu programul american demarat după 11 septembrie 2001[796]. În acelaşi timp, se are în vedere ca măsurile de siguranţă în porturi, un domeniu în care europenii sunt extrem de vulnerabili, să se alinieze la normele în vigoare pe aeroporturi. În prezent, Marea Britanie şi Franşa sunt preocupate de lipsa de supraveghere a navelor care traversează zilnic Canalul Mânecii.

Declaraţia de luptă împotriva terorismului acordă, de asemenea, o importanţă deosebită asigurării securităţii la frontiere şi solicită o armonizare a duratei de păstrare a informaţiilor furnizate de operatorii de telefonie, care ar putea ajunge la trei ani.

Deciziile adoptate de liderii europeni au fost criticate de către asociaţiile de protecţie a drepturilor omului, fiind considerate ca o "punere sub supraveghere" a populaţiei. Preşedintele Comisiei Europene a replicat unor asemenea acuzaţii afirmând ca "o astfel de preocupare nu i-a impresionat pe liderii europeni".

[795] Helena Stylianou Christidis, *Driots fondamentaux*, în http://www.village-justice.com/journal/articles/ftp/MemoireDroitsdelhomme.pdf
[796] Ibidem.

Un domeniu în care modul de abordare este specific european şi nu este influenţat de strategia antiteroristă implementată de SUA este maniera de abordare al relaţiilor cu state terţe, care constituie sursă a terorismului. În această direcţie, Consiliul European solicită adoptarea unei strategii globale care să ia în considerare toţi factorii care contribuie la escaladarea terorismului. În acest sens, preşedintele francez, Jaques Chirac, a relevat că "deşi nimic nu poate justifica terorismul, trebuie să fim conştienţi de faptul că există situaţii care creează un teren propice pentru dezvoltarea sa", făcând aluzie în acest sens la "conflictele care nu au fost reglementate", la fenomenul sărăciei şi la "sentimentele de inferioritate" ale unor popoare[797].

Atentatele de la Madrid, din 11 martie 2004, înseamnă mult mai mult decât o tragedie pentru Spania. Ele reprezintă un moment de ruptură a istoriei, marcând sfârşitul unei etape, în care legile, regulile, negocierile şi cooperarea s-au aflat la putere, şi începutul alteia, prefigurate de izbucnirea războiului din Irak. Europa, care până acum a ţinut piept cu succes terorismului local, este, pentru prima dată după cel de-al doilea război mondial, lovită crunt. Spania devine victima aleasă pentru a pedepsi întreaga Europă. Printre cei sfârtecaţi de bombe în trenurile morţii se vor fi aflat, cu siguranţă, destui dintre spaniolii care simpatizaseră sau participaseră la demonstraţiile uriaşe împotriva implicării ţării lor în Irak, atitudine care nu are nimic de-a face cu războiul împotriva terorismului. Se pare că începem să trăim într-o nouă lume, în care suferinţa şi moartea nu mai sunt nenorociri strict private. „Popoarele aliate Americii trebuie să facă presiuni asupra guvernelor lor ca să se retragă imediat din alianţa cu America în lupta împotriva terorii, a islamului. Dacă veţi renunţa la lupta împotriva noastră, vom renunţa la lupta împotriva voastră!" - iată un fragment din textul revendicativ al atentatelor de la Madrid, despre care specialiştii susţin că nu ar aparţine organizaţiei Al-Qaeda. Dar el poate să aparţină altor celule teroriste islamice, angajate pe frontul deschis la 11 septembrie 2001 sau la 20 martie 2003, data declanşării războiului din Irak[798].

O problemă importantă a procesului de comunicare în conflictele asimetrice este cea legată de rolul mass media şi statutul jurnalistului.După producerea tragicelor evenimente de la 11 septembrie 2001, instituţiile mediatice au început să furnizeze opiniei

[797] Ibidem.
[798] „Curierul Naţional" , 13 martie 2004.

publice un produs nou: terorismul internațional contemporan. Au apărut dispute pro şi contra în legătură cu relațiile pe care mass media le are cu actorii implicați in conflictele asimetrice, în special cu acțiunile de tip terorist.[799] Sînt adepți ai opiniei potrivit căreia mass media ar putea deveni „camere de ecou pentru acțiunile teroriste, aceste ecouri putînd provoca o *contagiere* a fenomenului terorist în tot spațiul public şi în toate grupurile excluse din dezbaterile publice"[800]. Aceştia militaează pentru un control drastic al discursului din presă. Interesant este faptul că o voce ca cea a fostului premier britanic Margaret Thatcher afirma că „teroriştii se hrănesc din publicitatea mediatică" şi că ar trebui să fie „privați de oxigenul mass media"[801]

Nu este mai puțin adevărat şi faptul că imaginile publice ale terorismului şi ale teroristului ş-au impus prin forța de penetrație pe care o au mijloacele de comunicare în masă. Ele au ajuns peste tot acolo unde produsele mediatice pot să ajungă. Iar forța acestor imagini, de a căror identitate puțin se mai îndoiesc, a fost asigurată de însăşi modul în care se reproduc şi se perpetuează mesajele şi conținuturile informative în comunicarea mediatică. Pe scurt, redundanța specifică comunicării mediatice a fost cea care a reuşit să impună aceste imagini memoriei colective. Sînt specialişti care apreciază că şi mass media are nevoie de „imagini violente" şoc mediatic pentru că acestea se vînd cel mai bine. Dominique Wolton crede că acest paradox ar putea să conducă la apariția unei relații caracterizate de „interes reciproc"[802].

Analistul politic şi jurnalistul Ignacio Ramonet[803] avertiza cu un an înainte de producerea atacurilor asupra „gemenilor" pericolul pe care îl reprezintă pentru procesele comunicării supremația deținută de mass media, în condițiile în care capacitatea critică a acestora este mult diminuată sub presiunea concurențială şi sub presiunea asigurării cotelor ridicate de audiență.

Supremația argumentelor de tip mediatic şi imagistic a fost asigurată şi datorită faptului că presiunea răspunsurilor a fost atât de mare, încât timpul pentru efectuarea şi elaborarea de studii ştiințifice, bazate pe date ale cercetării sociologice şi culturale, nu există, toate analizele făcându-se pe informațiile şi datele furnizate de fluxurile

[799] A se vedea pe larg, Isabelle Garcin-Marrou, *Media vs. Terorism*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, partea a II-a, p. 80-121.
[800] Ibidem, p. 81.
[801] Ibidem.
[802] Apud, Isabelle Garcin-Marrou, *op., cit.,* p. 82
[803] Ramonet Ignacio, *Tirania comunicării,* trad. Matilda Banu, Ed. Doina, Bucureşti, 2002, p. 22.

mediatice[804]. Or, caracteristica principală a acestora este chiar simplitatea şi nivelul scăzut de conceptualizare, caracteristici care s-au transmis în bună parte şi analizelor şi comentariile ce s-au făcut asupra acestor concepte. Prin urmare, şi demersurile pretins critice analitice nu erau altceva decât tot discursuri mediatice reasamblate în limbaj simbolic şi imagologic. Ori este cunoscut faptul că discursul mediatic are o puternică influiență asupra activității şi în ultimă instanță a modului cum omul politic reacționează la un eveniment puternic mediatizat. Cristina Archetti, analizînd modul cum presa centrală din două state occidentale şi din două musulmane au influiențat deciziile oamenilor politici din țările respective a găsit o relație biunivocă între discursul politic şi discursul mediatic.[805]

Strategiile folosite de teroristi în atragerea mass media au fost denumite de specialişti strategii ale „scandalizării"[806]. Astfel, Pe tot parcursul desfăşurării confruntărilor dintre terorişti şi forțele democrației, mass-media a fost o prezență permanentă de o parte şi de alta. Opinia publică a fost supusă unui bombardament mediatic liber, aproape necontrolat, uneori sufocant, traumatizant chiar. În SUA, de exemplu, imaginile care prezentau căderea celor două turnuri au fost interzise la difuzare, după o vreme, nu din rațiuni de securitate sau etice, ci din rațiuni medicale, constatându-se că provoacă depresii receptorilor care le-au perceput în mod repetat.

În acest context, este notabilă diferența de implicare şi tratament a mass-media şi a comunicării mediatice din timpul „războiului rece" şi din timpul acestui „război fierbinte". În timpul „războiului rece" canalele mediatice ale celor două părți erau la rândul lor în confruntare, cenzurate şi convertite la propagandă, scopul urmărit fiind acela de a-i determina pe receptori să devină mai atașați valorilor propriului sistem şi culturi sociale[807]. În timpul „războiului fierbinte", canalele mediatice ale părților implicate sunt de aceeaşi parte, concurente numai între ele, nu mai cunosc cenzura şi propaganda devenind portavocea terorii şi a groazei, scopul acțiunii lor fiind acela de a menține viu şi prezent spectrul amenințării permanente.

Într-un alt plan, autoritățile, în încercarea de a combate actele

[804] Jean-Luc Marret, *Terrorisme: Les strategies de communication*, Centre d'Etudes en Sciences Sociales de la Defense, juillet 2003, p.31-32
[805] Cristina Archetti, *op., cit*., în *loc., cit*.
[806] Ibidem, p. 34.
[807] A se vedea pe larg, Karim H. Karim, *Islamic Peril: Media and Global Violence*, în ***Canadian Journal of Communication*** [Online], 27(1); http://www.cjc-online.ca/printarticle.php?id=702&layout=html.

teroriste, impun reguli de conduită din ce în ce mai dure, atât la nivelul societăţii (spre exemplu restricţiile instituite în aeroporturi) cât şi în relaţiile cu mass-media. Informaţiile legate de strategiile antiteroriste sunt clasificate nemaiputând ajunge la îndemâna mass-media. Atunci când sunt făcute publice aceste informaţii sunt de regulă sumare şi deja perimate.

Soluţia ar trebui să fie în conceptia unor analişti un discurs mediatic autonom.[808] Lucrul nu este uşor de realizat deoarece, aşa cum menţionează Isabelle Garcin-Marrou, „prin analiza articolelor despre evenimentele teroriste, discursul mass media nu reuşeşte să se elibereze de categoriile de interpretare împărtăşite de societate şi de stat. Reprezentarea terorismului este, în general, şi în ciuda diferenţelor dintre ziare, foarte subordonată schemelor dominante conform cărora totalitatea violenţei non-statale este potenţial teroristă"[809]. Am putea ilustra acest fapt cu opinia cunoscutului analist George Friedman, de la prestigioasa agenţie de analize geopolitice şi pronosticuri strategice *Stratfor Inc.* În una din analizele sale ajunge la concluzia că o majoritate covârşitoare de 21 de ţări europene sunt pentru război. în acest grup figurează două ţări care se înscriu pe locul 2 şi 4 în clasamentul economic, Marea Britanie şi Italia, două ţări în ascensiune, Spania şi Polonia, plus întregul bloc răsăritean. „Toate aceste ţări laolaltă, afirmă Friedman, ar putea alcătui o majoritate uriaşă în cadrul unei viitoare Uniuni Europene extinse."[810]

Şi totuşi dacă analizăm articolele publicate de prestigiosul cotidian *The New York Times*, apropiat curentului politic ce se opune Administraţiei Bush observăm că au fost destule critici la adresa modului cum a fost pregătită intervenţia în Iraq în 2003, cum s-a desfăşurat şi mai ales unele din abusurile care au fost comise de unii soldaţi faţă de prizonierii capturaţi pe timpul luptelor[811]. Acelaşi lucru se poate observa şi în cazul cotidianului britanic *NYT* care îl citează pe profesorul Stanley Hoffman, de la Harvard, potrivit căruia: „Reiese că deturul pe la Naţiunile Unite a fost de ochii lumii şi că preşedintele hotărâse din capul locului ce are de făcut. Doctrina Bush, a ripostei

[808] Apud, Isabelle Garcin-Marrou, *op., cit.,* p.116-117.
[809] Ibidem, 117
[810] Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relaţiilor internaţionale contemporane*, Editura U.N. Ap. Bucureşti, 2005, p. 276.
[811] Jimmy Carter, *Just War—or a Just War ?* în **The New York Times,** March 9, 2003; http://www.wifo.at/stefan.schleicher/down/author/Carter_03_Iraq.pdf; David E. Sanger, Viewing the War as a Lesson to the World, **The New York Times,** April 5, 2003; http://www.kalifowitz.com/NYTViewingtheWarAsALessonToTheWorld.pdf .

preventive în legitimă apărare, e incompatibilă cu Carta Naţiunilor Unite." *NYT* conchide că „în Europa mesajul preşedintelui va da apă la moară celor care consideră că Bush e un cowboy agresiv."[812]

În aceste condiţii jurnalistul nu are o misiune uşoară. Mass media nu se află pe o poziţie confortabilă cînd trebuie să vorbească despre terorism.[813] Jurnaliştii „trebuie să fie capabili să lucreze în orice condiţii, să ştie să scrie orice fel de materiale, să aibă abilitatea de a destinde, ca şi aceea de a informa; să editeze, să pagineze, să înţeleagă imagini, să coordoneze angajaţi, să folosească noi tehnologii, să creeze şi să vândă noi publicaţii"[814] şi mai ales să poată evita capcanele mesajelor pe care organizaţiile teroriste au interes să le disemineze.

Acesta are şi o mare răspundere faţă de opinia publică în ce priveşte informarea oportună, modul de a prezenta evenimentele precum şi abilitatea de a selecta ştirile. Concomitent, jurnalistul este supus unor presiuni determinate de opinia publică, de legi şi reglementări, de putere sau chiar de superiorii acestuia. În procesul de selecţie a ştirilor, acestor constrângeri li se adaugă subiectivismul individului, spaţiul cultural din care provine dar şi suma cunoştinţelor acumulate în timp de jurnalist. În acelaşi context, „promovarea propriilor puncte de vedere, excluderea celor ale opozanţilor, relatarea voit distorsionată a unor fapte pentru a le potrivi cu o anume opinie sau interes comercial precum şi vendetele personale sunt teme majore în istoria presei"[815]

Pe timpul desfăşurării diverselor conflicte armate jurnaliştii apar în ipostaza corespondenţilor de război. Contactul cu militarii a dus de-a lungul timpului la formularea unor acuze între cele două tabere datorate limitelor impuse de armată în difuzarea informaţiei. Totuşi, faptul că armata nu poate eluda componenta mediatică ca armă iar mass-media nu pot acţiona pe un câmp de luptă fără un acord minim al militarilor denotă o interdependeţă care nu poate fi evitată[816]. Jurnaliştii pe timp de criză sunt confruntaţi cu probleme de ordin etic şi moral în ce priveşte a atitudinea lor în situaţii de criză când presiunea timpului cere soluţii rapide şi viabile. Pentru desfăşurarea activităţii jurnaliştii au nevoie de acces şi libertate de mişcare în

[812] Stanley Hoffman, *Out of Iraq*, " **NYT** Magazine, March 14, 2003
[813] Isabelle Garcin-Marrou, *op., cit.,* p.119.
[814] David Randall, *Jurnalistul universal*, Editura Polirom, Iaşi, 1998, p. 18.
[815] Ibidem, p. 21.
[816] Călin Hentea, *op., cit*., p. 155-174.

câmpul de luptă dar şi de un minim de informaţii militare pentru a avea o viziune de ansamblu asupra acţiunilor armatei.

Coaliţia anglo-americană, a găsit o formulă interesantă pe timpul războiului din Iraq din martie 2003, aceea a *jurnalistului încorporat*. Aceasta a permis jurnaliştilor să fie prezenţi pe cîmpul de luptă, acolo unde riscurile erau minime, iar conducerea politico-militară a coaliţiei să dispună de imagini favorabile pe timpul acestui adevărat război mediatic[817]. Jurnaliştii care au „ocolit" procedura au avut parte de unele „necazuri". Este cazul unui grup de jurnalisti independenţi israelieni şi portughezi arestaţi de către trupele americane pe teritoriul iraqian în ziua de 26 martie 2003. Timp de 48 de ore pînă s-a „limpezit" situaţia lor aceştia au fost trataţi de americani drept spioni iraqieni şi terorişti.[818] Problema care se pune în asemenea situaţie este aceea a locului şi rolului pe care îl are jurnalistul în raport cu deontologia profesională. Trebuie să „ocolească" unele adevăruri pentru ca acestea să nu ajungă la inamic dar în acelaşi timp trebuie să-şi respecte şi angajamentul faţă de cetăţean, acela de a furniza doar adevărul şi nu jumătăţi sau adevăruri fabricate din raţiuni militare. Este problema dublului limbaj(doublespeak/double language) cu care se operează în discursul mediatic în asemenea situaţii.[819]Despre posibilitatea existenţei unui asemenea fenomen în discursul mediatic atrăgea atenţia încă de la jumătatea secolului trecut George Orwell prin inventarea unui nou concept—*doublethink* pentru a ilustra un proces antinomic între gîndire şi vorbire. Prin acest concept el arăta că oamenii una gîndesc şi alta vorbesc.[820] Sînt mai multe definiţii date limbajului dublu pe care îl găsim, din abundenţă, în propaganda utilizată de o parte şi de alta în acest război numit terorism însă credem că cea dată de profesorul William Lutz este cea mai apropiată unei bune înţelegeri a fenomenului. Potrivit acestuia dublul limbaj este *„ un mod de exprimare conceput în aşa fel ca minciuna să sune adevărat(...) pentru a distorsiona realitatea(...)pentru ca răul să semene cu binele(...) şi negativul să nu se deosebească de pozitiv*"[821]

Analizînd rolul dublului limbaj în conflictualitatea care a insoţit istoria universală încă din zorii umanităţii profesorul William Lutz a

[817] Ibidem, p. 158-159
[818] Ibidem p. 162-163.
[819] Sheldon Rampton, John stauber*, op., cit.,* p. 133-139
[820] Ibidem, p.134
[821] Apud, Sheldon Rampton, John stauber*, op., cit.,* p.138

găsit exemple de utilizare a *dublului limbaj* de la Iulius Cezar care a definit un conflict sîngeros şi brutal—cucerirea Galiei—ca pe un *război de pacificare* pînă la George Bush care a definit războiul din Irak din 2003—*Iraqi Freedom*[822]. Jurnalistul Paul Holmes specialist în relații publice a efectuat pentru revista americană „*PR week*" un studiu asupra termenilor şi a conceptelor utilizate pe timpul conflictului din Irak de militari şi de presă în egală măsură. Iată care este concluzia sa referitoare la expresia Iraqi freedom utilizată de marile canale de televiziune pe timpul ostilităților. „Este posibil, cred eu, ca libertatea pentru Irak să fie o consecință indirectă a acestei campanii. Dar să pretinzi că aceasta constituie demersul esențial este de o lipsă de onestitate extrem de perversă"[823]. Asemenea exemple se găsesc cu sutele şi în discursul liderilor celor mai periculoase organizații teroriste din mediul internațional contemporan. (a se vedea anexa 5)

Trebuie relevat că acest conflict a avut şi o puternică dispută mediatică materializată atît prin propaganda pe care taberele au desfăşurat-o cu mai mult sau mai puțin succes şi prin activitatea de PR. Analistul Johnathan Alters, de la *Newswwek* nu s-a sfiit să denumească această componentă drept „mama tuturor războaielor propagandistice"[824]. Lucrurile nu par a fi noi dacă ne gîndim la faptul că un specialist in PR, James E. Lukaszewski constata, cu mai bine de 14 ani de atacul executat de Al Qaeda asupra Gemenilor şi a Pentagonului: „Evenimentele teroriste sînt înainte de toate propagate prin media, este ceea ce duce la creşterea audienței şi prin urmare a vînzărilor de publicitate(...) Televiziunile, radioul şi presa scrisă se vede nevoită să prelungească aceste *prezentări* deoarece ele contribuie la mărirea audienței în propriul public.(...) Mariajul între terorism şi media este inevitabil. Un dans macabru adesea necesar"[825]. Din acest punct de vedere înțelegerea mecanismelor prin care părțile aflate în acest tip de conflict asimetric—terorismul încearcă să cucerească „mintea" oamenilor este mai mult decît necesară pentru ca acest flagel al modernității să fie eradicat. Cunoaşterea rolului pe care îl are dublul limbaj în formarea atitudinilor şi comportasmentelor oamenilor cu ajutorul propagandei şi a altor tehnici sofisticate de persuadare ajută la o bună înțelegere a modului cum oamenii pot fi antrenați în conflictele asimetrice.

[822] Ibidem, p.139
[823] Ibidem.
[824] Apud, Călin Hentea, op., cit., p. 167.
[825] Ibidem p. 156

PROBLEME DE REZOLVAT

1. Va fi conflictul asimetric forma principală de conflict în viața internațională în următoarele decenii ale secolului al XXI-lea? Dacă ***da*** de ce ? Dacă ***nu*** cum explicați ?
2. Cum pot fi contracarate strategiile media folosite de organizațiile teroriste internaționale ?
3. Cum caracterizați rolul mass media în confruntarea terorism-antiterorism?
4. Identificați principalele dificulăti pe care le întîmpină jurnaliştii în transmiterea/informarea opiniei publice despre atacurile intreprinse de organizațiile teroriste.
5. Identificati şi analizați *dublul limbaj* utilizat de propaganda organizațiilor teoriste

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Col.dr. Niță Dan-Laurențiu, *Terorismul kamikaze*, Editura Antet XX Press, f.a., pp. 4-20

Nicolae Rotaru, *Criză şi dialog. Managementul comunicării în structuri de tip ierarhic*, Editura RAO, Bucureşti, 2003, p. 237-260.

Isabelle Garcin-Marou, *Media vs. Terorism*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2005,
pp. 80-121

*** *Terorismul. Istoric, forme, combatere*, Culegere de studii, Editura Omega, Bucureşti, 2001, pp. 79-112.

Sheldon Rampton, John Stauber, *Une arme de persuasion massive*. *Dela propagande dans la guerre de Bush en Irak*, Preaux Clercs, 2004, p. 133-153

Noam Chomsky, *Cunoaşterea limbii*, traducere de Alexandra Cornilescu şi Tania Dutescu Coliban, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1996, p. 283-294